

Κορνίγκες Σαι Ιωνίδης - 1900

1886. 569

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

ΗΤΟΙ

ΒΕΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΟΡΩΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΤΕΛΟΥΜΕΝΩΝ
ΕΝ ΤΟΙΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΙΣ ΝΑΟΙΣ,

ΙΔΙΑΙ ΔΕ

ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΙΕΡΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ
ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΥΠΟ

Α. Γ. Π.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ.

Ἐγκρίσει ἐκκλησιαστικῇ
καὶ ἀδείᾳ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
1886.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Σ. Ι. ΒΟΥΤΥΡΑ.

ΤΩ;

ΤΗΝ ΕΥΠΡΕΠΕΙΑΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ ΚΥΡΙΟΥ
ΔΙΑΚΑΩΣ ΑΓΑΠΗΣΑΝΤΙ ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΙ

ΤΟΥ

ΕΝ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ΠΑΝΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ

ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΚΥΡΙΟ! ΚΥΡΙΟ!

ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΤΩ. ΛΕΣΒΙΩ.,

ΕΜΩ. ΔΕ

ΚΑΤΑ ΠΝΕΥΜΑ ΠΑΤΡΙ ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΗ.

ΤΗΝ ΒΙΒΛΟΝ ΤΑΥΤΗΝ

ΠΑΝΕΥΛΛΩΣ ΑΝΑΤΙΘΗ

ΕΥΓΝΩΜΩΝ ΑΥΤΟΥ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ: ΥΙΟΣ

Α. Γ. ΠΑΛΑΜΑΣ.

Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΙΩΑΚΕΙΜ ἐπιβεβαίος.

Ἀριθμ. πρωτ. 3453.

Ἡ Κεντρικὴ Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιτροπὴ λαβοῦσα
ἐν δύει τὴν ὑπὸ τοῦ πατροσιολογιῶν ἀρχιμαρτύρι-
τον κ. Γρηγορίου Παλαιὰ συνταχθεῖσαν **Ὀρθόδο-
ξον Χριστιανικὴν Λειτουργικὴν** καὶ διὰ τῆς ὑπ’
ἀριθμ. πρωτ. 912 αἰτήσεως αὐτοῦ παραπεμφθεῖσαν
πρὸς ἔξετασιν αὐτῇ, ἐγκρίνει ταῦτης τὴν ἔκδοσιν καὶ
συνιστησιν αὐτὴν καὶ ως βιβλιον διὰ τὰ τῷρ **Ὀρθο-
δόξων σχολεῖα διδακτικὸν** καὶ διὰ τά τῷρ **Χριστιανὸν
Χρήσμιον.**

Ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, τῇ 26 αὐγούστου 1883.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Ὕππ ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΔΙΑΥΜΟΤΕΙΧΟΥ ΜΕΘΟΔΙΟΣ.

ΤΑ ΜΕΛΗ

- ‡ 'Ο Μέγας Πρωτοσύγκελλος ΙΩΑΚΕΙΜ.
‡ 'Αρχιμανδρίτης ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ.
‡ 'Αρχιμανδρίτης ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΑΦΕΙΔΗΣ.
‡ 'Αρχιμανδρίτης ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ.

Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

- ‡ Μέγας 'Αρχιμανδρίτης ΛΕΟΝΤΙΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ.

*Ἡ ἀνὰ χεῖρας Ὀρθόδοξος Χριστιανικὴ Λει-
τουργικὴ συντέτακται, ὅπως χρησιμεύῃ οὐ μόνο
ώς διδακτικὸν ἐγχειρίδιον ἐν ἄπασι τοῖς ὁρθοδόξοις
χριστιανικοῖς σχολείοις, ἀλλὰ καὶ ώς ἀνάγρωσμα εν-
σεβὲς καὶ μαρτυρία ψυχωφελές πατρὶ ὁρθοδόξῳ χρι-
στιανῷ. Ἐφ' ᾧ καὶ ἡμεῖς οὐδόλως ὠκηήσαμεν, ἵνα
ἐκτενέστερον πως καὶ λεπτομερέστερον τὰ ἐν αὐτῇ
ἐπεξεργασθῶμεν, ἐκπληροῦντες οὕτω τὸν διπλοῦν
τοῦτον τῆς συγγραφῆς ταύτης σκοπόν διότι οὐ μὲν
διδάσκαλος, ὁδηγούμενος ὑπό τε τοῦ χρόνου καὶ τοῦ
βαθμοῦ τῆς διαροητικῆς τῷρ μαθητῶν αὐτοῦ ἀραιτύ-
ξεως, δύναται κατὰ βούλησιν ῥὰ ἐκλέγῃ πρὸς διδα-
σκαλαρ τὰ σπουδαιότερα καὶ μᾶλλον δύσληπτα τῷρ
ἐν τῇ βίβλῳ ταύτη κεφαλαίων, καταλιμπάτων τὰ λοι-
πὰ εἰς τὴν κατ' ἴδιαν μελέτην καὶ ἀνάγρωσιν τῷρ δι-
δασκομένων. Ο δὲ χριστιανός, καὶ ἐξαιρέτως ὁ κλη-
ρικός, δύναται ἐν ὕδρᾳ ἀρέσεως ῥὰ ἀραιτώσῃ τὰ
πάντα, εὑρίσκων ἐν αὐτοῖς τὴν διασάφησιν καὶ τὴν
λύσιν πάσης τυχὸς αὐτοῦ ἀπορίας.*

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Τί ὄνομαζόμεν Θεόν;

Θεὸν ὄνομαζόμεν τὸ ὑψιστον, ἀπειρον καὶ παντέλειον
Ὦν, τὸ ὅποιον ἐδημιούργησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν
καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ὁρατὰ καὶ ἀόρατα, ἔμψυχά τε
καὶ ἀψυχα, καὶ προνοεῖ πανσόφως περὶ πάντων.

Ποίον τὸ πρὸς τὸν Θεόν γρέος καὶ καθῆκον τοῦ ἀνθρώπου;

Ἐπειδὴ ὁ ἀνθρωπὸς εἶναι τὸ μόνον καθ' ἀπασαν τὴν
ὅρωμένην ταύτην φύσιν δημιούργημα, τὸ ὅποιον ὁ Θεός,
πλάσας κατ' ιδίαν εἰκόνα καὶ ὄμοιωσιν, ἐπροίκισε διὰ
ψυχῆς ἀθανάτου καὶ διὰ τῶν γαρισμάτων τοῦ λόγου
καὶ τῆς ἐλευθερίας, διὰ τοῦτο αὐτὸς ἔχει γρέος καὶ κα-
θῆκον ἱερὸν καὶ ἀπαραίτητον, ὅπως διηγεκῶς ἀναπέμπῃ
λατρείαν καὶ γάριτας καὶ δοξολογίαν εἰς τὸν Θεόν, ώς
τὸν δημιουργὸν καὶ προνοητὴν οὐ μόνον αὐτοῦ, ἀλλὰ
καὶ πάγτων τῶν περὶ αὐτὸν κτισμάτων, ἐφ' ὧν οὔτος
ώρισθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς βασιλεὺς καὶ κύριος.

Τίς ἐδίδαξεν εἰς τὸν ἀνθρωπὸν τὸ καθῆκον τοῦτο;

Αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐδίδαξεν εἰς τὸν ἀνθρωπὸν τὸ καθῆκον
τοῦτο διατάξας αὐτὸν νὰ ἀγιάζῃ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν
ἔχι μόνον ἐσωτερικῶς ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, ἵποι νοερῶς,
ἀλλὰ καὶ ἐξωτερικῶς διὰ τῶν διαφόρων τοῦ σώματος

(ΧΡΙΣΤ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ).

αύτοῦ αἰσθήσεων, ἥτοι σωματικῶς, ἐφ' ὃ διώρισε καὶ τὰς τῶν θυσιῶν προσφοράς.

Ποῦ ὁ ἄνθρωπος πρὸ τῆς πτώσεως καὶ μετὰ τὴν πτώσιν ἐλάττευε τὸν Θεόν;

Ο πρῶτος τόπος, ἐνῷ ὁ ἄνθρωπος πρὸ τῆς πτώσεως αὐτοῦ ἔξεπλήρωσε τὸ πρὸς τὸν Θεὸν τοῦτο καθῆκον, ἦν ὁ παράδεισος, τὸ μακάριον ἐκεῖνο τῶν πρωτοπλάστων ἐνδιαίτημα. Μετὰ δὲ τὴν ἐκ τοῦ παραδείσου ἔξωσιν, ὁ μὲν ἄνθρωπος ἔξηκολούθει νὰ ἐκπλήρωτι τὸ καθῆκον τοῦτο πανταχοῦ τῆς γῆς, ὅπου καὶ ἀν εύρισκετο· ὁ δὲ Θεός, ἐν τῇ πατρικῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον εὔσπλαγχνίᾳ, δὲν ἔπαισε πάντοτε μέχρι τῆς ἐπὶ γῆς αὐτοῦ ἐμφανίσεως νὰ ὑποδεικνύῃ εἰς αὐτὸν ποικιλοτρόπιας ὅχι μόνον τὸ μέρος, ἐνῷ ὁ ἄνθρωπος ὥφειλε νὰ λατρεύῃ τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὁ ἄνθρωπος ἔπειρε νὰ προσφέρῃ πάντοτε τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ὁφειλομένην λατρείαν αὐτοῦ.

Ποῦ καὶ πῶς κατ' ἀρχὰς οἱ ἄνθρωποι προσέφερον τὴν πρὸς τὸν Θεὸν λατρείαν αὐτῶν;

Κατ' ἀρχὰς, ὅπότε δηλονότι δὲν ὑπῆρχον εἰσέπι ωρισμένα διὰ τὴν θείαν λατρείαν μέρη, οἱ ἄνθρωποι, θέλοντες νὰ προσφέρωσι λατρείαν εἰς τὸν Θεόν, συνηθροίζοντο συνήθως ὅμοι ἐν ὑπαίθρῳ εἰς μέρος, τὸ ὄποιον οὗτοι ἦσκριγον πρὸς τοῦτο καταλληλότερον, ἢ ἐπίστευον, ὅπις ὁ Θεὸς ὑπεδείκνυεν ἐν αὐτῷ ἴδιαζόντως τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, καὶ ἐκεῖ ἀνήγειρον κατὰ πρῶτον διὰ λίθων ὑψωμά τι, ὡς θυσιαστήριον, ἔθετον ἐφεξῆς ἐπ' αὐτοῦ ἔύλα καὶ ἐπὶ τῶν ἔύλων τὴν προσφορὰν αὐτῶν καὶ οὕτως ἔκαιον ταῦτα· τούτων δὲ καιομένων, προσηγόριστο οἱ πάντες ὅμοι, ὅπως ὁ Θεός, προσδεξάμενος τὴν θυσίαν αὐτῶν, εὐλογήσῃ διὰ τοῦ ἐλέους αὐτοῦ τοὺς προσφέροντας ταύτην.

Τίς προσέφερε τὴν θυσίαν καὶ πῶς οἱ λοιποὶ προσέχοντο εἰς αὐτήν;

Τὴν θυσίαν ταύτην προσέφερε, τουτέστιν ἐξέλεγε τὸ θῦμα, ἔσφαζεν αὐτό, ἐκαθάριζε καὶ ἔκαιεν ἐκάστοτε ὁ πατριάρχης, γέτοι ὁ πρεσβύτερος τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας· ὅλα δὲ τὰ λοιπὰ αὐτῆς μέλη, παρόντα πάντοτε ἐν τῇ προσφορᾷ τῆς θυσίας ταύτης, συμπροστήγοντο μετ' αὐτοῦ. Προσήρχοντο δὲ πάντες οὗτοι εἰς τὴν θυσίαν, ἀφ' οὐ προγγοιμένως ἐκαθάριζον ἑαυτούς, λούοντες τὰ σώματα αὐτῶν καὶ ἐνδυόμενοι συνάμα καὶ ἐνδύματα καθαρά, ως σύμβολον καὶ τῆς ψυχικῆς αὐτῶν καθαρότητος.

~~Χ~~ Πῶς ὁ Θεὸς διέταξε τὰ τῆς λατρείας διὰ τοῦ Μωϋσέως ἐπὶ τοῦ Σινᾶ;

Ο Θεὸς δοὺς ἐπὶ τοῦ ὅρους Σινᾶ εἰς τὸν προφήτην Μωϋσῆν τὰς πλάκας τοῦ νόμου, ἀπεκάλυψε συνάμα εἰς αὐτὸν πῶς νὰ οἰκοδομήσῃ τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου καὶ νὰ διατάξῃ ἐν αὐτῇ τὰ τῆς θείας λατρείας. Ἀπὸ τοῦ Μωϋσέως λοιπὸν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν λατρεία τοῦ ἀνθρώπου ἔλαθεν ὥρισμένην μορφήν διότι τότε ὥρισθησαν καὶ ὁ τόπος καὶ ὁ καιρός, καὶ τὰ πρόσωπα, καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν ὥφειλον τοῦ λοιποῦ οἱ πιστοὶ νὰ προσφέρωσιν εἰς τὸν Θεὸν τὴν λατρείαν αὐτῶν καὶ νὰ προσεύχωνται. "Ολαι δὲ αἱ διατάξεις αὗται τῆς παλαιᾶς Διαθήκης ἦσαν οἱόν τις προπαρασκευὴ καὶ τύπος τῆς ἡμετέρας χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

Τίς ὁ τόπος τῆς δημοσίας λατρείας ἐν τῇ Παλαιῇ Διαθήκῃ;

Ο πρῶτος τόπος, τὸν ὅποιον ὁ Θεὸς διέταξε διὰ τοῦ Μωϋσέως, ἵνα οἱ πιστοὶ οἰκοδομήσωσι πρὸς δημοσίαν αὐτῷ λατρείαν, ἦτον ἡ ὀνομαζόμενη ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου. Ἡ σκηνὴ αὕτη, ἔχουσα τὴν εἰσόδον ἐξ ἀνατολῶν, ὅθεν προσεδοκᾶτο ἡ ἀνατο-

λὴ τῆς ἐπηγγελμένης τῷ ἀνθρώπῳ σωτηρίας, συνίστατο μὲν ἐκ πλήθους στύλων, κεκαλυμμένων δι' ἀργυρίου καὶ συνγραμμένων διὰ παραπετασμάτων, καὶ ἐκ τεσσάρων αὐλαιῶν, διηρεῖτο δὲ εἰς τρία μέρη, ὃν τὸ μὲν πρῶτον ὥνομάζετο ἄγια ἀγίων¹, τὸ δεύτερον θυσιαστήριο² καὶ τὸ τρίτον αὐλή³. Μετὰ παρέλευσιν δὲ ἐπτὰ ώς ἔγγιστα αἰώνων ὁ οὐδὲς καὶ διάδοχος τοῦ βασιλέως Δασκίδης, ὁ σοφὸς Σολομών, ἀντὶ τῆς σκηνῆς ὠκοδόμησε, κατὰ τὸ σγέδιον καὶ τὰς διαιρέσεις αὐτῆς, ἐπὶ τοῦ ὅρους Μωρία ἐν Ἱερουσαλήμ ναόν, πολλῷ τῆς σκηνῆς μεγαλοπρεπέστερον καὶ κατὰ τὸ μέγεθος, καὶ κατὰ τὴν τέχνην, καὶ κατὰ τὸν πλούτον, καὶ κατὰ τὴν πολυτέλειαν πάντων τῶν ἐν αὐτῷ ἐφ' ὃ καὶ ἔθαύμασαν τὸν ναὸν τοῦτον πάντες οἱ τε σύγχρονοι καὶ οἱ μετὰ ταῦτα αἰῶνες.

Τίς ὁ καιρὸς τῆς λατρείας ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ;

Ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ καιροί, ἀφιερωμένοι κατὰ θείαν διαταγήν εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ λατρείαν, ἦτοι ἡμέραι ἑορτῆς, ἤσαν

1) τὸ σάββατον, ἡ ἑδόμητη ἡμέρα τῆς ἑδομάδος, εἰς μνήμην τῆς τοῦ κόσμου δημιουργίας.

2) τὸ πάσχα, εἰς μνημόσυνον τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἐβραίων ἐκ τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων.

3) ἡ πεντηκοστή, εἰς μνήμην τῆς ἐπὶ τοῦ Σινᾶ δοθείστης νομοθεσίας.

4) ἡ ἡμέρα τοῦ καθαρισμοῦ, καθ' ἣν ὁ ἀρχιερεὺς προσέφερεν ἰδίαν θυσίαν ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ καὶ εἰσήρχετο εἰς τὰ ἄγια τῶν ἀγίων.

5) ἡ ἑορτὴ τῆς σκηνοπηγίας, εἰς μνημόσυνον τῆς

1) Ὁπου εἰσήρχετο μόνον ὁ ἀρχιερεὺς ἀπαξ; τοῦ ἐνιαυτοῦ.

2) Ὁπου εἰσερχόμενοι οἱ ἱερεῖς προσέφερον τὰς θυσίας.

3) Ὅπου ἐστατο ὁ λαός.

τεσσαρακονταετοῦς ἐν τῇ ἑρήμω περιπλανήσεως, ἣν
ἐώρταζον ἀπὸ τῆς 15 ἔως τῆς 22 τοῦ σεπτεμβρίου,
καθίμενοι ύπο καλύβας καὶ σκηνᾶς ἐκ διαφόρων κλά-
δων κατεσκευασμένας πρὸς ἐνθύμησιν, ὅτι κατὰ τὴν ἐν
τῇ ἑρήμω περιπλάνησιν αὐτῶν κατώκουν ἐν σκηναῖς.

6) ἡ νεομητρία, ἦτοι ἡ νέα σελήνη·

7) ἡ ἡμέρα τοῦ νέου ἔτους, ἦτις καὶ ἑορτὴ τῶν
σαττίγων ἐλέγετο·

8) τὸ σαββατικὸν ἔτος, ἦτοι πᾶν ἔβδομον ἔτος, καὶ

9) τὸ iovibulatōr, ἦτοι πᾶν πεντηκοστὸν ἔτος.

Κατὰ τὰ δύο μὲν ταῦτα ἔτη κατεπαύετο πᾶσα γεωρ-
γικὴ ἐργασία, συνεχωροῦντο ὅλα τὰ πρὸς τοὺς ὄμοιού-
λους γρέη, καὶ ἀπτηλευθεροῦντο οἱ δοῦλοι· κατὰ τὰς
ὄκτὼ δὲ ἡμέρας τῆς σκηνοπηγίας ἀνεγνώσκετο ὁ γό-
μος εἰς ἐπήκοον ὅλου τοῦ λαοῦ.

Τίνα τὰ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ διὰ τὴν ἐν τῷ ναῷ ὑπηρε-
σίαν ὠρισμένα πρόσωπα;

Πρόσωπα καθαρισμένα, ἵνα ὑπηρετῶσιν ἐν τῇ σκη-
νῇ καὶ μετὰ ταῦτα ἐν τῷ ναῷ, ἐνδύμενα ἴδιας, ἐπὶ¹
τούτῳ παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Μωϋσέως καθορι-
σθείσας, λειτουργικὰς στολάς, ἥσαν 1) ὁ ἀρχιερεὺς.
2) οἱ ιερεῖς καὶ 3) οἱ λευτῖται. Ὁ μὲν ἀρχιερεὺς, ὃν
πάντοτε εἰς, προσέφερε τὰς θυσίας, καὶ ἀπαξ τοῦ ἐνι-
αυτοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ καθαρισμοῦ, προσφέρων
ἱλαστήριον θυσίαν ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν τοῦ λαοῦ
ἄγνοημάτων, εἰσήργετο εἰς τὰ ἄγια τῶν ἀγίων καὶ
ἐκεῖ ἐνώπιον τῆς κιβωτοῦ ἐρράντιζε διὰ τοῦ αἵματος
τῆς θυσίας. Οἱ δὲ ιερεῖς ἥσαν πολλοὶ καὶ εἶχον τὸ δι-
καιόματα εἰσέργωνται εἰς τὸ θυσιαστήριον· καθήκον-
τα αὐτῶν ἥσαν

1) νὰ προσφέρωσι θυσίας καθ' ἑκάστην, πρωὶ καὶ
ἔσπερας.

- 2) νὰ ἀνάπτωσι τὴν ἐπτάρῳτον λυγγίαν.
  - 3) νὰ θυμιάζωσι.
  - 4) κατὰ πᾶν σάββατον γὰ ἀλλαζωσι τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως.
  - 5) διὰ σάλπιγγος νὰ προσκαλῶσι τὸν λαὸν εἰς τὴν ἑορτὴν καὶ εἰς τὸν πόλεμον.
  - 6) νὰ καθαρίζωσι τὸν λαὸν ἀπὸ τῆς λέπρας, καὶ
  - 7) νὰ διδάσκωσι τὸν λαὸν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ.
- Ἐπίστης καὶ οἱ Λευΐται ἡσαν πολλοί· καθήκον δὲ εἰχον.
- 1) νὰ βοηθῶσι τοὺς ιερεῖς ἐν τῇ τῶν θυσιῶν προσφορᾷ.
  - 2) νὰ ψάλλωσιν ἐν τῇ σκηνῇ.
  - 3) νὰ μεταφέρωσι τὴν σκηνὴν μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ ἁρέσ τόπου εἰς ἄλλον καὶ νὰ ἰδρύωσιν αὐτὴν, ὅπου ἦτον ἀνάγκη, καὶ τελευταῖον νὰ φυλάττωσιν αὐτὴν καὶ νὰ μεριμνῶσι περὶ τῆς καθαριότητος ὅλων τῶν ἐν αὐτῇ ἀντικειμένων.

Τίς ὁ τρόπος τῆς λατρείας ἐν τῇ Παλαιῷ Δικτύῳ;

Οἱ ιερεῖς πρὸ τῆς ιεροπραξίας ἐν ιδίῳ, ἐν τῇ αὐλῇ τῆς σκηνῆς κειμένῳ, νιπτήρι ἔνιπτον πρῶτον τὰς γείρας καὶ τοὺς πόδας εἰς δεῖγμα τῆς ψυχικῆς αὐτῶν καθαρότητος· ἐφεξῆς ἐν τῷ αὐτῷ νιπτήρι ἐκαθαρίζοντα προπαρασκευαζόμενα καὶ τὰ ἐκ ζώων τῷ Θεῷ προσφερόμενα θύματα.

Τὰ οὕτω δὲ παρεσκευασμένα θύματα ἐπέθετον οἱ ιερεῖς μετὰ ταῦτα ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, ὅπου καὶ ἔκατοντο. Εἰς θυσίαν προτεφέροντο μόσχοι, δαμάλεις, κριοί, πρόβατα, αἴγες, περιστεραὶ καὶ τρυγόνες· ἀλλ' ἐκτὸς τῶν αἱματηρῶν τούτων θυσιῶν ὑπῆρχον καὶ ἀναίματοι θυσίαι· ώς τοιαῦται δὲ ἡσαν ἐν γάρσει τὸ ἀλευρον, τὸ ἔλαιον, τὸ θυμιάμα, τὸ ἄλας καὶ ὁ οἶνος.

Τοιουτοτρόπως διετάγθη ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ

Μωύσέως ἡ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ὄφειλομένη πρὸς τὸν δημιουργὸν καὶ προνοητὴν τοῦ σύμπαντος κόσμου λατρεία, καὶ οὕτως αὕτη ἐξετελεῖτο πιστῶς καὶ ἀνελλιπῶς τὸ πρῶτον ἐν τῇ σκηνῇ, εἰτα δὲ ἐν τῷ ναῷ ὑπὸ τοῦ ἔραιτοῦ λαοῦ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, ἣτις προδιετύπων καὶ ἐξεικόνιζε κατὰ πάντα τὴν μακαρίαν ἐποχὴν τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Πότε ἀρχεται ἡ Καινὴ Διαθήκη;

Ἄπὸ τῆς ἐμφανίσεως ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Γίοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος τοῦ κόσμου, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀρχεται ἡ Καινὴ Διαθήκη; ἐντεῦθεν δὲ ἀρχεται καὶ ἡ χριστιανικὴ Ἔκκλησία, ἡ περιλαμβάνουσα τὸ σύνολον τῶν ἀπανταχοῦ γῆς εἰς Χριστὸν πιστευόντων ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ἰδρύεται πρὸς δημοσίαν τῶν χριστιανῶν λατρείαν οὐχὶ πλέον εἰς μόνον ναός, ὡς ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, ἀλλὰ γιλιάδες ὅλαι ναῶν, καὶ ἀπασταν τὴν οἰκουμένην, ἐν οἷς προσεργόμενοι οἱ χριστιανοί, προσφέρουσι καθ' ἐκάστην τὴν πρὸς τὸν Θεόν καὶ Σωτῆρα αὐτῶν ὄφειλομένην λατρείαν καὶ ἀναίμακτον θυσίαν.

Τί προτίθεται ἡ λειτουργικὴ καὶ πῶς αὕτη διακρίεται;

Ἡ λειτουργικὴ προτίθεται νὰ διδάξῃ ἔκαστον χριστιανὸν πάντα τὰ ἀρροῶντα εἰς τὸν χριστιανικὸν ναὸν καὶ τὴν χριστιανικὴν λατρείαν· διὰ τοῦτο αὕτη διατίθεται εἰς ἕξ κεφαλαῖα, ὡν τὸ μὲν Α' ἐκτίθησι καὶ ἐξηγεῖ πάντα τὰ περὶ ναοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ διαφόρων ἱερῶν σκευῶν, ἀμφίων καὶ ἀλλων ἀντικειμένων, τὸ δὲ Β' διαλαμβάνει περὶ τῶν ὡρισμένων πρὸς τὴν τοῦ ναοῦ ὑπηρεσίαν ἵερῶν προσώπων καὶ τῶν λειτουργικῶν αὐτῶν σπολῶν· τὸ Γ' περιγράφει πάσας τὰς κατὰ καιροὺς τελουμένας ἐν τῷ ναῷ τακτικὰς καὶ κοινὰς ἵερὰς ἀκολουθίας καὶ τὰ ἐπ' αὐταῖς ἀναγινωσκόμενα καὶ

ψαλλόμενα· τὸ Δ' τὰ ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἀκολουθίαις μεταχειρίζομενα βιβλία· τὸ Ε' ἔρμηνει τὴν θείαν καὶ ιεράν λειτουργίαν καὶ τὸ Σ' ἀπαριθμεῖ τὰς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καθωρισμένας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους διαφόρους ἑορτὰς καὶ νηστείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΠΕΡΙ ΝΑΟΥ, ΤΗΣ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ ΑΥΤΟΥ, ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΝ ΑΥΤΩΙ ΙΕΡΩΝ
ΣΚΕΥΩΝ, ΑΜΦΙΩΝ ΚΑΙ ΛΑΛΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ.

Τί ὄνομάζεται χριστιανικὸς ναός;

Χριστιανικὸς ναὸς ὄνομάζεται τὸ οἰκοδόμημα ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἐγκαίνιαζόμενον καὶ καθαγιάζομενον δι’ ιδίας ιεροπραξίας, ἦτις καὶ τελετὴ τῷ εἰρηνικῷ ὄνομάζεται, γρηγορεύει, ὅπως οἱ γρισπιανοὶ καθ’ ὡρισμένας τῆς ἡμέρας ὥρας συνέργωνται ἐν αὐτῷ εἰς δημοσίους τῷ Θεῷ καὶ Σωτῆρι Χριστῷ λατρείαν εἰς προσφορὰν τῆς ἀναμάκτου θυσίας, ἦτοι τῆς θείας καὶ ιερᾶς λειτουργίας καὶ εἰς ἐκτέλεσιν τῶν λοιπῶν ιερῶν μυστηρίων τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Πῶς ἄλλως ὄνομάζεται ὁ χριστιανικὸς ναός;

Ο χριστιανικὸς ναὸς ὄνομάζεται προσέτι.

1) Ἐκκλησία: διότι ἐν αὐτῷ συνέρχονται οἱ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὄρθοδοξὸν εἰς τὸν Κύριον καὶ Θεὸν καὶ Σωτῆρα Ιησοῦν Χριστὸν πίστιν ὄμολογοῦντες, οὐ τὸ ἄθροισμα καλεῖται ἐκκλησία.

2) ταὸς Θεοῦ, καὶ οἶκος Κυρίου καὶ κυριακόν, ὡς τόπος, ἐν ᾧ ἀοράτως παρίσταται ὁ Θεὸς καὶ Κύριος

καὶ ἐν ᾧ καταπέμπεται ἡ εὐλογία καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἐν αὐτῷ προσεργομένων καὶ

3) οἶκος προσευχῆς καὶ εἰκτήριος οἶκος, διότι οὐ μόνον ἐν αὐτῷ συναθροίζονται οἱ χριστιανοὶ πρὸς κοινὴν προσευχὴν καὶ δοξολογίαν τοῦ ὄντος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ διότι πᾶν τὸ ἐν αὐτῷ ὅρώμενον καὶ τελούμενον κινεῖ τὸν χριστιανὸν εἰς προσευχὴν καὶ συντελεῖ εἰς ἀνύψωσιν τοῦ νοὸς καὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν.

‘Οποῖον σχῆμα ἔχουσι ἔξωτερικῶς οἱ ἐκκλησίαι;

Αἱ χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι ἔχουσι τυγχάνειν ἀλλαι μὲν τὸ σχῆμα κιβωτοῦ ἢ πλοίου, ὡς σύμβολον τοῦ ὅτι οἱ χριστιανοὶ δὲν ἔχουσιν ἐπὶ τῆς γῆς μένουσαν πατρίδα, ἀλλ’ ὥφειλουσιν ἀδικλείπτως νὰ πλέωσι κατευθυνόμενοι εἰς τὸν αἰώνιον λιμένα, τὸν οὐρανόν, ἀλλαι δὲ τὸ σχῆμα καὶ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ· διότι οὕτως ἔστι τὸ μόνον σταθερὸν καὶ ἀκράδαντον τῆς Ἐκκλησίας θεμέλιον καὶ ἡ μόνη ἀσφαλής δόσος, δι’ ἣς ὁ χριστιανὸς δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Εἰσὶ δὲ πάντοτε οἱ ἐκκλησίαι ἐστραμμέναι πρὸς ἀνατολάς· διότι, καθὼς ἔξ ἀνατολῶν ἀνατέλλει ὁ τὴν φύσιν ἀπασαν ζωογονῶν ἥλιος, οὕτω καὶ ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ὁ διαλύσας τὰ σκότη τῆς πλάνης καὶ καθισδηγήσας τὸν ἀνθρωπὸν εἰς τὴν ἀληθῆ θεογνωσίαν, ἡ σωτηρία δηλονότι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἔξ ἀνατολῶν ἀνατέταλκε καὶ ἐκεῖ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἰουδαϊκῇ ἐγεννήθη καὶ ἐδίδαξε καὶ ἐπάθε καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Γίδες τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖ δὲ ἐθεμελιώθη καὶ ἡ ἡμετέρα πίστις καὶ ἴδρυθη ἡ πρώτη ἐπὶ γῆς χριστιανικὴ Ἐκκλησία, ὁ νέος ούτος παράδεισος, οὔτινος σύμβολον καὶ τύπος ἦν ὁ ἐπίγειος ἐκεῖνος παράδεισος, ὃν ὁ Θεὸς ἐφύτευσε κατὰ τὴν ἀγίαν Γραφὴν ἐν Ἐδεμ κατὰ

ἀρατολάς, καὶ πρὸς ὅν καὶ οἱ χριστιανοὶ ὀφείλουσι νὰ
ἔχωσιν ἐστραμμένους πάντοτε τοὺς ὄφθαλμούς.

Ἐν ὁνόματι τίνος οἰκοδομοῦνται αἱ ἐκκλησίαι;

Αἱ καθ' ἀπασταν τὴν χριστιανικὴν οἰκουμένην οἰκοδομούμεναι ἐκκλησίαι καὶ εὐκτήριοι οῖκοι εἰσὶ πολλοὶ καὶ διάφοροι. Μολονότι δὲ ἄλλοι μὲν ἔξ αὐτῶν καθαγιάζονται εἰς τὸ ὄνομα τῆς παναγίας Τριάδος ἢ ἐνὸς τῶν τριῶν αὐτῆς προσκυνητῶν προσώπων, ἄλλοι δὲ εἰς τὸ ὄνομα τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἔτεροι εἰς ὄνομα τῶν ἀγίων ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων, καὶ ἔτεροι τελευταῖον εἰς τιμὴν ἐνὸς τῶν ἀγίων ἀποστόλων, ἢ Ἱεραρχῶν, ἢ μαρτύρων, ἢ ὄσιων, ἢ ἀσκητῶν, ἢ λοιπῶν ἀγίων, τῷ Θεῷ εὐαρεστησάντων ἀνθρώπων, οὐγά τοτεν ὅμως ἀπαξάπαντες οὗτοί εἰσιν ἀνεξαιρέτως ναοὶ Κυρίου καὶ ναοὶ Θεοῦ, διότι ἐν αὐτοῖς ἀνυμνεῖται καὶ δοξολογεῖται τὸ ὄνομα τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου ἐν Τριάδι Θεοῦ, ὅστις δεδόξασται ἐν πᾶσι τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ.

Πῶς ὀφείλομεν ἰστασθαι ἐν τῷ ναῷ;

Ἐπειδὴ ὁ ναὸς εἶναι, ὡς εἰρηται, τόπος, ἐν φύσει ἀστραπτῶς παρίσταται αὐτὸς ὁ Θεός καὶ δημιουργὸς καὶ προνοητὴς καὶ Σωτὴρ ἡμῶν, διὰ τοῦτο οἱ χριστιανοὶ καθηγοῦν ἔχομεν ιερὸν καὶ ἀπαραίτητον οὐ μόνον νὰ ἐπισκεπτῶμεθα τοὺς ιερούς ναούς, κατὰ τὰς πεταγμένας μάλιστα ἑορτάς, καὶ οὕτω πάντες ὅμοι δοξάζωμεν καὶ ἀνυμνῶμεν τὸν Θεὸν δι' ὅστες οὗτος παρέσχε καὶ παρέγγει ἡμῖν ἀδιαλείπτως ἀπείρους εὐεργεσίας καὶ ἀγαθά, ἐπίγειά τε καὶ μέλλοντα, ἀλλὰ καὶ προσεργόμενοι εἰς τὸν ναόν, ἐν καιρῷ μάλιστα προσευχῆς, νὰ ἰστάμεθα ἐν αὐτῷ ὄρθοί, μετὰ σεμνότητος, εὐλαβείας καὶ φόβου Θεοῦ, ἀκροώμενοι μετὰ μεγίστης προσοχῆς τῶν ἀναγνωσκομένων ἢ ψαλλομένων ἐν αὐτῷ, ἔχοντες πάντας τοὺς λογισμούς καὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν πρὸς μόνον τὸν

Θεὸν προστηλωμένην καὶ παραμένοντες ἐκάστοτε μέχρι τοῦ τέλους πάστης ἱεροπρεξίας, ἵν' οὕτω τύγχωμεν τοῦ ἔλεους καὶ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Θεοῦ, ἣν ἐπικαλούμεθα διὰ τῶν προσευχῶν ἡμῶν.

Τί ὄνομάζονται ἱερὰ ἅμφια καὶ ἱερὰ σκεύη;

Ίερὰ ἅμφια ὄνομάζονται ὅλα τὰ ἐξ οἰουδήποτε ὑράσματος ὑπάρχοντα ἐν τῷ ναῷ καλύμματα, παραπέτασματα ἢ στολὴν ἱερατικαῖ. Ίερὰ δὲ σκεύη λέγονται ὅλα τὰ ἐν τοῖς ναοῖς ἐκ διαφόρου ὕλης σκεύη, τὰ ὅποια γρησιμεύουσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μυστηρίων, ἢ εἰς ἄλλην οἰανδήποτε ἱεροπρεξίαν καὶ γρῆσιν κατὰ τὰς διαφόρους τῆς Ἔκκλησίας ἀνάγκας, ἢ καὶ πρὸς καλλωπισμὸν τῶν ἱερῶν ναῶν. Τῶν ἱερῶν τούτων ἀμφίων καὶ σκευῶν, τῶν ἀπαξὲν τῷ ναῷ καθίερωθέντων, πᾶσα σιαδήποτε ἄλλη ἴδια γρῆσις ἢ ἀποξένωσις αὐτηρῶς ἀπαγορεύεται ὑπὸ τῶν κανόνων τῆς Ἔκκλησίας ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ, καὶ τιμωρεῖται ὡς ἱεροσυλία.

Πῶς διαιρεῖται ἐσωτερικῶς ὁ χριστιανικὸς ναὸς καὶ τί εἰκονίζει ἡ διαιρεσίς αὐτῷ;

Καθὼς ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, ἐφεξῆς δὲ καὶ ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος, διηρεῖτο εἰς τρία μέρη, ἥτοι τὰ ἄγια τῷρ ἄγιων, τὸ θυσιαστήριον καὶ τὴν αὐλήν, τοιουτοτρόπως καὶ ὁ χριστιανικὸς ναὸς διαιρεῖται ἐσωτερικῶς εἰς τρία κύρια μέρη: 1) εἰς τὸ ἄγιον βῆμα, ἢ ἀπλῶς ἱερόν, 2) εἰς τὸν κυρίων ραὸν καὶ 3) εἰς τὸν rāgθηρα, ὅστις καὶ πρόραος καὶ τράπεζα λέγεται. Ἡ εἰς τρία μέρη διαιρέσις αὐτῇ τοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ εἰκονίζει

1) τὴν εἰς τρεῖς διακοσμήσεις διαιρέσιν πάντων τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀγγέλων.

2) τὴν τριτήν τοῦ σύμπαντος διαιρέσιν εἰς οὐρανόν, γῆν καὶ καταχθόνια καὶ

3) τὰς τρεῖς τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως περιόδους, ητοι τὴν ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως, τὴν ἀπὸ Μωϋσέως μέχρι Χριστοῦ καὶ τὴν ἀπὸ Χριστοῦ μέχρι συντελείας τοῦ αἰώνος. Ἀλλὰ συνάμα τῇ διαιρεσίᾳ αὐτῇ ὑποδεικνύει τρανῶς καὶ τὴν εἰς τρεῖς τάξεις διαιρεσιν τῶν Χριστιανῶν: ητοι τὴν τῶν κληρικῶν καὶ λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν τῶν πιστῶν, καὶ τὴν τῶν κατηχονμέρων καὶ ἐρ μεταροτά.

II.

ΗΕΡΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΗΜΑΤΟΣ.

Τί ὄνομάζεται ἅγιον βῆμα, τί ἔξεικονίζει, καὶ ὅποια ἀλλα ὄνόματα τοῦτο φέρει;

"Ἄγιον βῆμα ὄνομαζεται τὸ πρὸς ἀνατολὰς ἐστραμμένον μέρος τοῦ ναοῦ, ὡς ὑψηλότερον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ὅλου τοῦ λοιποῦ ναοῦ, καὶ χρησιμεύον πρὸς εὐχερεστέραν τῶν πιστῶν διδασκαλίαν, ἃτε δὴ εύρισκόμενον ἀπέναντι τῶν κάτω, ἐν τῷ κυρίως ναῷ, ἰσταμένων χριστιανῶν. Χωρίζεται δὲ ἀπὸ τοῦ ἐπιλοίπου μέρους τοῦ ναοῦ καὶ ὅλον τὸ πλάτος αὐτοῦ διὰ τοῦ είκονοστασίου καὶ ἀποτελεῖ τὸ πρώτιστον καὶ οὐσιωδέστατον καὶ ἀγιώτατον παντὸς χριστιανικοῦ ναοῦ μέρος· διότι ἐν αὐτῷ προσφέρεται καθ' ἕκαστην τῇ ἀνατολή μακτος ὑπὲρ τῶν τοῦ κόσμου ἀμαρτημάτων θυσία· ἔξεικονίζει δὲ τὸ ἅγιον βῆμα τὸν οὐρανόν, ἐνῷ ἀοράτως παρίσταται ὁ Θεός, περιστοιχούμενος καὶ διξολογούμενος ὑπὸ τῶν Θρόνων, τῶν Χερουβίμ καὶ τῶν Σεραφείμ. Διὰ τοῦτο ἡ εἰς τὸ ἅγιον βῆμα εἰσόδος ἐπιτρέπεται εἰς μόνους τοὺς λειτουργούς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς κληρικοὺς αὐτῆς, καὶ εἰς τοὺς χριστιανούς βασιλεῖς· ἀπαγορεύεται δὲ αὐστηρῶς μὲν εἰς τοὺς λαϊκούς,

ἐντελῶς δὲ εἰς τὰς γυναικας, ἔξαιρέτει μόνον τῶν ἐν προθεσμίᾳ ἡλικίᾳ μοναχουσῶν. Δι' ὅλα δὲ ταῦτα τὸ ἄγιον βῆμα ὀνομάζεται προσέπι καὶ θυσιαστήριον, ιερόν, ἀγίασμα, θεῖον ἄδυτον, ἀβατον καὶ ιερατεῖον καὶ τὸ κατ' ἔξοχὴν ἄγιον τοῦ ναοῦ μέρος.

Οποιά τινα ἀντικείμενα περιλαμβάνει τὸ ἄγιον βῆμα;

Ἐν τῷ ἀγίῳ βήματι περιλαμβάνονται ταῦτα· 1) ἡ ἀγία ἐπιλεγομένη τράπεζα· 2) ἡ πρόθεσις· 3) τὸ σύρθρον, καὶ 4) τὸ σκευοφυλάκιον ἢ διακονικόν.

1) ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ.

Τι ὀνομάζεται ἀγία τράπεζα;

Ἄγια τράπεζα ὀνομάζεται ἡ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀγίου βήματος, ἀπέναντι τῆς μεσαίας αὐτοῦ θύρας κειμένη τράπεζα, ἐπιλέγεται δὲ ἀγία διότι ἐπ' αὐτῇ, ὡς ἐπὶ θυσιαστῆριον, προσφέρεται ἡ ἀναίματος θυσία ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων, ἥτοι μελίζεται καὶ διαμερίζεται ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ καὶ μεταδίδοται τοῖς πιστοῖς εἰς ἀφεσιν ἀμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Ἐκ τίνος ὕλης κατασκευάζεται ἡ ἀγία τράπεζα καὶ ποιον σχῆμα φέρει;

Κατασκευάζεται ἡ ἀγία τράπεζα ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, μαρμάρου ἢ ἔνδου ἀσήπτου καὶ φέρει σχῆμα τετράγωνον εἰς σημεῖον, ὅτι ἐξ αὐτῆς τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ μεταδίδοται εἰς τὰ τέσσαρα πέρατα τῆς οἰκουμένης. Καὶ ὅταν μὲν ἡ ἀγία πράπεζα στηρίζηται εἰς τέσσαρας στύλους, τότε οἱ στύλοι οὗτοι σημαίνουσι τοὺς τέσσαρας ἀποστόλους καὶ εὐαγγελιστάς· ὅταν δὲ αὔτη στηρίζηται ἐπὶ ἑνὸς μόνου ἐν τῷ μέσῳ στύλου, τότε οὗτος ἐξηνικούσει τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν μόνον θεμέλιον τῆς Ἐκκλησίας καὶ στύλον τῆς

ἀληθείας ἀχράδαντον· ὅταν δὲ πάλιν αὕτη εἶναι πανταχόθεν ἐκπισμένη, τότε παριστάνει τὸ μνῆμα τοῦ Κυρίου, καθὼς καὶ τοὺς τάφους τῶν ἀγίων μαρτύρων, ἐπὶ τῶν ὅποιων τὸ πάλαι ἐτελεῖτο τὸ μυστήριον τῆς εὐχαριστίας ὑπὸ τῶν πιστῶν· διὰ τοῦτο πάντοτε κατὰ τὴν τελετὴν τῶν ἐγκαίνιων κατατίθενται ἐντὸς ὅπῃς, ἀνοιγομένης ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀγίας τραπέζης, πεμάχια λειψάνων μαρτύρων καὶ ὄλλων ἀγίων, σιτίνες, συνταφέντες τῷ Χριστῷ, συνδοξάζονται καὶ μετ' αὐτοῦ.

Τί ἔξεικονίζει ἡ ἀγία τράπεζα;

Ἐπειδὴ ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης γίνεται ἀνάμνησις διαφόρων πρόσδεων καὶ συμβάντων τῆς ἐπιγείου ζωῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ ἔξαιρέτως μάλιστα τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, τοῦ μυστικοῦ δείπνου, τοῦ ἐνταφιασμοῦ, τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς εἰς οὐρανούς ἀναλήψεως αὐτοῦ, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀγία τράπεζα ἔξεικονίζει συμβολικῶς διάφορα ἀντικείμενα. Ἐξεικονίζει λοιπὸν αὕτη

1) Τὴν τράπεζαν, ἐν ᾧ ὁ Κύριος, τρώγων τὸ τελευταῖον μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πάσχα, παρέδωκεν εἰς αὐτοὺς καὶ δι' αὐτῶν εἰς ἡμᾶς τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας, διδούς εἰς βρῶσιν μὲν ὑπὸ τὸν ἄρτον τὸ ἕδιον σῶμα, εἰς πόσιν δὲ ὑπὸ τὸν οἶνον τὸ ἕδιον αἷμα.

2) Τὸν τάφον, ἐν φυλακτήριον τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰωσήφ καὶ Νικοδήμου, καὶ διεν ἀνέστη μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐκ τῶν νεκρῶν· διὰ τοῦτο ἐπ' αὐτήν, ὡς εἰς τάφον, μεταφέρονται τὰ τίμια δῶρα ἀπὸ τῆς προθέσεως.

3) Τὸν θρόνον τῆς δόξης τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ Θεοῦ, ἐν φυλακτήριον τὸν Χερουβίμ ἐποχούμενος Κύριος, σάρκα φορέσας, ἐπαναπαύεται.

4) Τὸ ὄφος τῶν Ἐλαιῶν, ἀφ' οὐ ἀνελήφθη ὁ Σωτὴρ ἐν δόξῃ εἰς οὐρανούς καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός.

Καὶ 5) Τὸν θρόνον ἔκεινον, ἀπὸ τοῦ ὄποιού τώρα μὲν ὁ Κύριος διδάσκει ἡμᾶς τὸν λόγον τῆς ἀληθείας διὰ τοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης τεθειμένου Εὐαγγελίου αὐτοῦ, καὶ σώζει διὰ τοῦ σώματος καὶ αἷματος αὐτοῦ, ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐν δόξῃ μετὰ τῶν ἀγίων αὐτοῦ ἀγγέλων, θελεῖ κρίνη πάντας, ζῶντας καὶ νεκρούς.

Τί σημαίνουσι τὰ ἔμφατα, δι' ὧν καλύπτεται ἡ ἀγία τράπεζα;

Ἐπειδὴ ἡ ἀγία τράπεζα ἐξεικονίζει τὸν τάφον τοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦτο αὕτη καλύπτεται κατ' ἀρχὰς δι' ἀπλῆς λευκῆς σινδόνος, ἥτις ὄνομαζεται κατασύρκιον καὶ σημαίνει τὴν σινδόνα ἑκείνην, δι' ἣς περιετύλιχθη τὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ σῶμα κατατιθέμενον εἰς τὸν τάφον ἀλλ' ἐπειδὴ αὕτη ἐξεικονίζει προσέτι καὶ τὸν θρόνον τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο ἀνῳθεν τῆς σινδόνης προστιθεται ἔτερον λαμπρότερον καὶ πολυτελέστερον κάλυμμα, ὅπερ ὄνομαζεται ἐνδυτὸν ἡ ἐιδυτή: ἔστι δὲ τοῦτο σύμβολον τῆς δόξης, ἡ τῶν ιματίων τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τὰ ὄποια, κατὰ τὴν μεταμόρφωσιν, ἐγένοντο λευκὰ ὡς τὸ φῶς καὶ ἔλαμπον ὡς ὁ ἥλιος.

Οποῖα ἀντικείμενα ὑπάρχουσι πάντοτε ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης;

Ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης ὑπάρχουσι πάντοτε ταῦτα

1) *Tὸ εἰλητόν* 2) *τὸ ἀντιμήτρον* 3) *τὸ ιερὸν Εὐαγγέλιον* 4) *ὁ τίμιος σταυρὸς* καὶ 5) *τὸ ἀρτογρόριον*.

Τί λέγεται εἰλητὸν καὶ τί σημαίνει;

Εἰλητὸν λέγεται τὸ τεμάχιον ἐκεῖνο τοῦ ὑφάσμα-

τος, ὅπερ τετυλιγμένον κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀγίας τραπέζης καὶ φέρει τετράγωνον σχῆμα· σημαίνει δὲ τοῦτο τὸ σουδάριον ἐκεῖνο, ὅπερ ἦν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ὅτε κατετέθη ἐν τῷ τάφῳ, καὶ τὸ ὅποιον μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ἐωρᾶτο ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἐν τῷ μνήματι, οὐ μετὰ τῶν ὄλονίων κείμενον, ἀλλὰ γωρὶς ἐντετυλιγμένον εἰς ἔνα τόπον.

Τί λέγεται ἀντιμήνσιον καὶ τί σημαίνει;

Αντιμήνσιον ὄνομαζεται τετράγωνον λινοῦ ἢ μεταξιώτοις ύφασματος, ἐπὶ τοῦ ὅποιου ἐν τῷ μέσῳ μὲν είκονίζεται ἡ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἀποκαθήλωσις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ κατάθεσις αὐτοῦ ἐν τῷ τάφῳ ὑπὸ τοῦ Ἰωσήφ καὶ Νικοδήμου, πέριξ δὲ οἱ τέσσαρες εὐαγγελισταὶ καὶ τὰ ὅργανα τῶν διαφόρων τοῦ Κυρίου παθημάτων. Συγκειμένη δὲ ἡ λέξις αὕτη ἐκ τῆς προθέσεως ἀρτὶ καὶ τῆς λατινικῆς λέξεως mensa, ἥτοι τράπεζα, σημαίνει, ὅτι τὸ ἀντιμήνσιον ἐπέγει τόπον ἀγίας τραπέζης· ἐπομένως, ὅπου δὲν ὑπάρχει τράπεζα, δι' ἐγκαινίων καθηγιασμένη, καθὼς ἐν τοῖς εὐκτηρίοις οἷκοις τῶν πλοίων ἡ ἐν τοῖς κινητοῖς ναοῖς τῶν στρατοπέδων, ἐκεῖ τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας δύναται νὰ ἐκτελεσθῇ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀντιμηνσίου· διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἀντιμήνσια καθαγιάζονται πάντοτε, κατὰ τὴν τελετὴν τῶν ἐγκαινίων ναοῦ καὶ, καθὼς ἐν τῇ ἀγίᾳ τραπέζῃ, οὕτω καὶ ἐν αὐτοῖς ράπτονται ἐν τινὶ ἀκρῷ αὐτῶν τμήματα μαρτυρικῶν λειψάνων. Τὸ ἀντιμήνσιον ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης ὑπάρχει πάντοτε ἐντετυλιγμένον ἐντὸς τοῦ εἰλητοῦ ἀνατυλισσονται δὲ ἀμφότερα ταῦτα καὶ ἔξαπλοῦνται ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου τῆς λειτουργίας. Εντὸς τοῦ ἀντιμηνσίου ἐνυπάρχει πάντοτε καὶ τεμάχιον σπόργην κατατεθειμένον, ἔξειχον-

Ζοντος τὸν σπόγγον ὃν οἱ στρατιῶται, πλήσαντες ὅξους,
ἐπότιζον τὸν Κύριον, κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ.

Διὸ τὶ ὑπάρχουσιν ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης τὸ Εὐαγγέλιον,
ὁ σταυρὸς καὶ τὸ ἄρτοφόριον;

Διότι τὸ μὲν Εὐαγγέλιον ἔξεικονίζει αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ ἔξιτορετ τὴν γέννησιν, τὸν ἐπὶ γῆς βίον, τὴν διδασκαλίαν, τὰ θαύματα, τὰ πάθη, τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανούς ἀνάληψιν αὐτοῦ· ὁ δὲ σταυρός, ἀναμιμνήσκων τὸν σταυρὸν ἐκεῖνον, ἐπὶ τοῦ ὅποιου προσηλώθη ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, καὶ τὰ πάθη, ὅσα οὕτος ὑπέφερεν ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἀμαρτιῶν καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, γρηγορεύει πολλάκις κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς θείας καὶ ιερᾶς λειτουργίας, ὅπως δὶ’ αὐτοῦ ὁ λειτουργὸς εὐλογῇ τοὺς πιστούς· τὸ ἄρτοφόριον δέ, ὡπερ καὶ κιβωτὸς καὶ πυξὶς λέγεται, ὑπομιμνήσκει, εὑρισκόμενον ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης, τὸν τάφον τοῦ Κυρίου. Φυλάσσεται δὲ ἐν αὐτῷ τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου δὶ’ ἐκτάκτους ἀνάγκας πρὸς κοινωνίαν τῶν ἀσθενούντων κατὰ πᾶσαν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ὥραν· διὰ τοῦτο ἐνώπιον αὐτοῦ καίει διηγεκῶς λυγγία ἀκοίμητος.

2) ΗΡΟΘΕΣΙΣ.

Τι ὄνομάζεται πρόθεσις καὶ τί σημαίνει αὕτη;

Πρόθεσις ὄνομάζεται ἡ μικρὰ τραπέζα; Ἡπειρὸν ὑπάρχει ἀριστερόθεν τῆς ἀγίας τραπέζης ίδια ἰδρυμένη, ἐν δὲ ταῖς πλείσταις ἐκκλησίαις καὶ μάλιστα ταῖς ἀρχαιοτέραις, ἐν σγήματι σπηλαίου ἐσκαμψμένη ἐντὸς τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τῆς κόρυγχης τοῦ ἀγίου βῆματος. Καλεῖται δὲ πρόθεσις, διότι ἐπ’ αὐτῆς προτίθενται τὰ ὑπὸ τῶν πιστῶν συνήθως προσφερόμενα δῶρα, οἷον αἱ ἄρτοι καὶ ὁ οἶνος, ἐξ ὧν ὁ ιερεὺς ἐκάστοτε ἐκλέγει καὶ

(ΧΡΙΣΤ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ.)

προπαρασκευάζει ἐνταῦθα τὰ κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας, ἵτοι τὸν μέλλοντα θυσιασθῆναι ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης ἀμνὸν τοῦ Θεοῦ. Ἐξεικονίζει δὲ ἡ πρόθεσις τὴν Βηθλεέμ καὶ τὸ σπήλαιον αὐτῆς, ἐν φῶ ἐγεννήθη καὶ ἀνεκλιθη ὁ Χριστός, καὶ τὸν Γολγοθᾶν, ἐν φῶ ἐσταυρώθη· διὰ τοῦτο κατὰ τὴν προπαρασκευὴν τοῦ ἀμνοῦ μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ ἱερέως αἱ εἰς τὴν γέννησιν καὶ τὴν σταύρωσιν τοῦ Σωτῆρος ἀναγόμεναι διάφοροι εὐαγγελικαὶ ρήσεις.

Οποῖα ἱερὰ σκεύη καὶ ἄμφια κείνται ἐπὶ τῆς προθέσεως;

Ἐπὶ τῆς προθέσεως κείνται τὰ ἱερὰ ἔκεινα σκεύη καὶ ἄμφια, τὰ ὅποιά εἰσιν ἀναγκαῖα καὶ ἀπαραίτητα πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας· εἰσὶ δὲ σκεύη μὲν 1) τὸ ἄγιον ποτήριον· 2) ὁ δίσκος· 3) ὁ ἀστερίσκος· 4) ἡ λόγχη· 5) ὁ σπόργος· 6) ἡ λαβίδις καὶ 7) τὸ ζέον, ἀτινα πάντα κατασκευάζονται ἐκ μετάλλου κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἡττὸν πολυτίμου, ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως ἐκάστου ναοῦ. "Αμφια δὲ 1) δύο καλύμματα πρὸς κάλυψιν τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ δίσκου καὶ 2) ἐν καλύμμα πρὸς κάλυψιν ἀμφοτέρων, ὅπερ καὶ ἀπὸ ὄνομάζεται. Καὶ τῶν ἱερῶν ἀμφίων ἡ ποιότης καὶ λαμπρότης ἐπίσης ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ πλούτου ἐκάστης ἐκληγίας.

Τί σημαίνει τὸ ἄγιον ποτήριον καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτοῦ;

Τὸ ἄγιον ποτήριον ἐξεικονίζει

1) τὸ ποτήριον ἔκεινο, διὰ τοῦ ὅποιου ὁ Κύριος ἔδωκεν εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, κατὰ τὸν μυστικὸν δεῖπνον, ὥνα πάντες πιέωσιν ὑπὸ τὸν οἶνον τὸ ἕδιον αὐτοῦ αἷμα·

2) τὴν ἀχραντον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν πλευράν, ἔξ

ἥς, κεντηθείσης διὰ τῆς λόγγης τοῦ στρατιώτου, ἐξῆλθεν αἷμα καὶ υδωρ, καὶ

3) ὅλα ἐν συνόλῳ τὰ πάθη, ὅσα ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ὑπέφερεν ὁ θεάνθρωπος Σωτήρ. Χρησιμεύει δὲ τὸ ἄγιον ποτήριον ὅπως κατὰ τὴν προσκομιδὴν, ἐγχένη ἐν αὐτῷ ὁ ἵερεὺς οἶνον καὶ υδωρ, τὰ ὅποια μεταβάλλονται ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης μετὰ τὸν ἀγιασμὸν εἰς αἷμα τοῦ Κυρίου.

Τί ἔξεικονίζει ὁ δίσκος καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτοῦ;

Οἱ δίσκοις ἔξεικονίζει τὴν ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς Βηθλεὲμ φάτνην, ἐν ᾧ κατετέθη τὸ βρέφος Ἰησοῦς μετὰ τὴν γέννησιν ὑπὸ τῆς παρθένου Μαρίας καὶ γρησιμεύει εἰς ἐπίθεσιν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἀγίου ἄρτου ἡ ἀμνοῦ, τὸν ὅποιον ἔξαγει κατὰ τὴν προσκομιδὴν ὁ ἵερεὺς ἐκ τῆς προσφορᾶς καὶ ὅστις μετὰ τὸν ἀγιασμὸν μεταβάλλεται εἰς σῶμα Χριστοῦ.

Τί σημαίνει ὁ ἀστερίσκος καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτοῦ;

Οἱ ἀστερίσκοι σημαίνει τὸν ἀστέρα ἐκεῖνον, ὃστις ἐνεφανίσθη εἰς τοὺς μάγους ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀναγγέλλων τὴν γέννησιν τοῦ Σωτῆρος τῆς ἀνθρωπότητος. Καθὼς δὲ ὁ ἀστήρ ἐκεῖνος ἐλθὼν ἔστη ἐπάνω, οὐ ἡνὶ τὸ παιδίον, τοιουτοτρόπως καὶ ὁ ἀστερίσκος τιθεται ἄνωθεν τοῦ ἀγίου ἄρτου, τοῦ ἔξεικονίζοντος τὸν ἐν Βηθλεὲμ γεννηθέντα Χριστόν· ἐπ' αὐτοῦ δὲ στηρίζεται ἔξαπλουμενον καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ δίσκου τιθέμενον καθλυμα.

Τί σημαίνει ἡ λόγγη καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτῆς;

Η λόγγη ἔξεικονίζει τὴν λόγγην τοῦ ἐκαποντάρχου, διὰ τῆς ὅποιας ἐκεντήθη ἡ πλευρὰ τοῦ ἐσταυρωμένου Σωτῆρος Χριστοῦ καὶ ἀμέσως ἐξῆλθεν ἐξ αὐτῆς αἷμα καὶ υδωρ· χρησιμεύει δέ, ἵνα δὶ’ αὐτῆς ἔξαγηται ἐκ τῆς προσφορᾶς ὁ ἀμνός, κεντᾶται εἰς ἀνάμνησιν ἡ

δεξιά αὐτοῦ πλευρὰ καὶ ἔξαγωνται αἱ διάφοροι ὑπὲρ
ζώντων καὶ τεθνεώτων μερίδες.

Τί σημαίνει ὁ σπόργος καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτοῦ;

Ο σπόργος ἔξεικονίζει τὸν σπόργον ἐκεῖνον, τὸν
ἔποιον οἱ στρατιῶται, ἐμπλήσαντες ὅξους, προσέφερον
διὰ καλάμου εἰς τὰ γείλη τοῦ ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ,
ἴνα ποτίσωσιν αὐτὸν ὅτε ἐφώνησεν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ
διψῶ. Χρησιμεύει δέ, ίνα δι' αὐτοῦ καθαρίζηται πάν-
τοτε μετὰ τὴν μετάληψιν τὸ ἐντὸς τοῦ ἀγίου ποτη-
ρίου, ὅπου καὶ ἐναποτίθεται οὗτος, ὅτε τοῦτο είναι
κενόν.

Τί σημαίνει ἡ λαβίς καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτῆς;

Η λαβίς, ἥτοι τὸ κοχλιάριον, ἔξεικονίζει τὴν λαβί-
δα ἐκείνην, διὰ τῆς ὁποίας ἐν τῶν Σεραφείμ ἔλαχεν
ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἄνθρακα καὶ ἀψάμενος τῶν γει-
λέων τοῦ προφήτου Ἡσαίου, ἐν καιρῷ τῆς γενομένης
αὐτῷ μυστηριώδους ὁράσεως, ἀφεῖλε τὰς ἀνομίας αὐ-
τοῦ καὶ τὰς ἀμαρτίας περιεκαθάρισεν. Οὕτω καὶ τώρα
τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, λαμβανόμενον
διὰ τῆς λαβίδος ταύτης ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, καθαρί-
ζει αὐτοὺς ἀπὸ πάστις ἀνομίας καὶ ἀμαρτίας.

Τί λέγεται ζέον καὶ τίς ἡ γρῆσις αὐτοῦ;

Ζέον ὄνομαζεται τὸ μικρὸν ἐκεῖνο ἐκ μετάλλου
στρογγυλοειδὲς ἡ τετράγωνον δοχεῖον, ἐν φ' πλιθεται
ὑδωρ θερμόν, ἥτοι ζέον, ὅπερ ὁ λειτουργῶν ἐγγέει εἰς
τὸ ἄγιον ποτήριον, φαλλομένου τοῦ κοινωνικοῦ, πρὸ^τ
τῆς μεταλήψεως, εἰς σύμβολον τῆς ζώσης καὶ θερμῆς
πίστεως, μεθ' ἡς ἔκαστος ὀφείλει νὰ προσέρχηται εἰς
τὴν μετάληψιν τῶν θείων μυστηρίων.

Τί σημαίνουσι τὰ δύο καλύμματα καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτῶν;

Τὰ δύο μικρὰ καλύμματα ἔξεικονίζουσι

1) τὰ σπάργανα, δι' ὧν περιετυλίγθη ὁ Ἰησοῦς μετὰ τὴν γέννησιν καὶ κατετέθη ἐν τῇ φάτνῃ τῶν ἀλόγων ζώων, καὶ

2) τὰ ὄθόνια ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἐγρηγορίμεμσαν εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν αὐτοῦ. Χρησιμεύουσι δὲ ταῦτα, ὅπως διὰ μὲν τοῦ ἑνὸς καλύπτηται τὸ ἄγιον ποτήριον, διὰ δὲ τοῦ ἑτέρου ὁ ἄγιος δίσκος.

Τί σημαίνει ὁ ἀήρ καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτοῦ;

Οἱ ἀήροι σημαίνει:

1) τὴν σινδόνα, ἥτοι τὴν ὄθόνην ἐκείνην, ἐν ᾧ μετὰ τὴν ἐκ τοῦ σταυροῦ ἀποκαθήλωσιν ἐτυλίγθη τὸ ἄπνουν σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, ἵνα κατατεθῇ ἐν τῷ μνήματι, καὶ

2) ὑπομιμνήσκει τὸν μέγαν ἐκεῖνον λίθον, διὰ τοῦ ὅποίου ὁ Ἰωσὴφ καὶ ὁ Νικόδημος ἐκάλυψαν τὴν θύραν τοῦ μνημείου τοῦ Ἰησοῦ. Χρησιμεύει δέ, ὅπως δι' αὐτοῦ καλύπτωνται ὁμοῦ τὸ ἄγιον ποτήριον καὶ ὁ δίσκος ἐν ὠρισμένῳ καρφῷ.

5) ΣΥΝΘΡΟΝΟΝ.

Τί λέγεται σύνθρονον;

Σύνθρονος ἡ ὑπερφῶν ὄνομαζεται ὁ ἀπέναντι τῆς ἀγίας τραπέζης κατ' ἀνατολάς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς κόγχης, τοῦ ἀγίου βήματος, ἐστημένος ὑψηλὸς θρόνος, ἐκατέρωθεν τοῦ ὅποίου κατὰ σειρὰν ἕδρυνται ἀνὰ ἔξ οὗτοι θρόνοι, ἡ ἔδραι γαμηλότεραι ἐκ τούτου οὖτοι ὁμοῦ, καὶ ιδίᾳ ὁ ἐν τῷ μέσῳ ὑπερκείμενος τῶν ἀλλων θρόνος ἀποκαλεῖται σύνθρονος. Ἐν ὠρισμένῳ δὲ τῆς λειτουργίας χρόνῳ ἐν μὲν τῷ μεσαίῳ τῷ καὶ ὑψηλοτέρῳ κάθηται ὁ λειτουργῶν πατριάρχης ἢ ἀρχιερεύς, εἰς δὲ τὰς ἐπιλοίπους ἐκατέρωθεν δώδεκα γαμηλοτέρας ἔδρας κάθηνται ταύτοχρόνως οἱ μετὰ τοῦ πατριάρ-

χου ἡ ἀρχιερέως συλλειτουργοῦντες ἐπίλοιποι ἀρχιερεῖς
ἡ ιερεῖς.

Τί σημαίνει τὸ σύνθρονον;

Ἐπειδὴ ὁ ἐν τῷ μέσῳ ὑπερκείμενος τῶν λοιπῶν θρόνος, ἥτοι τὸ κυρίως σύνθρονον, γρηγοριεύει εἰς κάθισμα μόνον τοῦ πατριάρχου ἡ τῷ πνευματικῷ προσταμένου ἐκάστης ἐκκλησίας ἀρχιερέως, διὰ τοῦτο τὸ σύνθρονον, ως σύμβολον τῆς ἀνωτάτης πνευματικῆς ἀρχῆς, ἔξεικονίζει τὴν οὐράνιον καθέδραν τοῦ ἄκρου ἀρχιερέως καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, ἢν οὕτος ἔλαβεν, ἀναληφθεὶς μετὰ τῆς σαρκὸς εἰς οὐρανούς καὶ καθίσας ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ διότι αὐτός ἐστιν ἡ μία καὶ μόνη κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἀράτως διοικοῦσα αὐτὴν καὶ ζωὴν ἀδιαλείπτως αὐτῇ παρέγουσα. Οἱ δὲ ἐκατέρωθεν δώδεκα θρόνοι μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς καθημένων ἀρχιερέων ἡ ιερέων ἔξεικονίζουσι τοὺς δώδεκα ἐκείνους θρόνους, ἐφ' ὧν καθίσονται, παρεδρεύοντες τῷ Ἰησοῦ, οἱ δώδεκα ἀπόστολοι. Διὰ τοῦτο ἀνωθεν τῆς ἔδρας τοῦ συνθρόνου ὑπάρχει πάντοτε ἡ εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἐν στολῇ ἀρχιερέως, δηλούσσα, ὅτι ὁ ἐν τῷ θρόνῳ καθήμενος πατριάρχης ἡ ἀρχιερεὺς παριστάνει αὐτὸν τὸν ἄκρον ἀρχιερέα καὶ Σωτῆρα Χριστόν.

4) ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΙΟΝ "Η ΔΙΑΚΟΝΙΚΟΝ."

Τί λέγεται σκευοφύλακιον ἡ διακονικόν;

Σκευοφυλάκιον ἡ διακονικὸν λέγεται ἵδιόν τι μέρος, πρὸς τὰ δεξιά τῆς ἀγίας τραπέζης, ἐν ᾧ κατατίθεμενα ἐτηροῦντο ὅλα τὰ ἀνήκοντα τῷ ναῷ διάφορα ιερὰ ἄμφια καὶ σκεύη καὶ λοιπὰ πολύτιμα κοσμήματα, οἷον τὸ ιερὸν Εὐαγγέλιον, τὸ ἄγιον μύρον, τὰ τίμια

δῶρα τὰ δι' ἐκτάκτους περιστάσεις ἐπιφυλαττόμενα, τὰ λειτουργικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία, ὁ μέγας ἀγιασμός, τὸ θυμιατήριον, ἡ διὰ τὸ βάπτισμα κολυμβήθρα, οἱ στέφανοι, δι' ὧν ἐπιτελεῖται τὸ μαστίγιον τοῦ γάμου, αἱ προσφοροὶ τῶν πιστῶν καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἡ ἐπιτήρησις δὲ τούτων ἡτο πάντοτε ἀνατεθειμένη εἰς ἕδιον κληρικὸν πρόσωπον, ὅπερ ὄνομαζετο σκευοφύλακ-ούτος εἶχεν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ διὰ τὰς ἐν τῷ σκευοφύλακιών ἀναγκαίας ὑπηρεσίας διακότους, ἀφ' ὧν τὸ σκευοφύλακιον ἐκαλεῖτο καὶ διακονικόν. Τοιαῦτα σκευοφύλακια ἀπαντῶνται ἔξαιρέτως ἐν τοῖς μεγάλοις ἀργαλίοις ναοῖς.

■■■

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΥΡΙΩΣ ΝΑΟΥ.

Τι λέγεται χυρίως ναὸς καὶ ποῖα τὰ ἐν αὐτῷ ἔξια σημειώσεως;

Κυρίως γαδὸς λέγεται: τὸ ἀπὸ τοῦ εἰκονοστασίου μέχρι τοῦ νάρθηκος ἐκάστου ναοῦ μέρος, ἐν ᾧ ἵστανται οἱ πιστοί. Ἐν τῷ χυρίως ναῷ ὑπάρχουσι τὰ ἔξτις: 1) τὸ εἰκονοστάσιον· 2) ὁ σωλέας· 3) ὁ ἀρχιερατικὸς θρόνος· 4) οἱ κλῆροι· 5) ὁ ἀμβων· 6) τὰ στασίδια καὶ 7) ὁ γυναικίτης.

1) ΕΙΚΟΝΟΣΤΑΣΙΟΝ.

Τι λέγεται εἰκονοστάσιον καὶ εἰς τί γρηγορεύει;

Τὸ ἀπὸ τῆς νοτείου μέγρι τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ ναοῦ ἐκτεινόμενον στερεὸν ἐκ λίθου ἡ ξύλου διάφραγμα, τὸ διαγωρίζον τὸ ἄγιον βῆμα ἀφ' ὃλου τοῦ ἐπιλοίπου μέρους ἐκάστου ναοῦ, ὄνομαζεται εἰκονοστάσιον. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους γρόνους ἀντὶ τοῦ εἰκονοστασίου ὑπῆρχεν

ἐν τοῖς ναοῖς ἀπλοῦν καταπέτασμα ἡ δρύφρακτος,
ἥτοι διάφραγμα ἡ κιγκλίδες ἐκ ξύλου· μόλις δέ, τε-
λευτῶντος τοῦ ὄγδου αἰῶνος, ὅτε κατέπαυσεν ἐντε-
λῶς ὁ κατὰ τῶν ἀγίων εἰκόνων διωγμὸς καὶ ἐπεκυρώ-
θη ὑπὸ τῆς Ζ' οἰκουμενικῆς συνόδου ἡ τιμητικὴ αὐ-
τῶν προσκύνησις, ἀντικατέστησε τὰς κιγκλίδας ταύ-
τας στερεὸν ἐκ σανίδων διάφραγμα, ἐφ' οὐ ἐτίθεντο αἱ
ἄγιαι εἰκόνες, ἔξ οὐ καὶ ὠνομάσθη τοῦτο εἰκονοστά-
σιον. Χρησιμεύει δὲ τὸ εἰκονοστάσιον ἥδη, καθὼς καὶ
αἱ κιγκλίδες τὸ πᾶλαι, ἵνα κωλύωσι τὴν εἰς τὸ ἄγιον
βῆμα εἰσόδον τοῦ λαοῦ, καὶ χωρίζωσιν αὐτό, ὡς τὸ
ἄγιωτερον μέρος τοῦ λοιποῦ ναοῦ.

Τί περιέχει τὸ εἰκονοστάσιον;

Τὸ εἰκονοστάσιον, ὃν πάντοτε ἀνάλογον πρὸς τὸ μέ-
γεθος καὶ τὸ ὑψος ἐκάστης ἐκκλησίας, περιέχει ἀναλό-
γως καὶ δύο ἡ τρεῖς, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ τέσσαρας ὅλας
σειρὰς ἀγίων εἰκόνων. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ σειρᾷ εἰς
μεγαλείτερον σχετικῶς μέγεθος περιέχει δεξιόθεν μὲν
τὰς εἰκόνας 1) τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, 2) Ἰωάννου τοῦ
βαπτιστοῦ καὶ ὅλας κατὰ τὸ πλάτος τοῦ τόπου εἰ-
κόνας διαφόρων ἀγίων, ἀριστερόθεν δὲ τὰς εἰκόνας 1)
τῆς Κυρίας Θεοτόκου, 2) τοῦ ἀγίου, ἐπ' ὄνδρατι τοῦ
ὅποιου εἶναι καθηγιασμένος ὁ ναὸς καὶ κατὰ σειρὰν
ἐπίσης ἄλλων ἀγίων εἰκόνας· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ σειρᾷ
εἰς μικρότερον ἀναλόγως μέγεθος τίθενται αἱ εἰκόνες
τῶν δώδεκα δεσποτικῶν ἑορτῶν καὶ ἐν τῷ μέσῳ εἰκών,
φέρουσα τὸν μυστικὸν δεῖπνον, ἥτοι τὸν τύπον τοῦ ἐν
τῷ ἀγίῳ βήματι τελουμένου μυστηρίου τῆς θείας εὐ-
χαριστίας. Ἐν τῇ τρίτῃ σειρᾷ τίθενται αἱ εἰκόνες τῶν
δώδεκα ἀποστόλων καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἡ εἰκὼν
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν ἀρχιερατικῇ στο-
λῇ, καὶ δεξιόθεν μὲν αὐτοῦ ἡ εἰκὼν τῆς ὑπεραγίας

Θεοτόκου, ἀριστερόθεν δὲ ἡ τοῦ προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου. Ἐν τῇ τετάρτῃ σειρᾷ ἀπεικονίζονται οἱ προφῆται τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἡ Θεοτόκος, βαστάζουσα ἐν ἀγκάλαις τὸν Κυριον, ως τὴν κυρίαν καὶ μόνην τῶν διαφόρων αὐτῶν προφητειῶν ὑπόθεσιν. Ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τοῦ εἰκονοστασίου ἐν τῷ μέσῳ, ως στέφανος καὶ βάσις ἀπάστης τῆς τοῦ Θεοῦ περὶ τῆς ἡμῶν σωτηρίας οἰκονομίας, ἀνυψοῦται εἰς μέγα σχῆμα ὁ τίμιος καὶ ζωοποιὸς σταυρός, φέρων τὸν Ἰησοῦν ἐν αὐτῷ κρεμάμενον καὶ ἔχων εἰς μέγα ἐπίσης σχῆμα δεξιόθεν μὲν τὴν πανάγραντον αὐτοῦ μητέρα, ἔξ οὗτορών δὲ τὸν ἡγαπημένον τοῦ Σωτῆρος μαθητὴν Ἰωάννην.

Τί ἂλλο ὑπάρχει ἐν τῷ εἰκονοστασίῳ;

Ἐν τῷ εἰκονοστασίῳ ὑπάρχουσι προσέτι τρεῖς θύραι 1) ἡ μεσαία, ἥτις καὶ βασιλικὴ πύλη λέγεται, 2) ἡ νότιος πύλη καὶ 3) ἡ βορεία.

Ποία λέγεται βασιλικὴ πύλη;

Ἡ ἐν μέσῳ τοῦ εἰκονοστασίου ἔμπροσθεν τῆς ἀγίας τραπέζης πύλη ὄνομαζεται βασιλική, διότι διὰ τῆς πύλης ταύτης τὰ καθηγιασμένα τίμια δῶρα, ἥτοι ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης καὶ κύριος τῶν κυριεύοντων ἀօρατως διέρχεται. Η αὐτὴ λέγεται ὡσαύτως καὶ ὥραία πύλη καὶ ἀγία· διότι δι' αὐτῆς εὐλογεῖται καὶ ἀγιάζεται ὁ λαός. Διὸ εἰς οὐδένα τῶν λαϊκῶν καὶ μὴ ιερωμένων ἐπιτρέπεται ἡ διὰ τῆς πύλης ταύτης εἰσόδος ἢ ἔξοδος. Ἐπὶ τῆς πύλης ταύτης ἐν τῷ μέσῳ μὲν ἀπεικονίζεται ὁ εὐαγγελισμός· διότι διὰ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Γίου τοῦ Θεοῦ ἡγεώχθησαν αἱ πύλαι τοῦ οὐρανοῦ εἰς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· εἰς δὲ τὰ τέσσαρα ἄκρα οἱ τέσσαρες εὐαγγελισταί· διότι διὰ τῶν

εὐαγγελίων τούτων ἐκηρύχθη εἰς ὅλον τὸν κόσμον ἡ χριστιανικὴ πίστις.

Τί σημαίνει τὸ ἄνωθεν τῆς βασιλικῆς πύλης ἐκτεινόμενον καταπέτασμα;

Τὸ καταπέτασμα, δι' οὐ, καθ' ὥρισμένους γρόνους τῆς θείας λειτουργίας, ἀνοίγεται ἡ κλείεται ἄνωθεν ἡ βασιλικὴ πύλη, ἔξεικονίζει τὸ καταπέτασμα ἐκεῖνο τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου, ὅπερ ἐκάλυπτε τὰ ἀγια τῶν ἀγίων ἀπὸ τῶν ὄφθαλμῶν τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ χριστιανικῷ ναῷ διὰ τοῦ καταπετάσματος τούτου καλύπτεται ἀπὸ τῶν ἐν τῷ κυρίως ναῷ ἴσταμένων πιστῶν τὸ τίμιον σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου, ὃπου καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοὶ μόλις τολμῶσι μετὰ φόβου καὶ τρόμου νὰ προσβλέψωσι.

Ποία λέγεται νότιος θύρα;

Νότιος θύρα ἡ πύλη λέγεται ἡ δεξιόθερη τῆς βασιλικῆς πρὸς τὸ νότιον μέρος τοῦ ναοῦ ἐπὶ τοῦ εἰκονοστασίου θύρα, ἥτις ὀνομάζεται ιδίως καὶ διακονικὴ πύλη· διότι

- 1) αὕτη κείται πρὸς τὸ μέρος τοῦ διακονικοῦ, καὶ
- 2) διὰ τῆς πύλης ταύτης συνήθως οἱ διάκονοι εἰσήρχοντο καὶ ἔζηρχοντο, εἴτε λαμβάνοντες τὰ πρὸς τὰς διαφόρους τελετὰς ἀναγκαιοῦντα ἐκ τοῦ διακονικοῦ, εἴτε ἐπιτηροῦντες τὴν ἐν τῷ ναῷ εὔταξίαν τῶν πιστῶν.

Ποία λέγεται βόρειος θύρα;

Βόρεια θύρα ἡ πύλη ὀνομάζεται ἡ ἀριστερόθερη τῆς βασιλικῆς πρὸς τὸ βόρειον μέρος τοῦ ναοῦ ἐπὶ τοῦ εἰκονοστασίου θύρα, ἥτις ἀποκαλείται ιδίως, καὶ πύλη τῶν κανδηλαπτῶν· διότι διὰ ταύτης συνήθως εἰσέρχονται καὶ ἔζηρχονται οἱ κανδηλάπται· διὰ τοῦτο πρὸς τὸ μέρος τῆς θύρας ταύτης ἐν ἐκάστῳ ναῷ ὑπάρχουσι καὶ

πάντα τὰ ἀνάγκαιοῦτα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν, ἢτοι
ἀνθρακες, ὅδωρ, θυμίαμα, κηρία καὶ τὰ τοιαῦτα.

2) ΣΩΔΕΑΣ.

Τί ὄνομάζεται σωλέας καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτοῦ;

Τὸ πᾶλαι μὲν σωλέας ἐλέγετο τὸ μεταξὺ τῶν δρυ-
φάκτων καὶ τοῦ χοροῦ τῶν ψαλτῶν πρὸς τὰ δεξιὰ
τοῦ ναοῦ ἔχειν μέρος, ἐνῷ πρὸς νότον μὲν ἡτοί ὁ θρό-
νος τοῦ πατριάρχου, πρὸς βορρᾶν δὲ ὁ θρόνος τοῦ αὐτο-
κράτορος. Ἡδη ὅμως τὸν σωλέαν ἀποτελεῖ ἡ ἀπὸ τῆς
νοτίου μέχρι τῆς βορείας τοῦ ναοῦ πλευρᾶς ἐνώπιον
τοῦ εἰκονοστασίου προέκτασις τοῦ ἐδάφους τοῦ ἀγίου
βήματος, ἡτις ὑπάρχει πάντοτε μεγαλειτέρα καὶ πλα-
τυτέρα ἔμπροσθεν τῆς ὥραίας πύλης· διότι ἐπὶ ταύτης
ὁ διάκονος ἵσταμενος ἀναπέμπει κατὰ τὴν θείαν λει-
τουργίαν τὰς πρὸς τὸν Θεὸν δεήσεις καὶ ἴκεσίας.

3) ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΟΣ ΘΡΟΝΟΣ.

Τί λέγεται ἀρχιερατικὸς θρόνος καὶ τί ἔξοικονίζει ὁ ἀρχιε-
ρεὺς ἐν αὐτῷ ἵσταμενος;

Θρόνος ἀρχιερατικὸς ὄνομαζεταιοὶ ἀπέναντι τοῦ εἰκο-
νοστασίου πρὸς τὸ δεξιὸν αὐτοῦ μέρος ἐπηρμένος ὑψη-
λός, μεγαλοπρεπής καὶ ποικιλοτρόπως κεκαλλωπισμέ-
νος θρόνος, ἐνῷ ἰσταται, τοῦ ὅρθρου τελουμένου, (ώς
καὶ ἐν ἄλλαις προσέτι ἱεροπραΐσαις) ὁ ἀρχιερεὺς ἱερο-
πράττων. Ἔξεικονίζει δὲ ὁ ἀρχιερεὺς, ἐν αὐτῷ ἵσταμε-
νος, τὴν ἐπὶ γῆς ἐμφάνισιν καὶ τὴν μετὰ τῶν ἀνθρώ-
πων συναναστροφὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ.

4) ΚΛΗΡΟΙ.

Τί λέγονται κλῆροι καὶ εἰς τί χρησιμεύουσι;

Κλῆροι λέγονται τὰ ὑπερκείμενα τοῦ ἐδάφους τοῦ

ναοῦ δύο ἐκατέρωθεν μέρη, ὃν τὸ μὲν ἐκ δεξιῶν, μεταξὺ τοῦ εἰκονοστασίου καὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου, τὸ δὲ ἐξ ἀριστερῶν ἀπέναντι τούτου χρησιμεύουσι δὲ οἱ κλῆροι οὐτοι, ὅπως, ἐπὶ τούτων ἴστάμενοι οἱ τῆς ἐκκλησίας κληρικοί, εἰς δύο διηρημένοι χορούς, τὸν δεξιὸν καὶ τὸν ἀριστερόν, οἱ μὲν φάλται φάλλωσι τὰ ὡρισμένα τροπάρια, κανόνας καὶ λοιπά, οἱ δὲ ἀναγνῶσται ἀναγνώσκωσι τὰ ἀναγινωσκόμενα κατὰ πᾶσαν τῆς Ἐκκλησίας τελετὴν καὶ ἱεροπραξίαν.

ii) ΑΜΒΩΝ.

Τί λέγεται ἄμβων καὶ τί σημαίνει;

Τὸ πάλαι μὲν ἄμβων ἐλέγετο τὸ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ ἀπέναντι τῆς ὥραίας πύλης ἐπίτηδες κατεσκευασμένον ὕψωμα, εἰς τὸ ὅποιον διὰ δύο ἐκατέρωθεν αὐτοῦ κειμένων κλιμάκων ἀνέβαινον οἱ φάλται καὶ ἀναγνῶσται, καὶ ἐκεῖθεν αὐτοὶ μὲν ἔφαλλον καὶ ἀνεγίνωσκον, ὃ δὲ λαός, πέριξ τοῦ ὕψωματος τούτου ἐστῶς, ἡκροᾶτο μετὰ προσοχῆς καὶ εὐλαβείας τῶν φαλλομένων καὶ ἀναγινωσκομένων. Ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος τούτου ἐγρίοντο προσέπι: διὰ τοῦ ἀγίου μύρου καὶ οἱ γριστιανοὶ βάσιλεῖς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς στέψεως αὐτῶν. Ἐφεξῆς ὅμως τὸ ὕψωμα τοῦτο μετετέθη, εὑρυχωρίας χάριν, ἐκ τοῦ μέσου τοῦ ναοῦ εἰς τὴν σειρὰν τοῦ ἀριστεροῦ χοροῦ, ἀπέναντι σχεδὸν τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου, ὅπου καὶ ὄραται ἡδη ἐν ἀπάσαις σχεδὸν ταῖς ἐκκλησίαις, χρησιμεύει δὲ μόνον πρὸς ἀνάγνωσιν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ὑπὸ τοῦ διακόνου καὶ εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου, κατὰ τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο λόγιον. «ἐπ’ ὅρους ὑψηλοῦ ἀνάθηθι ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών, ὑψωσον ἐν ἴσχυΐ τὴν φωνήν σου ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἰερουσαλήμ.» (Ἡσ. Μ', 9). διὰ τοῦτο ὁ ἄμβων

ἔξεικοντίζει τὸν μέγαν ἔκεινον λίθον, ὃν ὁ ἄγγελος ἀπεκύλισεν ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ μνημείου καὶ, καθήμενος ἐπ' αὐτοῦ, ἐκήρυξε ταῖς μυροφόροις τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ.

6) ΣΤΑΣΙΔΙΑ.

Τί ὄνομάζονται στασίδια καὶ τις ἡ χρῆσις αὐτῶν;

Στασίδια ὄνομάζονται τὰ ἐπὶ τοῦ βορείου, νοτίου καὶ δυτικοῦ τοίχου τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ ἀλλαχοῦ, ὅπου τυχὸν ἐπιτρέπει τοῦτο ὁ τοῦ ναοῦ χῶρος, ἐστημένα πέριξ καὶ κατὰ σειρὰν ἐκ ξύλου καθίσματα, τὰ ὅποια, εἰσαγθέντα ἀνέκαθεν ἐν τοῖς χριστιανικοῖς ναοῖς, διατηροῦνται μέχρι τοῦτο, ἐξαιρέτως ἐν ἀπάσαις ταῖς ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν ἐκκλησίαις. Ἐχοντείμενον δὲ τὰ στασίδια ταῦτα πρὸς μικρὰν ἀνακούφισιν τῆς ἀσθενείας τοῦ σώματος τῶν προσευχομένων· ὅθεν οἱ πιστοί, τοῦτο μὲν ἐστηρίζοντο ἐπ' αὐτῶν ἰστάμενοι, τοῦτο δὲ ἐκάθηντο ἐν αὐτοῖς ἐν καιρῷ ὥρισμένων τινῶν ἀναγνωσμάτων, ἀτινα ἐκ τούτου καὶ καθίσματα λέγονται, καὶ ἐν καιρῷ τοῦ κηρύγματος τοῦ θείου λόγου· εἰσὶ δὲ ταῦτα κατεσκευασμένα ἐν σχήματι γερροχραββάτου, ὅπως ὑπομιμήσκωσι πάντοτε τοὺς Χριστιανούς, ισταμένους ἢ καθημένους ἐν αὐτοῖς, τὸν θάνατον.

7) ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΝ.

Τί ὄνομάζεται γυναικεῖον ἢ γυναικίτης;

Γυναικεῖον ἢ γυναικίτης ὄνομάζεται τὸ κατέναντι τοῦ είκονοστασίου ἀνωθεν τοῦ νάρθηκος ἐκάστου ναοῦ κεχωρισμένον μέρος καὶ δι' ιδίας θύρας καὶ κλίμακος αὐλίζόμενον, εἰς τὸ ὅποιον συνήθως ἴστανται αἱ χριστιαναὶ γυναικεῖς ἐν καιρῷ τῆς προσευχῆς, οὐδεμίαν ἔχουσαι μετὰ τῶν ἀνδρῶν συγκοινωνίαν. Λιεταξάτο

δὲ ἡ μήτηρ ἡμῶν Ἐκκλησία τὸν ἐν καιρῷ τῆς προσευχῆς σωματικὸν τοῦτον ἀπογωρισμὸν τῶν ἀνδρῶν ἀπό τῶν γυναικῶν πρὸς ἀποφυγὴν βεβαίως παντὸς ἐνδεχομένου σκανδάλου καὶ εὐχερεστέραν συνάμα τήρησιν τῆς προσηκούσης ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ αὐστηρᾶς σεμνότητος, εὐπρεπείας καὶ εὐταξίας τῶν γριστιανῶν.

ΝΑΡΘΕ.

Τί ὄνομάζεται νάρθης;

Νάρθης ὄνομάζεται τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον τοῦ γριστιανικοῦ ναοῦ μέρος, τὸ μεταξὺ τοῦ κυρίου ναοῦ καὶ τῶν προπυλαίων, δι' ὧν ὑπάρχει ἡ εἰς τὸν ναὸν κυρίᾳ εἴσοδος τῶν πιστῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μέρος τοῦτο εἶναι πανταχόθεν δι' ιδίων τοίγων κεχωρισμένον καὶ ἀποτελεῖ, οὕτως εἰπεῖν, ἰδίον τινα ὅλως διάφορον τοῦ λοιποῦ ναοῦ ἵερὸν γένουν, διὰ τοῦτο ὄνομάζεται καὶ πρόγραος.

Εἰς τί ἔχρησίμευε τὸ πάλαι ὁ νάρθης;

Ο νάρθης, κατὰ τοὺς ἀρχαίους τῆς Ἐκκλησίας χρόνους, ἔχρησίμευεν, ὅπως ἐν αὐτῷ θιστανται ἐν καιρῷ τῆς κοινῆς προσευχῆς οἱ μήπω βεβαπτισμένοι, τουτέστιν οἱ κατηγορύμενοι, Τουδαῖοι καὶ ἑθνικοί, καὶ ἐκ τῶν πιστῶν, ὅσοι, περιπίπτοντες εἰς ἀμάρτημά τι, ὑπεβάλλοντο ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας εἰς μετάνοιαν. Πάντες οὗτοι παρέμενον ἐν τῷ νάρθηκι συμπροσευχόμενοι μετὰ τῶν πιστῶν καὶ ἀκροώμενοι τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἀγίων Γραφῶν καὶ τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν, ἣν ἐποίουν συνήθως οἱ προεστῶτες τῶν ἐκκλησιῶν. ὅτε δὲ μετὰ τὴν ἀναγνώσιν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ἀρχεται ἡ

τελετὴ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας, τόπε σι πάντες ὥφειλον νὰ ἔξελθωσι τοῦ ναοῦ, κλεισμένων συνάμα καὶ τῶν θυρῶν, αἵτινες χρησιμεύουσι πρὸς εἴσοδον τῶν πιστῶν ἀπὸ τοῦ νάρθηκος εἰς τὸν κυρίων ναόν.

Εἰς τί μετὰ ταῦτα καὶ μέγιστοῦ τοῦδε χρησιμεύει ὁ νάρθηξ;

Ἐπειδή, προιόντος τοῦ χρόνου, ἀφ' ἑνὸς μὲν, ἐνεκκ τοῦ καθ' ἀπασταν τὴν Ἐκκλησίαν γενικευθέντος νηπιοθαπτισμοῦ, ἔξελιπον ὀλοτελῶς οἱ κατηγούμενοι, ἀφ' ἑτέρου δέ, καὶ ἡ τέως γινομένη δημοσίᾳ τῶν ἡμαρτημένων ἔξομολόγησις καὶ μετάνοια ἀντικατέστη διὰ τῆς μυστικῆς ἔξομολογήσεως ἑνὸς ἑκάστου παρὰ τῷ τεταγμένῳ ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ πνευματικῷ πατρί, διὰ τοῦτο ὁ νάρθηξ ἦδη δὲν ἔχει μὲν πλέον τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ σημασίαν καὶ χρῆσιν, χρησιμεύει δόμως, ὅπου τοιοῦτος ὑπάρχει, εἰς ἄλλας διαφόρους τῆς ἐκκλησίαστικῆς ὑπηρεσίας ἀνάγκας. Ἰδίᾳ μάλιστα ἐν τοῖς ναοῖς τῶν μοναστηρίων ὁ νάρθηξ χρησιμεύει, ὅπως ἐν αὐτῷ ψάλλωνται καὶ ἀναγινωσκωνται ὑπὸ τῶν μοναχῶν τὸ μεσονυκτικὸν πρὸ τοῦ ὅρθρου, ἡ ἐννάτη ὥρα πρὸ τοῦ ἑσπερινοῦ, αἱ λιταὶ καὶ τὸ ἀπόδειπνον.

Τί σημαίνει τοῦτο;

Τοῦτο σημαίνει, ὅτι οὐ τοι, συναισθανόμενοι ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἀγιότητα τοῦ ναοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἴδιαν αὐτῶν ἀναξιότητα, δὲν τολμῶσιν ἀμέσως νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν οίκον τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἀλλά, ιστάμενοι, ὡς ἄλλοι κατηγούμενοι καὶ μετανοοῦντες, ἐνώπιον τῶν ἀγίων αὐτοῦ θυρῶν, ἰκετεύουσι πρὸ πάστης προσευχῆς τὸν Θεὸν τοῦ ἑλέους, ὅπως ἐν τῇ ἀπείρῳ αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ τε καὶ εὐσπλαγχνίᾳ καταξιωσῃ αὐτοὺς νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ θεῖον αὐτοῦ κατοικητηρίον. Διὰ τοῦτο μετὰ τὸ πέρας τῶν προκαταρκτικῶν τούτων

προσευχῶν ἀνοίγεται ἀμέσως ἡ πρὸς τὸν κυρίων ναὸν
θύρα καὶ οὗτοι εἰσέργονται εἰς αὐτὸν πρὸς δοξολογίαν
καὶ εὐχαριστίαν τοῦ ὑψίστου Θεοῦ.

IV

**ΗΕΡΙ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΕΝ ΕΚΑΣΤΩ· ΝΑΩΙ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΖΟΜΕΝΩΝ
ΣΥΜΒΟΛΙΚΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ.**

Ποιός τινα εἰσὶ τὰ ἐν τῷ ναῷ μεταχειρίζόμενα συμβολικὰ
ἀντικείμενα;

Ἄντικείμενα μεταχειρίζομενα ἐν ἑκάστῳ χριστιανικῷ
ναῷ, εἴτε πρὸς ἔξωτερικὸν καὶ ἐσώτερικὸν αὐτοῦ κό-
σμον καὶ καλλωπισμόν, εἴτε εἰς διαφόρους ἐκκλησια-
στικὰς τελετὰς, καὶ ἔχοντα ἐνταῦτῷ συμβολικήν τινα
ἔννοιαν καὶ σημασίαν, εἰσὶ ταῦτα· 1) ὁ σταυρός· 2)
αἱ εἰκόνες· 3) ὁ ἐπιτάφιος· 4) τὰ ριπίδια ἢ ἔξαπτέρυ-
γα· 5) τὸ ἔλαιον, αἱ λυχνίαι, οἱ πολυέλαιαι· 6) ὁ κη-
ρός, τὰ κηροπήγια, τὰ κηρία· 7) τὸ θυμίαμα καὶ τὸ
θυμιατήριον· 8) τὰ δίπτυχα· 9) ἡ κολυμβήθρα· 10)
οἱ στέφανοι· 11) τὰ σήμαντρα καὶ οἱ κώδωνες· 12)
τὰ κόλλυβα· 13) ἀρτοκλασία· 14) μυροφόριον ἢ μυρο-
δοχεῖτον· 15) ἀναλόγιον ἢ δισκέλιον· 16) ἀετὸς καὶ
17) ἡ προσφορά.

1) Ο ΣΤΑΥΡΟΣ.

Τί ὄνομαζεται σταυρός;

Σταυρὸς ὄνομαζεται τὸ ξύλον ἐκεῖνο, τὸ ἐποίον,
στηριζόμενον εἰς τὴν γῆν, ἔχρησίμευε, κατὰ τοὺς ἀρ-
χαίους γρόνους, δπως ἐπ' αὐτοῦ κρεμῶσι τοὺς μεγα-
λειτέρους κακούργους. Τὸ εἶδος τῆς τιμωρίας ταύτης
καὶ τοῦ θανάτου ἔθεωρεῖτο ὡς τὸ ἀτιμότερον παντὸς

ἄλλου, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐφηρμόζετο συνήθως εἰς ἄλλας τοῦ λαοῦ πάξεις παρὰ μόνον εἰς τοὺς δούλους.

Τί ύπομιμνήσκει ὁ χριστιανικὸς σταυρὸς καὶ τί σημαίνει;

‘Ο χριστιανικὸς σταυρὸς ιδίᾳ μὲν ύπομιμνήσκει τὸν σταυρόν, ἐπὶ τοῦ ὅποιου ἐκρεμάσθη ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ὁ Σωτὴρ τοῦ Κόσμου, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἐν γένει δὲ ἔξεικονίζει ὅλα τὰ πάθη, ὅσα ἐκεῖνος ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ὑπέφερε. Διὰ τοῦτο παρὰ τοῖς χριστιανοῖς ὁ σταυρὸς χρησιμεύει ὡς σύμβολον τῆς σωτηρίας αὐτῶν καὶ τῆς κατὰ τοῦ διάβολου καὶ τοῦ θανάτου νίκης.

Τίς ἡ χρῆσις τοῦ σταυροῦ ἐν τοῖς χριστιανοῖς νοοῖς;

‘Ἐπειδὴ, ὡς εἴρηται, ὁ σταυρὸς εἶναι τὸ καθηγιασμένον δργανον τῆς σωτηρίας ἡμῶν, διὰ τοῦτο τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ μεταχειρίζομεθα τοῦτο μὲν ὡς ἔξωτερικὸν κόσμον, ἐμ πηγρύντες αὐτὸν ἐφ’ ἐκάστης ἐκκλησίας, ὥστι τρόπαιον, δι’ οὐ νενίκηται κατὰ κράτος ὁ διάβολος καὶ πάντες οἱ πολέμιοι τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, τοῦτο δέ, ὡς τὸ μόνον πολύτιμον κόσμημα παντὸς οἰουδήποτε ἀντικειμένου, χρησιμεύοντος ἐν τοῖς θείοις ναοῖς, τουτέστιν ὅλων τῶν πολυποικίλων ιερῶν σκευῶν καὶ ἀμφίων.

‘Οποίαν ἄλλην χρῆσιν ποιούμεθα τοῦ σταυροῦ;

‘Ἐπειδὴ ὁ σταυρὸς, ὡς καθηγιασμένος διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔχει θέλαν γάριν καὶ δύναμιν, ὅπως προσφύλαττη τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ παντὸς κακοῦ, καὶ ἐπειδὴ ὁ διάβολος, ὁ ἐχθρὸς τῆς τοῦ ἀνθρώπου σωτηρίας, πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἵστησι κατ’ αὐτοῦ πολυειδεῖς παγίδας, ἀγωνιζόμενος παντοιοτρόπως νὰ παρασύρῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἀμαρτίαν, διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν ἦδη γρόνων ἤρξαντο οἱ χριστιανοί

(ΧΡΙΣΤ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ).

διὰ τῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸν ἐνώσεως τῶν τριῶν δακτύλων τῆς δεξιᾶς χειρός, εἰς σύμβολον τῆς ἀγίας Τριάδος, νὰ σχηματίζωσιν ἑκάστοτε καὶ ἐφ' ἔαυτοὺς τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ, ἐπιτιθέντες πρῶτον αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ μετώπου πρὸς ἀγιασμὸν τοῦ νοός, ἐφεξῆς καταβιβάζοντες αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ στήθους πρὸς ἀγιασμὸν τῆς καρδίας καὶ τελευταῖον φέροντες αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ὥμου εἰς τὸν ἀριστερὸν πρὸς ἀγιασμὸν πάσης αὐτῶν πράξεως καὶ ἐνέργειας. Τὸ σημεῖον τοῦτο τοῦ σταυροῦ ὄφελουσιν οἱ χριστιανοὶ νὰ κάμνωσι πάντοτε καὶ ἔξερχόμενοι καὶ εἰσερχόμενοι εἰς τε τοὺς ναοὺς καὶ τοὺς οἶκους αὐτῶν, καὶ κατακλινόμενοι, καὶ ἐγειρόμενοι, καὶ ἐνδυόμενοι, καὶ εἰς τράπεζαν καθήμενοι καὶ μετὰ τὴν τράπεζαν καὶ πρὸ πάσης οἰαςδήποτε αὐτῶν προσευχῆς, ἐπιχειρήσεως καὶ ιερᾶς τελετῆς, καθαγιάζοντες τοιουτοτρόπως πᾶσαν αὐτῶν ἐνέργειαν καὶ πᾶν ἔργον, καὶ τὴν θείαν ἐπὶ τούτῳ ἀντιληφτιν καὶ προστασίαν ἐπικαλούμενοι. Διὰ τοῦτο τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐπιθετο προσέτι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων καὶ ἐπὶ ἐπισήμων πολιτικῶν τε καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἐγγράφων, γρηγορεύον καὶ ως σημεῖον ὑπογραφῆς ἀπαραίτιαστον καὶ ιερὸν διὰ πάντα, μὴ εἰδότα γράμματα.

2) ΕΙΚΟΝΕΣ.

Τί ὄνομαζονται εἰκόνες;

Εἰκόνες ὄνομαζονται τὰ ἐπὶ σανίδων ἡ λίθων ἡ ἄλλου οἰουδήποτε μετάλλου γεγλυμμένα ἡ ἐλαιογραφημένα ὅμοιώματα τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τῆς κυρίας Θεοτόκου, τῶν ἀπὸ Ἀδάμ εὐαρεστησάντων τῷ Θεῷ ἀγίων ἀνδρῶν, καὶ αἱ παραστάσεις διαφόρων ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης σκηνῶν καὶ ἄλλων διαφόρων ιερῶν ἀντικειμένων.

Τίς ἡ χρῆσις τῶν εἰκόνων καὶ ἡ σημασία αὐτῶν;

Ἐκπαλαιὶ αἱ εἰκόνες ἐγρηγόριμευον ὅχι μόνον πρὸς ἑσωτερικὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ κόσμον παντὸς χριστιανικοῦ ναοῦ καὶ οἴκου, ἀλλά, ὃ καὶ οὐσιωδέστερον, πρὸς διδασκαλίαν καὶ ἡθικὴν διάπλασιν τῶν Χριστιανῶν διότι τοιουτοτρόπως ἔκαστος χριστιανός, ἐμβλέπων εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος αὐτοῦ, ἀναμιμνήσκεται ἀμέσως τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ταπείνωσιν τοῦ Γίοῦ τοῦ Θεοῦ, τὰ πάθη καὶ τὸν σταυρικὸν αὐτοῦ θάνατον καὶ οὕτως ἀναγκάζεται νὰ προσκυνήσῃ αὐτόν, εὐχαριστῶν πάντων ἔνεκα, καὶ νὰ ἀναθέσῃ αὐτῷ πᾶσαν τὴν ἐλπίδα τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας. Ἐπίσης, ὅταν ὁ χριστιανὸς ἀποβλέπῃ εἰς τὰς εἰκόνας τῶν λοιπῶν ἀγίων, ἀναπολεῖ ἀμέσως τὸν βίον καὶ τὰς πράξεις αὐτῶν καὶ προσπαθεῖ κατ' αὐτὰς νὰ μορφώσῃ καὶ αὐτὸς ἑαυτόν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀνέκαθεν ὥρισεν, ἵνα ἀπονέμηται παρὰ τῶν χριστιανῶν πάντοτε εἰς τὰς ἀγίας εἰκόνας τὸ προστήκον σέβας καὶ ἡ πρέπουσα τιμὴ. Δὲν ἀποδίδεται δὲ αὕτη βεβαίως εἰς τὴν ἐνώπιον τῶν ὄφθαλμῶν ἡμῶν εἰκόνα, ἀλλὰ μετατίθεται ἀπὸ τοῦ ὄφωμένου εἰς τὸ πρωτότυπον, ἀπὸ τῆς εἰκόνος εἰς τὸ εἰκονιζόμενον πρόσωπον, τοῦθ' ὅπερ καὶ διαχρίνει τὴν προσκύνησιν τῶν ἀγίων εἰκόνων ἀπὸ τῆς εἰς τὰ εἰδῶλα καὶ ἀγάλματα προσφερομένης ὑπὸ τῶν ἑθνικῶν λατρείας.

5) ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ.

Τί ὄνομάζεται ἐπιτάφιος καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτοῦ;

Ἐπιτάφιος ὄνομάζεται ἡ ἐπὶ σινδόνης ἐλαιογραφημένη ἡ χρυσοκεντημένη ἑκείνη εἰκών, ἥτις παριστάνει τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τεθνεῶτα, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἀποκαθηλώσεως τοῦ ἀγράντου αὐτοῦ σώματος ὑπὸ τοῦ Ἰωσῆφ καὶ τῆς περιτυλίξεως αὐτοῦ ἐν

τὸς καθαρᾶς σινδόνος. Τὴν εἰκόνα ταύτην ἡ Ἐκκλησία κατὰ μὲν τὸν ἐσπερινὸν τοῦ ἀγίου καὶ μεγάλου σαββάτου ἐκτίθησιν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ εἰς προσκύνησιν τῶν πιστῶν, ἐν δὲ τῷ ὅρθρῳ αὐτοῦ φάλλεται περὶ αὐτὴν ὑπὸ τοῦ Ἱεροῦ αλήρου ἐν βαθυτάτῃ κατανύξει καὶ εὐλαβείᾳ ὁ ἐπιτάφιος ὄμνος. Μετὰ τὴν λειτουργίαν δὲ τοῦ ἀγίου καὶ μεγάλου σαββάτου αἱρεται ἐκ τοῦ μέσου τοῦ ναοῦ καὶ μεταφερομένη κατατίθεται ἐν τῷ Ἱερῷ ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης.

4) ΡΙΠΙΔΙΑ "Η ΕΞΑΝΤΕΡΥΓΑ.

Τι ὄνομάζονται ριπίδια ἢ ἔξαπτέρυγα καὶ τι σημαίνουσι ταῦτα;

Ριπίδες, ριπίδια, ἡ ἔξαπτέρυγα κοινῶς, ὄνομάζονται ἥδη αἱ ἐπὶ γρυσοῦ ἡ ἀργύρου ἡ ἄλλου μετάλλου σφαιροειδεῖς εἰκόνες, αἵτινες παριστῶσιν ἐκατέρωθεν γεγλυμμένα τὰ ἔξαπτέρυγα Σεραφείμ. Ἐξεικονίζουσι δὲ ταῦτα καθόλου τὰ οὐράνια τῶν ἀγίων ἀγγέλων τάγματα, τὰ ὅποια παρίστανται ἀοράτως συλλειτουργοῦντα μεθ' ἡμῶν κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας.

Τις ἡ γρῆσις τῶν ριπιδίων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ;

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, ὅτε τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου κατετίθετο ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης, τότε ἐκατέρωθεν οἱ λειτουργοῦντες διάκονοι, ιστάμενοι ἐν ὅμοιώματι τῶν ἀοράτως παρισταμένων ἔξαπτερύγων Σεραφείμ, καὶ κρατοῦντες εἰς τὰς χειρας αὐτῶν τὰ ἐκ κατειργασμένου δέρματος ἡ ὅθινης ἡ πτερῶν ταὼ κατασκευαζόμενα τότε ταῦτα ριπίδια, ἐπέσειον αὐτὰ μετὰ φόβου καὶ εὐλαβείας ἐπὶ τῶν φρικτῶν μυστηρίων, τοῦτο μὲν παρακωλύοντες τὴν ἐν αὐτοῖς τυχὸν προσέγγισιν οἰουδήπο-

τε πετομένου ἐντόμου, τοῦτο δὲ καλύπτοντες τὰ τίμια δῶρα ἀπὸ παντὸς ἀνιέρου ὄφθαλμοῦ. Εἰς ἀνάμνησιν τούτου ὁ διάκονος ἥδη ἐπισείει διὰ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ χειρὸς ἐν ὥρισμένῳ καιρῷ ἐπὶ τῶν τιμίων δώρων τὸν ἀέρα τετυλιγμένον μετὰ τῶν λοιπῶν καλυμμάτων.

Εἰς τί μεταχειρίζονται ἥδη τὰ ἔξαπτέρυγα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ;

Τὰ ἐκ μετάλλου κατασκευαζόμενα ἥδη ριπίδια ἢ ἔξαπτέρυγα χρησιμεύουσιν, ἵνα κατὰ τὰς μεγάλας καὶ ἐπισήμους ἴδιως τῆς Ἐκκλησίας τελετὰς καὶ πανηγύρεις, λειτουργοῦντος μαλιστα τοῦ ἀρχιερέως, κρατούμενα ὑπὸ τῶν ἀναγνωστῶν ἐπὶ ράθον ὑψωμένα, προπορεύονται ἐκατέρωθεν τοῦ τιμίου σταυροῦ ἐκάστοτε κατά τε τὴν μικρὰν καὶ τὴν μεγάλην εἰσόδον τῆς θείας λειτουργίας, καθὼς προσέτι καὶ εἰς τὰς κηδείας καὶ ἄλλας διαφόρους ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας γινομένας συνήθως λιτανείας, οἵνα τινα τρόπαια καὶ σύμβολα τῆς νίκης ἡμῶν κατὰ τοῦ διαβόλου.

3) ΤΟ ΕΑΛΙΟΝ, ΑΙ ΑΥΧΝΙΑΙ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΥΕΛΑΙΟΙ.

Τί ὄνομάζονται λυγγίαι;

Ἐκαστος ναὸς καὶ εἰς τὰ τρία αὐτοῦ μέρη, ἦτοι καὶ εἰς τὸ ἅγιον βῆμα καὶ εἰς τὸν κυρίως ναὸν καὶ εἰς τὸν πρόναον, ἔχει εἰς διάφορα μέρη καὶ ἐν τῷ μέσῳ καὶ παραπλεύρως τοῦ εἰκονοστασίου καὶ τῶν λοιπῶν τοιχῶν, ἐνώπιον ἐκάστης ἀγίας εἰκόνος, πολυποικιλα, πλήρη ἐλαῖου, ἀνηρτημένα καὶ ποικιλοτρόπως κεκοσμημένα ἐξ ὑέλου, ἢ ἀργύρου, ἢ χρυσοῦ, ἢ ἄλλου οίου δήποτε στιλβοντος μετάλλου, δογεῖται διαφόρου μεγέθους, ἐξ ὧν ἐκπέμπεται ἐν καιρῷ ἐκάστης ἱεροτελεστίας ἀριθμονοφῶς, οὐχὶ μόνον φωτίζον, ἀλλὰ καὶ πλουσίως καταλαμπρύνον τὸν οἶκον τοῦτον τῆς προσευχῆς. Τὰ φωτοεόλα

ταῦτα δογματικά ὄνομαζονται ἐν γένει λυχνίαι τῇ κοινῷς καρδῆλαι τῇ καρδήλᾳ, ἀφ' οὐ καὶ ὁ ἐπιτετραμμένος ἵνα ταῦτα ἔκάστοτε ἀνάπτη καὶ ἐπιτηρῇ ἀποκαλεῖται καρδῆλαράπτης.

Ποσαχῶς δικιροῦνται αἱ λυγνίαι, πῶς ἑκάστη τούτων ὄνομαζεται καὶ ὅποιαν σημασίαν ἔχει;

Ἐκάστη λυγνία ἔχει τε τῆς θέσεως, ἐν τῇ εὔρισκεται κρεμαμένη, καὶ ἔχει του ἀριθμοῦ τῶν φώτων, ἃτινα περιέχει, οὐ μόνον ἴδιον ὄνομα φέρει, ἀλλ' ἔχει συνάμα καὶ ἴδιαζουσάν τινα συμβολικήν ἔννοιαν καὶ σημασίαν. Οὕτως τῇ ἐν τῷ μέσῳ του εἰκονοστασίου ἀνωθεν τῆς ὡραίας πύλης, καθὼς καὶ τῇ ἐνώπιον τῆς ἀγίας τραπέζης κρεμαμένη λυγνία, ὄνομαζεται ἀκοίμητος, ως φέγγουσα διηγεκῶς, καὶ ἔξεικονίζει συμβολικῶς τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, τὸ φωτιζόν πάντα ἀνθρωπον ἐργόμενον εἰς τὸν κόσμον, τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν· αἱ δὲ ἀπὸ του μέσου τῆς ὁροφῆς του κυρίως ναοῦ ἐξηρτημέναι κυκλοειδῶς λυγνίαι, καὶ τῇ ἐν μέσῳ αὐτῶν πολύφωτος λυγνία, τῇτις ἴδια καὶ πολύτιμος λέγεται, ὄνομαζονται ὅλαις ὅμοιοι δι' ἐνὸς ὄνόματος Χορὸς καὶ ἔξεικονίζουσιν αὐταῖς μὲν τοὺς ἀστέρας, ὁ δὲ ὑπ' αὐτῶν συγκρατιζόμενος κύκλος τὸ στερέωμα· αἱ λυγνίαι, αἱ περιέχουσαι τρία φώτα, σημαίνουσι τὴν ἀγίαν Τριάδα· αἱ δὲ λυγνίαι, ἐφ' ὧν ὑπάρχουσιν ἐπτὰ φώτα, αἱ λεγόμεναι ἐπτάφωτοι, ἔξεικονίζουσι συμβολικῶς τὰ ἐπτὰ μυστήρια καὶ τὰ ἐπτὰ χαρίσματα του παναγίου Πνεύματος· αἱ ἐκ δώδεκα δὲ φώτων συγκείμεναι λυγνίαι, τῇτοι τὸ δωδεκάφωτον λεγόμενον, παριστάνουσι τοὺς δώδεκα ἀποστόλους, τὴ δὲ ἐν τῷ μέσῳ μείζων καὶ ὑψηλότερον τῶν ἀλλων κειμένη ἔξεικονίζει τὸν θεάνθρωπον αὐτῶν διδάσκαλον καὶ Σωτῆρα Χριστόν· αἱ πλείονα τῶν δώδεκα φώτων περιέχουσαι λυγνίαι, μικραι καὶ

μεγάλαι, αἱ φωτίζουσαι εἰς διάφορα παντὸς γριστιανικοῦ ναοῦ μέρη, ἔξεικοντίζουσιν ἐν γένει συμβολικῶς τοὺς ἐν τῷ στερεώματι τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας λάμποντας φωτοβόλους ἀστέρας, ἥτοι τοὺς χοροὺς τῶν δικαίων, ὅσιων, Ἱεραρχῶν καὶ μαρτύρων τῆς γριστιανικῆς πίστεως.

Διὰ τί μόνον ἡ τοῦ ἑλαίου χρῆσις ἐν ταῖς λυγνίσις τῶν ναῶν ἐπιτρέπεται;

Διὰ δύο λόγους· πρῶτον, διότι τὸ ἑλαιον εἶναι σύμβολον τοῦ ἑλέους καὶ τῆς εὐσπλαγχνίας τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος, δι’ ἣς οὔτος ἀνακουφίζει καὶ θεραπεύει τὰς πληγὰς τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων καὶ δεύτερον, διότι τὸ ἑλαιον εἶναι ἡ καθαρωτέρα πάσης ἄλλης φωτιστικὴ οὐσία, ἐπομένως καὶ τὸ ἔξ αὐτοῦ ἀναπεμπόμενον φῶς εἶναι τὸ καθαρώτερον καὶ λαμπρότερον, τοῦθ' ὅπερ ὑποδεικνύει συμβολικῶς, ὅτι καὶ οἱ λογισμοὶ καὶ τὰ ἔργα τῶν γριστιανῶν πρέπει νὰ ἦναν πάντοτε οὕτω καθαρὰ καὶ λάμποντα διὰ τοῦ φωτὸς τῆς ἀρετῆς.

6) ΚΗΡΟΣ, ΚΗΡΙΑ, ΚΗΡΟΠΗΓΙΑ.

‘Οποίαν σημασίαν ἔχει ὁ κηρὸς ἐν τῇ χρήσει τῆς Ἐκκλησίας;

‘Ο κηρὸς καὶ καθ’ ἑαυτὸν καὶ ἐκ τῶν διαφόρων αὐτοῦ ἴδιοτήτων ἔχει ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ χρήσει ἐπτὰ διαφόρους σημασίας.

1) ὁ κηρός, ὡς μίγμα καθαρώτατον προσφερόμενος καὶ καιόμενος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἔξεικοντίζει τὴν ἡμετέραν ψυχικὴν καθαρότητα καὶ τὸ ἀμωμόν τῆς ἡμετέρας προσφορᾶς.

2) ὁ κηρός, ὡς γρηγοριεύων εὐκόλως εἰς σφράγισμα, σημαίνει τὴν σφραγίδα ἡ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ τοῦ

ἐνσφραγιζομένου ἐν ἑκάστῳ χριστιανῷ κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ χρίσματος·

3) ὁ κηρός, ὡς ἀπὸλὸς καὶ εὐλύγιστος, ὑπεμφαίνει τὴν ἡμετέραν ὑπακοὴν καὶ προθυμίαν πρὸς μετάνοιαν μετὰ πᾶσαν οἰανδήποτε ἀμαρτίαν·

4) ὁ κηρός, ὡς συγκείμενος ἐξ εὐωδῶν ἀνθέων, ἐξεικονίζει τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος·

5) ὁ κηρός, ὡς ἐκ πολλῶν καὶ ποικίλων ἀνθέων παραγόμενος, σημαίνει τὴν παρ' ἑκάστου χριστιανοῦ ἀπονεμομένην τῷ Θεῷ λατρείαν·

6) ὁ κηρός, καιόμενος ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἐξεικονίζει τὴν διὰ τοῦ Θείου πυρὸς ἀνακαίνιστιν τῆς ἡμετέρας φύσεως, καὶ τέλευταίν·

7) ὁ κηρός, φωτιζόμενος ὑπὸ τοῦ πυρὸς καὶ κατέχων φῶς ἐν ἑαυτῷ διηνεκές, ὑπεμφαίνει ὅτι καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν πάντοτε νὰ ἔγωμεν ἐν ἑαυτοῖς τὸ πῦρ τῆς πρὸς τὸν Θεόν ἀγάπης, ὅπως ἀναπέμπωμεν ἀδιαλείπτως φῶς ἄγιον, ἥτοι ἔργα καλά.

Τί σημαίνουσι τὰ ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ἀναπτύμενα ἐν τῷ ναῷ κηρίᾳ;

Τὰ διαφόρου μεγέθους καὶ πάχους κηρία, τὰ ὅποῖα οἱ χριστιανοὶ συνήθως προσφέρουσι καὶ ἀνάπτουσιν ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς ἐνώπιον τῶν ἀγίων εἰκόνων καὶ λοιπῶν ἵερῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἀντικειμένων, ὑπεμφαίνουσι συμβολικῶς τὸν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ζῆλον ὑπὲρ τοῦ οἴκου τοῦ Κυρίου καὶ τὸ σέβας ἡμῶν πρὸς πάντα τὰ ἐν αὐτῷ ἵερὰ καὶ ἀγια· ἡ δὲ ἐκ τῶν κηρίων τούτων ἀναπεμπομένη φλόξ ὑπεμφαίνει τὴν φλόγα τῆς ἐν ἡμῖν ἴσχυρᾶς ἀγάπης πρὸς τὸν Σωτῆρα ἡμῶν Θεόν, ὅστις εἰναι τὸ μόνον ἀληθινὸν φῶς, τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον, πιστεύοντα εἰς αὐτόν.

Τί ὄνομάζονται κηροπήγια καὶ τί σημαίνουσι ταῦτα;

Οἱ ἐκ μαρμάρου ἢ ἀλλοῦ τινὸς μετάλλου ἔκατέρωθεν τῆς ὥραίας πύλης ἐμπροσθεν τοῦ εἰκονοστασίου ἰστάμενοι δύο, ἐν τισὶ δὲ ναοῖς καὶ πλειότεροι ὑποστάται, ἐπὶ τῶν ὅποιων στηρίζεται μία ὑπερμεγέθης καὶ παχεῖα ἐν τῷ μέσῳ λαμπάς ἐκ χρυσοῦ, ὄνομάζονται κηροπήγια, καὶ συνήθως μαρονάλια· ἔξεικονίζουσι δὲ ταῦτα τὴν στήλην ἐκείνην τοῦ πυρός, ἵτις ἐδείχνυεν εἰς τοὺς Ἐβραίους τὴν πρὸς τὴν γῆν Χαναὰν φέρουσαν ὅδὸν ἐν καιρῷ τῆς ἐν τῇ ἑρήμῳ περιπλανήσεως αὐτῶν· οὕτω καὶ αἱ λαμπάδες αὗται, ἀναπτόμεναι ἐν καιρῷ πάσης ἱεροτελεστίας καὶ φωτίζουσαι τὰς ἀγίας εἰκόνας ἐμπροσθεν ἡμῶν, καθοδηγοῦσιν ἡμᾶς εἰς τὴν εὐθεῖαν ὅδὸν, τουτέστιν εἰς τὴν μίμησιν τῶν ὑπ' αὐτῶν φωτιζομένων ἀγίων, ἥπις μόνη δύναται νὰ φέρῃ ἀσφαλῶς ἔκαστον γριστιανὸν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου εἰς τὴν οὐρανίον βασιλείαν.

Τί σημαίνει ἡ λαμπάς ἡ προπορευομένη κατὰ τὴν μικρὰν καὶ μεγάλην εἰσοδὸν τῆς θείας λειτουργίας, καὶ πῶς αὕτη ὄνομάζεται;

Ἡ λαμπάς αὕτη, κατὰ μὲν τὴν μικρὰν εἰσοδὸν προπορευομένη τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, ὑπομιμήσκει τὸ εὐαγγελικὸν φῶς, ὅπερ περιέλαμψε διὰ τῶν ἀποστόλων ἀπασαν τὴν οἰκουμένην, κατὰ δὲ τὴν μεγάλην εἰσοδὸν, προπορευομένη τῶν τιμίων Δώρων, ἔξεικονίζει τὸν πρόδρομον τοῦ Κυρίου Ἰωάννην, παρασκευάζοντα διὰ τοῦ κηρύγματος τῆς μετανοίας τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὑποδοχὴν τοῦ ὅπισθεν αὐτοῦ ἐρχομένου Σωτῆρος τοῦ κόσμου. Ὄνομάζεται δὲ ἡ λαμπάς αὕτη πριμηκήριον.

7) ΘΥΜΙΑΜΑ ΚΑΙ ΘΥΜΙΑΤΗΡΙΟΝ.

Τί σημαίνει τὸ θυμίαμα;

Τὸ θυμίαμα, μεταχειριζόμενον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὑπεμφαίνει συμβολικῶς εἰς τοὺς ἐν αὐτῇ προσευχομένους χριστιανούς δύο τινά·

1) τὴν ἀγάπην τοῦ πανταχοῦ παρόντος Θεοῦ, ἐπεκτεινομένην ἐπὶ σύμπασαν τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ πληροῦσαν σύμπασαν τὴν δημιουργίαν, καθὼς καὶ τὸ θυμίαμα καιόμενον ἐκτείνεται καὶ πληροῖ σύμπαντα τὸν ναόν.

2) τὴν εὐωδίαν τοῦ Πνεύματος τὴν εὐφραίνουσαν πᾶσαν ψυχὴν ζῶσαν, καθὼς καὶ ἡ εὐωδία τοῦ θυμιάματος εὐφραίνει πάντοτε τοὺς προσευχομένους.

Τίς ἡ χρῆσις καὶ ἡ σημασία τοῦ θυμιατηρίου;

Τὸ θυμιατήριον χρησιμεύει ἐν τῷ ναῷ, ὅπως δι’ αὐτοῦ, φέροντος τὸ ἀναγκαῖον πῦρ μετὰ θυμιάματος, οἱ λειτουργοὶ θυμιῶσιν, εἰς ταχτὰς καὶ ὥρισμένας κατὰ πᾶσαν ἱεροτελεστίαν περιστάσεις, τὸν θεῖον ναόν, τὰς ἀγίας εἰκόνας, πάντα τὰ ἐν παντὶ ναῷ ἵερα ἀντικείμενα καὶ τοὺς χριστιανούς· ὑποδεικνύει δὲ ἡ χρῆσις αὕτη τοῦ θυμιάματος εἰς τοὺς πιστούς, ὅτι, καθὼς τὸ θυμίαμα καίεται πάντοτε ἐν τῷ πυρὶ τοῦ θυμιατηρίου καὶ ἀναβαίνει εὐώδες πρὸς τὰ ἄνω, τοιουτοτρόπως καὶ αἱ προσευχαὶ αὐτῶν πρέπει νὰ θερμαίνωνται καὶ νὰ φλέγωνται ἀδιαλείπτως ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν πυρὸς τῆς πρὸς Θεὸν πίστεως, ἐλπίδος καὶ ἀγάπης, καὶ νὰ ἀναβαίνωσιν εὐώδεις καὶ εὐπρόσδεκτοι ἐνώπιον τοῦ θρόνου τῆς θείας μεγαλωσύνης.

3) ΔΙΠΤΥΧΑ ΚΑΙ ΠΟΛΥΠΤΥΧΑ.

Τί ὄνομάζονται δίπτυχα καὶ τις ἡ χρῆσις αὐτῶν;

Διπτυχαὶ ὄνομάζονται δύο πίνακες ἐκ χάρτου ἢ μεμβράνης, εἰς δύο, ὁ εἰς ἐπὶ τοῦ ἄλλου, διπλωμένοι, ἐν σχήματι τοιούτῳ, ἐν φύσει συνήθως παριστάνουσι τὰς πλάκας τοῦ Μωϋσέως. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἑνὸς πίνακος καταγράφονται ὄνόματα ζώντων, ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου ὄνόματα τεθνεώτων χριστιανῶν, τὰ διόποτα μνημονεύονται ὑπὸ τῶν ιερέων ἐν καιρῷ τῆς θείας καὶ ιερᾶς λειτουργίας. Τοιαῦτα δίπτυχα ἥσαν ἐν χρήσει ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἡδηγρόνων, καὶ μέχρι τοῦδε ἔκαστος ναὸς ἔχει τοιαῦτα ἐπὶ τῆς ἀγίας προθέσεως, ἐν οἷς ἐγγράφονται τὰ εἰς μνημόσυνον αἰώνιον τεταγμένα ὄνόματα.

Τί ὄνομάζονται πολύπτυχα καὶ πῶς ταῦτα διαιροῦνται;

Πολύπτυχα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὄνομάζονται τὰ πολλὰ πτυχάς, ἣτοι πολλὰ φύλλα ἐκ χάρτου ἢ μεμβράνης, ἐπὶ τῷ αὐτῷ δεδεμένα, περιέχοντα βιβλία πρὸς ἐγγραφὴν ἐν αὐτοῖς πολυαριθμῶν ὄνομάτων ζώντων τε καὶ τεθνεώτων χριστιανῶν, τὰ διόποτα ἐπίστης μνημονεύονται ὑπὸ τῶν λειτουργῶν ἐνώπιον τῆς προθέσεως, κατὰ τὴν προσκομιδὴν, καὶ τῆς ἀγίας τραπέζης, κατὰ τὸν ἀγιασμὸν τῶν τιμίων δώρων, καὶ τὰ διόποτα κοινῶς γυνχοχάρτια ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ἀποκαλοῦνται. Διαιροῦνται δὲ ταῦτα εἰς ἴδιωτικά, τὰ διόποτα περιέχουσι τὰ ὄνόματα μιᾶς μόνον οἰκογενείας ἢ μιᾶς συγγενείας, καὶ εἰς συροδικά, ἐν οἷς ἐγγράφονται ἀδιακρίτως πάντες παντὸς γένους καὶ πάσης τάξεως καὶ καταστάσεως χριστιανοί, ζῶντές τε καὶ τεθνεῶτες.

9) ΚΟΛΥΜΒΗΘΡΑ.

Τί ὄνομάζεται κολυμβήθρα, τίς ἡ χρῆσις αὐτῆς καὶ τι σημαίνει;

Κολυμβήθρα ὄνομάζεται ἡ ἐν ἑκάστῳ χριστιανικῷ ναῷ εἴτε ἐκ μαρμάρου, εἴτε ἐκ μετάλλου πρὸς εὐχερῆ μεταφορὰν κατεσκευασμένη μικρὰ καὶ ἐνὸς ὡς ἔγγιστα πάγγεως βάθος ἔχουσα δεξαμενή, ἵτις χρησιμεύει, ὅπως ἐν αὐτῇ ἐγχέηται ὕδωρ καὶ βαπτίζωνται οἱ παῖδες τῶν χριστιανῶν. Τὸ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ ἐγχεόμενον ὕδωρ, καθαγιάζόμενον, καθαρίζει τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ πάστης ἀμαρτίας, ἀναγεννᾷ αὐτὸν καὶ καθίστησι τέκνον Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ κολυμβήθρα ὄνομάζεται καὶ πνευματικὴ τῶν χριστιανῶν μήτηρ. Ἔξεικονίζει δὲ ἡ κολυμβήθρα τὸν Ἰορδάνην ποταμόν, ἐν φέναπτίσθη ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὑπὸ τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου.

10) ΣΤΕΦΑΝΟΙ ΚΑΙ ΣΤΕΦΑΝΑ.

Τί ὄνομάζονται στέφανοι καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτῶν;

Στέφαροι ἡ στέφαρα ὄνομάζονται τὰ ἐκ μετάλλου κατεσκευασμένα κομψῶς δύο κυκλοειδῆ στέφανα, εἰς σγῆμα βασιλικοῦ στέμματος, τὰ ὅποῖα τελουμένου τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου, ὁ ἱερεὺς ἡ ἀρχιερεὺς τιθησιν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ νυμφίου καὶ τῆς νύμφης, ἀντὶ δὲ τοῦ μεταλλικοῦ τούτου στεφάνου, πολλαχοῦ ἥδη μεταχειρίζονται στεφάνους ἐκ τεχνητῶν ἀνθέων κίτρου. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου συνήθως ὄνομάζεται στεφάρωμα.

Τί σημαίνουσιν οἱ στέφανοι αὗτοι.

Οἱ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ νυμφίου καὶ τῆς νύμφης τιθέμενοι στέφανοι σημαίνουσι συμβολικῶς τὴν νίκην,

ἢν οἱ εἰς γάμου κοινωνίαν συναπτόμενοι διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς εὐλογίας τῆς Ἑκκλησίας, αἱρουσι κατὰ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ διαβόλου, καὶ διδάσκουσι συνάμματα αὐτούς

1) ὅτι οὗτοί εἰσι τοῦ λοιποῦ οἱ ἀρχιτρυγοὶ καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ οἴκου αὐτῶν, καὶ

2) ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι οὕτοι ὄφελουσι πάντοτε νὰ νικῶσι καὶ νὰ θριαμβεύσωσι κατὰ παντὸς πειρασμοῦ, δυναμένου νὰ βεβηλώσῃ τὸν ἵερὸν αὐτῶν σύνδεσμον.

11) ΣΗΜΑΝΤΡΑ — ΚΩΔΩΝΕΣ.

Τί ὄνομάζονται σήμαντρα καὶ κώδωνες καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτῶν;

Σήμαντρα ὄνομάζονται τὰ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ μέχρι τοῦδε πολλαχοῦ ἔτι ἐν χρήσει τεμάχια ἐκ ξύλου ἢ σιδήρου, ἐπὶ τῶν ὁποίων κρούων ἐπανειλημμένως ὁ κανδηλανάπτης, καθ' ὕρισμένας τῆς ἡμέρας ὥρας, καλεῖ τοὺς πιστούς, ὅπως συνέλθωσιν ἐν τῷ ναῷ εἰς κοινὴν προσευχήν. Ἀντὶ τῶν σημάντρων εἰς χρόνους ἔτι ἀρχαιοτέρους μετεχειρίζοντο εἰς τινὰ μέρη, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς μοναστηρίοις καὶ ἐν ταῖς ἑρήμοις, ταῖς ὑπὸ τῶν ἀσκητῶν κατωκημέναις, σάλπιγγας πρὸς συγκάλεσιν τῶν μοναχῶν εἰς τὴν προσευχήν, κατὰ μίμησιν τῆς ιουδαικῆς συναγωγῆς. Ἀπὸ τῶν μέσων δὲ τοῦ ἐννάτου αἰώνος ἤρξατο ἀντὶ σημάντρων καὶ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑκκλησίᾳ ἡ χρῆσις κωδώνων, διὰ τῆς κρούσεως τῶν ὁποίων ἦδη πολλαχοῦ προσκαλοῦνται οἱ πιστοὶ εἰς προσευχήν.

Τί σημαίνει ὁ ἥχος τῶν σημάντρων καὶ τῶν κωδώνων;

Ο ἥχος τῶν σημάντρων καὶ τῶν κωδώνων ἐν τοῖς χριστιανικοῖς ναοῖς ἔχει προσέτι καὶ συμβολικὴν σημασίαν· ὑπεμφαίνει δὲ οὔτος

1) τὸ κήρυγμα τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων,
καὶ

2) τὸν ἡγον ἐκεῖνον τῆς σάλπιγγος τῶν ἀρχαγγέλων, ὅστις θέλει ἀκουσθῆν πρὸ τῆς ἐπὶ γῆς δευτέρας ἐνδόξου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίας. Καθὼς λοιπὸν ἀμφότερα ταῦτα καλοῦσι τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν Θεόν, οὕτω καὶ ὁ ἡγος τῶν σημάντρων καὶ τῶν κωδώνων προσκαλεῖ αὐτὸν ἐπίστης εἰς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν προσευχήν.

12) ΚΟΛΛΥΒΑ.

Τέ ὄνομάζονται κόλλυβα;

“Οταν ἐνταφιάζωμεν τοὺς κεκοιμημένους ἐν Χριστῷ ἀδελφούς ἡμῶν, ἢ ἐπιτελῶμεν μνημόσυνον ἐπ' αὐτῶν τὴν τρίτην, τὴν ἐννάτην καὶ τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου αὐτῶν, καθὼς προσέτι καὶ εἰς ἄλλας πλὴν τούτων τακτὰς τοῦ ἔτους ἡμέρας, τότε φέρομεν συνήθως ἐν τοῖς ναοῖς, καὶ ἐπὶ τῶν μνημείων τῶν τεθνεώτων, ἐπὶ δίσκου κόκκους σίτου, ἑβρασμένου, κεκαρυκευμένου διὰ ζαχαρίας καὶ ἄλλων τοιούτων ἡδύσματων. Ο εἰς μνημόσυνον τῶν τεθνεώτων οὕτω προσφερόμενος σίτος ὄνομάζεται συνήθως κόλλυβα.

Τέ σημαίνουσι τὰ κόλλυβα;

‘Ο μὲν σίτος σημαίνει, ὅτι ὁ ἀποθανὼν ἀναστηθήσεται καὶ πάλιν ἐκ τοῦ τάφου διότι καὶ ὁ σίτος θάπτεται μὲν εἰς τὴν γῆν, ἀλλὰ πάλιν μετὰ ταῦτα ἐν ὥρισμένῳ καιρῷ ἀναφύεται καὶ φέρει καρπόν· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν τὴν ἀνάστασιν τῶν σωμάτων ἐδήλωσε διὰ τῶν ἔξι γένων λόγων· «Ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ πολὺν καρπὸν φέρει». Τὰ δὲ λοιπὰ ἡδύσματα,

δι' ὧν καρυκεύεται ὁ σῖτος, ὑπεμφαίνουσι συμβολικῶς, δότι ἡ μετὰ τὴν ἀνάστασιν μέλλουσα ζωὴ ἔσται τοῖς πιστεύουσιν ἡδεῖα καὶ εὐάρεστος καὶ πλήρης μακαριότητος, καὶ οὐχὶ πόνων τε καὶ πικρίας, ὡς ἡ παροῦσα.

Τί μετεχειρίζοντο προσέτι ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ εἰς μνημόσυνον τῶν τεθνεώτων;

Οἱ ἀρχαῖοι χριστιανοὶ συνειθίζον προσέτι νὰ φέρωσιν εἰς τοὺς τάφους τῶν τεθνεώτων ἄρτους, χρέας καὶ οἶνον, οὐχὶ πρὸς χορτασμὸν τῶν κεκοιμημένων ψυχῶν, ὡς ἐσυκοφάντουν τοὺς χριστιανοὺς οἱ Μανιχαῖοι, ἀλλὰ πρὸς χορτασμὸν τῶν πτωχῶν καὶ τῶν λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα οὕτοι, ἀμέριμνοι ὅντες περὶ τροφῆς, εὔχωνται προθύμως ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν τεθνεώτων δι' ὅλης ἐκείνης τῆς ἡμέρας. Τὸ ἱερὸν τοῦτο ἔθιμον τηρεῖται καὶ μέχρι τοῦδε εἰς πολλὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας μέρη.

15) ΑΡΤΟΚΛΑΣΙΑ.

Τί ὄνομάζεται ἀρτοκλασία;

Κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν μεγάλων ἑορτῶν οἱ ἄγιοι πατέρες ὥρισαν ὅπως, τελευτῶντος τοῦ ὄρθρου τῆς ἑορτῆς, τίθηται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ τράπεζα μικρά, φέρουσα πέντε ἄρτους, καὶ πέριξ μικράν τινα ποσότητα σίτου, οἶνου καὶ ἐλαῖου, τὰ ὅποια δι' ιδίας τελετῆς καθαγιάζονται ὑπὸ τῶν λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας· ἐφεξῆς δὲ οἱ ἄρτοι, κλώμενοι εἰς μικρὰ τεμάχια, διανέμονται εἰς τοὺς ἐκκλησιαζομένους πιστούς. Η ἱερὰ αὕτη τελετὴ ὄνομάζεται ἀρτοκλασία.

Τί σημαίνει ἡ ἀρτοκλασία;

Ἡ ἀρτοκλασία ἐξεικονίζει συμβολικῶς τοὺς πέντε

έκεινους ἄρτους, δι᾽ ὧν ὁ Κύριος ἐν τῇ ἑρήμῳ ἐχόρτασε πέντε χιλιάδας ἀνδρῶν ἀνευ γυναικῶν καὶ παιδίων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἵερεὺς εὐχετᾷ ἐπ᾽ αὐτῶν εἰς τὸν Θεόν, ὅπως τοὺς ἄρτους τούτους, τὸν σῖτον, τὸν οἶνον καὶ τὸ ἔλαιον, εὐλογήσῃ καὶ πληθύνῃ αὐτά, ὡς τὰ μόνα οὐσιώδη καὶ ἀπαραίτητα πρὸς ἡμετέραν ὑπαρξίαν καὶ συντήρησιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ· ἐφ' ὧ καὶ ὁ προφητάναξ Δαβὶδ εὐχαριστεῖ τὸν Ὑψιστον, ὅτι ὁ οἶρος εὐφραίνει τὴν καρδιὰν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ δέεται τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐξαγαγεῖν ἄρτον ἐκ τῆς γῆς καὶ τοῦ ἰλαροῦ πρόσωπον ἐν ἐλαῖῳ.

14) ΜΥΡΟΦΟΡΙΟΝ "Η ΔΟΧΕΙΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΥΡΟΥ."

Τί λέγεται μυροφόριον καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτοῦ;

Μυροφόριον ἡ μυροδοχεῖτος ὄνομαζεται μικρὸν ἔξι ἀργύρου ἢ ἄλλης ὅλης κιθώτιον, ἐν ᾧ περιέχεται ἐν δοχεῖον πλῆρες ἀγίου μύρου, ἔτερον δοχεῖον πλῆρες ἔλαιου, ἐν τεμάχιον σπόγγου καὶ μικρὸν φαλιδίον. Ταῦτα δὲ πάντα μεταχειρίζεται ὁ ἱερεὺς ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ βαπτίσματος, διὰ μὲν τοῦ ἀγίου μύρου καὶ τοῦ ἔλαιου χρίων τὸ βαπτιζόμενον νήπιον, διὰ δὲ τοῦ σπόγγου ἀπομάττων ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἀγίον μύρον καὶ διὰ τοῦ φαλιδίου κουρεύων σταυροειδῶς τρίχας ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ βαπτιζόμενου.

15) ΑΝΑΛΟΓΙΟΝ "Η ΔΙΣΚΕΛΙΟΝ."

Τί ὄνομαζεται ἀναλόγιον καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτοῦ;

Μικρὰ τετράγωνος τράπεζα, ἐπὶ τεσσάρων στηρίζομένη βάσεων, καὶ δύο ὡς ἔγγιστα πήγεων ὑψος ἔχουσα, τὸ ἄνω δὲ μέρος ἐπικλινὲς πρὸς τὰ ἐμπροσθεν φέρουσα, καὶ διὰ καλύμματος κεκαλυμμένη, ὄνομαζεται

κοινῶς ἀραλόγιον. "Οταν δὲ τοῦτο συμπτύσσηται, τότε ὄνομαζεται δισκέλιον, ως ἐκ δύο σκελῶν συγκείμενον, τοῦθ' ὅπερ εἶναι καὶ ἀρχαιότερον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Χρησιμεύει δὲ τὸ ἀραλόγιον ἡ δισκέλιον ἐν ἑκάστῳ χριστιανικῷ ναῷ, ὅπως τοποθετῆται ἐπ' αὐτοῦ κατὰ μὲν τὸν ὄρθρον τῆς κυριακῆς τὸ ιερὸν Εὐαγγέλιον, κατὰ δὲ τὰς μεγάλας ἑορτὰς ἡ εἰκὼν τῆς ἑορτῆς εἰς προσκύνησιν τῶν πιστῶν. Ἐνίστε δὲ προσέτι ἀναγινώσκεται ἀπὸ τοῦ ἀναλογίου ὑπὸ τοῦ διακόνου ἡ τοῦ ἱερέως καὶ τὸ Εὐαγγέλιον.

16) ΛΕΤΟΙ.

Τί ὄνομάζονται ἀετοὶ καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτῶν;

'Αετοὶ ὄνομάζονται μικρὰ τεμάχια τάπητος, σφαιρικὸν σχῆμα ἔχοντα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὑπάρχει ἐξωγραφισμένος ἡ κεντημένος εἰς ἀετός, μὲ πτέρυγας ἡνεῳγμένας, οἷονεὶ πετῶν ἀνωθεν τῆς εἰκονιζόμενης κάτωθεν αὐτοῦ πόλεως. Οἱ ἀετοὶ οὖτοι χρησιμεύουσιν, ὅπως τίθενται μόνον ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ λειτουργοῦντος ἀρχιερέως, ὅπου αὐτὸς ἵσταται ιεροπράττων ἡ εὐλογῶν τὸν λαόν· ἀλλ' ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατηργήθη ἥδη ἡ χρῆσις αὕτη τῶν ἀετῶν, παρέμεινε δὲ μόνον μέχρι τοῦδε ἐν Ρωσσίᾳ κατὰ πᾶσαν ἀρχιερατικὴν λειτουργίαν. Παρ' ἡμῖν δὲ μεταχειρίζονται ἥδη τούτους μόνον ἐν τῇ χειροτονίᾳ ἀρχιερέως, ὅπότε ὁ ὑποψήφιος, πατῶν ἐπὶ τοιούτου ἀετοῦ, ἀπαγγέλλει δημοσίᾳ τὴν ὄμολογίαν τῆς πίστεως.

Τί σημαίνει ὁ ἀετός;

'Ο ἐν τῷ τάπητι τούτῳ εἰκονιζόμενος ἀετὸς ὑποδεικνύει συμβολικῶς εἰς τὸν ἐπ' αὐτοῦ πατοῦντα ἀρχιερέα, ὅτι ὀφείλει καὶ αὐτὸς ἀπαραιτήτως, κατὰ τὴν

(ΧΡΙΣΤ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ.)

τοῦ ἀετοῦ ἴδιότητα, τοῦ πετῶν ἀδιαλείπτως εἰς τὰ
ὑψη, νὰ ἔχῃ πάντοτε καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν καὶ
τοὺς διαλογισμοὺς αὐτοῦ ἀνυψωμένους πρὸς τὸν οὐρα-
νόν, τὸν ἐν αὐτῷ οικοῦντα ψυστὸν Θεὸν καὶ τὴν αἰώ-
νιότητα καὶ νὰ μὴ προσκολλᾶται ποτε εἰς τὰ ταπεινὰ
καὶ πρόσγεια καὶ ἐφήμερα. Ή δὲ ὑπὸ τὸν ἀετὸν εἰκονι-
ζομένη πόλις ἐστὶ σύμβολον τοῦ κόσμου, ἡ τῆς ἴδιας
αὐτοῦ ἐπισκοπῆς, ὑπὲρ τῆς ὁφείλει, ἀγρύπνως ἐπιθέ-
πων, νὰ μεριμνᾷ.

17) ΠΡΟΣΦΟΡΑ.

Τί ὄνομάζεται προσφορά;

Προσφορὰ ὄνομάζεται ὁ ἄρτος, τὸν ὅποιον ἀπὸ τῶν
πρώτων τῆς Ἔκκλησίας χρόνων οἱ χριστιανοί, συνερ-
χόμενοι ἐν τοῖς Ἱεροῖς ναοῖς πρὸς προσευχὴν φέρουσι
μεθ' ἑαυτῶν καὶ προσφέρουσιν εἰς τὸν ναὸν πρὸς ἐκτέλε-
σιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας. Προϊόντος
δὲ τοῦ χρόνου, οἱ χριστιανοί, θέλοντες νὰ διακρίνωσι,
χάριν εὐλαβείας καὶ σεβασμοῦ πρὸς πᾶν Ἱερόν, καὶ
τοὺς ἄρτους τούτους, τοὺς πρὸς τὴν ἀναίμακτον θυ-
σίαν καθωρισμένους, ἀπὸ τῶν λοιπῶν καὶ ἐν κοινῇ γρή-
σει ἄρτων, ἥρξαντο πρὸς τοῦτο νὰ κατασκευάζωσιν
ὅλως ἴδιαζοντας ἄρτους, οὓς μόνον κατὰ τὴν ποιότητα
διαφέροντας τῶν λοιπῶν, ἀλλὰ διακρινομένους προσέτι
καὶ διὰ τῆς ἐντυπουμένης ἐπ' αὐτῶν σφραγίδος τοῦ
σταυροῦ, φέροντος εἰς τὰς τέσσαρας αὐτοῦ γωνίας τὰς
λέξεις ταύτας «Ιησοῦς Χριστὸς νικᾶ».

Πόθεν ἐλήφθη ἡ τελευταία λέξις νικᾶ;

· Η τελευταία λέξις νικᾶ ἐλήφθη ἐκ τοῦ ἐν οὐρανῷ
φανέντος θαυμασίου ἐκείνου σταυροῦ, τὸν ὅποιον εἶδεν
ὁ μέγας καὶ ισαπόστολος βασιλεὺς Κωνσταντίνος,

μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς : ἐν τούτῳ νίκα, πρὸ τῆς ἐνδόξου αὐτοῦ κατὰ τοῦ διώκτου καὶ ἐγχθροῦ τοῦ χριστιανισμοῦ Μαζευτίου νίκης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΩΡΙΕΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΥΠΗΡΕΣΙΑΝ
ΙΕΡΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΩΝ
ΑΥΤΩΝ ΣΤΟΛΩΝ.

Τίνα πρόσωπα δύνανται νὰ ἐπιτελῶσι τὰς ἐν τῷ ναῷ ιεροτελεστίας;

Καθὼς ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, οὕτω καὶ ἐν τῇ Νέᾳ Διαθήκῃ, ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ, πρὸς ἐκτέλεσιν πάσης οἰαστόποτε ιεροτελεστίας εἰσὶν ἵδια πρόσωπα, καθιερωμένα ἐπὶ τούτῳ, ἔκαστον δι' ἴδιαιτέρας ιερᾶς τελετῆς, καὶ ἐφωδιασμένα δι' ἴδιαζούσης πνευματικῆς ἔξουσίας, ἢν αὐτὸς ὁ Κύριος καὶ θεμελιωτὴς τῆς Ἐκκλησίας μετεδόωκεν αὐτοπροσώπως εἰς τοὺς ἀποστόλους, οὓτοι δὲ ἐφεξῆς εἰς τοὺς διαδόχους αὐτῶν. Τοιουτοπρώτως ἔκτοτε ἔξακολουθεῖ ἀδιαρρήκτως μέχρις ἡμῶν μεταδιδομένη ἡ πνευματικὴ αὐτη ἔξουσία εἰς ἔκλεγρόμενα ἔκάστοτε ἐκ τῆς χριστιανικῆς κοινότητος ἵδια πρόσωπα, ἀτινα καὶ ἀποτελοῦσι τὴν ἐκκλησιαστικὴν ιεραρχίαν, ἦτοι τὴν ιερὰν ἔκάστου χριστιανικοῦ ναοῦ λειτουργικὴν ὑπαλληλίαν διακρίνονται δὲ τὰ πρόσωπα ταῦτα ἐκ τῶν λοιπῶν πιστῶν καὶ διὰ τοῦ ὄνοματος καὶ διὰ τῆς ἔξωτερηκῆς ἐνδύμασίας.

Εις πόσας τάξεις ἡ βαθύμους διαιροῦνται τὰ ιερωμένα ταῦτα πρόσωπα, καὶ πῶς διακρίνονται ἀπ' ἄλλήλων;

Τὰ πρὸς ἔκτελεσιν τῶν θείων μυστηρίων καὶ πάσης ἄλλης ἐν τοῖς χριστιανικοῖς ναοῖς ιεροπραΐας καθιερωμένα πρόσωπα διαιροῦνται εἰς τρεῖς τάξεις, αἵτινες ἀποτελοῦσι τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῆς ιερωσύνης. Εἰσὶ δὲ ὁ τοῦ ἐπισκόπου, ὁ τοῦ πρεσβυτέρου καὶ ὁ τοῦ διακόνου. Διακρίνονται δὲ ἀπ' ἄλλήλων οἱ τρεῖς οὗτοι βαθμοὶ πρώτον ἐκ τῶν καθηκόντων, ἀπερ ἔκαστος ἔχει ἐν τε τῇ ἐκκλησιαστικῇ διοικήσει καὶ ἐν τῇ τῶν θείων μυστηρίων καὶ λοιπῶν ιερῶν τελετῶν ἔκτελεσι, καὶ δεύτερον, ἐκ τῆς διαφόρου λειτουργικῆς στολῆς, ἢν ἔκαστος τούτων φέρει ιερουργῶν.

Πῶς καθιεροῦνται τὰ πρόσωπα ταῦτα, καὶ τί σημαίνει ἡ λέξις χειροτονία;

Τὰ πρόσωπα ταῦτα καθιεροῦνται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς χειροτονίας. Ἡ δὲ λέξις χειροτονία, παραγομένη ἀπὸ τοῦ τείνειν τὰς χεῖρας, σημαίνει δύο τινά· πρώτον τὴν ἐν τινι οἰωδήποτε ἀξιώματι ψήφον καὶ ἐκλογήν τινος διὰ τῆς ἔκτάσεως τῶν χειρῶν τοῦ δήμου καὶ τοῦ λαοῦ, καθὼς ἐψηφίζοντο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ καὶ οἱ ἐπίσκοποι καὶ δεύτερον, τὴν διὰ τῶν εὐγῶν καὶ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ἀγίου Πνεύματος γινομένην κατὰ τὴν θείαν καὶ ιερὰν λειτουργίαν προχειρίσιν προσώπου τινὸς εἰς ἐνα τῶν τριῶν τῆς ιερωσύνης βαθμῶν διὰ τοῦ ιερουργοῦντος ἀρχιερέως, ἐπιτιθέντος συνάμα καὶ τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ προχειριζομένου κατὰ τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο λόγιον. «Χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει».

Πῶς ἐπιτελεῖται ἡ χειροτονία;

‘Ο ὑποψήφιος, κρατούμενος ἐκ τῶν χειρῶν ἐκατέρωθεν ὑπὸ δύο, διακόνων μέν, ἐὰν προχειρίζηται εἰς διά-

κονον, πρεσβυτέρων δέ, ἐὰν εἰς πρεσβύτερον, καὶ ἐπισκόπων, ἐὰν εἰς ἐπίσκοπον, εἰς σημεῖον τοῦ ἀδιαρρήκτου μετὰ τῆς Ἐκκλησίας συνδέσμου αὐτῶν, περιάγεται κατὰ πρῶτον τρίς περὶ τὴν ἀγίαν τραπέζαν. Κατὰ τὴν περιαγωγὴν δὲ ταύτην ἀσπάζεται ἐκάστοτε τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς ἀγίας τραπέζης, εἰς σημεῖον εὐλαβείας καὶ ἀγάπης πρὸς τὸν θρόνον τοῦ ύψιστου Θεοῦ, καὶ τὴν δεξιὰν καὶ τὸ ὠμοφόριον τοῦ ἱερουργοῦντος ἐπισκόπου. Εἶτα, κλίνας τὰ γόνατα, στηρίζει τὴν χεφαλὴν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης· ὁ δὲ ἱερουργὸν ἦ προεξάρχων ἐπιθεὶς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τὴν δεξιὰν χεῖρα, ἐν δὲ τῇ χειροτονίᾳ ἐπισκόπου καὶ τὸ ἱερὸν ἐνταυτῷ Εὐαγγέλιον ἡνεῳγμένον, δέεται κατ' ἀρχὰς μυστικῶς· εἴτα δέ, ἐπικαλούμενος ἐκφώνως τὴν γαρίν τοῦ παναγίου Πνεύματος, τὴν τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσαν καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσαν, προχειρίζεται αὐτὸν εἰς διάκονον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ ἐπίσκοπον, καὶ ἐπισφραγίζει τὴν χειροτονίαν διὰ τῆς ἐκφωνήσεως τῆς λέξεως ἄξιος.

■

ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ.

Τί λέγεται ἐπίσκοπος;

Ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ πρῶτον μὲν καὶ κυρίως ἡ λέξις ἐπίσκοπος ἀποδίδοται εἰς τὸν τὰ πάντα ἐφορῶντα καὶ ἐπισκοποῦντα Θεὸν καὶ εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν θεμέλιον καὶ τὴν κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας· δεύτερον δὲ ἐπίσκοποι ὄνομαζονται οἱ ἀρχιερεῖς, οἵτινες ὑπερέχουσι τοὺς ἄλλους ἱερεῖς κατὰ τὸ μεταδοτικὸν κάρισμα τῆς χειροτονίας καὶ προστανται εἰς τὴν πνευματικὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν.

Ἐν τῇ χριστιανικῇ λοιπὸν Ἐκκλησίᾳ ἐπίσκοπος ὀνομάζεται ὁ ἔχων ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἀνωτάτην πνευματικὴν ἔξουσίαν καὶ ἐποπτείαν ἐπὶ τῶν ψυχῶν τῶν χριστιανῶν, ἀφ' ἑτέρου δέ, τὴν κυβέρνησιν καὶ διοίκησιν παντός, ἀφορῶντος εἰς τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν.

Πῶς ἄλλως ὀνομάζεται ὁ ἐπίσκοπος;

Οὐ ἐπίσκοπος ὀνομάζεται προσέτι ἐν γένει ἀρχιερεύς, ως προεξάργων τῶν ιερέων, καὶ ποιῆτή πτενυματικός, ως ὀφελῶν νὰ καθοδηγῇ τοὺς ἐμπεπιστευμένους αὐτῷ πιστοὺς εἰς νομὰς σωτηρίους. Ἐκ δὲ τῆς θέσεως, ἣν κατέχει ἐν τῇ ιεραρχίᾳ καὶ τῇ ἐκκλησιαστικῇ διοικήσει, ἡς ἔκαστος τῶν ἐπισκόπων ὥρισται πνευματικὸς ἀρχιγένος, ὁ ἐπίσκοπος καλεῖται ἡ χωρεπίσκοπος, ἡ ἀρχιεπίσκοπος, ἡ μητροπολίτης ἡ τέλος πατριάρχης.

Πῶς ἐκλέγεται ὁ ἐπίσκοπος, ὑπὸ τίνος χειροτονεῖται καὶ πότε;

Οὐ ἐπίσκοπος, ως τὸ προεξάργον πνευματικῶς καὶ κυριώτερον τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας πρόσωπον, ἐκλέγεται ὑπὸ πάστης τῆς συνόδου τῶν λοιπῶν τοῦ θρόνου ἐπισκόπων, χειροτονεῖται ὑπὸ τριῶν ἐπισκόπων, τῶν λοιπῶν γινομένων συμψήφων εἰς τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ διὰ γραμμάτων. Ἡ δὲ χειροτονία τοῦ ἐπισκόπου γίνεται εὐθὺς μετὰ τὸν τρισάγιον ὅμινον, ἵνα ὁ νεοχειροτονηθεὶς εὐλογήσῃ καὶ προσαγορεύσῃ τὸν λαὸν πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ιεροῦ Εὐαγγελίου διὰ τοῦ Εἰρήνητοῦ πᾶσι.

Ποιέται τὰ καθήκοντα τοῦ ἐπισκόπου;

Καθήκοντα παντὸς ἐπισκόπου εἰσὶ ταῦτα.

1) ἐπιτελεῖ ἄπαντα τὰ μυστήρια καὶ ἀπάσας τὰς λοιπὰς τῆς ὄρθοδόξου χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ιερὰς τελετὰς ἐν πάσῃ Ἐκκλησίᾳ, ἡς ἔλαχεν ἐπισκοπῆς.

2) μόνος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ χειροτονῇ ἐν αὐτῇ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ νὰ χειροθετῇ τοὺς ἀξιωματικούς καὶ τοὺς ὑποδεεστέρους κληρικοὺς τῆς ἑαυτοῦ ἐπισκοπῆς, οἷον ἀναγνώστας, ὑποδιακόνους, καὶ τοὺς τοιούτους·

- 3) εὐλογεῖ καὶ ἀγιάζει τὸ ἄγιον μύρον·
- 4) ἐγκαίνιάζει τοὺς ἱεροὺς ναοὺς καὶ τὰ ἀντιμήνσια·
- 5) εὐλογεῖ τὸν λαὸν ἀμφοτέραις ταῖς χερσίν·
- 6) μεταδίδωσιν εἰς τοὺς ἱερεῖς τὴν θείαν εὐχαριστίαν κατὰ τὴν λειτουργίαν·
- 7) διδάσκει, κατηγεῖ καὶ κηρύττει τὸν θεῖον λόγον, καὶ

8) κυθερνᾷ καὶ διεξάγει ἀπάσας τὰς πνευματικὰς τοῦ ᾽ιδίου ποιμανίου ὑποθέσεις, μόνος δικαιούμενος νὰ ἐπικυρῶ πᾶσαν ἀπόφασιν τῶν πνευματικῶν δικαστηρίων καὶ νὰ ἐκδίδῃ ἐγκυκλίους ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς ἰδίους γριστιανούς καὶ ἀπολυτήρια γράμματα τοῖς βουλομένοις τοῦ ὑπ’ αὐτὸν κλήρου.

Τις ἡ λειτουργικὴ στολὴ τοῦ ἐπισκόπου;

Ἡ στολὴ, ἣν ἔκαστος ἐπίσκοπος περιβάλλεται, ἵεροπράττων ἐν τῇ θείᾳ εὐχαριστίᾳ ἐν τῷ μεγάλῳ ἀγιαπράττων ἐν τῷ ἐπιταφίῳ ὅμινῳ καὶ ἐν τῷ μεγάλῳ ἑσπερισμῷ, ἐν τῷ ἐπιταφίῳ ὅμινῳ καὶ ἐν τῷ μεγάλῳ ἑσπερισμῷ, ἐν τῷ ἀναστάσεως, περιλαμβάνει τὰ ἔξης ἀμφια: 1) τὸ στιγάριον· 2) τὸ ἐπιτραχήλιον· 3) τὴν ζώνην· 4) τὰ ἐπιμάνικα· 5) τὸ ἐπιγονάτιον· 6) τὸν σάκκον· 7) τὸ μέγα καὶ μικρὸν ὄμοφόριον· 8) τὸν σταυρόν· 9) τὸ ἐγκόλπιον· 10) τὴν μίτραν· 11) τὴν ποιμαντικὴν ράβδον· 12) τὸ δικήριον τὸ τρικήριον. Ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς ἵεραις τελεταῖς περιβάλλεται 1) τὸν μανδύαν· 2) τὸ ἐπιρριπτάριον ἢ ἐπανωκαλύμματον καὶ 3) τὴν ποιμαντικὴν ράβδον, ἐν ὥρισμέναις δὲ τελεταῖς φέρει σὺν τούτοις καὶ τὸ ἐπιτραχήλιον μετὰ τοῦ μικροῦ ὄμοφορίου.

I) ΣΤΙΧΑΡΙΟΝ.

Τί ὄνομάζεται στιχάριον;

Στιχάριοι ὄνομάζεται ὁ μετὰ γειρίδων ἀπὸ τῶν ψιλῶν μέχρι τῶν ποδῶν ἔκτεινόμενος καὶ ὅλον τὸ σώμα περικαλύπτων χιτών, ὃν ἐνδύονται ἀπαντες ἀνεξαιρέτως οἱ Ἱεροπράττοντες ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐπίσκοποι καὶ Ἱερεῖς καὶ διάκονοι καὶ ἀναγνῶσται ἄνωθεν τῶν συνήθων αὐτῶν ἐνδυμάτων.

Τί σημαίνει τὸ στιχάριον;

Τὸ στιχάριον ἐκ λευκοῦ συνήθως ὑφάσματος κατασκευαζόμενον, σημαίνει

1) τὴν πνευματικὴν καθαρότητα καὶ τὴν ἀμόλυντον πολιτείαν, ἣν ὁ φεῖλουσι νὰ ἔχωσι πάντες οἱ τοῦτο περιβαλλόμενοι. Διὸ ἔκαστος ἐνδύσμενος τοῦτο λέγει· «Ἀγαλλιάσεται ἡ ψυχή μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσε γάρ με ἴματιν σωτηρίου, καὶ γιτῶνα εὐφροσύνης περιέβαλέ με».

2) ἔξεικονίζει συμβολικῶς τὴν φωτεινὴν καὶ ἀστράπτουσαν στολὴν, ἣν ἔφερεν ὁ ἐκ τοῦ ζωηφόρου μνήματος τοῦ Κυρίου τὸν λιθὸν ἀποκυλίσας, καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ταῖς μυροφόροις κηρυξάς ἄγγελος, διτις, ὡς μαρτυρεῖ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, ἢν περιθεβλημέος στολὴν λευκὴν, καὶ

3) ὑπερμοίνει τὴν χλαμύδα, ἣν ἐνέδυσεν ὁ Ἡρώδης τὸν Ἰησοῦν καὶ παρέπεμψεν αὐτὸν εἰς τὸν Πιλάτον. Διὰ τοῦτο κατὰ τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην τεσσαρακοστήν, ὅπότε γίνεται μνεία τοῦ σωτηριώδους πάθους τοῦ Κυρίου, τὸ στιχάριον φέρει συνήθως ἐρυθρὸν χρῶμα, εἰς σύμβολον τοῦ ἀγράντου πάθους αὐτοῦ.

2) ΕΠΙΤΡΑΧΗΛΙΟΝ.

Τί ὄνομάζεται ἐπιτραχήλιον;

Ἡ λέξις ἐπιτραχήλιον, συνισταμένη ἐκ τῆς ἐπὶ καὶ τράχηλος, δηλοῖ στενὸν καὶ ἐπίμηκες τεμάχιον ὑφάσματος, ὅπερ μόνον ὁ ἐπίσκοπος καὶ ὁ ἱερεὺς περιβάλλεται ἀπὸ τοῦ τραχήλου καὶ τὸ ὅποιον, καλύπτον τὸ στῆθος αὐτοῦ, κατέρχεται μέχρι τῶν ποδῶν, κάτωθεν δὲ δριζοντείως φέρει κατὰ σειρὰν κροσσούς κρεμαμένους.

Τί σημαίνει τὸ ἐπιτραχήλιον;

Τὸ ἐπιτραχήλιον ἔξεικονίζει συμβολικῶς

1) τὴν ἄνωθεν κατεργομένην ἐπὶ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς τελεστικὴν τοῦ Παναγίου Πνεύματος χάριν, ἵτις ἐδίδετο ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ τῷ ἀρχιερεῖ καὶ τοῖς ἱερεῦσι διὰ τῆς χρίσεως τοῦ μύρου. Διὰ τοῦτο ὁ ἐπίσκοπος καὶ ὁ ἱερεὺς περιβαλλόμενοι τὸ ἐπιτραχήλιον λέγουσιν· «Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ἐκχέων τὴν χάριν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς αὐτοῦ, ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς, τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα, τὸν πώγωνα τοῦ Ἀαρὼν, τὸ καταβαῖνον ἐπὶ τὴν ὄψαν τοῦ ἐνδύματος αὐτοῦ».

2) ὑπεμφαίνει τὸν ἀγαθὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἱερωσύνης ζυγόν, καὶ

3) παριστάνει τὸν σταυρόν, ὃν ὁ Ἰησοῦς ἔφερεν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ, ἀπερχόμενος εἰς τὸ σταυρωθῆναι. Διὰ τοῦτο οὐδεμίᾳ ὑπὸ τῶν ἱερέων ἱεροπραξίᾳ τελεῖται ἄνευ τοῦ ἐπιτραχγήλου.

3) ΖΩΝΗ.

Τί ὄνομάζεται ζώνη;

Ζώνη ὄνομάζεται τὸ τεμάχιον τοῦ ὑφάσματος δι'

ού ὁ ἐπίσκοπος καὶ ὁ ἱερεὺς περιζωνύονται ἐπὶ τῆς ὁ-
σφύος ἀνωθεν τοῦ στιγμάτου καὶ ἐπιπραγγηλίου.

Τί σημαίνει ζώνη;

Ἡ ζώνη σημαίνει συμβολικῶς

1) τὴν διακονίαν, ἵν ὁ Σωτὴρ καὶ ἐνταῦθα ἐποιή-
σατο καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἐπηγγείλατο ὑπὲρ τῆς ἡμε-
τέρας σωτηρίας.

2) τὴν ισχύν καὶ δύναμιν τοῦ παναγίου Πνεύματος,
τὴν ἐνισχύουσαν τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ, καὶ

3) τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν καθαρότητα τῆς ψυ-
χῆς καὶ τοῦ σώματος, δι' ἣς ὁ ἐπίσκοπος καὶ ὁ ἱερεὺς
ὁφείλουσι νὰ περιζωνύσῃ τὰς νοερὰς καὶ αἰσθητὰς
αὐτῶν ὄσφες, πορευόμενοι ἀμώμως τὴν ὁδὸν τῶν σω-
τηριωδῶν τοῦ Θεοῦ ἐντολῶν. Διὸ περιζωνύμενοι τὴν
ζώνην λέγουσιν: «Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ περιζωνύων με
δύναμιν, καὶ θέτο ἀμωμον τὴν ὁδόν μου».

4) ΕΠΙΜΑΝΙΚΑ.

Τί ὄνομάζονται ἐπιμάνικα;

Ἐπιμάνικα ὄνομάζονται τὰ μικρὰ ἔξι ὑφάσματος
πεμάχια, δι' ᾧ ὁ ἐπίσκοπος καὶ ὁ ἱερεὺς περιβάλλουσι
τὰ μετακάρπια τῆς δεξιᾶς καὶ ἀριστερᾶς αὐτῶν γειρός.

Τί σημαίνουσι τὰ ἐπιμάνικα;

Τὰ ἐπιμάνικα ἔζεικονίζουσι καθόλου μὲν τὰ δεσμά,
δι' ᾧ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, δεδεμένος τὰς γείρας, ἤχθη ὡς
κακούργος εἰς τὸν Πιλάτον, ιδίᾳ δὲ τὸ μὲν τῆς δεξιᾶς
γειρὸς σημαίνει συμβολικῶς τὴν δημιουργικὴν τοῦ Θεοῦ
παντοδύναμίν καὶ τὴν ισχύν καὶ δύναμιν, δι' ἣς ὁ
Κύριος, συντρίψας τοὺς ὄρατους καὶ ἀοράτους αὐτοῦ
ἐγένοντο, ἐδοξάσθη διὸ περιβάλλόμενοι τοῦτο λέγουσιν
«Ἡ δεξιά σου γείρ, Κύριε, δεδόξασται ἐν ισχύῃ, ἡ δε-

ξιά σου, Κύριε, ἔθραυσε τοὺς ὑπεναντίους». Τὸ δὲ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ὑπεμφαίνει τὴν ἐτοιμότητα καὶ προθυμίαν, τὴν ὅποιαν ὄφειλουσι νὰ ἔχωσιν οἱ λειτουργοὶ τοῦ θυσιαστηρίου πρὸς τὴν ἀκριβῆ ἐκπλήρωσιν τῆς διακονίας αὐτῶν καὶ πρὸς τὴν τήρησιν τῶν θείων ἐντολῶν καὶ παραγγελμάτων. Ἐφ' ὧ παραβαλλόμενοι τοῦτο εὔχονται πρὸς τὸν Θεόν, λέγοντες· «Ἄι γεέρες σου ἐποίησάν με καὶ ἐπλασάν με, συνέτισόν με καὶ μαθήσομαι τὰς ἐντολὰς σου».

3) ΕΠΙΓΟΝΑΤΙΟΝ.

Τί ὄνομάζεται ἐπιγονάτιον;

Ἐπιγονάτιον ὄνομάζεται τὸ ἀπὸ τῆς ζώνης προσαρτώμενον ἐπὶ τοῦ μηροῦ καὶ ἐπερειδόμενον ἐπὶ τοῦ γόνατος ἐξ ὑφάσματος τετράγωνον, ἐφ' οὐ συνήθιως φέρονται ἡ εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος καὶ ἔπερα ἱερὰ ὅμοιώματα πλουσίως ἐξεικονισμένα ἡ κεντημένα.

Τί σημαίνει τὸ ἐπιγονάτιον;

Τὸ ἐπιγονάτιον σημαίνει συμβολικῶς

1) τὴν κατὰ τοῦ θανάτου νίκην τοῦ Ἰησοῦ, δι' ἣς τὸν πεσόντα Ἀδάμ ἥγειρε καὶ ἡμᾶς ἀφθαρσίας ἡξίωσε.

2) τὴν κατὰ τῶν ἐγθρῶν κραταιὰν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, δι' ἣς οὐτος νικήσας κατὰ κράτος τοὺς πάντας ἔβασιλευσεν ἐν δόξῃ, ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ

3) τὴν δίστομον τοῦ Πνεύματος μάχαιραν, τουτέστι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, δι' ἣς ὁ πνευματικὸς ποιμὴν ὄφειλει νὰ ἥναι πάντοτε ὡπλισμένος, ὅπως καταπολεμῇ καὶ καταβάλῃ τοὺς ὀρατοὺς καὶ ἀօρατοὺς τῆς πίστεως ἡμῶν ἐγθρούς. Διὰ τοῦτο τὸ ἐπιγονάτιον φέρει καὶ σγῆμα ρομφαίας καὶ ἀπὸ τῆς ὀσφύος προσαρτάται· ὃ δὲ ἐπίσκοπος προσαρτῶν τοῦτο λέγει· «Περί-

ζωσαι τὴν ρομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατέ,
τῇ ὥραιότητί σου καὶ τῷ κάλλει σου, καὶ ἔντεινε καὶ
κατευοδοῦ καὶ βασιλευε».

6) ΣΑΚΚΟΣ.

Τί ὄνομάζεται σάκκος;

Σάκκος ὄνομάζεται τὸ ἄνωθεν τοῦ στιγμάτου καὶ
ἐπιτραχηλίου περιβαλλόμενον ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου δεύ-
τερον, ἐν σχήματι σάκκου, στιγμάτον, τὸ ὅποτον διαφέ-
ρει τοῦ πρώτου, διότι

1) ἔχει τὰς χειρίδας καὶ τὸ ὑψος πολλῷ ἐκείνου
βραχύτερα.

2) κατασκευάζεται ἀσυγκρίτως λαμπρότερον καὶ
πολυτελέστερον τοῦ πρώτου, καὶ

3) δὲν εἶναι ἐρραμμένον ἐκ τῶν δύο πλευρῶν, ἀλλὰ
περιβάλλεται διηρημένον εἰς δύο φύλα, ἐπὶ τῶν ὄμων
μόνον συνημμένα, διὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἐπισκόπου καὶ
συνάπτεται εἰτα ὑπὸ τῶν διακόνων ἐμπορπούμενον ἐκα-
τέρωθεν διὰ μικρῶν ἀργυρῶν ἡχούντων σφαιρικῶν κω-
δωνίσκων.

Τί σημαίνει ὁ σάκκος;

Ο σάκκος σημαίνει συμβολικῶς τὸ πορφυροῦν ἴμα-
τιον ἢ τὴν γλαυκόδα, ἢν ἐνεδύθη ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου,
ἐμπαιζόμενος ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν στρατιωτῶν.
διὰ τοῦτο τὸ πάλαι οἱ πατριάρχαι καὶ ὁ Καισαρείας, ὁ
Ἐφέσου, ὁ Θεσσαλονίκης καὶ ὁ Κορίνθου ἐφόρουν σάκ-
κους κεκοσμημένους ἔξαιρετικῶς διὰ πλήθους σταυ-
ρῶν, ἔξ οὐ καὶ πολυσταύρια οἱ σάκκοι οὓτοι ἐλέγοντο,
τοῦθ' ὅπερ διλοῖ τὰ πάθη καὶ τὸν σταυρόν, δι' ὃν ὁ
θεάνθρωπος Ἰησοῦς τὴν ἡμετέραν κατειργάσατο σω-
τηρίαν. Ἐφ' ϕ ἐν τῇ τοῦ σάκκου περιβολῇ λέγουσι

ταῦτα· «Οἱ ἱερεῖς σου, Κύριε, ἐνδύσονται δικαιοσύνην καὶ οἱ δσιοί σου ἀγαλλιάσονται».

Τί σημαίνουσιν οἱ κωδωνίσκοι;

‘Ο σάκκος, καθὼς καὶ ὁ μανδύας, φέρουσι, κατὰ μίμησιν τῆς στολῆς τοῦ Ἀρρών ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, κωδωνίσκους· ὑπεμφαίνουσι δὲ οὗτοι συμβολικῶς, ὅτι καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἐν τῷ ναῷ ὄφείλουσιν, ώς ἄλλοι χρυσοὶ κώδωνες, νὰ ἡχῶσιν ἀδιαλείπτως τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ πρὸς διδασκαλίαν, νουθεσίαν καὶ μόρφωσιν ἡθικὴν τῶν χριστιανῶν.

‘Ο σάκκος ἀπετέλει ἀνέκαθεν μέρος τῆς τοῦ ἐπισκόπου στολῆς;

Οὐχί. Οἱ ἐπίσκοποι τὸ πάλαι ἱερουργοῦντες ἐνεδύοντο τὸ αὐτὸ δπερ καὶ οἱ ἱερεῖς φελόνιον. Τὸν σάκκον δὲ ἐφόρουν κατ’ ἀρχὰς μόνον οἱ πατριάρχαι· ἀλλ’ ἀπὸ τοῦ ΠΓ’ αἰῶνος, ἐπιτραπέντος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου εἰς τὸν Μονεμβασίας, ὅπως οὔτος φορῇ σάκκον ἱερουργῶν, ἔρξαντο βαθμηδὸν νὰ περιβάλλωνται σάκκον ἱερουργοῦντες καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἐπισκόπων.

7) ΜΕΓΑ ΚΑΙ ΝΙΚΡΟΝ ΩΜΟΦΟΡΙΟΝ.

Τί ὄνομάζεται ὡμοφόριον;

‘Ωμοφόριον ὄνομάζεται τὸ ἐκ λαμπροῦ υφάσματος στενὸν καὶ ἐπίμηκες τεμάχιον, δπερ περιβάλλεται ἐπὶ τῶν ὥμων περὶ τὸν τράχηλον τοῦ ἐπισκόπου· ὑπάρχουσι δὲ δύο εἰδῶν ὡμοφόρια· τὸ μέγα λεγόμενον ὡμοφόριον, δπερ, μεῖζον ὅν, διπλοῦται γωνιωδῶς ἐπὶ τοῦ στήθους τῶν ἐπισκόπων, καὶ τὸ μὲν ἐν ἄκρον αὐτοῦ φέρεται ἔμπροσθεν, τὸ δὲ ἔτερον ὅπισθεν, καὶ τὸ μικρὸν ὡμοφόριον, δπερ τίθεται ἀπλῶς ἐπὶ τῶν ὥμων τοῦ ἐπισκόπου, τὰ δὲ δύο αὐτοῦ ἄκρα ἐπεκτείνονται ἐκατέ-

ρωθεν τοῦ στήθους αὐτοῦ, τὸ μὲν δεξιόθεν, τὸ δὲ ἀριστερόθεν.

Τί σημαίνει τὸ ὡμοφόριον;

Τὸ ὡμοφόριον ἀποτελοῦν τὸ κυριώτερον τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος γνώρισμα, ἔξεικονίζει συμβολικῶς

1) τὴν ἀποπλανηθεῖσαν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, τὴν ὅποιαν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀνέλαβεν, ἄρας ἐπὶ τῶν ὕμων, ὡς ὁ ποιμὴν ὁ καλός, τὸ ἀπολωλὸς πρόσθατον, καὶ ἔφερεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ οὐρανίου Πατρός. Διὰ τοῦτο περιβαλλόμενος τὸ ὡμοφόριον ὁ ἐπίσκοπος, ἐπιλέγει ταῦτα· «Ἐπὶ τῶν ὕμων, Χριστὲ, τὴν πλανηθεῖσαν ἄρας φύσιν, ἀναληφθεὶς τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ προσῆγαγες».

2) τὸν σταυρὸν, ὃν ὁ Κύριος βαστάζων ἐπὶ τῶν ὕμων αὐτοῦ, ἐπορεύετο πρὸς τὸ σταυρωθῆναι· καὶ

3) τοὺς διωγμούς, τοὺς ὄνειδισμούς καὶ τὰς κακοπαθείας, τὰς ὅποιας ὀφείλει νὰ ὑποφέρῃ μεθ' ὑπομονῆς πᾶς ὁ ἀκολουθῶν τῷ Χριστῷ.

Πότε περιβάλλεται ὁ ἐπίσκοπος τὸ μέγα καὶ πότε τὸ μικρὸν ὡμοφόριον;

Τὸ μὲν μέγα ὡμοφόριον περιβάλλεται ὁ ἐπίσκοπος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς λειτουργίας μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἀρχεται ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ιεροῦ Εὐαγγελίου, ἀτε δὴ παριστάμενος μέχρι τούτου ὡς ποιμὴν καὶ τύπος τοῦ Χριστοῦ. Ἐν δὲ τῇ ἀναγνώσει τοῦ ιεροῦ Εὐαγγελίου ἀποτίθεται αὐτό, δεικνύων οὕτω τὴν ταπείνωσιν καὶ τὴν ὑπηρεσίαν, ἣν προσφέρει δουλικῶς εἰς τὸν εὐαγγελιζόμενον Γίὸν τοῦ Θεοῦ. Τὸ δὲ μικρὸν ὡμοφόριον ἐνδύεται ὁ ἐπίσκοπος ἀπὸ τοῦ Χερουβίκου ὅμνου μέχρι τέλους τῆς λειτουργίας, ἀτε δὴ παριστάμενος πλέον ὡς ἀπλοῦς τοῦ Θεοῦ λειτουργὸς καὶ τοῦ ιεροῦ μυστηρίου ἐκτελεστής.

3) ΣΤΑΥΡΟΣ.

Τί σημαίνει ὁ ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ ἐπισκόπου προσαρτώμενος σταυρός;

Οἱ ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ ἐπισκόπου ἄνωθεν τοῦ ὡμοφορίου προσαρτώμενος σταυρὸς δεικνύει, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος ὀφείλει, αἱρών τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ, νὰ ἀκολουθῇ πιστῶς αὐτόν, τηρῶν πάντοτε τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ καὶ ἐκπληρῶν ἀκριβῶς πάντα τὰ θεῖα καὶ σωτήρια αὐτοῦ παραγγέλματα. Διὰ τοῦτο προσαρτῶν τὸν σταυρὸν λέγει. «Οστις, θέλει ὅπιστα μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθείτω μοι».

9) ΕΓΚΟΛΗΙΟΝ.

Τί λέγεται ἐγκόλπιον καὶ τί σημαίνει;

Ἐγκόλπιον ὄνομάζεται τὸ ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ ἐπισκόπου προσαρτώμενον ἐπίσης παρὰ τῷ σταυρῷ μικρὸν ὠσειδὲς συνήθως εἰκονισμάτιον, ποικιλοτρόπως καὶ πολυτελῶς κεκοσμημένον, καὶ φέρον τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἢ τῆς Κυρίας Θεοτόκου· σημαίνει δὲ τὸ ἐγκόλπιον, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος ὀφείλει νὰ σέβηται καὶ νὰ τιμᾷ τὸν ἀρχιγγὴν καὶ θεμελιωτὴν τῆς ἡμετέρας πίστεως καὶ τὴν τεκοῦσαν αὐτὸν Κυρίαν Θεοτόκον διὰ καθαρὰς καρδίας καὶ πνεύματος εὐθέος. Διὸ περιβαλλόμενος τοῦτο εὑχεται πρὸς τὸν Θεόν, λέγων. «Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεὸς καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου».

10) ΜΙΤΡΑ.

Τί ὄνομάζεται μίτρα καὶ τί δηλοὶ αὗτη;

Μίτρα ὄνομάζεται ἡ κορώνα, ἣν ὁ ἐπίσκοπος ἱερουρ-

γῶν φέρει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, κατὰ μίμησιν τῆς καθάρεως, ἣν ἔφερεν ὁ ἀρχιερεὺς ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· ἔξεικονίζει δὲ ἡ μίτρα συμβολικῶς τοῦτο μὲν τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου καὶ τὸν ἀκάνθινον στέφανον, δι' ὃν περιέβαλον τὴν κεφαλὴν τοῦ Σωτῆρος πρὸ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου οἱ στρατιῶται, ἐμπαῖζοντες αὐτὸν ὡς βασιλέα τῶν Ιουδαίων· τοῦτο δὲ τὸ ὑψιστὸν τῆς ερωσύνης ἀξιωματικόν τοῦτον πνευματικὴν ἔξουσίαν, ἣν ἔχει ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ ὁ ἐπίσκοπος, καθὼς παρὰ τοῖς κοσμικοῖς ἄρχουσι καὶ βασιλεύσι τὸ στέμματα ἢ διάδημα δεικνύει τὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀνωτάτην αὐτῶν ἔξουσίαν καὶ δύναμιν. Λέγει δὲ φορῶν ταῦτην ὁ ἐπίσκοπος ταῦτα· «Ἐθηκας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ στέφανον ἐκ λιθου τιμίου, ζωὴν ἡτήσατό σε καὶ ἔδωκας αὐτῷ εἰς μακρότητα ἡμερῶν».

11) ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΡΑΒΔΟΣ.

Τί σημαίνει ἡ ποιμαντικὴ ράβδος;

Ἡ ποιμαντικὴ ράβδος, ἥτις πατερίτσα· κοινῶς λέγεται, ἔξεικονίζει συμβολικῶς

1) τὴν πνευματικὴν ἔξουσίαν, ἣν ἔκαστος ἐπίσκοπος ἔχει ἐν τῇ παροικίᾳ αὐτοῦ, καὶ

2) τὴν πατρικὴν φροντίδα καὶ μέριμναν, ἣν οὔτος, ὡς πνευματικὸς πατὴρ καὶ ποιμὴν, ὀφείλει νὰ ἔχῃ ἀδιαλείπτως ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ, καθοδηγῶν αὐτὸν εἰς νομὰς σωτηρίους, διδάσκων τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, ἐπανάγων τοὺς ἀποπλανωμένους εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς, παιδεύων τοὺς ἀτάκτους καὶ ἀπειλοῦντας, καὶ ἀποδιώκων πάντα ἀποπειρώμενον νὰ διαταράξῃ διὰ ψευδούς διδασκαλίας τὰς συνειδήσεις τοῦ ποιμνίου αὐ-

τοῦ· τοῦθ' ὅπερ δηλοῦσι· καὶ αἱ ἄνωθεν τῆς ποιμαντικῆς ράβδου προεξέχουσαι ἐκαπέρωθεν ὅριζοντείως δύο κεφαλαὶ ὅφεων, καὶ ὡς ἐν τῷ μέσῳ στηριζόμενος σταυρός, οὐ τῇ κραταιᾱͅ δυνάμει κατακάλλονται πάντοτε πάντες οἱ τῆς Ἐκκλησίας πολέμιοι, ὥρατοι τε καὶ ἀόρατοι, οἵτινες, ὡς ἄλλοι ὅφεις, τὴν τῶν σεσωσμένων μακαριότητα ἐπιβουλεύονται· διὰ τοῦτο ὁ ἐπίσκοπος λαμβάνων ἐν τῇ δεξιᾱͅ χειρὶ τὴν ποιμαντικὴν ράβδον, λέγει· «Ράβδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σε Κύριος ἐκ Σιών, καὶ κατακυρίευε ἐν μέσῳ τῶν ἐγθρῶν σου».

12) ΔΙΚΗΡΙΟΝ ΚΑΙ ΤΡΙΚΗΡΙΟΝ.

Τί ὄνομάζεται δικήριον καὶ τί σημαίνει;

Δικήριον ὄνομάζεται ἡ ἐν σγήματι γιαστῷ συνένωσις δύο κηρίων, στηριζόμενων ἐπὶ μιᾶς κοινῆς βάσεως· σημαίνει δὲ τὸ δικήριον συμβολικῶς τὴν ἐν μιᾷ ὑποστάσει ἔνωσιν τῶν δύο τοῦ Χριστοῦ φύσεων, ἦτοι τῆς θείας καὶ ἀνθρωπίνης.

Τί ὄνομάζεται τρικήριον καὶ τί σημαίνει;

Τρικήριον ὄνομάζεται ἡ κατὰ τὸν αὐτὸν γιαστὸν τρόπον συνένωσις τριῶν κηρίων, μίαν βάσιν ἔχόντων· σημαίνει δὲ τὸ τρικήριον τὸ ἔνιατον καὶ ἀγώριστον τῶν τριῶν προσώπων τῆς παναγίας Τριάδος.

Τις ἡ γρῆσις τοῦ δικηρίου καὶ τρικηρίου;

Ἀμφότερα ταῦτα γρηγοριεύουσιν, ὅπως ὁ ἐπίσκοπος ἱεροπράττων ἐπισφραγίζῃ καὶ εὐλογῇ τὸν λαόν, ποιούμενος δι' αὐτῶν ἐπ' αὐτοὺς τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ, εἰς σημεῖον, διτὶ εὐλογεῖ αὐτοὺς ἐν ὄντυματι τῆς ὁμοουσίου καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος καὶ τοῦ θεανθρώπου Σωτῆρος Χριστοῦ.

13) ΜΑΝΔΑΣ.

Τί σημαίνει ὁ μανδύας;

Ο μαρδύας, ἔξεικονίζων τὸν ἄνωθεν ὑφαντὸν τοῦ θεαυθρώπου Σωτῆρος χιτῶνα, εἰναις σύμβολον τῆς ἀξίας καὶ τῆς κλήσεως τοῦ ἐπισκόπου. Σημαίνει λοιπὸν πρῶτον τὴν ὑπερτάτην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πνευματικὴν τοῦ ἐπισκόπου ἔξουσίαν καὶ δύναμιν, καὶ δεύτερον τὴν θείαν καὶ σωτικὴν χάριν, δι' ἣς ὁ ἐπίσκοπος ὀφείλει πάντοτε νὰ προνοῇ καὶ νὰ φροντίζῃ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν παρὰ Θεοῦ ἐμπεπιστευμένων αὐτῷ ψυχῶν, περισώζων καὶ διαφυλάττων αὐτὰς ἀπὸ πάσης ἐπιβολῆς ἐναντίων.

Πῶς ὄνομαζονται καὶ τι σημαίνουσι τὰ ἐπὶ τοῦ μανδύου κοσμήματα;

Ο μανδύας φέρει ἐν ἑκάστῃ γωνίᾳ αὐτοῦ ἐν μικρὸν ἐκ πολυτίμου ὑφάσματος τετράγωνον, ἄλλως παρ' ἄλλοις κεκαλλωπισμένον. Τὰ μὲν δύο τὰ ἐπὶ τῶν γωνιῶν, τῶν ἐμποροπουμένων ἐπὶ τοῦ στήθους, ὄνομαζονται πλάκες καὶ ἔξεικονίζουσι τὴν Παλαιὰν καὶ Νέαν Διαθήκην· αἱ δὲ κάτωθεν αὐτῶν διακλαδίζομεναι καθ' ὅλον τὸν μανδύαν διάφοροι σειραί, ὄνομαζόμεναι ποταμοί, σημαίνουσι τὰ διάφορα τῆς ἐκ τῶν δύο Διαθήκῶν προχεομένης σωτηριώδους διδασκαλίας κηρύγματα, ἀτινα πρέπει ἀδιαλείπτως νὰ ἐκρέωσι, δίκην ποταμῶν, ἐκ τοῦ βίου καὶ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἐπισκόπου ἀφθονώτατα, κατὰ τὸ λόγιον τοῦ Σωτῆρος· «Ο πιστεύων εἰς ἑμές, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεύσουσιν ὕδατος ζῶντος». Τὰ δὲ δύο κάτω τετράγωνα ὄνομαζονται πόλοι, καὶ σημαίνουσι σύμβολοικῶς, ὅτι οἱ ἐκ τῶν δύο διαθήκων ἔξελθόντες ποταμοὶ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας κατεπληγμύρησαν σύμπασαν τὴν ὑφήλιον ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τοῦ ἐτέρου αὐτῆς πόλου.

14) ΕΠΙΡΡΗΤΑΡΙΟΝ "Η ΕΠΑΝΩΚΑ ΛΥΜΑΝΙΧΟΝ.

Τί ὄνομάζεται ἐπιρριπτάριον καὶ τί σημαίνει τοῦτο;

Ἐπιρριπτάριον καὶ κοινῶς ἐπαρωκαλύμμανχον ὄνομάζεται τὸ ἐκ λεπτοτάτου μέλανος ύφασματος κατασκευαζόμενον κάλυμμα, ὅπερ, προσαρμοζόμενον εἰς τὸ καλυμματικὸν, περικαλύπτει αὐτὸ πανταχόθεν, καὶ τὸ λοιπὸν ἐπιρρίπτεται ὅπισθεν, καὶ ἐπικαλύπτει τὸν αὐχένα καὶ τὴν ράχην τοῦ φοροῦντος. Σημαίνει δὲ τὸ ἐπιρριπτάριον τὴν ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου ὄριζομένην περικεφαλαῖαν, ἐλπίδα σωτηρίας.

Τί σημαίνει ἡ ἐνώπιον τοῦ ἐπισκόπου προπορευομένη ἀνημένη λαμπάς;

Ἡ ἐνώπιον τοῦ ἐπισκόπου κρατουμένη καὶ φερομένη λαμπάς σημαίνει συμβολικῶς

- 1) τὴν λάμψιν τῆς ἐπισκόπῳ θείας γάριτος·
- 2) τὸ φῶς τῆς γνώσεως καὶ τῆς διδασκαλίας·
- 3) τὸ φῶς τῶν ἀρετῶν, ὅπερ ὀφείλουσι νὰ ἔχωσιν ἐν ἑαυτοῖς διαλαμπον καὶ ἀσθεστον οἱ ἐπίσκοποι· καὶ
- 4) ὅτι ὁ ἐπίσκοπος ὀφείλει καὶ διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τῶν ἔργων τοῦ βίου αὐτοῦ νὰ καθοδηγῇ τοὺς πάντας εἰς τὴν ὁδόν, τὴν φέρουσαν εἰς τὴν αἰώνιον ζωήν. Διὸ πάντοτε, ἀφ' οὗ ὁ ἀρχιερεὺς περιβληθῇ τὴν λειτουργικὴν αὐτοῦ στολὴν, οἱ διάκονοι κρατοῦντες τὸ δικήριον καὶ τὸ τρικήριον ἴστανται ἀπέναντι αὐτοῦ καὶ ἐκφωνοῦσι πρὸς αὐτὸν τὰ λόγια ταῦτα τοῦ Σωτῆρος. «Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ, ἔργα καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

■ ■ ■

ΗΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ.

Τί ὄνομάζεται πρεσβύτερος;

Πρεσβύτερος ὄνομάζεται τὸ δεύτερον μετὰ τὸν ἐπίσκοπον πρόσωπον ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, ἢτοι ὁ δεύτερος ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ιεραρχίᾳ βαθύτερος, ὁ ἀμέσως ἀπὸ τοῦ ἐπισκόπου ἔξαρτώμενος καὶ μὴ δυνάμενος μήτε νὰ ιερουργήσῃ μήτε τι ἔτερον νὰ ἐπιτελέσῃ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀνευ τῆς ἀδείας τοῦ ἐπισκόπου. Ὁ πρεσβύτερος ἀποκαλεῖται προσέτι καὶ ιερεύς.

Πῶς ἐκλέγεται ὁ πρεσβύτερος καὶ ὑπὸ τίνος χειροτονεῖται;

Ο πρεσβύτερος ἐκλέγεται καὶ διορίζεται ὑπὸ τῆς ἐνορίας αὐτοῦ. Χειροτονεῖται δὲ ὑπὸ ἐνὸς ἐπισκόπου μετὰ τὸν γερουσιακὸν ὅμονον, ὅτε τὰ τίμια δῶρα, μετακομισθέντα ἐκ τῆς προθέσεως ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης, μέλλουσι νὰ ἀγιασθῶσι διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ἀγίου Πνεύματος· διότι τὸ οὐσιωδέστερον τοῦ πρεσβύτερου καθῆκον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐστὶν ἡ ἐκτέλεσις τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας.

Ποιός εἰσι τὰ καθήκοντα τοῦ πρεσβύτερου;

Ο πρεσβύτερος, ἐπίτροπος ὡν τοῦ ἐπισκόπου, ἐν τῇ ἐνορίᾳ, ἐν ᾧ ὑπὸ αὐτοῦ διορίζεται, ἔχει τὰ ἔξι καθήκοντα·

1) ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιτελῇ ὅλα τὰ μυστήρια καὶ πάσας τὰς λοιπὰς ιερὰς τελετὰς, ἐκτὸς τοῦ μυστηρίου τῆς ιερωσύνης, ἢτοι τῆς χειροτονίας, τοῦ ἀγιασμοῦ τοῦ μύρου καὶ τοῦ καθαγιασμοῦ, ἢτοι τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ καὶ τῶν ἀντιμηγσίων·

2) ἔξομολογεῖ τοὺς χριστιανούς, δικαιοιούμενος νὰ

ἐπιβάλλῃ, κατὰ τοὺς κανόνας τῆς Ἐκκλησίας, τὰς προστηκούσας ἐκκλησιαστικὰς ποινὰς εἰς πάντα ἀμαρτήσαντα χριστιανόν·

- 3) εὐλογεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς τοὺς πιστούς·
- 4) μεταδίδωσι τὴν θείαν κοινωνίαν εἰς τὸν διάκονον ἐν τῇ λειτουργίᾳ, καὶ

5) ὁφελεῖ νὰ ἡναι διδακτικός, γῆτοι νὰ διδάσκῃ τὸν λαόν, κηρύττων τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ ὁδηγῶν αὐτοὺς καὶ διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τῆς πολιτείας αὐτοῦ εἰς τὴν ὁδὸν τὴν φέρουσαν πρὸς τὴν αἰώνιον ζωήν.

Τίς ή λειτουργικὴ στολὴ τοῦ πρεσβυτέρου;

Ἡ στολὴ, ἣν ἔκαστος πρεσβύτερος περιβάλλεται ἱερουργῶν ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, περιλαμβάνει τὰ ἔξτις Ἱερὰ ἄμφια· 1) τὸ στιχάριον· 2) τὸ ἐπιτραχύλιον· 3) τὴν ζώνην· 4) τὸ ἐπιγονάτιον, εἰδικῇ τοῦ ἐπισκόπου ἀδειᾳ· 5) τὰ ἐπιμάνικα καὶ 6) τὸ φαιλόνιον ἢ φαινόλιον, ὅπερ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν σάκκον τοῦ ἐπισκόπου.

ΔΙΑΚΟΝΟΣ.

Πῶς ἐκλέγεται καὶ ὑπὸ τίνος χειροτονεῖται ὁ διάκονος;

Ο διάκονος, ἀποτελῶν τὸν τρίτον καὶ τελευταῖον ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ Ἱεραρχίᾳ βαθμόν, ἐκλέγεται καὶ ψηφίζεται ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου καὶ χειροτονεῖται ὑπὲρ αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγιασμὸν τῶν τιμίων δώρων· διότι τὸ μόνον καὶ κύριον τοῦ διακόνου ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς τελεταῖς ἔργον εἶναι τὸ διακονεῖν τοῖς ἐπισκόποις καὶ Ἱερεῦσιν ἐν τῇ τῶν θείων μυστηρίων καὶ λοιπῶν Ἱερῶν τελετῶν ἐκτελέσει.

Ποιάς είσι τὰ καθήκοντα τοῦ διακόνου;

Ο διάκονος, μὴ δυνάμενος μήτε μυστήριον, μήτε
ἄλλην τινὰ οἰανδήποτε ἱεροπραΐζειν νὰ ἐπιτελέσῃ, δια-
κονεῖ τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τῷ πρεσβυτέρῳ, συλλειτουργῶν
μετ' αὐτῷ, ἀναγινώσκων ἐν τῇ ἱερουργίᾳ τὴν ὁρισμέ-
νην τοῦ Εὐαγγελίου περικοπὴν καὶ ἀναπέμπων ἔκτενεῖς
δεήσεις καὶ ἵκεσίας πρὸς τὸν "Γψιστον". Ἐπὶ πᾶσι δὲ
τούτοις δύναται καὶ ὁ διάκονος, τῇ ἀδείᾳ τοῦ ἐπισκό-
που, νὰ κηρύξτῃ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς ἐκκλη-
σίαις.

Τίς ἡ λειτουργικὴ στολὴ τοῦ διακόνου;

Ἡ στολὴ, ἣν ὁ διάκονος ἐν πάσῃ ἱεροπραΐᾳ περι-
βάλλεται, περιλαμβάνει ταῦτα: 1) τὸ στιχάριον· 2) τὰ
ἐπιμάνικα καὶ 3) τὸ ωράριον.

Τί λέγεται ωράριον καὶ τίς ἡ γρῆσις αὐτοῦ.

Ωράριον ὄνομάζεται ἡ στενὴ καὶ ἐπιμήκης ἐκείνη
ὅθινη, ἣν ὁ διάκονος φέρει ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ αὐτοῦ
ῶμου, περιτυλιστομένην κάτωθεν τῆς μάλης τῆς δε-
ξιᾶς γειρὸς καὶ τῆς ὅποιας τὸ μὲν ἐν ἄκρον ἔκτενεται
ἔμπροσθεν, τὸ δὲ ἔτερον ὅπισθεν. Χρησιμεύει δὲ τὸ ωρά-
ριον, ὅπως ὁ διάκονος, κρατῶν διὰ τῶν τριῶν αὐτοῦ
διακτύλων τὸ ἐπὶ τοῦ στήθους αὐτοῦ πίπτον ἄκρον τοῦ
ώραρίου, διεγείρη τοῦτο μὲν τὸν λαὸν εἰς προσευχὴν
διὰ τῶν αἰτήσεων, ἃς ἐκφέρει, τοῦτο δὲ τοὺς φάλλον-
τας εἰς ὑμνους, ἄλλοτε δὲ ὑποδεικνύῃ εἰς τὸν ἱερά
τὴν ἔναρξιν πάσης ἱερᾶς ἐνεργείας, συνελόντι δὲ εἰπεῖν,
τὸ ωράριον γρησιμεύει ὅπως δι' αὐτοῦ ὁ διάκονος
ὑπομιμήσκῃ τὴν ὥραν τῆς ἐνεργείας ἐνὸς ἐκάστου
ὑποδεικνύων τίς τούτων, ἐν τίνι καιρῷ καὶ ὥρᾳ, τι ὀ-
φείλει νὰ πραξῇ ἀφ' οὐ καὶ ὠνομάσθῃ τοῦτο ωράριον,
ώς δηλοῦν τὴν ὥραν.

Τί σημαίνει τὸ ὠράριον;

Τὸ ὠράριον σημαίνει συμβολικῶς τὰς πτέρυγας τῶν ἀγγέλων· διὰ τοῦτο καὶ διάκονος, μιμούμενος τὰ Χερουβίμ καὶ τὰ Σεραφείμ, ἅτινα κατακαλύπτουσι ταῖς πτέρυξι· τὰ πρόσωπα αὐτῶν, περιζώνυμται τὸ ὠράριον εἰς ἔνδειξιν φόρου καὶ τρόμου καὶ εὐλαβείας, ὅτε παρασκευάζεται ἵνα προσέλθῃ εἰς τὴν μετάληψιν τῶν τιμίων δώρων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ EN ΤΩI ΝΑΩI TEΛΟΥΜΕΝΩΝ TAKTIKΩΝ KAI KOINΩN
ΔΚΟΛΟΥΘΙΩΝ, KAI ΤΩN ANATΙNΩΣKOMENΩN KAI
ΨΑΛΛΟΜΕΝΩΝ EN AYTAIS.

■

ΠΕΡΙ ΤΩN ΙΕΡΩN ΔΚΟΛΟΥΘΙΩN.

Ηέσαι εἰσὶν αἱ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἡμερονυκτίου δικτεταγμέναι οἱ εἰραι ἀκολουθίαι;

Αἱ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἡμερονυκτίου διατεταγμέναι καὶ ἐπιβαλλόμεναι ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας εἰς πάντα γριστιανὸν ιεραῖ ἀκολουθίαι εἰσὶν ἐπτά, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπτὰ δωρεῶν καὶ γαριμάτων τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ἦποι 1) τὸ μεσονυκτικόν 2) ὁ ὄρθρος μετὰ τῆς πρώτης ὥρας· 3) ἡ τρίτη ὥρα· 4) ἡ ἕκτη ὥρα· 5) ἐννάτη ὥρα· 6) ὁ ἑσπερινὸς καὶ 7) τὸ ἀπόδειπνον. Διὸ καὶ ὁ προφητάναξ Δαΐδι λέγει· «Ἐπτάκις τῆς ἡμέ-

ρας γένεσά σε ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου».

Διὸ τί ἐν ταῖς ἀκολουθίαις ταύταις δὲν συναριθμεῖται οὔτε ἡ θεία λειτουργία, οὔτε ἄλλη τις τελετή;

Διότι αἱ μὲν ἑπτὰ αὗται ἀκολουθίαι εἰσὶ πρῶτον τακτικαί, ὡς τελούμεναι καθ' ἐκάστην ἐν πάσῃ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ δεύτερον κοιταῖ· διότι ἐκαστος χριστιανὸς δύναται νὰ ἔκτελῇ ταύτας ἢ ἐν τοῖς Ἱεροῖς ναοῖς κοινῇ μετὰ τῶν ἄλλων, ἢ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ· ἡ δὲ τελετὴ τῆς Ἱερᾶς λειτουργίας, καθὼς καὶ αἱ τῶν λοιπῶν μυστηρίων, καὶ ἄλλαι τινὲς τελεταί, σημειούμεναι ἐν τῷ Ἱερῷ εὐγενολογίφ, εἰσὶν ἔκτακτοι· διότι αἱ μὲν ἐξ αὐτῶν δὲν τελοῦνται καθ' ἐκάστην, αἱ δὲ τελοῦνται κατὰ τὰς ἀνάγκας μόνον ἐκάστου χριστιανοῦ· ἀπασαὶ δὲ αἱ ἔκτακτοι αὗται ἀκολουθίαι δὲν δύνανται νὰ τελεσθῶσιν, εἰ μὴ μόνον διὰ τοῦ ἐπισκόπου ἢ τοῦ Ἱερέως.

Πῶς ὥρισεν ἡ Ἐκκλησία τὴν τέλεσιν τῶν Ἱερῶν τούτων ἀκολουθιῶν;

Ἡ μήτηρ ἡμῶν Ἐκκλησία, λαμβάνουσα ὑπ' ὅψει τὰς βιωτικὰς τῶν χριστιανῶν μερίμνας, ὥρισε τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἑπτὰ τούτων Ἱερῶν ἀκολουθιῶν εἰς τρεῖς μόνον διαφόρους τῆς ἡμέρας ὥρας, κατὰ τὸν Ἱερὸν ἀριθμὸν τῶν τριῶν ὑποστάσεων τῆς ἐνιαίου θεότητος· ἥτοι τὴν πρωίαν, τὴν μεσημβρίαν καὶ τὴν ἐσπέραν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης Δανιὴλ ἴστορεῖται ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ τρὶς τῆς ἡμέρας προσευχόμενος ἐν τῇ Βαβυλωνίῳ αἰγυμαλωσίᾳ, καὶ ὁ βασιλεὺς Δαβὶδ ἐπιφωνεῖ· «Ἐσπέρας καὶ πρωὶ καὶ μεσημβρίας διηγήσομαι καὶ ἀπαγγελῶ καὶ εἰσακούσεται τῆς φωνῆς μου».

Καὶ δὴ τὴν μὲν πρωίαν τελεῖται τὸ μεσουκτικὸν καὶ ὁ ὄρθρος μετὰ τῆς πρώτης ὥρας, τὴν δὲ τρίτην τῆς ἡμέρας ὥραν ἡ τρίτη καὶ ἡ ἔκτη ὥρα, καὶ τὸ ἐ-

σπέρας ἡ ἐννάτη ὥρα, ὁ ἐσπερινὸς καὶ τὸ ἀπόδειπνον.

1) ΜΕΣΟΝΥΚΤΙΚΟΝ.

Τί ὄνομάζεται μεσονυκτικὸν καὶ διὰ τί τοῦτο ὥρισται;

Μεσονυκτικὸν ὄνομάζεται μικρὰ ἔκ τινων τροπαρίων, ψαλμῶν καὶ εὐχῶν συνισταμένη ἀκολουθία, δι’ τῆς ἀρχόμενα τῆς ἡμετέρας πρωΐνῆς προσευχῆς, ἡτοι τοῦ ἤρθρου, ἐγειρόμενοι περὶ μέσας νυκτας· διότι ἡ νυκτερινὴ σιγὴ καθιστᾷ εὐχερεστέραν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀνύψωσιν τοῦ νοὸς καὶ τῆς καρδίας τοῦ ἀνθρώπου· ἐπειδὴ κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τοῦ σκότους οὐδὲ ἄκουσμα οὐδὲ θέαμά τι δύναται νὰ ἐνεργήσῃ οὔτε εἰς τοὺς ἐφθαλμοὺς οὔτε εἰς τὰ ὠτα ἡμῶν καὶ ἐπομένως ὁ ἀνθρωπος, περιωρισμένος οὕτως εἰς ἑαυτὸν μόνον, ἀφοσιοῦται προθυμότερον μόνος πρὸς τὸν μόνον Θεόν, μὴ ἔχων πλέον ἔνεκα τοῦ σκότους ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔτερόν τι ἢ τὰς ιδίας μόνον πρᾶξεις καὶ τοὺς ιδίους διαλογισμούς· διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι, καθὰ γέγραπται, «κατὰ τὸ μεσονύκτιον προσευχόμενοι ὑμνούν τὸν Θεόν».

Τί εἰκονίζει τὸ μεσονυκτικόν;

Τὸ μεσονυκτικὸν ἔξεικονίζει

1) τὸ ἀγρυπνον τῶν ἀγγέλων καὶ τὴν ἀσίγητον αὐτῶν τῷ Θεῷ διξολογίαν καὶ αἴνεσιν·

2) τὴν ἡσυχίαν τοῦ νοὸς καὶ τῶν αἰσθήσεων, ἡτις ἀπαιτεῖται πρὸς τὴν προσευχήν·

3) τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἀναστάντος ἐκ νεκρῶν λίαν πρῷ τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων καὶ

4) τὴν μέλλουσαν δευτέραν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, ἡτις γενήσεται ἐν μέσῳ τῆς νυκτός· ἐφ’ ώ καὶ ἡμεῖς ὀφελομεν νὰ ἀγρυπνῶμεν, ὅπως εύρεθῶμεν ἔτοιτοιμοι εἰς προϋπάντησιν τοῦ ἐν μέσῳ τῆς νυκτὸς ἐργομένου νυμφίου τῆς ψυχῆς ἡμῶν.

2) ΟΡΩΡΟΣ.

Τί ὄνομάζεται ὅρθρος;

"Ορθρος ὄνομάζεται ἡ δευτέρα ἀκολουθία, ἥτις, συνισταμένη ἐκ διαφόρων ψαλμῶν, τροπαρίων, εὐχῶν, ὕμνων, κανόνων καὶ δοξολογιῶν, τελεῖται ἐν τῇ ἑκατησίᾳ τὴν πρώταν, ἀμα τῇ ἀνατολῇ τῆς ἡσήσ. Κατὰ τὴν ἀκολουθίαν ταύτην οἱ χριστιανοὶ εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ, θτι κατηξίωσεν αὐτοὺς νὰ διέλθωσιν ἐν ὑγείᾳ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς καὶ νὰ ἐπεκνίδωσι τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, δέονται καὶ καθικετεύουσιν αὐτόν, ἵνα φωτίσῃ τὸν νοῦν καὶ κατευθύνῃ τὰ διαβήματα αὐτῶν πρὸς τὴν ἔργασίαν τῶν θείων αὐτοῦ παραγγελμάτων καὶ ἐντολῶν. Ἡ ἀκολουθία τοῦ ὅρθρου συνάπτεται συνήθως ἀμέσως μετὰ τὴν τοῦ μεσονυκτίου.

Τί σημαίνει ἡ τοῦ ὅρθρου ἀκολουθία;

"Ἡ ἀκολουθία τοῦ ὅρθρου, ὑπεμφαίνουσα τὴν ἀνατολὴν τῆς ἡμέρας, σημαίνει τὴν ὁρείλουμένην παρὰ παντὸς ἀνθρώπου δοξολογίαν πρὸς τὸν διαλύοντα τὸ σκότος τῆς πλάνης καὶ εἰς τὸ αἰώνιον τῆς εὔσεβείας καὶ ἀληθείας φῶς καθοδηγοῦντα αὐτόν.

Τί ὄνομάζεται πρώτη ὥρα καὶ τί σημαίνει αὕτη;

Πρώτη ὥρα ὄνομάζεται ἀκολουθία, συνισταμένη ἐκ τινῶν ψαλμῶν καὶ τροπαρίων καὶ εὐχῶν, ἥτις καὶ ἐπισυνάπτεται πάντοτε μετὰ τοῦ ὅρθρου· διότι αὕτη, ὑποδεικνύουσα τὴν ἀρχὴν τῆς ἡμέρας, προσφέρεται, οὕτως εἰπεῖν, παρ' ἡμῶν ὡς δῶρον καὶ θυσίᾳ τῷ Θεῷ, τῷ χορηγοῦντι τὴν ζωὴν εἰς πᾶσαν τὴν κτίσιν. Ἀναμιμνήσκει δὲ πρὸς τούτοις ἡ πρώτη ὥρα καὶ τὰ πάθη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, διστις κατὰ τὴν ὥραν ταύτην ἀπῆχθη δέσμιος ἀπὸ τοῦ ἀρχιερέως Καιάφα εἰς τὸν Πιλάτον ἵνα κριθῇ.

3) ΤΡΙΤΗ ΩΡΑ.

Τί ὄνομάζεται τρίτη ὥρα καὶ τί σημαίνει;

Τρίτη ὥρα ὄνομάζεται σύντομος ἀκολουθία, συνσταμένη ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ψαλμῶν τινων, τροπαρίων καὶ εὐχῶν· ὑπομιμνήσκει δὲ αὕτη

- 1) τὸ τρισυπόστατον τῆς παναγίας Τριάδος·
- 2) τὴν τρίτην ὥραν, καθ' ἣν οἱ Ἰουδαῖοι, συμβούλιον ποιησάμενοι, ἀπεφάσισαν τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ καὶ

3) τὴν τρίτην ὥραν, καθ' ἣν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν εἴδει πυρίνων γλωσσῶν, ἐπεφοίτησεν ἐπὶ τοὺς μαθητὰς καὶ ἀποστόλους, τοὺς συντριμένους πρὸς προσευχὴν ἐν τῷ ὑπερώφῳ, καὶ ἐφώτισεν αὐτούς, δι' αὗτῶν δὲ πάντες ἐφεξῆς οἱ ἀνὰ σύμπασαν τὴν οἰκουμένην ἀνθρώποι ἐφωτίσθησαν τῷ κηρύγματι τοῦ λόγου τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος.

4) ΕΚΤΗ ΩΡΑ.

Τί ὄνομάζεται ἔκτη ὥρα καὶ τί ὑπομιμνήσκει αὕτη;

Ἔκτη ὥρα ὄνομάζεται ἐπίστης ἀκολουθία σύντομος, συγκειμένη ἐκ τινων ψαλμῶν, τροπαρίων καὶ εὐχῶν, καὶ ἀναγνωσκομένη πάντοτε ἐν τῇ ἔκκλησίᾳ εὐθὺς μετὰ τὸ πέρας τῆς τρίτης ὥρας. Ὑπομιμνήσκει δὲ καὶ αὕτη τὴν ἔκτην ὥραν, καθ' ἣν ὁ ἐνανθρωπήσας Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ἐκρεμάσθη ἐπὶ τοῦ σταυροῦ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν.

5) ΕΝΝΑΤΗ ΩΡΑ.

Τί ὄνομάζεται ἐννάτη ὥρα;

Ἐπράτη ὥρα ὄνομάζεται ἀκολουθία ἐπίστης σύντο-

μος, συνισταμένη ἐκ ψαλμῶν τινων, τροπαρίων και
εύγχων, ἃς τις ἀναγινώσκεται συνήθως πάντοτε πρὸ τῆς
ἀκολουθίας τοῦ ἑσπερινοῦ. Ή ἐννάτη ὥρα ἡτο ὠρισμέ-
νη πρὸς προσευχὴν και ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ. Διὸ
ἀναγινώσκομεν ἐν ταῖς Πράξεσιν «Ἐπὶ τὸ οὐπό δὲ Πέ-
τρος και Ἰωάννης ἀνέβαινον εἰς τὸ ἱερὸν ἐπὶ τὴν ὥραν
τῆς προσευχῆς τὴν ἐννάτην». Γ', 1.

Διὸ τί ὥρισθη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ ἐννάτη ὥρα ὡς προσευχή;

Ἡ ἐννάτη ὥρα ὥρισθη ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλη-
σίᾳ ὡς ὥρα προσευχῆς τῶν πιστῶν· διότι κατὰ τὴν
ἐννάτην ὥραν ὁ Σωτήρ, φωνήσας ἀπὸ τοῦ σταυροῦ,
παρέδωκε τὸ πνεῦμα εἰς τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα,
και κατὰ ταύτην ἐξετελέσθη ἡ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων
ἀμαρτημάτων προσενεγκέστα τῷ Θεῷ ὑπὸ τοῦ μονογε-
νοῦς αὐτοῦ Γιοῦ ὸλαστήριος Θυσία. Κατὰ τὴν ἐννάτην
λοιπὸν ὥραν εὐχαριστοῦμεν τὸν ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ θα-
νόντα Κύριον, τὸν διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ τὰς ψυχὰς
ἡμῶν εἰς γείρας τοῦ οὐρανίου Πατρὸς παραδόντα και
διὰ τοῦ ἴδιου θανάτου ἡμᾶς πάντας ζωοποιήσαντα.

6) ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ.

Τί ὄνομαζεται ἑσπερινὸς και τι σημαίνει;

Ἐσπερινὸς ὄνομαζεται ἡ περὶ τὸ τέλος τῆς ἡμέρας
ψαλλομένη ἀκολουθία και συνδεομένη συνήθως μετὰ
τῆς ἐννάτης ὥρας. Σημαίνει δὲ ὅτι ὀφελομεν νὰ δο-
ξολογῶμεν πάντοτε τὸν Θεὸν και δημιουργὸν ἡμῶν,
τὸν καταξιώσαντα ἡμᾶς νὰ διελθωμεν ὑγιῶς τὴν ἡμέ-
ραν πᾶσαν και νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς νυ-
κτός. Διὰ τοῦ ἑσπερινοῦ λοιπὸν τοῦτο μὲν εὐχαριστοῦ-
μεν τὸν Θεὸν διὰ πᾶν ἐπισυμβάν ἡμῖν κατὰ τὴν διάρ-
κειαν τῆς ἡμέρας, τοῦτο δὲ καθικετεύομεν αὐτόν, ὅπως

καταξιώσῃ ἡμᾶς νὰ διέλθωμεν καὶ τὴν ἐπερχομένην νύκτα ἀναμαρτήτως καὶ ἀσκανδαλίστως· διὰ τοῦτο καὶ ἐπισφραγίζεται πάντοτε ἡ ἀκολουθία τοῦ ἑσπερινοῦ διὰ τῆς εὐχαριστηρίου ταύτης φόρτης τοῦ δικαίου Συμεών· «Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα, κατὰ τὸ ρῆμά σου, ἐν εἰρήνῃ· ὅτι εἶδον οἱ ὄφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὁ ἡτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν· φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἔθνων καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραήλ».

7) ΑΠΟΔΕΙΞΙΝΟΝ.

Τι ὄνομαζεται ἀπόδειπνον;

‘Απόδειπνον ὄνομαζεται ἡ ἐκ διαφόρων ψαλμῶν καὶ τροπαρίων καὶ εὐχῶν συνισταμένη σύντομος ἀκολουθία, ἥπις ὥρισται ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἵνα καθ’ ἐκάστην ἀναγινώσκηται μετὰ τὸ δεῖπνον ὑπὸ τῶν γριστιανῶν, εἰς τὸ ὑπνῶσαι ἀπερχομένων.

Τις ὁ σκοπὸς τοῦ ἀποδείπνου;

Σκοπὸς τοῦ ἀποδείπνου εἶναι, ἵνα εὐχαριστήσωμεν τὸν Θεὸν διὰ τὴν ἐπελθοῦσαν νύκτα καὶ τὴν δωρουμένην ἡμῖν ἐκ τῶν κόπων καὶ μόγθων τῆς ἡμέρας ἀνάπαυσιν, καὶ παρακαλέσωμεν συνάμα αὐτὸν, ὅπως σκέπη καὶ διαφυλάττῃ ἡμᾶς εἰς ὑπνον ἀπιόντας, καὶ ἐν καιρῷ νυκτός, ἀπὸ πάσης τοῦ ἀντικειμένου καὶ πονηροῦ ἐπηρείας κατὰ τοῦ σώματος ἡ τῆς ψυχῆς ἡμῶν.

III

**ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΟΜΕΝΩΝ Η ΨΑΛΛΟΜΕΝΩΝ ΕΝ ΤΑΙΣ
ΤΑΚΤΙΚΑΙΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΑΙΣ ΙΕΡΑΙΣ ΛΚΟΛΟΥΓΙΑΙΣ**

Τίνα τῶν ἐν ἑκάστῃ ἀκολουθίᾳ ἀναγινωσκομένων ἡ ψαλλομένων χρήζουσι διασαφήσεως;

Ἐκ τῶν ἐν ἑκάστῃ ἵερᾳ ἀκολουθίᾳ ἀναγινωσκομένων ἡ ψαλλομένων τὰ μᾶλλον δεόμενα ἔρμηνείας πρὸς διασαφῆσιν καὶ κατανόησιν τοῦ σημανομένου αὐτῶν εἰσὶ ταῦτα· 1) τρισάγιον· 2) ἑξάφαλμος· 3) προκείμενον· 4) ἑκτενής· 5) Κύριε, ἐλέησον· 6) παράσχου, Κύριε· 7) Σοί, Κύριε· 8) ἑκφωνησις· 9) τροπάριον· 10) ἀπολυτίκιον· 11) τριαδικόν· 12) κανών· 13) φῶνή· 14) εἰρμός· 15) καταβάσια· 16) κάθισμα· 17) ὑπακοή· 18) κοντάκιον· 19) σίκος· 20) συναξάριον· 21) μεγαλυνάρια· 22) ἑξαποστειλάρια ἡ φωταγωγικά· 23) αἶνοι· 24) ἑωθινά· 25) δοξολογία· 26) μακαρισμοί· 27) ἀντίφωνα· 28) στίχος, στιχηρὰ ἡ ἀπόστιχα· 29) ἀκάθιστος· 30) ἀλληλούϊα· 31) ὥστανά· 32) δι' εὐγῶν· καὶ 33) Ἀμήν.

1) ΤΡΙΣΑΓΙΟΝ.

Τί ὄνομάζεται τρισάγιον;

Τρισάγιον ἡ τρισάγιος ὑμίος ὄνομάζεται ἡ πρώτη προσευχὴ διὰ τῆς ὁποίας ἡ Ἐκκλησία μετὰ τὴν ἐπέκλησιν τοῦ παναγίου Πνεύματος διὰ τοῦ «Βασιλεὺ οὐρανίε» ἀρχεται πάντοτε πάσης ἵερᾶς ἀκολουθίας. Ἀναφέρεται δὲ ἡ προσευχὴ αὕτη εἰς τὴν παναγίαν Τριάδα, ἑξῆς καὶ δι' ἧς τὰ πάντα ἐνεργοῦσι καὶ ὑπάρχουσι, καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτῇ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἀγιαζόμεθα.

Διὰ τί ὄνομάζεται τρισάγιον;

Διότι ἡ προσευχὴ αὕτη ἀρχεται διὰ τῆς τριτῆς ἐπαναλήψεως τῆς λέξεως ἄγιος εἰς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, εἰς τὸν ισχυρόν, τὸ Γιόν, καὶ εἰς τὸν ἀθάρατον, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ εἰς τὰ τρία δὲ ταῦτα τῆς παναγίας Τριάδος πρόσωπα ἀναφέρονται αἱ λέξεις «ἐλέησον ἡμᾶς», δεικνύουσαι τὸ ἐνιαῖον τῆς θεότητος διότι εἰς Θεός, μία οὐσία, μία δύναμις καὶ ἀδιαίρετός ἔστιν ἡ Τριάς.

2) ΕΞΑΨΑΛΜΟΣ.

Τί ὄνομάζεται ἔξαψαλμος καὶ πῶς ἀρχεται;

Ἐξάψαλμος ὄνομάζονται οἱ ἐν ἀρχῇ τοῦ ὄρθρου ἀναγινωσκόμενοι ἐξ ψαλμοὶ καὶ διαιρούμενοι εἰς δύο στάσεις, ὃν ἑκάστη περιλαμβάνει τρεῖς ψαλμοὺς καὶ ἐπισφραγίζεται διὰ συντόμου πρὸς τὴν ἀγίαν Τριάδα δοξολογίας καὶ τοῦ ἀλληλούϊα. Ἀρχεται δὲ ὁ ἔξαψαλμος διὰ τῆς τριτῆς ἐπαναλήψεως τοῦ ὄρθρου «Δόξα ἐν ψίστοις Θεῷ κλπ.», δη οἱ ἀγγελοι ἔψαλλον κατὰ τὴν ἐν Βηθλεὲμ γέννησιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, πρὸς ὃν καὶ ἡμεῖς ἡδὴ ἀναπέμπομεν τὰς ἑωθινὰς ἡμῶν εὐχὰς καὶ δεήσεις διὰ τοῦτο, ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἔξαψαλμου, ὥρισται ἵνα αἱ πλεῖσται τῶν ἀναπτουσῶν λαμπάδων πάντοτε σθεννύωνται, ὅπως οἱ προσευχόμενοι, μὴ δυνάμενοι ἔνεκα τοῦ ἐναπολειπομένου ἀμυδροῦ φωτὸς νὰ διακρίνωσι καλῶς διὰ τῶν ὄφθαλμῶν μὴ μόνον μηδὲν τῶν ἐν τῷ ναῷ ἀντικειμένων, ἀλλὰ καὶ ἑαυτούς, ἀκούωσι μετὰ φόβου καὶ προσοχῆς καὶ ἐύλαβειας τὸν ἀναγινωσκόμενον ἔξαψαλμον καὶ ἀφοσιῶνται οὕτως ἐν βαθυτάτῃ κατανύξει εἰς τὴν μετὰ τοῦ ἀօράτως παρισταμένου Θεοῦ νοερὰν ταύτην συνομιλίαν· ἐφ' ὧ καὶ πάστα ἐν τῷ ναῷ κίνησις κατὰ

τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἔξαφάλμου αὐστηρῶς ἀπαγορεύεται.

5) ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΟΝ.

Τί ὄνομάζεται προκείμενον;

Προκείμενον ὄνομάζεται σύντομος στίχος, σχετιζόμενος πάντοτε ἡ πρὸς τὴν ἀγοράνην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἑορτὴν ἡ πρὸς τὴν ἡμέραν τῆς ἑδομάδος· λαμβάνεται δὲ ὁ στίχος οὗτος ἐκ τῶν φαλμῶν τοῦ Δαβὶδ, καὶ δὲν εἶναι ποτὲ μόνος, ἀλλ' ἔχει πάντοτε κατόπιν καὶ ἄλλους τινὰς στίχους, λαμβανομένους ἐκ τῶν προφητῶν, οἵτινες καὶ χησιμεύουσιν εἰς ἀπόδειξιν ἡ ἐπεξήγησιν τῶν ἐν τῷ προκειμένῳ περιλαμβανομένων λέξεων ἡ ἐννοιῶν. Εἴς οὐ καὶ ὠνομάσθη ὁ στίχος οὗτος προκείμενον, ως κείμενος, ἡ λεγόμενος, πρὸ τῶν ἄλλων καὶ ἀποτελῶν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν κεφαλίδα ἔκείνων.

4) ΕΚΤΕΝΗΣ.

Τί ὄνομάζεται ἐκτενής;

Ἐκτενής περιληπτικῶς ἀντὶ τοῦ ἐκτενῆς ἵκεσία ὄνομάζονται αἱ ὑπὸ τοῦ ἱερέως, συνήθως δὲ ὑπὸ τοῦ διακόνου ἀναπεμπόμεναι κατὰ σειρὰν πολλαὶ καὶ διάφοροι πρὸς τὸν Κύριον δεήσεις καὶ αἰτήσεις· ἅρχονται δὲ αὐται ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν Κύριον δεήσεως ὑπέρ τῆς ἀνωθεν εἰρήνης, τουτέστιν ὑπέρ τῆς ἀνωθεν καταπεμπομένης ἡμῖν χάριτος τοῦ παναγίου Πνεύματος, δι' ἣς πρὸς ἄλληλους εἰρηνεύομεν καὶ συνενούμεθα μετὰ τοῦ Κυρίου, διατελοῦντες ἀγώριστοι τῆς ἀγάπης αὐτοῦ. ἐφεξῆς δέονται ὑπέρ παντὸς τοῦ κόσμου καὶ διαφόρων προσώπων, περιστάσεων καὶ ἀναγκῶν τοῦ ἡμετέρου βίου, καὶ τελευταῖον καταπαύουσι διὰ τῆς ἐπικλήσεως τῆς παναγράντου Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἀγίων.

Εις ἑκάστην δὲ τῶν ὑπὸ τοῦ διακόνου ἐκδωνουμένων τούτων δεήσεων ἡ αἰτήσεων ὀφείλει πάντοτε ὁ γορδὸς νὰ ἀπαντᾷ μεγάλῃ τῇ φωνῇ διὰ τῶν λέξεων Κύριε, ἐλέησον, ἡ παράσχον, Κύριε.

Πῶς διαιρεῖται ἡ ἑκτενής καὶ πῶς ἔλλως ἀμφότεραι ὄνυμάζονται;

Ἡ ἑκτενής διαιρεῖται εἰς μεγάλην καὶ μικρά, ὡνὴ μὲν πρώτη περιέχει ὀδεκα διαρόρους δεήσεις, ἡ δὲ μικρά, ἥτις καὶ συναπτὴ λέγεται, εἶναι συντομωτάτη τῶν αὐτῶν δεήσεων σύνοψις καὶ περίληψις· ὄνομάζονται δὲ ἀμφότεραι προσέτι καὶ εἰρηνικά, ως ἀρχόμεναι ἐκ τῶν λέξεων «ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν», καὶ διακονικά, ως ἀπαγγελόμεναι συνήθως ἐν μέσῳ τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ διακόνου, ὅσακις οὗτος λαμβάνει μέρος ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ.

3) ΚΥΡΙΕ, ΕΛΕΗΣΟΝ.

Πότε καὶ διὰ τί λέγονται αἱ λέξεις : Κύριε, ἐλέησον;

Αἱ λέξεις Κύριε, ἐλέησον ἐπαναλαμβάνονται ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν ψαλτῶν καὶ ὑφ' ὅλων τῶν ἐν τῷ ναῷ προσευχομένων πιστῶν μυστικῶς μετὰ τὸ τέλος ἑκάστης τῶν ὑπὸ τοῦ ἵερέως ἡ τοῦ διακόνου ἀναπεμπομένων πρὸς τὸν Κύριον δεήσεων ἐν τῇ ἑκτενεῖ ἴκεστᾳ. Παρακαλοῦμεν δὲ καὶ ἡμεῖς διὰ τῶν λέξεων τούτων τὸν πολυεύσπλαγχνον Κύριον, ἵνα, προσδεξάμενος τὴν δέησιν ταύτην, καταπέμψῃ ἐφ' ἡμᾶς τὸ θεῖον αὐτοῦ ἔλεος· διὰ τοῦτο ὀφείλομεν πάντοτε πᾶσαν τοιαύτην δέησιν καὶ αἴτησιν νὰ ἐπισφραγίζωμεν διὰ τῶν λέξεων τούτων.

Διὰ τί τὸ Κύριε, ἐλέησον ἐπαναλαμβάνεται ἐνιακοῦ καὶ τρις καὶ δωδεκάκις καὶ τεσσαρακοντάκις;

Τὸ Κύριε, ἐλέησον εἰς ὡρισμένας περιστάσεις ἐπανα-

(ΧΡΙΣΤ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ.)

λαμβάνεται τρίς μὲν εἰς τιμὴν καὶ δόξαν τῆς ὑπεραγίας Τριάδος, δωδεκάκις δὲ ἐν μὲν τῷ ἀποδείπνῳ καὶ τῷ μεσονυκτικῷ διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν δώδεκα τῆς νυκτὸς ὥρῶν, ἐν δὲ τῇ τῶν ὥρῶν ἀκολουθίᾳ διὰ τὰς δώδεκα τῆς ἡμέρας ὥρας· ἐπικαλούμεθα δὲ οὕτως, οἷον εἰπεῖν, διὰ πᾶσαν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ὥραν τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Ἐπαναλαμβάνεται τελευταῖον καὶ τεσσαρακοντάκις τὸ Κύριε, ἐλέγοντες ἐκάστοτε πρὸ τῆς εὐχῆς «Οἱ ἐν παντὶ καιρῷ καὶ πάσῃ ὥρᾳ κλπ.» εἰς σύμβολον τοῦ καθαγιασμοῦ πάσης ἡμῶν τῆς ἐπιγείου ζωῆς, ἦτις, ἐν πειρασμοῖς καὶ κινδύνοις ποικίλοις ἀδιαλείπτως εύρισκομένη, ἔχει ἀνάγκην ἀπαραιτητον τοῦ ἔλεους καὶ τῆς πανσθενούς τοῦ Θεοῦ γάριτος πρὸς σωτηρίαν. Διὰ τούτο καὶ ὁ Μωϋσῆς διὰ τεσσαράκοντα ἡμερῶν νηστείας κατηξιώθη τῆς τοῦ Θεοῦ γάριτος καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἐπίσης διὰ τεσσαρακονθημέρου νηστείας κατετρόπωσε τοὺς πειρασμούς τοῦ πονηροῦ διαβόλου.

6) ΠΑΡΑΣΧΟΥ, ΚΥΡΙΕ.

Πότε καὶ διὰ τί λέγονται αἱ λέξεις : Παράσχου, Κύριε ;

Αἱ λέξεις Παράσχου, Κύριε ἐπαναλαμβάνονται ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν ψαλτῶν καὶ τῆς λοιπῆς τῶν πιστῶν συνάξεως ταχτικῶς μετὰ πᾶσαν αἴτησιν, ἀναπεμπομένην ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων πρὸς τὸν Κύριον ὑπὸ τοῦ ἵερέως ἢ τοῦ διακόνου. Διὰ τῶν λέξεων δὲ τούτων ἐπιθεταιοῦντες καὶ ἡμεῖς τὰς αἰτήσεις ἔχεινων, καθικετεύομεν τὸν "Ὕψιστον, ἵνα, ἐν τῇ ἀπειρῷ αὐτοῦ ἀγαθότητι καὶ πατρικῇ προνοίᾳ, ἐπιχορηγήσῃ ἡμῖν πᾶν αἰτούμενον ἀγαθόν.

7) ΣΟΙ, ΚΥΡΙΕ.

Πότε καὶ διὰ τί λέγονται αἱ λέξεις Σοί, Κύριε;

Διὰ τῶν λέξεων Σοί, Κύριε, ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν καὶ τῶν ἐν τῷ ναῷ προσευχομένων γριστιανῶν ἐπιβεβαιοῦ καὶ ὑπόσχεται, οὕτως εἰπεῖν, ἐπισήμως τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν λόγων ἐκείνων τοῦ ἵερέως ἢ τοῦ διακόνου, δι’ ὧν οὕτως, ἐπισφραγίζων τὰς πρὸς Θεὸν ἰκεσίας, δεήσεις καὶ διαφόρους ὑπὲρ ἡμῶν αἰτήσεις, παρακαλεῖ καὶ προτρέπεται ἵνα ἔσυτούς καὶ ἀλλήλους καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα.

8) ΕΚΦΩΝΗΣΙΣ.

Τί ὄνομάζεται ἐκφώνησις;

Ἐκφωνησις ἡ ἐκφωνήσεις ὄνομαζονται πᾶν ὅ, τι ὑψηλῇ τῇ φωνῇ λέγεται ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως ἢ ἵερέως ἔνδοθεν ἢ ἔξωθεν τοῦ ἀγίου βήματος, μετὰ τὸ τέλος ἐκάστοτε τῶν ὑπὸ τοῦ διακόνου ἀναπεμπομένων ἐκτενῶν ἰκεσιῶν, ἢ τῶν ὑπὸ τοῦ χοροῦ ἀναγινωσκομένων ἢ ψαλλομένων. Λέγονται δὲ ἐκφωνήσεις πρὸς διάκρισιν τῶν ὑπὸ τοῦ ἵερέως μυστικῶς ἀναγινωσκομένων ἑτέρων ἐν τῷ ἱερῷ εὐχῶν.

9) ΤΡΟΠΑΡΙΟΝ.

Τί σημαίνει ἡ λέξις τροπάριον;

Πολλοί, παράγοντες διαφοροτρόπως τὴν λέξιν τροπάριον, ἀποδίδουσιν εἰς αὐτὴν καὶ σημασίαν διάφορον. Οὕτως οἱ μὲν παράγουσιν αὐτὴν ἐκ τοῦ τρόπος, ἡτοι ἔθος, χαρακτήρ, εἶδος ζωῆς. Κατὰ τοῦτο ἡ τροπάριον σημαίνει ἀσμα, περιέχον τὸ εἶδος καὶ τὸν βίον τοῦ ἑορταζομένου ἀγίου, ἢ περιγράφον τὴν τελουμένην πα-

νήγυριν· οἱ δὲ παράγουσι τὸ τροπάριον ἀπὸ τοῦ τρόπαιον, ἦτοι σημείον νίκης. Κατὰ τούτους δὲ τὸ τροπάριον σημαίνει ἀσμα ἐξαγγέλλον τὴν νίκην τοῦ ἀγίου καὶ τὸν θριαμβὸν τῆς ἑορτῆς· ἀλλοι παράγουσι τὸ τροπάριον ἀπὸ τοῦ τρόπος ἐπὶ τῆς σημασίας μεταφορά, ἀλληγορίᾳ· διότι ἐν τοῖς τροπαρίοις ἀμφότερα ταῦτα γίνονται, ἦτοι ἐν αὐτοῖς ὅτε μὲν ὁ ἄγιος παραμοιάζεται μὲ ἀστέρα, μὲ βλαστοὺς ρίζης, μὲ ἀκτῖνας κτλ. ὅτε δὲ συγκρίνονται καὶ συνενοῦνται τὰ δρώμενα πρὸς τὰ ἀόρατα, τὰ ἐπίγεια πρὸς τὰ οὐράνια, τὰ ἀνθρώπινα πρὸς τὰ θεῖα κτλ. "Επεροι δὲ πάλιν τελευταῖον παράγουσι τὴν λέξιν τροπάριον ἀπὸ τοῦ τρέπω καὶ τρέπομαι· διότι καὶ τὰ τροπάρια μεταλλάσσονται, καὶ ἀλλα μὲν ψάλλει ὁ δεξιὸς χορός, ἀλλα δὲ ὁ ἀριστερός, ἦ, ὅπερ καὶ πιθανώτερον, διότι τὰ τροπάρια τρέπονται πάντοτε ἐν πάσῃ ἵερᾳ ἀχολουθίᾳ κατὰ πὸν ἥγον καὶ τοὺς είρμους, μεθ' ὧν ταῦτα συνδεόμενα ψάλλονται, ὅπως οὕτω τηρηθῇ ἡ προσήκουσα ἀρμονία ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μελῳδίᾳ.

10) ΑΠΟΛΥΤΙΚΙΟΝ.

Τί ὄνομάζεται ἀπολυτίκιον;

'Απολυτίκιον ὄνομάζεται τὸ τροπάριον, ὅπερ, ψαλλόμενον περὶ τὸ τέλος τοῦ ἑσπερινοῦ, ὑποδεικνύει τὴν ἀπόλυσιν αὐτοῦ· διὰ τοῦτο τὸ ἀπολυτίκιον ὑπόθεσιν ἔχει πάντοτε τὸν ἑορταζόμενον τῆς ἡμέρας ἀγίου ἢ τὴν πανηγυριζόμενην τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ δεσποτικὴν ἢ θεομητρικὴν ἢ ἄλλην τινὰ ἑορτὴν τῆς Ἐκκλησίας· τοιαύτης δὲ μὴ οὕτης, ὑποδεικνύει τὸ σημαινόμενον τῆς ἡμέρας τῆς ἑδομάδος.

11) ΤΡΙΑΔΙΚΟΝ.

Τί ὄνομάζεται τριαδικόν;

Τριαδικὸν ἡ τριαδικὰ ὄνομαζονται τὰ τροπάρια ἐκεῖνα, τὰ ὅποια, καὶ κανόνας πολλάκις ὀλοκλήρους ἀποτελοῦντα, ἀναφέρονται εἰς αἶνον καὶ δόξαν τῶν τριῶν προσώπων τῆς ὑπεραγίας Τριάδος. Τοιαῦτα δὲ συνήθως εἰσὶ τὰ ἀπαρτίζοντα τὸν κανόνα τοῦ μεσονυκτικοῦ τῆς κυριακῆς, τὰ ὅποια καὶ ὄνομαζονται ἔξαιρέτως τριαδικά, περιεχόμενα ἐν τῇ Παρακλητικῇ.

12) ΚΑΝΩΝ.

Τί ὄνομάζεται κανών;

Κανὼν ἐν ἐκάστη ιερῷ ἀκολουθίᾳ ὄνομαζεται συνεχῆς σειρὰ ωρισμένου ἀριθμοῦ τροπαρίων, εἰς ἐννέα φύδας διηργημένων καὶ τῶν πάντων ἐγόντων τὸ αὐτὸ πρὸς ἄλληλα μέγεθος καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν ἥχον ψαλλομένων.

13) ΦΙΔΗ.

Τί ὄνομαζεται φίδη;

Φίδη ὄνομαζεται σειρὰ τριῶν, τεσσάρων ἢ ἕξ τροπαρίων, ψαλλομένων ἕξ ὑπαμοιθῆς ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν γρῶν· τῶν τελευταίων δὲ δύο τροπαρίων ἐκάστης φύδης πὸ μὲν πρῶτον ὑπόθεσιν ἔχει πάντοτε τὴν δοξολογίαν τῆς παναγίας Τριάδος, διὸ λέγεται καὶ δοξαστικόν· τὸ δὲ τελευταῖον ἀφιεροῦται ἐπίσης πάντοτε εἰς τιμὴν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἐφ' ὃ καὶ καλεῖται θεοτοκίον.

Πόσας φίδης περιλαμβάνει ἐκαστος κανών καὶ διὰ τί;

Ἐκαστος κανών πάσης ἀκολουθίας περιλαμβάνει πάντοτε ἐννέα τοιαύτας φύδας, εἰς σύμβολον τῆς τρισυποστάτου ὑπεραγίας Τριάδος, πρὸς δόξαν καὶ τιμὴν

τῆς ὑποίας καὶ ὡρίσθησαν οὕτως ἀργῆθεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τῶν ἀγίων πατέρων, καὶ κατὰ μίμησιν τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀδιαλείπτως αἰνουντῶν καὶ διξιλογούντων τὸν ἐν Τριάδι Θεὸν ἐννέα ἀγγελικῶν ταγμάτων.

‘Οποίαν σημασίαν ἔχουσιν αἱ ἐννέα ψῆφοι;

Ἐκάστη τῶν ἐννέα τούτων ψήφων παντὸς κανόνος ἔχει καὶ ἴδιαζουσαν σημασίαν, διὰλουμένην πάντοτε ἐν τῷ πρώτῳ αὐτῆς τροπαρίῳ· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεῖος ὑμνῳδός, ὁ ἄγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ἐν ἅπασι τοῖς εἰρυοῖς ὅλων τῶν ἥγων τὰ ἴδιαζοντα ἐκάστη τῶν ψήφων τούτων γεγονότα ἔξιστορετ καὶ τὴν ἴδιαν ἐκάστης ἔννοιαν ὑποδεικνύει.

Τί σημαίνει ἡ πρώτη ψῆφος;

Ἡ πρώτη ψῆφος, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ ὅμονου, ὃν ἔψαλλεν ἡ ἀδελφὴ τοῦ Μωϋσέως Μαριάμ μετὰ τὴν διάβασιν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ὑπομιμνήσκει τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ θαύματος τούτου.

Τί σημαίνει ἡ δευτέρα ψῆφος;

Ἡ δευτέρα ψῆφος, ὑπόθεσιν ἔχουσα τὴν ἐν τῇ ἑρήμω περιπλάνησιν καὶ διαφθορὰν τῶν ἀπειθῶν καὶ ἀγαρίστων Ἰουδαίων, ὑπενθυμίζει τὰ ἐν τῇ ἑρήμω θαύματα καὶ τὴν νομοθεσίαν· διὰ τοῦτο ἡ δευτέρα ψῆφος, καίτοι λογίζεται ἐν ἐκάστῳ κανόνι, δὲν ὑπάρχει ὅμως εἰς οὐδένα τῶν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἔτους ψαλλομένων κανόνων, εἰ μὴ μόνον εἰς τοὺς κανόνας τοὺς ψαλλομένους ἐν ταῖς ἀκολουθίαις τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης Τεσσαρακοστῆς· διότι ἡ δευτέρα ψῆφος δὲν ἀποτελεῖ διξιλογίαν πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλ' ἀναφέρεται πρὸς τὴν ἀσέβειαν τῶν Ἰουδαίων, ἐλέγγοντα τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν καὶ τὴν κατ' αὐτῶν δικαίαν τοῦ Θεοῦ ὅργην περιγράφουσα.

Τί σημαίνει ἡ τρίτη ώδή;

Ἡ τρίτη ώδή, ἀναφερομένη εἰς τὴν μητέρα τοῦ προφήτου Σαμουὴλ "Ἄνναν, εἶναι οἶόν τι εὐγαριστήριον πρὸς τὸν Θεὸν ἄσμα διὰ τὴν λύσιν τῆς στειρώσεως αὐτῆς καὶ τὴν γέννησιν τοῦ Σαμουὴλ. Ὑπεμφαίνει δὲ ἡ ώδή αὐτῇ συμβολικῶς τοῦτο μὲν τὴν πρώτην στειρώσιν τῆς Ἔκκλησίας, τοῦτο δὲ τὴν μετὰ ταῦτα εὐκαρπίαν αὐτῆς, παραγαγούστης ἵερεῖς, ὡς τὸν Σαμουὴλ, καὶ διὰ τῶν ἱερέων βασιλεῖς, ὡς τὸν Δαθίδ, καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν ἀποστόλους καὶ ἱεράρχας καὶ βασιλεῖς τῆς γριτιανικῆς πίστεως.

Τί σημαίνει ἡ τετάρτη ώδή;

Ἡ τετάρτη ώδή, ἀναφερομένη εἰς τὸν προφήτην Ἀβελακούμ, τὸν ἑωρακότα τὸν Θεὸν ἀπὸ Θαιμὸν ἐργάζομενον καὶ τὸν ἄγιον ἐξ ὅρους κατασκίου δασέος, ἔξεικονίζει τὸν ἐκ τῆς Παρθένου ἀνατείλαντα ἥλιον τῆς δικαιοσύνης, τὸν ἐνανθρωπήσαντα Σωτῆρα Χριστόν.

Τί σημαίνει ἡ πέμπτη ώδή;

Ἡ πέμπτη ώδή, ἀναφερομένη εἰς τὸν μεγαλόφωνότα τὸν προφῆτῶν Ἡσαΐαν, ἔξεικονίζει τὴν κατὰ τὴν προφητείαν αὐτοῦ συλλαβοῦσαν Παρθένον καὶ τεκοῦσαν τὸν Ἐμμανουὴλ, ἕπι δὲ καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἀνάστασιν.

Τί σημαίνει ἡ ἕκτη ώδή;

Ἡ ἕκτη ώδή, ἀναφέρουσα τὴν ἐν τῷ κήπει τριήμερον τοῦ προφήτου Ἰωνᾶ διαμονήν, ὑπεμφαίνει συμβολικῶς τὴν τοῦ θεανθρώπου Σωτῆρος ἥμῶν τριήμερον ταῦτην καὶ ἀνάστασιν.

Τί σημαίνει ἡ ἑβδόμη ώδή;

Ἡ ἑβδόμη ώδή, ἀναφερομένη εἰς τοὺς τρεῖς παιδας

τοὺς ἐν Βαθυλῶνι ἐν τῇ καμίνῳ τοῦ πυρὸς βληθέντας
καὶ ἀκεφαίους θαυμασίως διαμείναντας, ἔξεικονίζει συμ-
βολικῶς τὴν θείαν τοῦ Γίου τοῦ Θεοῦ ἐνσάρχωσιν ἐκ
τῆς Παρθένου Μαρίας.

Τί σημαίνει ἡ ὄγδόν φύδη;

Ἡ ὄγδόν φύδη, τὴν αὐτὴν τῇ ἑδόμη φύδη ὑπόθεσιν
ἔχουσα, ἦτοι τὴν τῶν τριῶν παιδῶν, προσκαλεῖ πάντα
τὰ ἔργα Κυρίου, σύμπασαν τὴν οἰκουμένην, ἵνα δο-
ξάσῃ καὶ ἀνυμνήσῃ τὸν ἔξ ούρανοῦ κατελθόντα Κύ-
ριον, τὸν τὴν φλόγα τῆς καμίνου εἰς δρόσον μεταβα-
λόντα, καὶ προτυπώσαντα οὕτω τὸ μυστήριον τοῦ βα-
πτίσματος, ὅπερ διασωζει τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ τῆς πυρι-
φλεγοῦσας καμίνου τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος.

Τί σημαίνει ἡ ἐννάτη φύδη;

Ἡ ἐννάτη φύδη, ἀναφερομένη εἰς τὴν γενομένην τῷ
Ζαχαρίᾳ προφητείαν περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ υἱοῦ αὐ-
τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, τοῦ καὶ προδρόμου τῆς
ἐν τῷ Σωτῆρι ἐπιφανείστης χάριτος, φάλλεται πάντοτε
εἰς τιμὴν καὶ δόξαν τῆς ἀειπαρθένου Θεοτόκου, ἐν τῇ
γαστρὶ τῆς ὥποιας συνελήφθη ἀπειράνδρως ἐκ Πνεύμα-
τος ἀγίου ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὅστις ἔσωσε σύμ-
παν τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐκ τῆς δουλείας τοῦ διαβόλου.

14) ΕΙΡΜΟΣ.

Τί ὄνομάζεται εἰρμός;

Ἡ λεξίς εἰρμός, παραγομένη ἐκ τοῦ εἴρω—συμπλέ-
κω, συνδέω, ὄνομάζεται τὸ πρῶτον ἐκάστης φύδης
τροπάριον, ὡς συνδέον καὶ συνενοῦν πρὸς ἑαυτὸν τὰ λοι-
πὰ τῆς αὐτῆς φύδης τροπάρια, τὰ ὥποια ὅλα πρέπει
νὰ συμφωνῶσι πρὸς τὸν ἡγούμενον καὶ τὸν ρυθμὸν αὐτοῦ καὶ
κατ' ἐκεῖνον νὰ φάλλωνται· ὥστε ὁ εἰρμός ἔστιν, οὕτως

εἰπεῖν, ὁ τύπος, καθ' ὃν συντάσσονται καὶ φάλλονται καὶ τὰ λοιπὰ τῆς αὐτῆς ώδῆς τροπάρια. Ἐν τῷ εἱρμῷ δὲ δηλοῦται πάντοτε καὶ τὸ σημαίνομενον ἐκάστης ώδῆς.

15) ΚΑΤΑΒΑΣΙΑ.

Τί ἔστι καταβασία καὶ διὰ τί οὕτως ὀνομάζεται;

Καταβασία ἔστιν ἐπίστης εἱρμός· ὀνομάζεται δὲ καταβασία ἀπὸ τοῦ καταβατρειν· διότι καταβαίνοντες συνήργοντο ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐκκλησίας οἱ δύο γοροὶ τῶν ψαλτῶν, καὶ φυνενοῦντες τὰς φωνὰς αὐτῶν ἔψαλλον ἐν πλήρει ἀρμονίᾳ τοὺς εἱρμοὺς τούτους. Ἡδὴ δὲ οὗτοι φάλλονται ἄνευ μὲν τῆς εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ καταβάσεως, ἀλλ' ἐκατέρωθεν ὅμοφώνως καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀρμονίας. Τοιαύτας καταβασίας ἔχουσιν οἱ πατέρες πεποιημένας εἰς ὅλας τὰς ἑορτὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ, αἵτινες καὶ ἐν τῇ ἀποδόσει τῶν ἑορτῶν τούτων πάντοτε ἐπαναλαμβάνονται. Ἐν ᾧ δὲ ἑορτῇ τοιαῦται δὲν ὑπάρχουσι, τότε φάλλονται ἐπὶ τούτῳ αἱ εἰς τιμὴν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καταβασίαι, ἦ δὲ τινὲς κατὰ τὴν τοῦ τυπικοῦ διάταξιν· ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιστάσει δὲν τηρεῖται πλέον, ὡς ἐν τοῖς εἱρμοῖς, τὸ ὅμοιον τῶν συλλαβῶν καὶ τοῦ ρυθμοῦ μεταξὺ τῶν καταβασιῶν καὶ τῶν λοιπῶν τῆς ώδῆς τροπαρίων.

16) ΚΑΘΙΣΜΑ.

Τί ὀνομάζεται κάθισμα;

Κάθισμα ἡ καθίσματα ὀνομάζονται ιδίως τροπάριά τινα ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ ὄρθρου, τῶν ὅποιων εἴτε ἀναγινωσκομένων εἴτε φαλλομένων, ἐπιτρέπεται τοῖς ἐν τῷ ναῷ πιστοῖς νὰ καθίσωσι πρὸς σμικρὰν ἀνακούφισιν καὶ ἀνάπταυσιν τοῦ ἀσθενοῦς σαρκίου τῆς ἀνθρώ-

πίνης φύσεως· διότι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς λοιπῆς ἀκολουθίας οἱ χριστιανοὶ ὀφείλουσιν ἔστωτες ἐν τῷ ναῷ νὰ προσεύχωνται. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ γρηγοριεύουσι προσέτι εἰς ὡρισμένας περιστάσεις κατὰ τὸν ὄρθρον καὶ τὸν ἑσπερινὸν καὶ τὰ ἀναγνώσματα τοῦ ψαλτηρίου, διὸ καὶ ταῦτα ὄνομάζονται ἐπίσης καθίσματα.

17) ΥΠΑΚΟΗ.

Τί ὄνομάζεται ὑπακοή;

Ὑπακοὴ ὄνομάζεται ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ ὄρθρου ἐν τροπάριον, ἀξιον θαυμασμοῦ, πρὸς ἀκρόασιν τοῦ ὄποίου, ὅταν τοῦτο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ψάλληται ἢ ἀναγινώσκηται, πάντες οἱ ἐν τῷ ναῷ προσευχόμενοι μετ' εὐλαβοῦς σιγῆς καὶ ἴδιαζούστης προσοχῆς ὀφείλουσι νὰ τείνωσι καὶ τὰ ὡτα καὶ τὸν νοῦν αὐτῶν. Ἐφ' ω̄ καὶ ὄνομάσθη τὸ τροπάριον τοῦτο ὑπακοή, τουτέστιν ἀξιον ἀκροάστεως καὶ προσοχῆς.

18) KONTAKION.

Τί ὄνομάζεται κοντάκιον;

Κοντάκιον, παραγόμενον ἐκ τοῦ ἐπιθέτου κοντὸς ἐν τῇ κοινῇ καὶ συνήθει αὐτοῦ σημασίᾳ, ὄνομάζεται ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ ὄρθρου τὸ ἀμέσως μετὰ τὴν ἔκτην ὠδὴν ἐν ἑκάστῳ κανόνι ἐπόμενον τροπάριον· διότι τοῦτο οὐ μόνον καθ' ἑαυτό ἐστι μικρὸν καὶ σύντομον, περιέχον ἐν ὅλῃσι λέξεσι τὴν ἀξίαν τῆς ἑορτῆς, ἢ τὸν ἔπαινον τοῦ πανηγυριζομένου ἀγίου, ἀλλὰ καὶ ἐν συγχρίσει πρὸς τὸ ἐπόμενον πολλῷ συντομώτερον.

19) ΟΙΚΟΣ.

Τί ὄνομάζεται οἶκος;

Οἶκος ὄνομάζεται τὸ ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ ὄρθρου εὐ-

Θὺς μετὰ τὸ κοντάκιον ἐπόμενον μέγα τροπάριον, ἐν ὧ
ἐκτίθενται πλατύτερον οἱ λόγοι τῆς ἑορτῆς ἢ οἱ ἔπαινοι
τοῦ πανηγυριζομένου ἀγίου, περιέχοντες, ώς ἔτερος οἰ-
κος, πάντα τὰ τὴν ἑορτὴν ἀφορῶντα, ἢ ὅλον τὸν βίον
τοῦ ἑορταζομένου, καὶ γρηγοριεύοντες, οὕτως εἰπεῖν, ώς
βάσις ἡ οἰκος ἀκράδαντος, ἐφ' οὐ θεμελιοῦται σταθε-
ρῶς καὶ τὸ πρὸ τούτου ὀλιγόστιχον κοντάκιον διὰ τοῦ-
το οὐδέποτε ὑπάρχει οἰκος ἄγενο κοντάκιον ἀμφότερα
δὲ τὰ τροπάρια ταῦτα γρηγοριεύουσιν ἐν τῇ τοῦ ὅρθου
ἀκολουθίᾳ καὶ ως καθίσματα μετὰ τὴν ἔκτην ὠδήν.

20) ΣΥΝΑΞΑΡΙΟΝ.

Τί ὄνομάζεται συναξάριον;

Synaxáriοr, ἐκ τοῦ συνάργω παραγόμενον, ὄνομά-
ζεται ἡ σύντομος καὶ ιστορικὴ περισυναγωγὴ καὶ ἔκ-
θεσις παντὸς ἔχοντος σχέσιν πρὸς τὴν ἑορτὴν τῆς ἀγο-
μένης ἡμέρας, ἢ ἀφορῶντος εἰς τὸν βίον καὶ τὰς πρά-
ξεις καὶ τὸν θάνατον τοῦ ἑορταζομένου ἀγίου. Ἀναγι-
νώσκεται δὲ τοῦτο καθ' ἐκάστην ἐν τῷ ὅρθῳ μετὰ
τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ οἴκου, ἢτοι μετὰ τὴν ἔκτην ὠδὴν
τοῦ κανόνος.

21) ΜΕΓΑΛΥΝΑΡΙΑ.

Τί ὄνομάζονται μεγαλυνάρια;

Megalaνáriα ὄνομάζονται συνήθως διάφοροι ἐκ τῶν
ψαλμῶν τοῦ Δασκίδος λαμβανόμενοι καὶ πρὸ τῆς ἐννάτης
ῷδῆς τοῦ κανόνος καθ' ἐκάστην ἐν τῇ τοῦ ὅρθου ἀκο-
λουθίᾳ ψαλλόμενοι μετὰ μέλους στίγοι, δι' ὧν μεγα-
λύνεται καὶ δοξάζεται τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου. Ἐν δὲ
ταῖς μεγάλαις δεσποτικαῖς καὶ θεομητορικαῖς ἑορταῖς
ἀντὶ τῶν ψαλμικῶν τούτων στίχων ψᾶλλονται ἔτεροι

ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας συντεταγμένοι στίχοι, οἵτινες ἐπίστης ἀποκαλοῦνται μεγαλυνάρια· διότι δι' αὐτῶν ἀνυμνεῖται καὶ μεγαλύνεται ἡ τῆς τελουμένης ἑορτῆς ἀξία.

22) ΕΞΑΠΟΣΤΕΙΑΡΙΑ ἢ ΦΩΤΑΓΩΓΙΚΑ.

Τί ὄνομάζονται ἔξαποστειλάρια;

Ἐξαποστειλάρια ὄνομάζονται τὰ μετὰ τὴν ἐννάτην φύσιν τοῦ κανόνος τοῦ ὅρθρου ἐπόμενα ἐν τῇ καὶ δύο τροπάρια, τὰ ὅποια, καὶ ιδίως τὰ τῶν κυριακῶν, ἀναφέρουσι συνήθως τὴν τῶν ἀποστόλων εἰς τὰ ἔθνη ἀποστολὴν παρὰ τοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος πρὸς κήρυξιν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Τὰ αὐτὰ δε καὶ φωταγωρικὰ λέγονται, διότι πρῶτον φαλλονται περὶ τὸ τέλος τοῦ ὅρθρου, ἥτοι κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας, καὶ δεύτερον, διότι διὰ τούτων δεόμεθα τοῦ Θεοῦ, ἵνα ἔξαποστειλῃ τὸ οὐράνιον αὐτοῦ φῶς εἰς φωτισμὸν τοῦ νοὸς ἡμῶν πρὸς τὴν ἀμέσως μετ' αὐτὰ ἐπομένην αἰνεσιν καὶ δοξολογίαν τοῦ ὄντος τοῦ Θεοῦ παρὰ πάσης τῆς κτίσεως ἐμψύχου τε καὶ ἀψύχου.

25) ΑΙΝΟΙ.

Τί ὄνομάζονται αἶνοι;

Αἶνοι ὄνομάζονται πρῶτον οἱ μετὰ τὰ ἔξαποστειλάρια ἀναγινωσκόμενοι ἡ φαλλόμενοι ἐν τῷ ὅρθρῳ τρεῖς φαλμοὶ (148, 149 καὶ 150), διὰ τῶν ἀποιῶν προπρέπονται εἰς αἶνον τῷ Θεῷ καὶ ἄγγελοι καὶ ἀνθρώποι, καὶ οὐρανὸς καὶ γῆ, καὶ ἐμψυχα καὶ ἀψυχα, καὶ δεύτερον τέσσαρα ἔως ἕξ τροπάρια, τὰ ὅποια ἀμέσως μετὰ τοὺς φαλμοὺς τούτους συνδεόμενα μετά τινων στίχων ἐκ τῶν φαλμῶν, τὰς μὲν συνήθεις ἡμέρας ἀναγινώ-

σκονται, τὰς δὲ κυριακὰς καὶ λοιπὰς ἑορτὰς ψάλλονται ἐξ ὑπαμοιθῆς ὑπὸ τῶν χορῶν.

24) ΕΩΘΙΝΟΝ.

Τί ὄνομάζεται ἔωθινόν;

Ἐωθινὸν ὄνομάζεται τὸ δοξαστικὸν τῶν κατὰ πᾶσαν κυριακὴν ψάλλομένων αἰνῶν, ἢ διότι τὸ τροπάριον τοῦτο ἀναφέρεται πάντοτε εἰς τὴν ἔωθιν τῆς κυριακῆς γενομένην ἐκ νεκρῶν του Σωτῆρος ἡμῶν ἀνάστασιν, ἢ διότι τοῦτο ψάλλεται ἥδη, ἀνατελούστης τῆς ἔω, κατὰ τὸ πέρας τῆς ἀκολουθίας τοῦ θρήσκου.

25) ΔΟΞΟΛΟΓΙΑ.

Τί ὄνομάζεται δοξολογία;

Δοξολογία ὄνομάζεται ἡ εὐθὺς μετὰ τοὺς αἰνους τοῦ θρήσκου κατὰ μὲν τὰς κυριακὰς καὶ ἑορτασίμους ἡμέρας ψάλλομένη, κατὰ δὲ τὰς λοιπὰς ἀναγινώσκομένη σειρὰ στίχων, δι' ὧν καὶ ἡμεῖς, μιμούμενοι τὴν στρατιὰν τῶν ἀγγέλων, ἡτις ἐδοξολόγει τὴν ἐν Βηθλεέμ κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, δοξολογοῦμεν, ὑμνοῦμεν, εὐλογοῦμεν, προσκυνοῦμεν καὶ εὐχαριστοῦμεν τὸν ἐν ὑψίστοις Θεὸν διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ δόξαν καὶ τὴν πολλὴν αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀγαθότητα, καὶ καθικετεύομεν συνάμα αὐτόν, ἵνα ἐλεήσῃ τὰς ἀμαρτίας καὶ καταξιώσῃ ἡμᾶς ἐν τῇ ἀνατελούσῃ ἡμέρᾳ ἀναμαρτήτους φυλαχθῆναι. Τὴν αὐτὴν δοξολογίαν ἀναγινώσκοντες καὶ ἐν τῷ ἀποδείπνῳ, παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν, ἵνα διαφυλάξῃ ἡμᾶς ἀναμαρτήτους κατὰ τὴν ἐπεργομένην νύκτα.

26) ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΙ.

Τι ὄνομάζονται μακαρισμοί;

Μακαρισμοὶ ὄνομάζονται οἱ καθ' ἡμέραν μὲν ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ ὄρθρου ἀναγινωσκόμενοι, κατὰ δὲ τὰς κυριακὰς πρὸ τῆς μικρᾶς εἰσόδου τῆς θείας λειτουργίας φαλλόμενοι ἐξ ὑπαμοιθῆς ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν φαλτῶν ἐννέα ἐκ τοῦ ιεροῦ Εὐαγγελίου στήχοι, δι' ὧν ὁ Κύριος μακαρίζει τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι, τοὺς πενθοῦντας, τοὺς πρφεῖς, τοὺς πεινῶντας καὶ διψῶντας, τοὺς ἐλεήμονας, τοὺς καθαρούς τῇ καρδίᾳ, τοὺς ειρηνονοποιούς, τοὺς δεδιωγμένους καὶ τοὺς ἔνεκα αὐτοῦ ὄνειδιζομένους. Διὰ τῶν μακαρισμῶν τούτων ἐξεικονίζονται πάντα, ὅσα ὁ Κύριος, συναναστρεφόμενος μετὰ τῶν ἀνθρώπων, ἔπραξε καὶ ὑπέφερε καὶ προτρέπονται πρὸς μίμησιν αὐτοῦ πάντες οἱ ἐν τῷ ναῷ προσευχόμενοι, ἵνα καὶ αὐτοὶ μακάριοι γένωνται.

27) ΑΝΤΙΦΩΝΑ.

Τι ὄνομάζονται ἀντίφωνα καὶ πῶς διαιροῦνται;

Ἀντίφωνα ὄνομάζονται οἱ κατὰ τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς λοιπὰς ἡμέρας πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ιεροῦ Εὐαγγελίου φαλλόμενοι ὑπὸ τῶν χορῶν στήχοι, οἵτινες μέρος μὲν σύγκεινται ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, μέρος δὲ ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος. Ταῦτα δὲ πάντα ἔξαγγέλλουσι πρῶτον τὰς τῶν προφητῶν προφητείας περὶ τῆς τοῦ ὕιον τοῦ Θεοῦ ἐνσαρκώσεως, είτα δὲ ἐπιφέρουσι τὴν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ἐκπλήρωσιν τῶν προφητειῶν τούτων. Διαιροῦνται δὲ τὰ ἀντίφωνα εἰς τρία μέρη ἡ στάσεις πρὸς τιμὴν καὶ δόξαν τῆς ἀγίας Τριάδος.

28) ΣΤΙΧΟΣ ΣΤΙΧΗΡΑ "Η ΑΠΟΣΤΙΧΑ.

Τί ὄνομάζεται στίχος;

Στίχος ὄνομάζεται σύντομος ὡδή, ἐκλεγομένη ἐκ τῶν προφητικῶν ψαλμῶν, καὶ ἀναγινωσκομένη πάντοτε ἡ ψαλλομένη πρὸ ἐνὸς ἐκάστου των ἐν ταῖς διαφόροις ἱεραῖς ἀκολουθίαις ἀναγινωσκομένων ἡ ψαλλομένων στιχηρῶν.

Τί ὄνομάζονται στιχηρὰ ἡ ἀπόστιχα;

Στιχηρὸν ἡ στιχηρὰ καὶ ἀπόστιχα ὄνομάζονται ἔκτενέστερα τῶν στίχων ἄσματα, ποιηθέντα ὑπὸ τῶν ἱερῶν ὑμνωδῶν, σύμφωνα πρὸς τὴν ἡμέραν ἡ τὴν ἑορτὴν ἐκάστου ἀγίου καὶ τιθέμενα πάντοτε μετὰ τοὺς ψαλμικοὺς στίχους. Ὁ ἀριθμὸς τῶν στιχηρῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ἡ τὴν ἑορτὴν ὑπάρχει ἐκάστοτε καὶ διαφορος, ἢτοι ὅτε μὲν εἰσὶ δέκα, διὰ τὸ τέλειον τοῦ ἀριθμοῦ, ὅτε δὲ ὅκτω εἰς σύμβολον τῆς μελλουστῆς ὥρας καὶ ἀτελευτήτου ἡμέρας, καὶ συνηθέστερον ἔξι, παραστάνοντα ἐν ἑαυτοῖς διπλοῦν τὸν ἱερὸν τῆς Τριάδος ἀριθμόν.

29) ΑΚΑΘΙΣΤΟΣ.

Τί ὄνομάζεται ἀκάθιστος καὶ διὰ τί;

Ἀκάθιστος ὄνομάζεται ὁ συγκείμενος ἔξι εἴκοσι καὶ τεσσάρων οἷκων κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν γραμμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαριθμοῦ καὶ κατὰ τὸ σαββατον τῆς πέμπτης ἑδομαδός τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς ψαλλόμενος ὑμνος εἰς τιμὴν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου. Λέγεται δὲ ἀκάθιστος διότι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἱερᾶς ταύτης ἀκολουθίας οὐδέλιως ἐπιτρέπεται τοῖς προσευχομένοις νὰ καθίσωσιν.

50) ΑΛΛΗΛΟΥΓΙΑ.

Τί σημαίνει ἡ λέξις ἀλληλούγια;

Ἡ λέξις ἀλληλούγια, ἔρρατην οὖσα καὶ σύνθετος ἐκ τριῶν λέξεων, σημαίνει: αἰνεῖτε τὸν ἐρχόμενον ἢ ἐπιφανέντα Θεόν.

Πότε μεταχειριζόμεθα τὴν λέξιν ταύτην;

Τὴν λέξιν ἀλληλούγια ἢ ἀπαξ μόνον ἢ τρις κατ' ἐπανάληψιν εἰς τιμὴν τῆς ἁγίας Τριάδος μεταχειριζόμεθα.

- 1) μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἑκάστου καθίσματος τοῦ ψαλτηρίου.
- 2) ἐν τῇ μεγάλῃ τεσσαρακοστῇ ἐν τῷ ὅρθρῳ ἀντὶ τοῦ Θεός Κύριος.
- 3) ἐν τῇ λειτουργίᾳ κατὰ τὴν μικρὰν εἴσοδον.
- 4) μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἀποστόλου πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου.
- 5) μετὰ τὸν χερουβικὸν ὄμονον.
- 6) μετὰ τὸ κοινωνικόν.
- 7) ἐν τῷ θείων μυστηρίων μεταλήψει.
- 8) ὅτε διὰ μύρου ἀλείφονται κατὰ τὴν τελετὴν τῶν ἐγκαινίων ἡ ἀγία τράπεζα καὶ τὰ ἀντιψήνσια.
- 9) ὅτε ἐγχέεται ἔλαιον ἐν τῷ ὄδατι τοῦ βαπτίσματος· καὶ
- 10) ἐν τῇ ταφῇ τῶν κεκοιμημένων.

51) ΩΣΑΝΝΑ.

Τί σημαίνει ἡ λέξις Ὡσαννά;

Ἡ λέξις Ὡσαννά, ἔρρατην οὖσα, σημαίνει ὅτε μέν σῶσορ ἢ ἐλευθέρωσορ, ὅτε δὲ ὑμιρορ αἴρορ καὶ δοξολαριαρ, ώς ἐν τῷ ὠσαρρᾷ ἐρ τοῖς ὑψίστοις.

52) ΔΙ' ΕΥΧΩΝ.

Τί ὄνομάζεται Δι' εὐχῶν;

Δι' εὐχῶν ὄνομάζεται ἐκ τῶν ἀρκτικῶν λέξεων ἡ ἔξης εὐχὴ «Δι' εὐχῶν τῷ ἀγίῳ πατέρῳ ἡμῶν, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεός, ἐλέησος ἡμᾶς». Διὰ τῆς εὐχῆς ταύτης ἐπισφραγίζεται πάντοτε πᾶσα ιερὰ ἀκολουθία καὶ τελετή. Ὁσάκις δὲ οἱ γριστιανοὶ τελοῦσιν οἰκαδὲ οἰανδήποτε προσευχὴν καὶ ἀκολουθίαν, τότε, μὴ ὑπάρχοντος ιερέως, ὅφειλουσι διὰ τῆς εὐχῆς ταύτης νὰ ἀναπληρῶσι πάντοτε πᾶν τὸ τεταγμένον νὰ λέγηται, η νὰ ἐκφωνήται ἐν αὐταῖς ὑπὸ τοῦ ιερέως ἡ τοῦ διακόνου.

53) ΑΜΗΝ.

Τί σημαίνει ἡ λέξις ἀμήν;

Ἡ ἑραϊκὴ λέξις ἀμήρ, ἔχουσα ἐπιβεβαιωτικὴν καὶ εὔκτικὴν σημασίαν, ὅτε μὲν σημαίνει ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ *rat*, ἀληθῶς, ὅτε δὲ εὐχὴν ἀντὶ τοῦ γέροιο. Διὰ τοῦτο διὰ τῆς λέξεως ταύτης ἐπισφραγίζομεν πάντοτε πᾶσαν εὐχὴν καὶ δέρσιν ἡμῶν. Ἔν δὲ τῇ θειᾳ λειτουργίᾳ ἐπικυροῦμεν πάντοτε δι' αὐτῶν τὴν ἀνατίρρητον ἀλήθειαν τῶν δύο τούτων τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐκφωνήσεων «λάβετε φάγετε», καὶ «πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες» καθὼς καὶ πάσας τὰς ἐκφωνήσεις τοῦ ιερέως, τὰς καταπαυσόσας εἰς τὰ «καὶ εἰς τὸν αἰώνας τῷ αἰώνῳ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΑΙΣ ΙΕΡΑΙΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΕΝ ΧΡΗΣΕΙ ΒΙΒΛΙΩΝ.

Ἐκ τίνων βιβλίων λαμβάνει ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία τὰ
ἐν ταῖς ιεραῖς ἀκολουθίαις διάφορα ἀναγνώσματα;

Ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία τὰ διάφορα ἀναγνώσμα-
τα, τὰ ἀπαξῆς ἥδη ὑπὸ τῶν ἀγίων πατέρων σαφῶς κα-
θορισθέντα διὰ πᾶσαν ἐν αὐτῇ τελουμένην τακτικὴν
καὶ ἔχτακτον ιερὰν ἀκολουθίαν, λαμβάνει ἐκ τῶν δια-
φόρων βιβλίων τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης. Καὶ
ἄλλα μὲν τῶν βιβλίων τούτων ἀναγινώσκονται ἀπὸ^{τοῦ}
ἀρχῆς μέχρι τέλους, καθ' ὡρισμένην διάταξιν, ἐν ταῖς
ιεραῖς τοῦ ἑσπερινοῦ, τοῦ ὁρθοῦ, τῶν ὡρῶν καὶ τῆς
λειτουργίας ἀκολουθίαις τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, οἷον τὰ
τέσσαρα Εὐαγγέλια, αἱ ἐπιστολαὶ τῶν ἀποστόλων,
αἱ πράξεις τῶν ἀποστόλων καὶ οἱ ψαλμοὶ τοῦ Δασκίδος.
Ἐξ ἄλλων δὲ πάλιν βιβλίων λαμβάνονται εἰς ἀνά-
γνωσιν κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ ἑσπερινοῦ εἰς ὡρισμέ-
νας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἐνιαυτοῦ ἡμέρας περικοπαῖς
τινες μόνον, οἷον ἐκ τῆς πεντατεύχου τοῦ Μωϋσέως, ἐκ
τῆς βίβλου τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, τῶν Κριτῶν, τῶν
Βασιλειῶν, τοῦ Ἰών, τῶν Παροιμιῶν καὶ τῆς Σοφίας
Σολομῶντος καὶ Σειράχ, καὶ ἐκ τῶν τροφητικῶν βι-
βλίων.

Ποιά εἰσι τὰ καθ' ἐκάστην κατὰ τὴν τελετὴν τῶν διαφό-
ρων ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν ἐν χρήσει βιβλία;

Βιβλία χρησιμεύοντα εἰς καθημερινὴν χρήσιν ἐν τοῖς

χριστιανικοῖς ναοῖς διὰ τὰς ἐν αὐτοῖς τελουμένας διαφόρους τακτικάς τε καὶ ἔκτακτους ἵεράς ἀκολουθίας εἰσὶ ταῦτα: 1) τὸ ὠρολόγιον· 2) τὰ μηναῖα· 3) ἡ παρακλητική· 4) τὸ τριῳδιον· 5) τὸ πεντηκοστάριον· 6) τὸ θεοτοκάριον· 7) τὸ τυπικόν· 8) τὸ εὐγολόγιον μέγα καὶ μικρόν· 9) τὸ εἱρμολόγιον καὶ 10) τὸ λειτουργικόν.

1) ΩΡΟΛΟΓΙΟΝ.

Τί περιέχει τὸ ὠρολόγιον;

Τὸ ὠρολόγιον περιέχει

- 1) τὸ μεσονυκτικὸν τὸ καθ' ἐκάστην ἀναγινωσκόμενον, τὸ τοῦ σαββάτου καὶ τὸ τῆς κυριακῆς·
- 2) τὰ τοῦ ὅρθρου, τοῦ καθ' ἡμέραν καὶ τῆς κυριακῆς·
- 3) τὴν ἀκολουθίαν τῆς πρώτης, τρίτης, ἔκτης καὶ ἑννάτης ὥρας·
- 4) τὰ ἐν τῇ καθημερινῇ χρήσει τυπικὰ καὶ ἀντίφωνα·
- 5) τὰ τοῦ ἐσπερινοῦ·
- 6) τὴν ἀκολουθίαν τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ ἀποδείπνου·
- 7) ἐκκλησιαστικὸν μηνολόγιον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ μετὰ τῶν ἀπολυτικίων καὶ κοντακίων τῶν ἐκάστοτε τελουμένων ἕορτῶν ἡ ἕορταζομένων ἀγίων μετὰ συντόμων βιογραφικῶν ἐνὸς ἐκάστου σημειώσεων·
- 8) τὰ ἀπολυτικαὶ καὶ κοντακιαὶ τοῦ τριῳδίου καὶ πεντηκοσταρίου·
- 9) τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἀκαθίστου ὅμονου καὶ τῶν δύο παρακλητικῶν κανόνων εἰς τιμὴν τῆς ὑπερρχγίας Θεοτόκου·
- 10) τοὺς παρακλητικοὺς καὶ ἴκετηρίους κανόνας εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, εἰς τὸν ἄγγε-

λον τὸν ψύλακα τῆς τοῦ ἀνθρώπου ζωῆς, εἰς τὰς ἐπουρανίους δυνάμεις καὶ εἰς πάντας τοὺς ἀγίους·

11) τὴν πρὸ τῆς θείας μεταλήψεως ἀναγινωσκομένην ιερὰν ἀκολουθίαν· καὶ

12) τοὺς εἰκοσιτέσσαρας οἴκους εἰς τὴν νοητὴν κλίμακα, τὸν πίμιον Σταυρόν.

2) ΜΗΝΑΙΑ.

Τί ὄνομάζονται μηναῖα καὶ τί περιέχουσι;

Μηναῖα ὄνομάζονται δῶδεκα βιβλία, τῶν ὅποιων ἔκαστον περιέχει τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἑσπερινοῦ καὶ τοῦ ὅρθρου τῶν κατὰ πᾶσαν ἡμέραν ἔκάστου μηνὸς ἑορταζομένων ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀγίων, ἢ ἄλλων δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὅλου ἔνιαυτοῦ.

3) ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΗ.

Τί περιέχει ἡ παρακλητική;

Ἡ παρακλητικὴ περιέχει τὰς κατὰ πᾶσαν τῆς ἑδομαδὸς ἡμέραν τελουμένας ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ τακτικὰς ιερὰς ἀκολουθίας, καθ' ὅλους τοὺς ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ παραδεδεγμένους ὄκτω ἥχους. Ἐκ τούτου δὲ αἱ ἐν τῇ παρακλητικῇ ἀκολουθίαι διαιροῦνται εἰς ὄκτω τμῆματα ἢ ἄλλως ὄκτὼ ἥχους, δθεν τὸ βιβλίον τῆς παρακλητικῆς καὶ ὄκτωντος κοινῶς ἐπικαλεῖται. Ἐν δὲ τῷ τέλει τῆς παρακλητικῆς ὑπάρχουσι τὰ ἔξαποστειλάρια καὶ τὰ ἐωθικὰ τροπάρια, τὰ κατὰ πᾶσαν κυριακὴν ἐν τῷ ὅρθρῳ φαλλόμενα.

Διὰ τί ἡ βίβλος αὕτη ὄνομάζεται παρακλητική;

Ὥονομάσθη ἡ βίβλος αὕτη παρακλητική, διότι πάν-

τα τὰ ἐν αὐτῇ περιεχόμενα ἀποτελοῦσιν, οὕτως εἰπεῖν,
συνεγένη πρὸς τὴν ὑπεραγίαν Τριάδα καὶ ἔξαιρέτως πρὸς
τὸν ἐνανθρωπήσαντα καὶ παθόντα καὶ ταφέντα καὶ
ἀναστάντα Σωτῆρα ἡμῶν παρακλητινὸν ὑπὲρ τῶν ὑμε-
τέρων ἀμαρτημάτων.

4) ΤΡΙΩΔΙΟΝ.

Τί ὄνομαζεται τριψδιον;

Τριψδιον ὄνομαζεται τὸ ἐν χρύσει ἐν ταῖς ἐκκλη-
σιαστικαῖς ἀκολουθίαις βιβλίον, ἐν ᾧ οἱ πλεῖστοι τῶν
κανόνων περιέχουσι τρεῖς μόνον ψάλτας καὶ οὐχὶ ἐννέα
ἢ ὅκτω, ὡς οἱ ἐν τοῖς μηγαίοις καὶ τῇ παρακλητικῇ
κανόνες.

Τί περιέχει τὸ τριψδιον;

Τὸ τριψδιον περιέχει τὰς ἀπὸ τῆς κυριακῆς τοῦ τε-
λώνου καὶ φαρισαίου, καθ' ὅλην τὴν ἀγίαν καὶ μεγά-
λην τεσσαρακοστὴν μέχρι τῆς κυριακῆς τοῦ πάσχα,
ἀναγινωσμομένας καὶ φαλλομένας ἐν τῇ χριστιανικῇ
Ἐκκλησίᾳ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν ἵερας ἀκολουθίας τοῦ
ἐσπερινοῦ, τοῦ ὅρθρου, τῶν ὥρῶν καὶ τοῦ μεγάλου καὶ
μικροῦ ἀποδείπνου.

5) ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΑΡΙΟΝ.

Τί περιέχει τὸ πεντηκοστάριον;

Τὸ πεντηκοστάριον περιέχει τὰς ἀπὸ τῆς κυριακῆς
τοῦ πάσχα ἐπὶ πεντήκοντα ὥλας ἡμέρας (ἴξ οὖ καὶ
πεντηκοστάριον λέγεται), μέχρι τῆς κυριακῆς τῶν
ἀγίων πάντων ἀναγινωσκομένας ἡ φαλλομένας ἐν τῇ
χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν ταχτικὰς
ἀκολουθίας, ἐν αἷς δοξάζεται καὶ ἀνυμνεῖται ἡ ἐκ νε-
κρῶν τοῦ θεανθρώπου Σωτῆρος ἀνάστασις, ἡ εἰς οὐρα-

νοὺς ἔνδοξος αὐτοῦ ἀνάληψις καὶ ἡ κατὰ τὴν πεντηκοστὴν ἡμέραν κάθισδος τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπὶ τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους.

6) ΘΕΟΤΟΚΑΡΙΟΝ.

Τί ὄνομάζεται θεοτοκάριον;

Θεοτοκάριον ὄνομάζεται βιβλίον, περιέχον διαφόρους κανόνας εἰς τιμὴν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, οἱ ὅποιοι ἀναγινώσκονται καὶ φάλλονται ἐν τῇ Ἔκκλησίᾳ, κατὰ τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην τεσσαρακοστήν, ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ μεγάλου ἀποδείπνου, εἰς τὰς ἡμέρας, καθ' ἃς δὲν ὑπάρχει ἔτερος τοιοῦτος ἐν τῷ τριῳδίῳ πρὸς τοῦτο ὥρισμένος κανών.

7) ΤΥΠΙΚΟΝ.

Τί ὄνομάζεται τυπικόν;

Τυπικὸν ὄνομάζεται τὸ βιβλίον ἐκεῖνο, ἐν ᾧ ὁρίζεται καὶ διαγράφεται ἡ τάξις, ἢτις πρέπει πάντοτε νὰ τηρηται αὐστηρῶς ἐν ἑκάστῃ ἡμέρᾳ καὶ ἑορτῇ του ἐνιαυτοῦ, εἰς πᾶν ὅ, τι κατ' αὐτὰς τελεῖται, ἀναγινώσκεται ἡ φάλλεται ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἔκκλησίᾳ, ἵνα τοιουτοτρόπως μὴ ἐπέργηται ποτε οὐδεμία σύγχυσις ἡ καὶ κακοφωνία ἐν τῇ ἑκτελέσει τῶν ὥρισμένων ἑκάστοτε διαφόρων τελετῶν καὶ ἱερῶν ἀκολουθιῶν, ἀλλὰ τούναντίον ἐν πάσαις ταῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίαις τοῦ Χριστοῦ τὰ πάντα ὅχι μόνον συμφώνως καὶ ὄμιτροπώς, ἀλλὰ καὶ εὐσχημόρως καὶ κατὰ τάξιν γίγνεται καὶ τελέται.

8) ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ.

Τί ὄνομάζεται εὐχολόγιον καὶ διὰ τί;

Ἐνχολόγιον ὄνομάζεται βιβλίον, ἐν ᾧ περιλαμβάνονται

1) αἱ ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ τελούμεναι λειτουργίαι, ἡτοι ἡ τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἡ τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ ἡ τῶν προηγιασμένων.

2) αἱ κατὰ τὴν ἑκτέλεσιν τῶν λοιπῶν τῆς ἡμετέρας πίστεως μυστηρίων τελούμεναι: ιεραὶ ἀκολουθίαι·

3) αἱ ἀκολουθίαι τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ ἀγιασμοῦ·

4) αἱ ἀκολουθίαι τῆς ταφῆς τῶν τεθνεώτων ἀδελφῶν· καὶ

5) σειρὰ ὁλόκληρος ποικίλων εὐχῶν, ἀναγινωσκομένων κατὰ τὰς διαφόρους τῶν χριστιανῶν βιωτικὰς ἀνάγκας καὶ περιστάσεις, ἐξ οὗ καὶ εὐχολόγιον ὄντος ἀσθητοῦ ἡ βίβλος αὕτη.

Εἰς τί διαιρεῖται τὸ εὐχολόγιον;

Τὸ εὐχολόγιον διαιρεῖται εἰς μέρα καὶ εἰς μικρόν. Καὶ μέγα μὲν ὄνομάζεται τὸ πάντα τὰ ἀνωτέρω ἡριθμημένα περιλαμβάνον: τὸ δὲ μικρὸν περιλαμβάνει τὰ ἀπαραιτήτως καὶ καθ' ἐκάστην σχεδὸν ἀναγκαιούντα παντὶ λειτουργῷ τῆς Ἐκκλησίας, ἀπερ καὶ ἴδιᾳ ἐγωρίσθησαν πρὸς εὐχερεστέραν τούτων χρήσιν ὑπαύτων.

9) ΕΙΡΜΟΛΟΓΙΟΝ.

Τί ὄνομάζεται είρμολόγιον;

Είρμολόγιον ὄνομάζεται τὸ βιβλιάριον, ἐν ᾧ συνθήθοισθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸν κατὰ τοὺς ὄκτω ἥγους ὅλοι οἱ

ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν καὶ ἑορτὴν τοῦ ἐνιαυτοῦ ψαλλόμενοι είρμοι, πρὸς εὐχερεστέραν τούτων εὔρεσιν καὶ χρῆσιν ὑπὸ τῶν γορῶν.

10) ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΝ.

Τί ὄνομάζεται λειτουργικόν;

Λειτουργικὸν ὄνομάζεται τὸ βιβλιάριον, ἐν ὧ περιλαμβάνονται αἱ ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ τελούμεναι θεῖαι καὶ ιεραὶ λειτουργίαι, τουτέστιν ἡ τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἡ τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ ἡ τῶν προηγιασμένων, πρὸς χρῆσιν εὐχερεστέραν κατὰ τὴν τούτων ἐκτέλεσιν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων, ιερέων καὶ διακόνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΙΕΡΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ.

Τί ὄνομάζεται λειτουργία;

Λειτουργία ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ ὄνομάζεται ἡ ὑψίστη καὶ μεγίστη ἐκείνη ὑπηρεσίᾳ, τὴν ὅποιαν ὁ Γιός τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ἐκτελῶν τὸ τελευταῖον ἐπὶ τῆς γῆς πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, προσέφερεν εἰς αὐτούς, ἐν τῷ προσώπῳ δὲ αὐτῶν καὶ εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα διότι ἔδωκεν εἰς αὐτούς ὑπὸ τὸν ἄρτον μὲν τὸ ἱδιον σῶμα, ἵνα φάγωσιν, ὑπὸ τὸν οἶνον δὲ τὸ ἱδιον αἷμα, ἵνα πίωσιν.

Διὸ τί ἡ Ἐκκλησία ἔξακολουθεῖ ἐπιτελοῦσα τὴν λειτουργίαν ταύτην;

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἔξακολουθεῖ νὰ ἐκτελῇ τὴν λειτουργίαν ταύτην, διότι αὐτὸς ὁ θεάνθρωπος ἡμῶν Σωτὴρ μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν ταύτης διέταξεν εἰς τοὺς ἀποστόλους αὐτοῦ, ἵνα καὶ αὐτοὶ πάντοτε ἔξακολουθῶσι ταύτην ἐκτελοῦντες, εἰπὼν «Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν». Καθὼς λοιπὸν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, τοιουτοτρόπως ἐφεξῆς καὶ οἱ ἀπόστολοι ἔξτροφοι θηταν πάντοτε ἐκτελοῦντες, καὶ τὴν ἔλαθον ἐντολήν, τὴν θείαν ταύτην λειτουργίαν, εἰς ἀφεσίν τῶν τοῦ λαοῦ ἀμαρτημάτων.

Τί ἔστι λοιπὸν ἡ λειτουργία;

Ἡ λειτουργία λοιπὸν εἶναι καθημερινὴ ἐπανάληψις τῆς φοβερᾶς καὶ ἀναιμάκτου ἐκείνης θυσίας, τὴν ὅποιαν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Γίος, κατὰ τὴν προαιώνιον τοῦ οὐρανίου αὐτοῦ Πατρὸς βουλήν, προσέφερεν, ἵνα ἔξιλεώσῃ τὴν θείαν δικαιοσύνην, καὶ, ἀπολυτρώσας τὸν ἄνθρωπον τῆς θείας ὀργῆς, καταστήσῃ πάλιν αὐτὸν ἀξιον τῆς οὐρανίου ἐκείνης μακαρότητος, ἀπὸ τῆς ὅποιας ἔξεπεσε διὰ τῆς ἀμαρτίας. ᩴ λειτουργία ἄρα, οὕτω ἡ μόνη ἐπὶ τῆς γῆς ἀληθῆς καὶ μυστηριώδης θυσία, δι’ τῆς σωζέται ὁ ἄνθρωπος, ἀποτελεῖ τὴν καρωνίδα τῆς δόξης, τῆς εὐσπλαγχνίας καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον.

Πῶς ἔλλως ὄνομάζεται προσέτι ἡ λειτουργία;

Ἡ λειτουργία ὄνομάζεται προσέτι μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας ἡ καὶ ἀπλῶς θεία εὐχαριστία, θεία μετάληψις καὶ θεία κοινωνία· διότι ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ ὁ γριστιανὸς μεταλαμβάνει αὐτὸν τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ γίνεται οὕτω κοινωνὸς τῆς γάριτος αὐτοῦ.

Τιπὸ τίνων καὶ πῶς παρεδόθη εἰς τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν ἡ θεία λειτουργία;

Οἱ ἀπόστολοι καὶ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου, ἐξακολουθοῦντες, κατὰ τὴν ἐντολὴν καὶ τὸ παράδειγμα αὐτοῦ, νὰ ἐκτελῶσιν ἀδιαλείπτως τὸ μυστήριον τῆς θείας ταύτης λειτουργίας εἰς τὰς ἀπανταχοῦ θεμελιώθεσας ὑπ’ αὐτῶν χριστιανικὰς ἐκκλησίας, παρέδωκαν τοῦτο καὶ εἰς τοὺς διαδόχους αὐτῶν, τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν ἐπισκόπους καὶ πρεσβύτερους, ὑπὸ ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν τύπον, καθ’ ὃν τοῦτο ἤρξατο νὰ ἐκτελῇται ἐν τῇ πρώτῃ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ, τῇ τῶν Ἱεροσολύμων, εἰς τὴν ὅποιαν, μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάληψιν, ὧρισθη πρῶτος ἐπίσκοπος ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ θεία αὕτη λειτουργία ἀποκαλεῖται «λειτουργία τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου».

Μέχρι τίνος ἐξηκολούθησε τελουμένη ἡ τοῦ Ἰακώβου λειτουργία, καὶ διὰ τί, καὶ ὑπὸ τίνων μετεβλήθη;

Η θεία λειτουργία, κατὰ τὸν τύπον, τὸν ὅποιον παρέδωκεν ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος, ἐπετελεῖτο ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου Βασιλείου (329 μ. Χ.). Όύτος δέ, συγκαταβαίνων εἰς τὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀσθένειαν, συνέτεμε πρῶτος τὴν λειτουργίαν τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου, ὡς λίαν ἐκτεταμένην, ἀφαιρέστας μὲν ἐξ αὐτῆς πολλὰς εὐχάς, διατηρήσας δὲ ὅλως ἀμετάβλητον τὴν σειρὰν καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς. Ἀλλά, τελευτῶντος τοῦ τετάρτου αἰώνος (398 μ. Χ.), ὁ ἄγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος συνέτεμεν ἔτι μᾶλλον καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ μεγάλου Βασιλείου θείαν λειτουργίαν, πολλὰς τῶν ἐν αὐτῇ εὐχῶν περικόψας καὶ καταστήσας οὕτω ταύτας πολλῷ συντομωτέρας· διὰ τοῦτο, τελουμένης μὲν τῆς τοῦ μεγάλου Βασιλείου λειτουργίας, ὁ γορὸς ψάλλει ἀργότερον,

ἴνα δύνηται ὁ ἱερουργῶν νὰ ἀναγινώσκῃ ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, τὰς τεταγμένας εὐχάς, ἐν δὲ τῇ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου λειτουργίᾳ ὁ χορὸς φᾶλλει ἀσυγκρίτως ταχύτερον· διότι αἱ εὐχαὶ ἐν ταύτῃ εἰσὶ πολλῷ συντομώτεραι ἔκεινων.

Πότε τελεῖται ἐκάστη τῶν τριῶν τούτων λειτουργιῶν;

Ἡ μὲν λειτουργία τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου ἐπιτελεῖται σπανιώτατα καὶ ἐν ἑκτάκτοις περιστάσεσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν Ἱεροσολύμων· ἡ δὲ τοῦ μεγάλου Βασιλείου τελεῖται δεκάκις τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἥτοι τὰς πέντε κυριακὰς τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοστῆς, τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην πέμπτην, τὸ μέγα σάββατον, τὴν παραμονὴν τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως μετὰ τὰς ὥρας, τὴν πρώτην· ίανουαρίου ἐπὶ τῇ μηνή μετά τοῦ μεγάλου Βασιλείου, καὶ τὴν παραμονὴν τῶν Θεοφανείων μετὰ τὰς ὥρας. Ἡ δὲ λειτουργία τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, πλὴν τῶν πέντε πρώτων ἡμέρων ἐκάστης ἑβδομάδος τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς, τελεῖται καθ' ὅλας τὰς λοιπὰς τοῦ ἔτους ἡμέρας καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

Πῶς διαιρεῖται ἡ θεία λειτουργία;

Ἡ τελετὴ τῆς θείας λειτουργίας διαιρεῖται εἰς τρία ἀδιαιρέτα πρὸς ἄλληλα μέρη, ἐκ τῶν δποίων τὸ μὲν πρῶτον ὄνομαζεται προσκομιδή, ἥτις γίνεται τελευτῶντος τοῦ ὄρθρου, τὸ δὲ δεύτερον λειτουργία τῷ κατηχονμέρῳ, ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ «Ἐνδογημένη ἡ βασιλεία», καταπαύει εἰς τὸ «ὅσοι οἱ κατηχούμενοι προέλθετε»· καὶ τὸ τρίτον λειτουργία τῷ πιστῷ, περιλαμβάνον τὸ ἐπίλοιπον τῆς λειτουργίας μέρος μέχρι τέλους. Τὰ τρία ταῦτα μέρη ἀποτελοῦσιν, ὡς ἐκ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῶν, ἐν ὅλον συνεγές καὶ

ἀδιαίρετον, διότι τὸ μὲν πρῶτον μέρος ἀποτελεῖ, οὕτως εἰπεῖν, τὴν προπαρασκευήν, τὸ δὲ δεύτερον τὴν ἔξακολούθησιν καὶ συνέχειαν, καὶ τὸ τρίτον, ὅπερ καὶ τὸ κυριώτερον καὶ μᾶλλον οὐσιῶδες, τὴν ἐκτέλεσιν καὶ συμπλήρωσιν αὐτοῦ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας.

II

ΠΡΟΣΚΟΜΙΔΗ.

Τί λέγεται προσκομιδὴ καὶ διὰ τί;

Προσκομιδὴ λέγεται ἡ ὑπὸ τοῦ ιερέως προετοιμασία τῶν πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας ἀπαιτουμένων λέγεται δὲ προσκομιδή, διότι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ οἱ χριστιανοί, συναθροιζόμενοι εἰς προσευχὴν ἐν τοῖς ιεροῖς ναοῖς, ἔφερον συνήθως μεθ' ἑαυτῶν ἄρτον καὶ οἶνον καὶ προσεκόμιζον ταῦτα ἐπὶ τῆς ἐν τῷ ἀγίῳ βήματι προθέσεως· ἐκ τῶν προσκομιζομένων δὲ τούτων ἄρτων καὶ οἴνου ἐλαμβάνετο εἰς ἄρτος ὑπὸ τοῦ ιερέως, ἐν ἐκτάκτοις δὲ περιστάσεσι καὶ πλείονες, ὅπότε δηλονότι παρουσιάζετο μέγας ἀριθμὸς χριστιανῶν εἰς τὴν θείαν μεταληψίην· ἐκ τῶν ἄρτων δὲ τούτων ἐγίνετο ἡ προπαρασκευὴ τῶν τιμίων δώρων ἐπὶ τῆς προθέσεως.

Πότε γίνεται ἡ προσκομιδὴ;

Ἡ προσκομιδή, τουτέστιν ἡ ἐκ τῶν προσφορῶν προπαρασκευὴ τῶν τιμίων δώρων κατὰ τοὺς πρώτους τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας αἰῶνας, ἐγίνετο, ψαλλομένου τοῦ χερουβικοῦ ὅμοιου, ὅπότε καὶ οἱ κατηχούμενοι ἔξηργοντο πλέον τοῦ ναοῦ καὶ αἱ θύραι αὐτοῦ ἐκλείσοντο· ἀλλὰ κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα ὁ μέγας Βασιλεὺς καὶ

μετ' αὐτὸν ὁ ἄγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ὥρισαν τὴν ἔκτελεσιν τῆς προσκομιδῆς πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας, ὅπως οὕτω καταστήσωσι τὴν λειτουργίαν συντομωτέραν.

Πότε καὶ πῶς παρασκευάζεται ἡδη ὁ ἱερεὺς πρὸς τὴν προσκομιδήν;

Οἱ ἱερεῖς, ψαλλομένων τῶν εἰρμῶν τοῦ ὅρθρου, ἔξερχεται τοῦ ἱεροῦ καὶ στὰς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ, κατέναντι τῆς ὥραίας πύλης, μετὰ σύντομον νοερὰν προσευχῆν, συνισταμένην ἐκ διαφόρων τροπαρίων, δι᾽ ὧν ἔξαιτεῖται τὸ θεῖον ἔλεος, ἀσπάζεται μετ' εὐλαβείας τὴν δεσποτικὴν καὶ θεομητορικὴν εἰκόνα καὶ τὴν τοῦ ἄγίου, ἐπ᾽ ὄνόματι τοῦ ὅποιου εἶναι ὁ ναὸς καθηγιασμένος· ἐφεξῆς κλίνας μετὰ φόβου τὴν κεφαλὴν εὔχεται πρὸς τὸν Κύριον ἵνα ἔξαποστελῇ ἐπ᾽ αὐτὸν ἐξ ὑψους τὴν χεῖρα αὐτοῦ καὶ ἐνισχύσῃ αὐτὸν εἰς τὴν προκειμένην ἴεράν διακονίαν, ὅπως, παραστὰς ἀκαταχρίτως ἐνώπιον τοῦ φοβεροῦ αὐτοῦ βῆματος, ἐπιτελέσῃ τὴν ἀναίμακτον ἱερουργίαν. Εἰτα, ἔξαιτησάμενος παρὰ πάντων τῶν ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ παρευρισκομένων χριστιανῶν διὰ μικρᾶς τῆς κεφαλῆς ὑποκλίσεως συγχώρησιν, ἐφ' οἷς τυχὸν αὐτὸς ἐπλημμέλησεν, εἰσέρχεται εἰς τὸ ἄγιον βῆμα, ὅπου, κατασπάζόμενος εὐλαβῶς τὴν ἄγιαν τράπεζαν, ἐνδύεται τὴν ἱερατικὴν αὐτοῦ στολὴν, εὐλογῶν προηγουμένως ἔκαστον τῶν ἱερῶν ἀμφίων καὶ τὰ ἐπὶ τούτῳ ὠρισμένα δι᾽ ἔκαστον τῆς Γραφῆς λόγια ἐπισυνάπτων.

Τι ποιεῖ μετὰ ταῦτα ὁ ἱερεὺς καὶ πῶς ὄνομάζεται ἡ ἐκ τοῦ ἀρτου ἔξαγομένη μερίς;

Οἱ ἱερεῖς, ἐνδυσάμενος τὴν ἱερατικὴν στολὴν καὶ νιψάμενος τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ἀπέρχεται εἰς τὴν ἴεράν πρόθεσιν, ὅπου ἡδη εἰσὶ προτεθειμένα τὰ τε ἱερὰ σκεύη καὶ τὰ πρὸς τέλεσιν τοῦ μαστηρίου ἱερὰ δῶρα, ἥτοι ὁ

ἄρτος καὶ ὁ οἶνος. Τὸν ἄρτον τοῦτον λαμβάνων ἐπὶ χειρας ὁ ἱερεὺς διασταυρόνει πρῶτον τρις διὰ τῆς ἀγίας λόγγης, ἐπαναλαμβάνων ἑκάστοτε τὰς λέξεις ταύτας: «εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ», αἵτινες καταδεικνύουσι τρανότατα τὸν σκοπὸν ὅλης τῆς ἱεροτελεστίας ταύτης, ἥτοι τῆς θείας λειτουργίας. Μετὰ ταῦτα δὲ ἀποχωρίζει διὰ τῆς λόγγης ἐκ τοῦ ἄρτου ὅλον τὸ τετράγωνον, ὅπερ περιλαμβάνει ἡ ἐπὶ τοῦ ἄρτου σφραγίς, ἀπαγγέλλων τὰς περὶ τῶν παθῶν τοῦ Σωτῆρος προφητικὰς ταύτας τοῦ Ἡσαίου ρήσεις: «Ως πρόδροτον ἐπὶ σφραγὴν ἦχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἀμωμος ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ· ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἥρθη· τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ὅτι αἱρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ». Ηὕτω δὲ ἔξαγομένη ἐκ τοῦ ἄρτου μερὶς ὄνομαζεται ἀμυρός, ὡς ἔξεικονίζουσα τὸν οἶνον τοῦ Θεοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν παθόντα καὶ θανόντα.

Τί ποιεὶ ἐφεξῆς ὁ ἱερεὺς ἐπὶ τοῦ ἀμνοῦ;

Ἐφεξῆς ὁ ἱερεὺς, συνεγέζων τὴν συμβολικὴν ταύτην τῶν παθῶν τοῦ Σωτῆρος παράστασιν, διαιρεῖ διὰ τῆς λόγγης σταυροειδῶς τὸν ἀμνόν, ἐπιλέγων: «Θύεται ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας». Μετὰ τοῦτο δέ, παριστάνων τρόπον τινὰ τὸν ἐκατόνταρχον ἐκεῖνον, ὅστις ἐκέντησε διὰ τῆς λόγγης τὴν πλευράν τοῦ Σωτῆρος, κρεμαμένου ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, διαπερᾷ καὶ αὐτὸς διὰ τῆς λόγγης τὸ δεξιὸν τοῦ ἀμνοῦ μέρος καὶ ἐπιχέει ταύτογρόνως ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ποτηρίου οἶνον καὶ ὕδωρ, λέγων: «Καὶ εἰς τῶν στρατιωτῶν λόγγη τὴν πλευράν αὐτοῦ ἔνυξε καὶ εὐθέως ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ».

‘Ο ιερεὺς προετοιμάζας οὕτω τὸν ἀμνόν, τί ποιεὶ μετὰ ταῦτα;

‘Αφ’ οὐ τοιουτοτρόπως ὁ ιερεὺς προετοιμάσῃ τὸν ἀμνὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μέλλοντα θυσιασθῆναι ὑπὲρ τῆς ἡμῶν σωτηρίας, τότε ἐκ τοῦ ὑπολειπομένου μέρους τῆς προσφορᾶς, ἢ ἐξ ἄλλης, ἐξάγει διὰ τῆς λόγγης, ἀφ’ ἐνὸς μέν, μίαν μερίδα, τὴν ὅποιαν καὶ τοποθετεῖ ἐκ δεξιῶν τοῦ ἀμνοῦ, λέγων· «εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῆς ὑπερευλογημένης ἐνδόξου δεσποίντρι τῆμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας», ὅπως διὰ τῶν δεήσεων αὐτῆς ἀποδεγχῇ ὁ Κύριος εὐμενῶς τὴν ἀναίμακτον ταύτην θυσίαν· ἀφ’ ἔτέρου δὲ, ἐξάγει ἐπίστρις καὶ τοποθετεῖ ἀριστερόθεν τοῦ ἀμνοῦ ἔτέρας ἐννέα μερίδας κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐννέα ἀγγελικῶν ταγμάτων, εἰς τιμὴν καὶ μνήμην Ἰωάννου τοῦ προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ, τῶν προφητῶν, τῶν ἀποστόλων, τῶν ἀγίων ιεραρχῶν, τῶν μαρτύρων, τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων, τῶν ἀγίων ἀναργύρων καὶ θαυματουργῶν, τῶν δικαίων καὶ θεοπατόρων Ἰωακείμ καὶ Ἀννης μετὰ πάντων τῶν ἀγίων, οἵτινες καὶ διὰ τοῦ βίου καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ διὰ τοῦ αἴματος αὐτῶν ἐστήριξαν καὶ ἐκρατήσαν τὰ δόγματα τῆς ιερᾶς τῆμῶν πίστεως. Τελευταίαν δὲ μερίδα παρατίθεται ὁ ιερεὺς εἰς τιμὴν τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἢ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ὅτε ἡ ύπ’ αὐτῶν τεταγμένη λειτουργία ἐπιτελεῖται.

Διὰ τίνων λέξεων ἐπισφραγίζει ὁ ιερεὺς τὴν κατάθεσιν τῶν μερίδων τούτων καὶ διὰ τί;

Τὴν κατάθεσιν τῶν ἐννέα τούτων μερίδων ἐπισφραγίζει ὁ ιερεὺς διὰ τῶν λέξεων· «ώρ ταῖς πρεσβείαις ἐπισκεψήσαι τῆμας ὁ Θεός»· διότι τῆμεῖς, ἀνάξιοι ὅντες, δὲν τολμῶμεν νὰ παρουσιασθῶμεν ἐνώπιον τοῦ βασι-

λέως τῆς δόξης, οὐδὲ ἐλπίζομεν νὰ εἰσακουσθῶμεν παρ' αὐτοῦ, ἐὰν δὲν μεσιτεύσωσι καὶ δὲν πρεσβεύσωσι πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν οἱ ἄγιοι οὐτοι, οἵτινες ἤδη περιστοιχοῦσι τὸν θρόνον τῆς δόξης αὐτοῦ, αἰνοῦντες καὶ δοξολογοῦντες μετὰ τῶν ἀρίων ἀγγέλων ἀκαταπαύστοις φωναῖς τὸν ἐν Τριάδι Θεόν.

Τί ποιεῖ μετὰ ταῦτα ὁ ἵερεύς;

Μετὰ ταῦτα ὁ ἵερεύς, λαμβάνων ἄλλην προσφοράν, ἦ καὶ ἐκ τῆς ιδίας, ἔξαγει διαφόρους ἄλλας μερίδας, εὐχόμενος πρὸς τὸν Θεόν ὑπὲρ ὑγείας καὶ σωτηρίας πάντων τῶν ὄρθοδόξων χριστιανῶν παντὸς βαθμοῦ, πάστης τάξεως, παντὸς γένους καὶ πάσης ἡλικίας καὶ ιδίως ὑπὲρ ἑκείνων, οἵτινες προσκομίζουσι τὰ δῶρα ταῦτα, καὶ διὰ τοὺς ὅποίους ταῦτα προσφέρονται ἐν τῷ ἱερῷ θυσιαστήριῳ.

Τί ἔπειται μετὰ τὸ μνημόσυνον τοῦτο τῶν ζώντων;

Τὸ μνημόσυνον τοῦτο τῶν ζώντων διαδέχεται ἀμέσως τὸ μνημόσυνον πάντων τῶν τεθνεώτων ὄρθοδόξων χριστιανῶν διὰ τοῦτο ἐκ τῆς αὐτῆς ἡ ἄλλης προσφορᾶς ὁ ἵερεύς ἔξακολουθεῖ ἔξαγων καὶ πάλιν μερίδας καὶ μνημονεύων ταύτοχρόνως τὰ ὄνόματα πάντων τῶν ἐν πίστει καὶ εὔτετρίᾳ κεκομιμημένων χριστιανῶν καὶ ἔξαιρέτως ἑκείνων, ὑπὲρ ὧν φέρονται προσφοραὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον, δεόμενος ὑπὲρ ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν καὶ αἰωνίου ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν αὐτῶν.

Ποῦ τίθενται αἱ ὑπὲρ τῶν ζώντων καὶ τεθνεώτων μερίδες, καὶ διὰ τίνος αὗται αἱ μερίδες ἐπισφραγίζονται;

"Ολαι; αἱ μερίδες αὗται, αἱ ὑπὲρ τῶν ζώντων καὶ τεθνεώτων χριστιανῶν, τίθενται ὑπὸ τοῦ ἱερέως κάτωθεν τοῦ ἀμνοῦ· τοῦθ' ὅπερ ὑποδεικνύει συμβολικῶς, ὅτι αὗται καθικετεύουσι παρ' αὐτοῦ τὸ ἔλεος καὶ τὴν ἀφεσιν

τῶν μνημονευθέντων διὰ τῆς μεσιτείας τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν λοιπῶν ἀγίων αὐτοῦ θεραπόντων. Ἐπισφραγίζειδὲ ἔλας ταύτας τὰς μερίδας ὁ ἵερουργῶν καὶ διὰ μιᾶς ιδίας ὑπὲρ ἐσκυτοῦ μερίδος, τὴν ὅποιαν προσεπισυνάπτων πρὸς ταῖς ἄλλαις, ἐπιλέγει· «Μηδισθῆτι, Κύριε, καὶ τῆς ἐμῆς ἀραξιστητος καὶ συγχώρησό μοι πᾶν πλημμέλημα ἐκούσιον τε καὶ ἀκούσιον».

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ μνημοσύνου τί ποιεῖ ὁ ἱερεὺς;

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ μνημοσύνου τούτου ὁ ἱερεὺς καλύπτει ἀμέσως τὰ οὔτω προετοιμασθέντα ἄγια δῶρα διὰ τῶν ὡρισμένων ἱερῶν ἀμφίων, εὐχόμενος ταύτοχρόνως πρὸς τὸν Κύριον ἵνα σκεπάσῃ ἡμᾶς ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν πτερύγων αὐτοῦ, ἀποδιώξῃ ἀφ' ἡμῶν πάντα τὸ γέθρὸν καὶ πολέμιον, εἰργνεύσῃ ἡμῶν τὴν ζωήν, ἐλεήσῃ δὲ ἡμᾶς καὶ τὸν κόσμον αὐτοῦ καὶ σώσῃ τὰς ψυχὰς ἡμῶν. Κατόπιν δέ, ἀφ' οὐ θυμιάσῃ ἐκ τρίτου τὰ προτεθέντα ἄγια, κατασπάζεται ταύτα ἀνωθεν τοῦ καλύμματος εὐλαβῶς καὶ εὔχεται πάλιν πρὸς τὸν Θεόν, τὸν ἔξαποστείλαντα τὸν οὐράνιον τοῦτον ἄρτον καὶ σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν ἡμῶν, ἵνα εὐλογήσῃ τὴν πρόθεσιν ταύτην, καὶ, προσδεξάμενος αὐτὴν εἰς τὸ ὑπερουράνιον αὐτοῦ θυσιαστήριον, μνημονεύσῃ, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος, τῶν προσενεγκόντων καὶ δι' οὓς ταύτα προσέφερον, ἀμα δὲ καταξιώσῃ καὶ αὐτὸν ἀκατακρίτως πάντοτε ἐπιτελεῖν τὴν ἱερουργίαν τῶν θείων αὐτοῦ μυστηρίων.

Τελουμένης τῆς προσκομιδῆς ἐν τῷ ἱερῷ, τί ἀναγινώσκεται καὶ ψήλεται ἐν τῷ ναῷ;

Τελουμένης ἐν τῷ ἱερῷ τῆς προσκομιδῆς ὑπὸ τοῦ ἱερέως, ὅταν μὲν ἡ λειτουργία δὲν συνάπτηται μετὰ

τοῦ ὅρθρου, ἀναγινώσκονται ἔξω ἐν τῷ ναῷ οἱ κατανυκτικώτατοι ψαλμοὶ τῶν ὥρῶν, ὅταν δὲ ἡ λειτουργία ἀκολουθῇ εὐθὺς μετὰ τὸν ὅρθρον, τότε ψάλλονται κατὰ τὴν προσκομιδὴν οἱ εἰρημοὶ, ἡ ἐννάτη φύδη, ἐφεξῆς οἱ αἶτοι, δι' ὧν προσκαλεῖται πᾶσα πνοὴ καὶ ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ ἐκ τῆς γῆς, ἵνα προσφέρῃ ὑμνον τῷ Θεῷ, καὶ τελευταῖον ἡ δοξολογία. Ἀφ' οὗ δὲ τοιουτοτρόπως διὰ τῶν ἀναγνωσμάτων καὶ ποικιλῶν τούτων ἀσμάτων προπαρασκευασθῇ ἀρκούντως καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδία τῶν προσευχομένων πιστῶν, καὶ ἀπὸ τῶν γηίνων ἀνύψωθῇ εἰς τὸν ποιητὴν καὶ λυτρωτὴν αὐτῶν, τὸν ἄγιον, τὸν ἴσχυρὸν καὶ τὸν ἀθανατὸν, τὴν πηγὴν ταύτην τοῦ ἑλέους καὶ τῆς ζωῆς καὶ τὴν μόνην ἀπάντων καταψυγήν, τότε ἀρχεται ἀμέσως τὸ δεύτερον μέρος τῆς λειτουργίας, τουτέστιν ἡ λειτουργία τῶν κατηχουμένων.

■■

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΩΝ.

Ποιὸν μέρος τῆς λειτουργίας ὄνομαζεται λειτουργία τῶν κατηχουμένων;

"Ολὸν τὸ μέρος τῆς λειτουργίας, τὸ ὅποιον εὐθὺς μετὰ τὸν ὅρθρον, ἐπισφραγίζομενον διὰ τῆς δοξολογίας, ἀρχεται διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἐκ τοῦ ἱεροῦ βήματος ἐκφωνήσεως τοῦ «Ἐύλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Τίος, καὶ τοῦ ἀγίου Πρεύματος», καὶ παρατείνεται μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ διακόνου μετὰ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἀνάγνωσιν γινομένης μικρᾶς συναπτῆς, «ὅσοι οἱ κατηχούμενοι προέλθετε» ἀποτελεῖ τὴν ὄνομαζομένην λειτουργίαν τῶν κατηχουμένων.

Διατί τὸ μέρος τοῦτο ὀνομάζεται λειτουργία τῶν κατηχουμένων;

Τὸ μέρος τοῦτο τῆς λειτουργίας ὀνομάζεται λειτουργία τῶν κατηχουμένων διότι ἐν τῇ ἀργαίᾳ χριστιανικῇ Ἑκκλησίᾳ, ὅπότε νηπιοθαπτισμὸς σπανίως ἐτελεῖτο, ἐπετρέπετο νὰ παρευρίσκωνται εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς λειτουργίας ὅχι μόνον ἑκεῖνοι, οἵτινες εἶχον ἡδη λάβῃ τὸ ἄγιον βάπτισμα καὶ ἡδύναντο νὰ προσέλθωσι καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν ἀγράντων μυστηρίων, ἀλλὰ καὶ οἱ κατηχούμενοι, ἑκεῖνοι δηλονότι, οἵτινες, ἐπιθυμοῦντες νὰ βαπτισθῶσιν, ἡτοιμάζοντο προηγουμένως πρὸς τοῦτο διὰ τῆς κατηχήσεως, τουτέστι τῆς διδασκαλίας τῶν ἀληθειῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, καὶ ἴσταντο ἀκρούμενοι ἔξω τοῦ ναοῦ, ἐν τῷ νάρθηκι, καθὼς καὶ ἑκεῖνοι ἐκ τῶν βεβαπτισμένων, οἱ ὅποι, περιπεσόντες εἰς ἀμάρτημά τι, ἢ εἰς αἵρεσιν, ἢ κατεγόμενοι ὑπὸ δαιμόνων, εύρισκοντο μὲν εἰς μετάνοιαν, δὲν εἶχον ὅμως τὴν ἀδειαν τῆς Ἑκκλησίας νὰ μεταλάβωσι τῶν θείων μυστηρίων.

Τελουμένης τῆς λειτουργίας τῶν κατηχουμένων, τί ἔκαμψον οἱ πιστοί;

Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς λειτουργίας τῶν κατηχουμένων οἱ πιστοὶ ὥφειλον νὰ προετοιμάζωσι καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν διὰ τὴν θείαν κοινωνίαν· διὰ τοῦτο πάντα τὰ ἐν τῷ μέρει τούτῳ τῆς λειτουργίας, εἴτε φαλλόμενα εἴτε ἀναγινωσκόμενα ἐκ τῶν ἀποστολικῶν συγγραμμάτων καὶ ἐκ τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου, ἔνα καὶ μόνον σκοπὸν ἔχουσιν, ἵνα καταδείξωσι δηλονότι τὴν ἡμετέραν γυμνότητα ταὶ τὴν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἀμαρτωλὸν ἡμῶν κατάστασιν, ἀναγκάσωσιν ἡμᾶς εἰς μετάνοιαν, συγκινήσωσι τὴν πεπωρωμέ-

νηγι ἡμῶν καρδίαν καὶ διδάξωσιν ἡμᾶς τὰς ἀληθείας καὶ τὰς ἐντολὰς τῆς ἡμετέρας πίστεως.

Διὸ τὸ πρὸ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία» ἀνοίγεται ἡ ὥραία πύλη, μετὰ ταύτην δὲ κλείονται αἱ κάτω μόνον θύραι;

Πρὸ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ Εὐλογημένη ἡ βασιλεία ἀνοίγεται ἡ ὥραία πύλη εἰς συμβολικὴν παράστασιν τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἐμφανίσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ δὲ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν κλεῖσις τῶν κάτω θυρῶν ὑπεμφαίνει συμβολικῶς ὅτι ὁ κάτω κόσμος, οἱ τοῖς ἐπιγείοις δηλονότι προσκείμενοι ἀνθρώποι, δὲν ἔγνωρισαν κατ' ἀρχὰς τὴν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ γέννησιν, ἀλλὰ μόνον οἱ πρὸς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἔχοντες ἀνυψωμένα καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, τουτέστιν οἱ πατριάρχαι, οἱ προφῆται, ἡ Παρθένος, ὁ Ἰωσήφ, οἱ ποιμένες καὶ οἱ μάγοι, καὶ ἔγνωρισαν καὶ ἐπιστευσαν καὶ προσεκύνησαν αὐτόν.

Πῶς ἄρχεται ὁ ἱερεὺς τῆς λειτουργίας καὶ διὰ τί;

「Οἱ ἱερεὺς ἄρχεται τῆς λειτουργίας διὰ τῆς ἐκφωνήσεως τῶν λέξεων τούτων· «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Γεωργίου, καὶ τοῦ ἀγίου Ηρεύματος», διότι διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὅποιας τελεῖται τὸ μυστήριον τῆς θείας λειτουργίας, ἐδιδάχθημεν σαφῶς, ὅτι ὁ Θεός ἐστι τρισυπόστατος, τουτέστι Πατήρ, Γεόργιος καὶ ἄγιος Ηρεύμα.

Τί διδάσκει καὶ τί σημαίνει ἡ ἐκφώνησις αὕτη;

«Ἡ ἐκφώνησις αὕτη, διδάσκουσα πάντας τοὺς ἐν τῷ ναῷ συνηθροισμένους ὄρθιοδόξους χριστιανούς, ὅτι ὄφειλουσι νὰ ἀπαλλάξωσιν ἑαυτοὺς ἀφ' ὅλων τῶν γηίνων καὶ σαρκικῶν λογισμῶν καὶ κινήσεων καὶ νὰ δοξάσωσι

μετὰ καθαροῦ νοὸς καὶ καρδίας, ἐλευθέρας ἀπὸ πάσης ματαιότητος, τὴν οὐράνιον καὶ αἰώνιον βασιλείαν τῆς ἁγίας Τριάδος, σημαίνει, ὅτι ὅλα ἡμῶν τὰ διανοήματα καὶ τὰς αἰσθήσεις ὀφεῖλομεν μετὰ φόβου καὶ εὐλαβείας νὰ ἀφιερώσωμεν εἰς ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον πρόκειται τὰ ὥτα ἡμῶν νὰ ἀκούσωσι καὶ οἱ ὄφθαλμοι νὰ ἴδωσι καὶ τὸ πνεῦμα νὰ κατανοήσῃ, ὅδηγούμενοι πάντοτε διὰ τῶν ὄρωμάνων τούτων καὶ αἰσθητῶν εἰς τὰ νοερὰ καὶ ἀόρατα.

Τί ἔπειται μετὰ τὸ «εὐλογημένη ἡ βασιλεία»;

Ἐπειδὴ τὸ μυστήριον τῆς θείας λειτουργίας δὲν εἶναι μόνον ἀνάμνησις τῆς γεννήσεως καὶ τῶν παθῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἰκεσία καὶ δέησις θερμὴ πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ ἀφέσεως τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων, καὶ τῆς ἀπαλλαγῆς ἡμῶν ἀπὸ διαφόρων ἀναγκῶν καὶ περιστάσεων, διὰ τοῦτο μετὰ τὸ εὐλογημένη ἡ βασιλεία προσκαλοῦνται ἀμέσως οἱ ἐν τῷ ναῷ προσευχόμενοι χριστιανοί, ἵνα ἀναπέμψωσι πρὸς τὸν Κύριον διαφόρους δεήσεις καὶ ἰκεσίας ἐν εἰρήνῃ· διότι ἀνευ τῆς εἰρήνης οὐδεμία δέησις, οὐδὲ προσευχή, οὐδὲ αἴτησις δύναται ποτε νὰ γείνη εὑπρόσδεκτος παρὰ τῷ Θεῷ καὶ νὰ εισακουσθῇ παρ' αὐτοῦ.

Τί περιλαμβάνει ἡ ἐκτενής αὕτη ἰκεσία;

Ἡ ἐκτενής αὕτη ἰκεσία περιλαμβάνει δέκα διαφόρους πρὸς τὸν Θεὸν δεήσεις, αἵτινες καταδεικνύουσι τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλάτος τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, ἥτις ὀφείλει νὰ ἐκτείνηται εἰς ὅλον τὸν κόσμον· διότι πάντες, ὄντες μέλη ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σώματος οὐτινος κεφαλὴ ὁ Χριστός, ὀφεῖλομεν δχι μόνον νὰ ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ἀλλὰ καὶ νὰ εὐχάρισθα ὑπὲρ ἀλλήλων, ὅπως ὁ Θεὸς ἐλεήσῃ καὶ βοηθήσῃ τοὺς πάντας καὶ ἔνα ἔκα-

στον κατὰ τὰς διαφόρους τῆς ζωῆς αὐτῶν γρείας καὶ ἀνάγκας διὰ τοῦτο ἐν τῇ ἐκτενεῖ ταύτη ἵκεσί φεύγει θα τοῦ Κυρίου ὑπὲρ τοῦ σύμπαντος κόσμου, ὑπὲρ πασῶν τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν, ὑπὲρ τῶν πνευματικῶν καὶ πολιτικῶν ἡμῶν ἀρχόντων, ὑπὲρ πάστης πόλεως, γάρας καὶ τῶν πίστειοίκουντων ἐν αὐταῖς, ὑπὲρ εὐκρατίας ἀέρων καὶ εὐφορίας τῶν καρπῶν τῆς γῆς καὶ καιρῶν εἰρηνικῶν, ὑπὲρ πλεόντων, ὁδοιπορούντων, νοσούντων, αἰγυαλώτων καὶ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῶν καὶ ἡμῶν ἀπὸ πάστης Θλίψεως, ὄργης, κινδύνου καὶ ἀνάγκης· καὶ τελευταῖον καθικετεύομεν αὐτόν, ἵνα βοηθῷ, σώζῃ, ἐλεή καὶ διαφυλάττῃ ἡμᾶς τῇ αὐτοῦ χάριτι ὡς μόνος ἀγαθός, δίκαιος καὶ φιλάνθρωπος καὶ παντοδύναμος. Ἐπισφραγίζονται δὲ αἱ δεήσεις αὐται διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς ὑπερραγίας Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἀγίων, τοῦτο μέν, πρὸς δόξαν καὶ τιμὴν αὐτῶν, τοῦτο δέ, ὅπως, ἀναμιμνησκόμενοι καὶ ἡμεῖς τὴν καθαρότητα καὶ ἀγνότητα τῆς ἀρετῆς καὶ τὸν θερμότατον καὶ ἔνθεον αὐτῶν ζῆλον, καί, ἔχοντες αὐτοὺς καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ ἡμετέρῳ βίῳ οὐ μόνον ὑπογραμμόν, ἀλλὰ καὶ μεσίτας πρὸς τὸν Θεόν, ἀφειρώσωμεν καὶ παραθώμεθα ἔαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ πᾶσαν ἡμῶν τὴν ζωὴν Χριστῷ τῷ Θεῷ. Τοῦθ' ὅπερ καὶ ὁ ἱερεὺς ἐπιβεβαιῶν, προσφέρει μετὰ τὴν ἵκεσίαν ταύτην τὴν εἰς τὸν ἐν Τριάδι Θεὸν πρέπουσαν δόξαν καὶ τιμὴν καὶ προσκύνησιν.

Τί ἔπειται μετὰ τὰς αἰτήσεις ταύτας;

Τὴν διὰ τῶν διαφόρων τούτων αἰτήσεων ἔκφραστιν τῆς πρὸς τὸν πληρσίον ἀγάπης διαδέχεται ἀμέσως ἡ ἔκφρασις τῆς πρὸς τὸν Θεόν ἀγάπης· διότι μετὰ τὰς αἰτήσεις ταύτας ἀμέσως φάλλονται ὑπὸ τῶν γορῶν τὰ ἀρτίγωρα, ἡ δύο φαλμοί, δι' ὧν εὐλογεῖται καὶ δοξολογεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀναπτύσσονται διά-

φορα αύτοῦ θαυμάσια, σγετιζόμενα πρὸς τὴν ἐκάστοτε πανηγυριζομένην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἑορτήν.

Διὰ τίνος ὑμνου ἐπισφραγίζονται ταῦτα;

Ἐπισφραγίζονται ταῦτα μὲ τὸν θεολογικώτατον ἔκεινον ὑμνον πρὸς τὸν μονογενῆ Γίὸν καὶ λόγον τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, ὅστις κατεδέξατο διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν γῆν, νὰ φορέσῃ σάρκα καὶ νὰ γείνῃ τέλειος ἀνθρωπος. "Ωστε ὁ ὑμνος οὗτος, δι' οὐ ἔξελέγχονται αἱ βλασφημίαι καὶ οἱ παραλογισμοὶ πολλῶν αἱρετικῶν, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἔξαγγελτήριον ἄσμα, δι' οὐ ἀναγγέλλεται εἰς τοὺς προσευχομένους χριστιανοὺς ἢ ἐνσάρκωσις τοῦ Γίου τοῦ Θεοῦ καὶ ή ἐμβάνισις αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων.

Τί ἔπειται μετὰ τὸν ὑμνον τοῦτον;

Διὰ τοῦτο μετὰ τὸν ὑμνον τοῦτον ἔπειται ἀμέσως ἡ λεγομένη μικρὰ εἰσοδος μετὰ τοῦ Εὐαγγελίου, ἵτις ἔξεικονίζει συμβολικῶς τὴν εἰς τὸν κόσμον εἰσόδον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπότε ἤρξατο νὰ κηρύττῃ καὶ νὰ διδάσκῃ τὸ θελήμα τοῦ οὐρανού αὐτοῦ Πατρός, περιάγων πᾶσαν πόλιν καὶ κώμην· αἱ δὲ φερόμεναι πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου λαμπάδες ἔξεικονίζουσι τοὺς ιεροὺς ἀποστόλους, τοὺς ὄποιους ἀπέστειλεν ὁ Κύριος εἰς τὸν κόσμον, ἵνα διδάξωσι καὶ φωτίσωσι πάντας τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῆς διδαχῆς καὶ διδασκαλίας αὐτῶν.

Τί ὄφελουσιν οἱ χριστιανοὶ νὰ πράττωσι κατὰ τὴν εἰσοδον ταύτην;

Οἱ ἐν τῷ ναῷ προσευχόμενοι χριστιανοί, βλέποντες ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν ἐν εἰκόνι πορευόμενον τὸν Σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν τοῦ κόσμου, ὄφελουσι νὰ ἴστανται κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην μετὰ πολλοῦ τοῦ

φόρου καὶ τῆς εὐλαβείας· ἀναλογιζόμενοι δὲ πάντα τὸν ἐπὶ γῆς αὐτοῦ βίον καὶ τὴν θαυματουργὸν αὐτοῦ δύναμιν, δι᾽ ἣς εὐηργέτει τοὺς πάντας, θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν, ὅφελουσι τὰ καθικετεύωσιν αὐτὸν μετὰ πίστεως καὶ εὐλαβείας, ὅπως εὐσπλαγχνισθεῖς ἐπιγένη καὶ ἐπ’ αὐτοὺς τὸ θεῖον αὐτοῦ ἔλεος καὶ ἐπισκεψάμενος, ὡς φιλάνθρωπος, θεραπεύσῃ καὶ αὐτῶν τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας ὀνάγκας καὶ ἀσθενείας, καὶ καθιδηγήσῃ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν θειῶν αὐτοῦ ἐντολῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Ἐκκλησία, γνωρίζουσα τὰς ἐλλείψεις καὶ τὰς ἀδυναμίας τῶν ἀνθρώπων, φροντίζει πάντοτε, ὡς μήτηρ φιλόστοργος, νὰ διεγείρῃ ἐν ἡμῖν τὴν δέουσαν πρὸς τοῦτο προσοχὴν καὶ εὐλάβειαν, διατάξασα ἵνα ἐκφωνῶνται πρὸ τούτου ἐκάστοτε μεγάλῃ τῇ φωνῇ ὑπὸ τοῦ διακόνου, ἡ τοῦ ἴερέως, αἱ λέξεις αὐταις Σοφίᾳ, ὁρθοί.

Τίς ὁ σκοπὸς τῆς ἐκφωνήσεως τῶν λέξεων τούτων;

Ἡ Ἐκκλησία, ὁρίσασα τὴν ἐκφώνησιν τῶν λέξεων τούτων Σοφία, ὁρθοί, οὐδένα ἄλλον σκοπὸν ἔχει, ἡ νὰ ἔξαναγκάζῃ ἐκάστοτε διὰ τούτων τοὺς ἐν τῷ ναῷ παρισταμένους χριστιανούς, ὅπως, ἔξεγερθέντες καὶ ἀποσπασθέντες ἐκ τῶν γηίνων, φυλάττωσι τὸν μὲν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν καθαρὰν ἀπὸ παντὸς ματαίου διαλογισμοῦ, τὸ δὲ σῶμα καθαρὸν καὶ ἐλεύθερον πάσης ἀμαρτωλοῦ καὶ ἀπρεποῦς στάσεως καὶ κινήσεως· διότι ἵσταται ἐνώπιον ἡμῶν αὐτὸς ὁ Κύριος, ἡ ἐπουράνιος σοφία, ἥτις διὰ τοῦ ἴεροῦ Εὐαγγελίου ἐνίκησε σύμπαντα τὸν κόσμον.

Τι γίνεται μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ Σοφία, ὁρθοί;

Μετὰ τὴν ἐπιτακτικὴν ταύτην ἐκφώνησιν ἀμέσως ὁ χορὸς τῶν ἴερουργούντων, ἡ τὴν φαλτῶν, φάλλει, ὡς ἀπὸ προσώπου πάντων τῶν ἐν τῷ ναῷ πιστῶν τὸ Δεσ-

τε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ κλπ. Τοῦθ' ἐπερ ἔκαστος ἡμῶν ἀκούων, ὅφελει παραυτίκα νὰ κλίνῃ τὸ γόνυ καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, νὰ προσκυνήσῃ Χριστῷ τῷ Σωτῆρι, τῷ νοερῶς παρόντι καὶ βλέποντι πάσας τὰς ἀσθενείας ἡμῶν καὶ τὰς ἀνάγκας καὶ τοὺς κινδύνους, παρόντας τε καὶ μέλλοντας, καὶ τὸν ἀνακράξῃ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν φαλλόντων ἀπὸ βαθέων τῆς ψυχῆς αὐτοῦ πρὸς Κύριον «Σῶσον ἡμᾶς, Γιὲ Θεοῦ».

Μετὰ τὴν εἰσοδον ἐν μὲν τῷ ναῷ τί ψάλλεται, ἐν δὲ τῷ ιερῷ βήματι τί ποιεῖ ὁ ιερουργῶν;

Μετὰ τὴν μικρὰν εἰσοδον ἐν μὲν τῷ ναῷ ὁ γορὸς τῶν φαλτῶν φάλλει τὰ ἀπολυτίκια τῆς ἑορτῆς καὶ τοῦ ἀγίου, εἰς ὃν καθιέρωται ἡ ἐκκλησία, ἐν δὲ τελεῖται ἡ λειτουργία, καὶ τέλος τὸ κοντάκιον τῆς ἑορτῆς, ἡ τῆς ἡμέρας, ὡς ὄρζεται ἐν τῷ τυπικῷ· ἐν δὲ τῷ ἀγίῳ βήματι ὁ ιερουργῶν, ιστάμενος ἐνώπιον τῆς ἀγίας πραπέζης, δέεται πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως προσδέξηται ἐκ στόματος ἡμῶν τῶν ἀμαρτωλῶν τὸν τρισάγιον ὅμονον καὶ ἐπισκέψηται ἡμᾶς ἐν τῇ γρηστότητι αὐτοῦ, συγγραφῶν πᾶν πλημμέλημα ἐκούσιον τε καὶ ἀκούσιον καὶ ἀγιάζων τὰς ψυχὰς ἡμῶν καὶ τὰ σώματα καὶ καταξιώσῃ ἡμᾶς ἐν ὄσιότητι λατρεύειν αὐτῷ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς. Μετὰ δὲ τὸ πέρας τῆς εὐχῆς ταύτης ἀμέσως ὁ ιερέυς ἐκφωνεῖ ταῦτα: «Οὐι ἄγιος εἰ ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Γιῷ, καὶ τῷ ἀγίῳ Ἡγενύματι, νῦν καὶ ἀεί».

Τίς ὁ σκοπὸς τῆς ἐκφωνήσεως ταύτης τοῦ ιερέως;

Σκοπὸς τῆς ἐκφωνήσεως ταύτης τοῦ ιερέως εἶναι, ὅπως προτρέψηται τοὺς χοροὺς τῶν φαλτῶν, ἵνα, ἐν ὄντος πάντων τῶν ἐν τῷ ναῷ προσευχομένων πιστῶν, δοξολογήσωσι τὸν ἐν Τριάδι Θεόν, φαλλοντες μετὰ τῶν

ούρανίων ἀγγέλων, τῶν ἀστιγήτως αἰνούντων τὸν Κύριον τῆς δόξης, τὸν τρισάγιον ὅμονον. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ φάλκαι μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην, ἐπιθεβαιώσαντες πρῶτον τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων τοῦ ἵερέως διὰ τοῦ Ἀμήν, ἀρχονται ἀμέσως φάλλοντες ἐξ ὑπαμοιθῆς τὸ «Ἄγιος ὁ Θεός, ἄγιος ἴσχυρός, ἄγιος ἀθάρατος ἐλέησορ ἡμᾶς».

Πῶς ἀλλως ὄνομάζεται ὁ τρισάγιος οὗτος ὅμονος καὶ τί σημαίνει φαλλόμενος;

Ο τρισάγιος ὅμονος ὄνομάζεται προσέτι καὶ ἀγγελικός· διότι συνετέθη ἐκ τοῦ ὅμονου ἐκείνου, ὃν ὁ προφήτης Ἡσαΐας, ιδὼν ἐν ὄραματι τὰ Σεραφεῖμ ἵσταμενα κύκλῳ τοῦ θρόνου τῆς δόξης τοῦ Κυρίου, ἤκουσεν ἀδόμενον παρ' αὐτῶν· «Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος, Κύριος Σαββαάθ». Γεμφαίνει δὲ ὁ ὅμονος οὗτος τὰ τρία τῆς παναγίας Τριάδος πρόσωπα, τὰ ὅποια ἡμεῖς ἐγνωρίσαμεν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Γίου τοῦ Θεοῦ. «Οθεν καὶ ἡμεῖς, ἔξομοιούμενοι πρὸς τὰ ἄυλα ἐκεῖνα πνεύματα, ἀνυψούμεθα νοερῶς διὰ τῆς πίστεως καὶ εὐλαβείας εἰς τὸ ὑψός τῆς θεωρίας τῆς θείας δόξης καὶ δοξολογούμεν Θεὸν Πατέρα ἀγίου καὶ δίκαιου ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις αὐτοῦ, Θεὸν Γίον ἴσχυρόν, συντρίψαντα τὸ κράτος τοῦ ἄδου καὶ τοῦ θανάτου καὶ Θεὸν Πνεύμα, ἀθάνατον, τὸ τελοῦν τὴν σωτηρίαν ἡμῶν καὶ δωρούμενον ἡμῖν ζωὴν καὶ ἀθανασίαν¹).

1) Ἀντὶ τοῦ τρισαγίου ὅμονου κατὰ μὲν τὰς ἑορτὰς τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως, τῶν Θεοφανείων, τῷ σαββάτῳ τοῦ Λαζάρου, τῶν Βαΐων, τοῦ μεγάλου σαββάτου, τοῦ Πάσχα καὶ τῆς Πεντηκοστῆς φάλλεται ὁ ἔξιτης ὅμονος· «Ο σοι εἰς Χριστὸν ἔθαπτίσθε, Χριστὸν ἐνεδύσατο, ἀλληλούϊα». διότι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ κατὰ τὰς παραμονὰς μέν τινων τῶν ἑορτῶν τούτων οἱ κατηχούμενοι ἔβαπτίζοντο, κατὰ τὰς ἀλλας δὲ παρετεκενάζοντα οἱ τοιοῦτοι πρὸς τὸ βάπτισμα. Τὴν δὲ ἑορτὴν τῆς ὑψώσεως τοῦ τε-

Τί ἔπειται μετὰ τὸν τρισάγιον ὑμνον;

Εὐθὺς μετὰ τὸν τρισάγιον ὑμνον, ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ ἴερουργῶν ἀρχιερεύς¹), ἀκούομεν τὸν διάκονον διὰ τῆς ἐκφωνήσεως «πρόσχωμιεν», ἐπικαλούμενον τὴν χριστιανικὴν καὶ μετ' εὐλαβείας προσοχὴν τῶν παρευρισκομένων καὶ προσευχομένων ἐν τῷ Ἱερῷ ναῷ πιστῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἐπιστήσῃ τὴν

μίου Σταυροῦ καὶ τὴν τρίτην κυριακὴν τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς, ἵτοι τὴν κυριακὴν τῆς Σταυροπροσκυνήσεως, ἀντὶ τοῦ τρισάγιου φύλλεται ὁ ὄμοιος οὗτος· «Τὸν Σταυρὸν Σου προσκυνοῦμεν, Δέσποτα, καὶ τὴν ἡγίαν Σου ἀνάστασιν δοξάζομεν». Διὰ τοῦ ὕμνου τούτου ἀναπέμπομεν δόξαν καὶ εὐχαριστίαν εἰς τὸν Σωτῆρα ἡμῶν, ὅστις, προσενεγκὼν ἑαυτὸν θυσίαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ ἐχαρίσατο ἡμῖν διὰ τῆς ἀναστάσεως αἵτους ζωὴν τὴν αἰώνιον.

1) Ἔκλειτοι ρυγῆ ἀρχιερέως, τότε εὐθὺς μετὰ τὸν τρισάγιον ὑμνον, λαβῶν αὐτὸς ἐν τῇ δεξιᾷ τὸ τρικύριον καὶ ἐν τῇ ἀριστερῇ τὸ δικύριον, ἴσταται ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὥραίς πλήντος καὶ ἀναπέμπει πρὸς τὸν Κύριον τὴν εὐχὴν ταῦτην· «Κύριε Κύριε ἐπίθλεψιον ἔξιούρανοῦ καὶ ἔδε καὶ ἐπίσκεψαι τὴν ἡμπελὸν ταῦτην καὶ κατάρτιπαι αὐτήν, ἵν εφύτευσεν ἡ δεξιά σου. Ἀμπελὸς δὲ παρὰ Θεοῦ φυτευθεῖσα, ὑπὲρ τοῦ ἀρχιερέως ἐπικαλεῖται τὸν διηνεκῆ τοῦ Θεοῦ ἐπίθλεψιν καὶ ἐπίσκεψιν καὶ τὸν καταρτισμὸν αὐτῆς εἰς τὴν ὅδον τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀρετῆς, νοεῖται ἐνταῦθα μεταρροικῶς ἡ Ἑκκλησία τοῦ Χριστοῦ, οἱ ὄρθοδοξοὶ χριστιανοί. Ἡ εὐγὴ αὕτη ἐπαναλαμβάνεται τρὶς ἵπο τοῦ ἀρχιερέως, φαλλομένου ἐκάστοτε μετὰ τὸ τέλος αὐτῆς ἐν τῷ βήματι ὑπὸ τῶν συλλειτουργούντων ἐνὸς στίχου τοῦ τρισάγιου ὑμνου. Εἶτα δέ, ἐκφωνήσαντος τοῦ διακόνου «Δύναμις», ὁ μὲν χορὸς ἐπαναλαμβάνει ἐτί παπα ἀργότερον τὸν τρισάγιον ὑμνον, ὁ δὲ ἀρχιερεὺς ἀναβαίνει εἰς τὸ σύνθρονον, ἔχων ἐκατέρωθεν τοὺς λοιποὺς συλλειτουργούς, μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἐν τῷ ναῷ φαλλομένου τρισάγιου, ὁ διάκονος ἐκφωνεῖ «Κύριε, σῶσον τοὺς εἰς τεσσεράς». Τούτο δὲ φαίνετος καὶ ἐν τῷ βήματι ὑπὸ τῶν λειτουργῶν καὶ ἐν τῷ ναῷ ὑπὸ τοῦ χοροῦ, ἐπιλέγει ὁ διάκονος «Καὶ ἐπάκουοντος ἡ μῶν», ὅπερ φύλλει ὁ ἀρχιερεὺς ἐν τῷ βήματι. Μετὰ τοῦτο δὲ ὁ διάκονος ἐκφωνεῖ τὸν πολυχρονισμὸν τοῦ ἀρχιερέως, ὅστις φύλλεται καὶ ἐν τῷ βήματι ὑπὸ τῶν συλλειτουργούντων καὶ ἐν τῷ ναῷ ὑπὸ τῶν φαλτῶν.

ծφειλομένην ταύτην προσοχήν, ἔχει ἀπαραιτητὸν ἀνάγκην ἐσωτερικῆς εἰρήνης, διὰ τοῦτο ὁ ἵερεὺς ἀμέσως μετὰ τὸν διάκονον ἔξαιτεῖται ταύτην παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς εὐλογίας αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς πρὸς τὸν λαὸν ἐπιφωνήσεως «εἰρήνη πᾶσι».

Πρὸς τί ἐφιστᾶται προσοχὴ καὶ εἰρήνη εἰς τοὺς χριστιανούς;

Καθώς, πρὶν ἡ ὁ Κύριος ἡμῶν ἐξέλθῃ εἰς τὸ κήρυγμα τῆς οὐρανίου αὐτοῦ διδασκαλίας, ἔξαπέστειλε προφήτην μέγαν, κηρύττοντα μετάνοιαν καὶ προτρέποντα τοὺς πάντας, ἵνα προετοιμασθῶσιν εἰς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ θείου λόγου, τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ζωῆς καὶ σωτηρίας, τοιουτοτρόπως καὶ τώρα ἡ Ἐκκλησία, προπαρασκευάζουσα, οὕτως εἰπεῖν, τὰ τέκνα αὐτῆς εἰς τὴν ἀκρόβασιν τῶν ἀναγνωσθησομένων ἀποστολικῶν καὶ εὐαγγελικῶν περικοπῶν, ἐπιτάσσει εἰς πάντας προσογήν μεγάλην καὶ πλήρη εἰρήνην, ἢτοι ἀπελευθέρωσιν τοῦ νοὸς ἡ τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἀπὸ παντὸς ἐξωτερικοῦ περισπασμοῦ καὶ ἀπὸ πάστης τυχὸν ἐν ἡμῖν ἐσωτερικῆς ταραχῆς. Διὰ τοῦτο ἔκαστος χριστιανός, προσκαλούμενος ἐκάστοτε εἰς τοῦτο, ὅφελει πάντοτε, ἀφ' ἐνὸς μέν, νὰ καθικετεύῃ νοερῶς τὸν Κύριον, ὅπως καταξιώσῃ αὐτὸν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀγάπῃ ἀκοῦσαι καὶ κατανοῆσαι τὰ ρήματα τῶν ἀγίων ἀποστόλων, τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην καὶ ἐπαγγελλομένων τὰ ἀγαθά, ἀφ' ἑτέρου δέ, νὰ ἀκούῃ τὰ ἀναγινωσκόμενα ἀποστολικὰ τεμάχια μετὰ τοιαύτης προσοχῆς, ώσανεὶ ἥκουεν αὐτὸν τὸν θείον ἀπόστολον, εὐαγγελιζόμενον αὐτῷ τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, διδάσκοντα τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν καὶ καθισθηγοῦντα αὐτὸν εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν ἀρετῶν.

Διὸς τί ἡ τοῦ ἀποστόλου ἀνέγνωσις προηγεῖται τῆς τοῦ Εὐαγγελίου;

Καθὼς ὁ Κύριος ἀπέστειλεν εἰς τὸ κήρυγμα τοὺς ἀποστόλους, ἐν τούτῳ δὲ καὶ ὁ Ἰδιος ἔξτηκολούθει κηρύττων πανταχοῦ καὶ διδάσκων τὸ θελημα τοῦ οὐρανού αὐτοῦ Πατρός, τοισυτοτρόπως καὶ ἡμεῖς ἥδη ἀκούομεν πρότερον τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀποστόλων, ἔπειτα δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον εὐαγγελιζόμενον.

*Αναγινωσκομένου τοῦ ἀποστόλου, τί ποιεῖ ὁ ἵερεὺς ἐν τῷ ιερῷ;

*Αναγινωσκομένου τοῦ ἀποστόλου, ὁ ἵερεὺς ἐνώπιον τῆς ἀγίας τραπέζης εὐχεταὶ πρὸς τὸν φιλάνθρωπον δεσπότην, ἵνα ἐλλάμψῃ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν τὸ ἀκήρατον φῶς τῆς θεογνωσίας αὐτοῦ καὶ διανοίξῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ἡμῶν εἰς τὴν κατανόησιν τῶν εὐαγγελιῶν αὐτοῦ κηρυγμάτων. Καθικετεύει δὲ συνάμα αὐτόν, ἵνα ἐμπνεύσῃ ἡμῖν τὸν φόβον τῶν μακαρίων αὐτοῦ ἐντολῶν καὶ καταξιώσῃ ἡμᾶς, ἵνα τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας καταπατήσαντες, μετέλθωμεν τοῦ λοιποῦ πνευματικὴν πολιτείαν καὶ φρονοῦντες καὶ πράττοντες πᾶν τὸ ἀρεστὸν αὐτῷ.

Τί ἔπειται μετὰ τὴν ἀνέγνωσιν τοῦ ἀποστόλου;

Μετὰ τὴν ἀνέγνωσιν τοῦ ἀποστόλου φάλλεται ὑπὸ τῶν χορῶν ἀργῶς καὶ μετὰ μέλους ὁ ὅμνος «ἀληλούϊα», διὰ τοῦ ὄποιου δοξάζεται ὁ Κύριος· διότι διὰ τοῦ κηρύγματος τῶν ἀποστόλων ἐδιδάχθημεν τὴν εἰς τὸν κόσμον ἔλευσιν τοῦ Γίοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν σωτήριον αὐτοῦ διδασκαλίαν. Μετὰ τοῦτο ἐφιστάται κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἴδιᾳ ἡ προσοχὴ τῶν χριστιανῶν διὰ τῶν ἐκφωνήσεων «Σορία, ὁρθοί, ἀκούσωμεν τοῦ ἀγίου Εὐαγγελίου, εἰρήνη πᾶσι», εἰτα δὲ ἀρχε-

ταὶ ἡ ἀνάγνωσις τῆς ώρισμένης εὐαγγελικῆς περικοπῆς, ἀφ' οὐ πρὸ ταύτης ἔτι ἀπαξ προτραπῶμεν ὑπὲ τοῦ ἱερέως εἰς ἄκραν προσοχὴν διὰ τῆς ἐκφώνησεως, «Πρόσχωμιερ».

Πῶς ὁφείλομεν νὰ ἀκροαζώμεθα τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Εὐαγγελίου;

Τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Εὐαγγελίου ὁφείλομεν ν' ἀκροαζώμεθα, ὅρθὸν ἔχοντες καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν, μετὰ μεγίστης προσοχῆς καὶ εὐλαβείας, ὡσανεὶ ἡκούομεν αὐτὸν τὸν Γέλον τοῦ Θεοῦ, τὸν οὐράνιον διδάσκαλον, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, διδάσκοντα ἡμᾶς τὸ θελημα τοῦ οὐρανίου αὐτοῦ Πατρὸς καὶ εὐαγγελιζόμενον ἀφεσιν ἀμαρτιῶν καὶ σωτηρίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἀρχιερεὺς, ἐὰν λειτουργῇ, ἀποτίθεται τὸ μέγα ὡμοφόριον εἰς σημεῖον ἄκρας ταπεινώσεως καὶ ὑπακοῆς εἰς τὸν λαλοῦντα ποιμενάρχην καὶ Σωτῆρα Ἰησοῦν, καὶ ἵσταται ἐν τῇ ὥραιᾳ πύλῃ, εὐλαβῶς ἀκροώμενος τῆς ἀναγνώσεως.

Τί ψέλλεται μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου;

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου ὁ γορὸς ψάλλει μετὰ μέλους «δόξα σοι, Κύριε, δόξα σοι». Τοῦθ' ὅπερ καὶ πάντες οἱ ἐν τῷ ναῷ πιστοὶ ὁφείλομεν νοερῶς νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν, εὐχαριστοῦντες τὸν Κύριον μετὰ βαθυτάτης ἐγκαρδίου εὐγνωμοσύνης, ὅτι κατηξιώσεν ἡμᾶς, καίτοι ἀναξίους, νὰ ἀκούσωμεν τὸν θεῖον αὐτοῦ λόγον καὶ τὴν φωνὴν τοῦ ιεροῦ Εὐαγγελίου, ὅπερ ἐδίδαξεν τὴν ἀληθὴ θεογνωσίαν, καὶ ἀπήλλαξε τοῦ σκότους τῆς πλάνης καὶ τῆς ἀμαρτίας, καὶ καθικετεύοντες συνάμα αὐτὸν, ἵνα ἀποστείλῃ ἡμῖν πνεῦμα μετανοίας καὶ πνεῦμα φόβου Θεοῦ, ὅπως διέλθωμεν καὶ τὸ ἐπίλοιπον τῆς ζωῆς ἡμῶν, ἀπηλλαγμένοι παντὸς πειρασμοῦ καὶ ὀρατῶν καὶ ἀοράτων ἐγθρῶν.

Τί ἔπειται μετὰ ταῦτα;

Μετὰ ταῦτα ἄρχονται ἀμέσως ἐκφωνούμεναι ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἡ τοῦ διακόνου ἐκτενεῖς δεήσεις καὶ ἵκεσίαι, ἀνταποχρινόμεναι πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν διαφόρων μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, ζώντων τε καὶ τεθνεώτων, κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν, καὶ καθικετεύουσαι τὸν Κύριον, ὅπως ἐλεήσῃ ἡμᾶς κατὰ τὸ πλήθιος τοῦ ἐλέους αὐτοῦ, καὶ καταπέμψῃ τοὺς οἰκτιρμοὺς αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ πάντα τὸν λαόν, τὸν ἀπεκδεχόμενον παρ' αὐτοῦ τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος. Προσκαλοῦνται δὲ εἰς τὰς δεήσεις ταύτας οἱ πιστοὶ διὰ τῶν λέξεων τούτων· «Εἴπωμεν πάτερ ἐξ ὁ.λης τῆς ψυχῆς καὶ ἐξ ὁ.λης τῆς διαροίας ἡμῶν, εἴπωμεν». Εἰς δὴ λωσιν δὲ τῆς θερμότητος τῶν διαφόρων τούτων δεήσεων καὶ πρὸς περισσοτέραν αὐτῶν ἐπίτασιν, ἡ Ἐκκλησία διέταξεν, ἵνα ἐκάστη τῶν δεήσεων ἐπισφραγίζηται διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ χοροῦ τριτῆς ἐπαναλήψεως τοῦ «Κύριε, ἐλέησον»· διὰ τοῦτο ἡ ἐκτενὴς αὕτη ἐπονομαζεται καὶ διπλῇ.

Τί ὄφελουσιν οἱ ἐν τῷ ναῷ πιστοὶ νὰ πράττωσι κατὰ τὴν ἐκτενὴ ταύτην ἵκεσίαν;

Οἱ ἐν τῷ ναῷ παριστάμενοι χριστιανοί, ἀκούοντες μετὰ προσοχῆς ἐκάστην τῶν αἰτήσεων τούτων, ὄφελουσι νὰ συνενόνωσι μετὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν καὶ νὰ καθικετεύωσι θαρρούντως τὸν Κύριον περὶ παντός, ὑπὲρ τοῦ ὅποίου εὔχεται ἡ Ἐκκλησία, ἐκτείνοντες τὴν ἀγάπην αὐτῶν πρὸς πάντας, καὶ οἰκείους καὶ ξένους καὶ παρόντας καὶ ἀπόντας καὶ φίλους καὶ ἐγθρούς· διότι οἱ πάντες εἰμεθα μέλη ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σώματος, τοῦ ὅποίου κεφαλὴ ἔστιν ὁ Χριστός.

Τί ἔπειται μετὰ τὴν διπλῆν ταύτην ἐκτενῆ ἵκεσίαν;

Μετὰ τὴν διπλῆν ταύτην ἐκτενῆ ἵκεσίαν ὁ διάκονος προσκαλεῖ τοὺς κατηχουμένους, ἵνα ἀναπέμψωσι τὰς πρὸς τὸν Κύριον εὐχὰς αὐτῶν διὰ τῶν λέξεων «Εὔξασθε οἱ κατηχούμενοι τῷ Κυρίῳ». διότι προσεγγίζει ἡ ὥρα, καθ' ἣν οὗτοι ὄφείλουσι νὰ ἔξελθωσι τῆς ἐκκλησίας· ἔπειτα δὲ διὰ τῶν λέξεων «Οἱ πιστοὶ ὑπὲρ τῶν κατηχούμενῶν δεηθῶμεν», προτρέπεται ταῦτοχρόνως καὶ τοὺς πιστούς, ἵνα καὶ αὐτοὶ καθικετεύσωσι τὸν Κύριον ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων, ὅπως ἐλεήσῃ αὐτούς, φωτίσῃ τὸν νοῦν αὐτῶν πρὸς κατανόησιν τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ Εὐαγγέλιον τῆς δικαιοσύνης, καὶ καταξιώσῃ αὐτοὺς διὰ τοῦ βαπτίσματος νὰ συγκαταλεγθῶσιν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν πιστῶν, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ἡ ἀγία αὐτοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. Ἐπισφραγίζει δὲ ταῦτα ὁ διάκονος, παρακελεύθερος τοὺς κατηχουμένους νὰ κλίνωσι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ ἀօράτως παρισταμένου Κυρίου εἰς σημεῖον τῆς ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας πλήρους αὐτῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἀφοσιώσεως.

Ταῦτα λέγοντος τοῦ διακόνου, τί ποιεῖ ὁ Ἱερεὺς ἐν τῷ ἀγίῳ βήματι;

Ἐνῷ ὁ διάκονος παρακελεύεται οὕτω τοὺς πιστούς ἵνα δεηθῶσιν ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων, ὁ Ἱερεὺς, ἰστάμενος ἐνώπιον τῆς ἀγίας τραπέζης, εὐχετᾷ μυστικῶς πρὸς τὸν ἐν ὑψηλοῖς κατοικοῦντα Κύριον, τὸν τὴν σωτηρίαν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἔξαποστείλαντα, ὅπως, ἐπιβιλέψας ἐπὶ τοὺς κατηχουμένους, τοὺς ὑποκεκλικότας αὐτῷ τὸν ἑαυτῶν αὐχένα, καταξιώσῃ αὐτοὺς ἐν καιρῷ εὐθέτῳ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας, τῆς ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν καὶ τοῦ ἐνδύματος τῆς ἀφθαρσίας, ἐνώσῃ τῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ Ἐκκλησίᾳ καὶ συγκαταριθμήσῃ

αύτοὺς τῇ ἐκλεκτῇ αὐτοῦ ποίμνῃ. Τὸν δὲ σκοπὸν τοῦ ἔξαιτουμένου τούτου ὑπὲρ τῶν κατηγουμένων ἐλέους λέγει ὁ Ἱερεὺς ἐκφώνως εἰς ἐπήκοον πάντων τῶν προσευχομένων· «ἴτα καὶ σύτοὶ σὺν ἡμῖν δοξάζωσι τὸ πάτημον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου, τὸν Πατρὸς καὶ τοῦ Γιοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Ηρεύματος».

Ταῦτα ἐκφωνῶν ὁ Ἱερεὺς τί ποιεῖ συγχρόνως;

Οἱ Ἱερεὺς ἐκφωνῶν ταῦτα ἔξαπλοι συγχρόνως ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης τὸ καθηγιασμένον εἰλητόρ, τοῦθ' ὅπερ δεικνύει, ὅτι ἀρχεται πλέον ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν, τουτέστιν ἡ ἐκτέλεσις τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας εὐχαριστίας, ἡ προσφορὰ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, εἰς ἣν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παρευρίσκωνται ἐν τῷ ναῷ παρὰ μόνον οἱ βεβαπτισμένοι πιστοί, διὰ τοῦτο ἀμέσως καὶ ὁ διάκονος τετράχις κατ' ἐπανάληψιν συντόνως διακελεύεται τοὺς κατηγουμένους, ἵνα ἔξελθωσι τῆς ἐκκλησίας, λέγων μεγάλη τῇ φωνῇ· «Οσοι κατηχούμενοι, προέλθετε· οἱ κατηχούμενοι, προέλθετε· ὅσοι κατηχούμενοι, προέλθετε· μήτις τῷ κατηχούμενῷ».

Μὴ ὑπαρχόντων πλέον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κατηγουμένων, διὸ τί ἐκφωνοῦνται καὶ τώρα αἱ αἰτήσεις αὗται;

Μολονότι, ἀφ' ὅτου ἐπετράπη ὁ νηπιοθαπτισμός, ἔξελιπε πλέον ἡ τάξις τῶν κατηγουμένων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅλοι δέ, οἱ ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς ἥδη εἰς κοινὴν προσευχὴν συνερχόμενοι, εἰσὶ βεβαπτισμένοι καὶ πεφωτισμένοι διὰ τῆς γάριτος τοῦ παναγίου Πνεύματος, εἰσὶ δηλονότι πιστοί, ἡ Ἐκκλησία δμῶς ἔξακολουθεῖ καὶ πάλιν νὰ ἐπαναλαμβάνῃ πάντοτε ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ τὰς ὑπὲρ τῶν κατηγουμένων δεήσεις ταύτας καὶ ἐκφωνήσεις διὰ δύο λόγους. Πρῶτον, διότι πρέπει νὰ τηρήται ἀμετάθλητος καὶ ὅλως ἀπαραποίητος ἡ ἀρχαία τάξις τῆς θείας λειτουργίας, καὶ δεύτερον, ὅδη

(ΧΡΙΣΤ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ).

καὶ οὐσιωδέστερον, διότι ἡ Ἐκκλησία διὰ τῶν ἐκφωνήσεων τούτων θέλει νὰ ὑποδείξῃ συμβολικῶς, ὅτι καὶ τώρα ἀκόμη μεταξὺ τῶν γριστιανῶν ὑπάρχουσι πολλοί, οἱ ὄποιοι, καίτοι βεβαπτισμένοι καὶ πιστοί, ἀλλὰ τὰ διανοήματά καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν εἰσὶ τοιαῦτα, ὥστε δὲν δύνανται νὰ παρευρεθῶσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ φρικτοῦ τούτου μυστηρίου. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ἡμεῖς, ὁσάκις ἀκούομεν τὰς ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων ἐκφωνήσεις, ὀφείλομεν, ἐξετάζοντες ἀκριβῶς ὅλον τὸν βίον καὶ τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἐνώπιον τοῦ παντογνώστου Θεοῦ, νὰ ἰδωμεν ἐὰν εἴμεθα ἄξιοι νὰ παρασταθῶμεν εἰς τὴν ἀγαίμαχτον ταύτην θυσίαν· ἀλλως, ἂμα ἀκούσωμεν τὸν διάκονον ἐκφωνοῦντα «ὅσοι κατηχούμενοι, προέλθετε» ὀφείλομεν ἡ νὰ ὁμολογήσωμεν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τὰς πληγὰς τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων καὶ μετὰ συγτριβῆς καρδίας νὰ ζητήσωμεν παρὰ τοῦ Κυρίου τὴν ἀφεσίν αὐτῶν καὶ νὰ μετανοήσωμεν, ἡ νὰ ἐξέλθωμεν καὶ ἡμεῖς ἀμέσως ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ· διότι ὁ τόπος οὗτος εἶναι φοβερὸς καὶ τὸ τελούμενον ἐν αὐτῷ μυστήριον ἀντὶ ἰλασμοῦ καὶ σωτηρίας θέλει χρησιμεύσῃ εἰς κατάκρισιν καὶ αὐστηροτέραν καταδίκην ἡμῶν, τολμώντων νὰ ἐμβλέπωμεν διὰ πονηρῶν καὶ ἀκαθάρτων ὄφθαλμῶν εἰς τὸ προκείμενον σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου καὶ νὰ ἀκούωμεν διὰ μεμολυσμένων ὥτων τὰ φρικτὰ ἐκεῖνα ρήματα, ἐνώπιον τῶν ὅποιων καὶ ἀγγελοι ἵλιγγιῶσι καὶ τρέμουσιν. Αἱ ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων λοιπὸν ἐκφωνήσεις χρησιμεύουσιν ἥδη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὡς ἀφορμὴ μετανοίας διὰ τοὺς πιστούς.

III

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΠΙΣΤΩΝ.

Ποίον μέρος τῆς λειτουργίας ὄνομάζεται λειτουργία τῶν πιστῶν;

Λειτουργία τῶν πιστῶν ὄνομάζεται ὅλον ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς λειτουργίας, τὸ ὅποιον, ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ διακόνου «ὅσοι πιστοί», παρατείνεται μέχρι τῆς ἀπολύσεως, τουτέστι μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ ἵερως γινομένης ἐκφωνήσεως: «Ἐντολὴ Κυρίου καὶ ἔλεος ἔθιοι ἐφ' ὑμᾶς, τῇ αὐτῷ χάριτι καὶ φιλαρθρωπίᾳ».

Διὰ τί τὸ μέρος τοῦτο τῆς λειτουργίας ὄνομάζεται λειτουργία τῶν πιστῶν;

Τὸ μέρος τοῦτο τῆς λειτουργίας ὄνομάζεται λειτουργία τῶν πιστῶν· διότι μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ διακόνου «ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε· μή τις τῷ κατηχούμενῷ», ὅλοι οἱ κατηχούμενοι, καθὼς καὶ οἱ δημοσίᾳ μετανοοῦντες χριστιανοί, ως περιπεσόντες ἢ εἰς ἀμάρτημά τι, ἢ εἰς αἴρεσιν τινα, ἐξήρχοντο ἀμέσως μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐκ τῆς ἐκκλησίας, καὶ παρεύθυντο ἐκλείσαντο ὑπὸ τῶν ἐπὶ τούτῳ τεταγμένων θυρῶν αἱ θύραι τοῦ ναοῦ, ἐπετρέπετο δὲ μόνον εἰς τοὺς πιστούς, τουτέστιν εἰς τοὺς βεβαπιτιμένους καὶ μὴ ἐν δημοσίᾳ μετανοοίᾳ εὑρισκομένους χριστιανούς, νὰ μένωσιν ἐν τῷ ναῷ καὶ νὰ παρίστανται εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας.

Τί ἀποδεικνύει ἡ πρᾶξις αὕτη τῆς ἐκκλησίας;

Η πρᾶξις αὕτη τῆς ἐκκλησίας ἀποδεικνύει τρανότατα τὴν μεγίστην τοῦ μέρους τούτου τῆς θείας λειτουργίας σπουδαιότητα· διότι ἐν τούτῳ ἐπιτελεῖται ὁ

καθαγιασμὸς τῶν τιμίων δώρων, τουτέστιν ὁ ἐκ τῆς προθέσεως μεταφερόμενος ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης ἄρτος καὶ οἶνος μεταβάλλονται διὰ τῆς ἐπικλήσεως καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἀγίου Πνεύματος εἰς ἀληθινὸν σῶμα καὶ ἀληθινὸν αἷμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ, προσφερόμενα εἰς τὸν Θεὸν ὡς θυσίᾳ αἰνέστεως, εὐχαριστίας, δεήσεως καὶ ἔξιλασμοῦ ὑπὲρ πάντων, ζώντων τε καὶ τεθνεώτων, μεταλαμβάνονται ὑπὸ τῶν πιστεύοντων εἰς ἀγιασμὸν ψυχῆς τε καὶ σώματος.

Πῶς ἔρχεται ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν καὶ τί ποιεῖ ἐν τούτῳ ὁ Ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος;

Ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν ἔρχεται διὰ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ διακόνου «ὅσοι πιστοί». Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης πλέον ἀπὸ μέρους μόνον τῶν πιστῶν ἀναπέμπονται πρὸς τὸν Θεόν δεήσεις, διὰ τοῦτο ὁ μὲν Ἱερεὺς πρὸ τῆς ἀγίας τραπέζης εὐχαριστεῖ τὸν Κύριον, ὅτι κατηξίωσεν αὐτὸν νὰ παραστῇ ἐνώπιον τοῦ ἀγίου θυσιαστηρίου καὶ νὰ προσπέσῃ εἰς τοὺς οἰκτιρμοὺς αὐτοῦ ὑπέρ τε τῶν ιδίων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοητῶν, καὶ εὔχεται, ἵνα ὁ Θεός, προσδεξάμενος τὴν δέησιν αὐτοῦ, καταστήσῃ αὐτὸν ἄξιον τοῦ προσφέρειν αὐτῷ δεήσεις καὶ ικεσίας καὶ θυσίας ἀναιμάτους ὑπὲρ παντὸς τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος. Οἱ δὲ διάκονος, ιστάμενος ἔξω, προσκαλεῖ γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ τοὺς πιστοὺς εἰς δέησιν διὰ τῶν ὀλίγων μὲν τούτων, ἀλλ’ ἐμφαντικωτάτων λέξεων. «Οσοι πιστοί, ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν· ἀρτιλαβοῦ, σῶσορ, ἐλέησορ καὶ διαφύλαξορ ἡμᾶς, ὁ Θεὸς τῇ σῇ χάριτι.» Εὐθὺς δὲ πάλιν ἀμέσως ἐπαναλαμβάνει καὶ ἐκ δευτέρου τὴν αὐτὴν αἵτησιν, ἐπισφραγίζων αὐτὴν ἐκάστοτε διὰ τῆς ἐκφωνήσεως «σοφία».

Τί σημαίνει ἡ ἔμεσος αὕτη ύπό του διακόνου ἐπανάληψις τῆς αὐτῆς αἰτήσεως καὶ τῆς ἐκφωνήσεως «σορία»;

Τοῦτο σημαίνει, ὅτι οἱ ἐν τῷ ναῷ προσευχόμενοι χριστιανοὶ ὀφείλουσιν νὰ ἐπιβάλλωσιν εἰρήνην καὶ εἰς τὸν νοῦν καὶ εἰς τὴν ψυχὴν αὐτῶν καὶ οὕτω νὰ καθικετεύωσιν ἐπιμόνως καὶ θερμῶς τὸν Κύριον· διότι πρόκειται ἐνώπιον αὐτῶν νὰ ἐκτελεσθῇ τὸ ἀκατάληπτον ἐκεῖνο καὶ μέγα μυστήριον, τὸ ὅποιον ἡ προσιώνιος τοῦ Θεοῦ σοφία προώρισε διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἡ λέξις λοιπὸν σορία ἀναγγέλλει, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ἔναρξιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας καὶ προτρέπει τοὺς χριστιανούς, ἵνα προπαρασκευάσωσι πρὸς τοῦτο καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὸ σῶμα αὐτῶν.

Ἐν τῇ ἐπαναλήψει τῆς αἰτήσεως τί γίνεται ἐν τῷ ναῷ καὶ ἐν τῷ βήματι;

Ἐν τῇ ἐπαναλήψει τῆς ύπὸ του διακόνου ἐκφωνουμένης ταύτης αἰτήσεως ἐν μὲν τῷ ναῷ ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν, ὡς ἀπὸ μέρους ὄλων τῶν πιστῶν, ὀφείλει μετὰ κατανύξεως καὶ εὐλαβείας νὰ ἀντιφωνῇ τὸ «Κύριε ἐλέησον»· ἐν δὲ τῷ ἀγίῳ βήματι, ἐνώπιον τῆς ἀγίας τραπέζης, ὁ ἵερεὺς ἐπίσης, ὡς ἀπὸ προσώπου πάντων τῶν πιστῶν, ἐπιτείνει καὶ αὐτὸς ἔτι μᾶλλον τὴν πρὸς τὸν θεὸν δέησιν, καθικετεύων αὐτόν, ὅπως, ἐπιθέψεις ἐπὶ τὴν δέησιν ἡμῶν, καθαρίσῃ τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα ἡμῶν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, χαρίσηται ἡμῖν προκοπὴν βίου καὶ πίστεως καὶ συνέσεως πνευματικῆς, καὶ καταξιώσῃ ἡμᾶς πάντοτε μετὰ φόβου καὶ ἀγάπης λατρεύειν αὐτῷ, ἀκατακρίτως μετέγειν τῶν ἀγίων αὐτοῦ μυστηρίων, καὶ τῆς ἐπουρανίου βασιλείας ἀξιωθῆναι. Τὸ δὲ συμπέρασμα τῆς θερμῆς ταύτης δεήσεως λέγει ὁ ἵερεὺς ἐκ-

φώνως εἰς ἐπήκοον πάντων μετὰ τὸ πέρας τῶν τοῦ διαχόνου αἰτήσεων, ἔχον οὕτως· «Οπωρ, ύπὸ τοῦ κράτους σου πάντοτε γραττάμενοι, σοὶ δόξαν ἀραπέμπωμεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Γίῳ καὶ τῷ ἀγίῳ Πρεματὶ» κατλ.

Διὰ τί τὸ συμπέρασμα τοῦτο τῆς εὐγῆς τοῦ Ιερέως λέγεται ὑπὸ αὐτοῦ ἐκφώνως;

Ἔνα καὶ οἱ λοιποὶ χριστιανοί, οἱ ἔξω τοῦ Ιεροῦ Βῆματος ἴσταμενοι, καὶ νοερῶς μετ' αὐτοῦ συμπροσευχόμενοι, εἰς τοῦτο καὶ μόνον συνενώσωσιν ὅλας αὐτῶν τὰς πρὸς τὸν Θεὸν εὐχὰς καὶ δεήσεις, τουτέστιν εἰς τὴν δοξολογίαν τῆς παναγίας Τριάδος, καὶ οὕτω γενινωσιν ἄξιοι πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ βασιλέως τῶν βασιλευόντων, τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τοῦ οὐρανίου ἀμνοῦ, ὅστις ἔρχεται ἥδη ὑπὲρ ἡμῶν σφαγιασθῆναι.

Τί ἔπειται μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην;

Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην εὐθὺς ὁ δεξιὸς χορὸς ἀρχεται ψάλλων ἀργῶς καὶ μετὰ μέλους τὸν χερουβικὸν λεγόμενον ὕμνον, διὰ τοῦ δπού προτρέπονται οἱ ἐν τῷ ναῷ προσευχόμενοι χριστιανοί, οἱ τὰ Χερουβίμ μυστικῶς εἰκονίζοντες, καὶ τῇ ζωοποιῷ Τριάδι τὸν τρισάγιον ὕμνον προσάρδοντες, ὅπως, ἀποθέμενοι πᾶσαν βιωτικὴν μέριμναν, προετοιμάσωσι καὶ τοὺς ὄφθαλμούς καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν, ἵνα μετὰ τοῦ προσήκοντος φόρου καὶ εὐλαβείας ὑποδεγθῶσι τὸν βασιλέα τῶν βασιλευόντων, τὸν Γίον τοῦ Θεοῦ, ὅστις γεννόμενος διὰ τὴν ἄφατον καὶ ἀμέτρητον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν ἀνθρωπος, ἔρχεται ἥδη, ὡς ἀμνὸς ἄκακος, εἰς τὸ ἐκούσιον πάθος, καίτοι χιλιάδες ἀγγέλων καὶ μυριάδες ἀργαγγέλων, ἀσφάτως αὐτὸν δορυφοροῦντες, ἥδυναντο νὰ διασυλλάξωσιν ἀπὸ τῆς κακίας τῶν ἀνθρώπων τῶν καὶ ἀβλαβῆ.

Τί τελεῖται ἐν τῷ ἀγίῳ βήματι, ψαλλομένου τοῦ χερουβικοῦ ὑμνου;

Ψαλλομένου τοῦ χερουβικοῦ ὑμνου, ὁ ἵερεὺς πρὸ τῆς ἀγίας τραπέζης, ἀνατείνων καὶ τὰς γεῖρας καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν πρὸς τὸν Θεὸν ἀναγνωρίζει ἐν πρώτοις τὴν ιδίᾳν ἀναξιότητα, ἐφεξῆς δὲ καθικετεύει αὐτόν, ὡς τὸν μόνον ἀγαθὸν καὶ εὐήκοον, σπως ἐπιβλέψας καθαρίσῃ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς· καὶ τελευταῖον ἐπισφραγίζει τὴν κατανυκτικωτάτην ταύτην δέησιν, δεόμενος τοῦ Θεοῦ, σπως μὴ ἀποστρέψῃ πὸ πρόσωπον ἀπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καταξιώσῃ αὐτὸν προσενεγκεῖν τὰ προκείμενα δῶρα. Μετὰ δὲ ταῦτα θυμιάστας τὴν ἀγίαν τράπεζαν, τὴν πρόθεσιν, τὰς ἐν τῷ εἰκονοστασίῳ ἀγίας εἰκόνας καὶ τὸν λαόν, καὶ ἀσπασάμενος μετὰ τοῦ διακόνου τὴν ἀγίαν τράπεζαν, προσέργεται εἰς τὴν ἀγίαν πρόθεσιν, ἀποκαλύπτει τὰ κεκαλυμμένα τέμια δῶρα, ἐπιπλήσιν ἐπὶ μὲν τῶν ὅμιων τοῦ διακόνου τὸν ἀέρα, ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς τὸν δίσκον μετὰ τοῦ ἀγίου ἄρτου, αὐτὸς δὲ λαβὼν ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ τὸ ἀγιον ποτήριον, ἐξέργεται διὰ τῆς βορείας τοῦ ἱεροῦ πύλης, προπορευομένου τοῦ διακόνου. Καὶ οὕτω τελεῖται ἡ μεγάλη λεγαμένη εἰσοδος, τουτέστιν ὃ τε ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος, προπορευομένων ἀνημμένων λαμπάδων καὶ τοῦ θυμιάματος, διέρχονται τὸν ναόν, ἐπιφωνοῦντες ἐξ ὑπαμοιῆτος ταῦτα: «Πάρτωρ ἡμῶν μηνοθεῖτη Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, πάρτοτε, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰώνας τῷρι αἰώνων»· καὶ εἰσέργωνται αὐθίς διὰ τῆς ὥραίας πύλης εἰς τὸ ἀγιον βῆμα ἐνώπιον τῆς ἀγίας τραπέζης, ὅπου καὶ κατατίθησιν ὁ ἱερεὺς τὰ ἀγια δῶρα.

Τί σημαίνουσι τὰ ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ εἰσόδῳ τελούμενοι; Η μεγάλη αὕτη εἰσοδος τῶν ἀγίων δώρων καθόλου

μὲν ἔξεικονίζει συμβολικῶς τὴν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἀποκαθήλωσιν τοῦ ἀσπίλου καὶ ἀγράντου σώματος τοῦ Σωτῆρος καὶ τὴν μεταφορὰν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Γολγοθᾶ εἰς τὸν τάφον. Τὰ δὲ καθέκαστα τῆς Ἱερᾶς ταύτης συμβολικῆς εἰκόνος, ἦν βλέπομεν ἐκάστοτε διαγραφομένην ἔμπροσθεν τῶν ὄφθαλμῶν ἡμῶν, ἔχουσιν ως ἔξης. Οἱ Ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος παριστάνουσι τὸν εὐσχήμονα Ἰωσῆφ μετὰ τοῦ Νικοδήμου, οἵτινες, καθελόντες ἀπὸ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ μετέφερον αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Γολγοθᾶ εἰς πλησίον κείμενον κῆπον, ἐν φῶ τὴν τάφος λελαξευμένος. Οἱ ἐπὶ τῶν ὕμων τοῦ διακόνου προσαρτώμενος ἀήρ καὶ τὰ λοιπὰ ἄμφια, δι’ ὧν καλύπτονται τὰ ἅγια, ἔξεικονίζουσι τὴν καθαρὰν ἐκείνην σινδόνα καὶ τὰς λοιπὰς ὀθόνας, δι’ ὧν περιετύλιξαν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου. Τὸ προπορευόμενον ἔμπροσθεν τῶν ἀγίων δώρων θυμίαμα, δι’ οὗ ταῦτα ἀδιαλείπτως θυμιάζονται, ὑπεμφάνει συμβολικῶς τὴν συμύρναν ἐκείνην, τὴν ἀλόγην καὶ τὰ λοιπὰ μύρα, δι’ ὧν ἥλειψαν πρὸ τοῦ ἐνταφιασμοῦ τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος. Η δὲ καταθέσις τῶν ἀγίων τούτων δώρων ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης, τῆς ἔξεικονίζουσης τὸν κῆπον τοῦ Ἰωσῆφ, ἐν φῶ τῷ μνημεῖον, σγυμαίνει τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἱερεὺς, καταθέτων τὸν ἀγιον ἄρτον ἐπὶ τοῦ ἡπλωμένου ἀρτιψητοῦ, ὅπερ θεωρεῖται ως τύπος καὶ εἰκὼν συμβολικῆς αὐτοῦ τοῦ τάφου τοῦ Κυρίου, ἀναγινώσκει εὐλαβῶς τὸ τροπάριον τοῦτο: «Οἱ εὐσχήμωρ Ἰωσῆφ, ἀπὸ τοῦ ξύλου καθελὼρ τὸ ἄχρατόρ σου σῶμα, σιγδόνι, καθαρῇ εἰλήσας καὶ ἀρώμασιν, ἐν μυῆματι καιρῷ κηδεύσας ἀπέθετο». Καθὼς δὲ ὁ Ἰωσῆφ καὶ ὁ Νικόδημος ἐκάλυψαν τὴν θύραν τοῦ μνημείου διὰ λίθου, οὕτω καὶ ὁ Ἱερεὺς καλύπτει ἀμέσως τὰ τίμια δῶρα διὰ τοῦ ἀέρος. Εἰς σύμβολον δὲ τῆς κουστωδίας ἐκείνης τῶν

στρατιωτῶν, τὴν ὁποίαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι παρέταξαν εἰς φρουρὰν παρὰ τὸν τάφον τοῦ Κυρίου, ἐνταῦθα κλείεται ἀμέσως ἡ ὥραια πύλη καὶ τὸ καταπέτασμα.

Τελουμένης τῆς μεγάλης εἰσόδου, τί ὀφείλουσι νὰ κάμνωσιν οἱ γριστιανοί;

Οἱ ἐν τῷ ναῷ προσευχόμενοι γριστιανοί, βλέποντες ἐνώπιον τῶν ιδίων ἡμῶν ὄφθαλμῶν διαγραφομένην τὴν ζωγρὰν ταύτην τῶν παθῶν καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος εἰκόνα, ὀφείλομεν, ἀναλόγιζόμενοι ὅτι ταῦτα πάντα ὑπέστη ὁ Κύριος διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, νὰ συνενωθῶμεν καὶ ἡμεῖς μετὰ τῶν ἀοράτως παρισταμένων Χερουβίμ καὶ νὰ δοξολογήσωμεν μετ' αὐτῶν τὸν βασιλέα τῆς δόξης, ψάλλοντες αὐτῷ Ἀλητηλονία. "Οταν δὲ ἀκούωμεν τὸν διάκονον καὶ τὸν ἵερα ἐκφονοῦντας κατὰ τὴν εἰσόδον ταύτην τὸ «Πάντων ἡμῶν μητσθεῖται Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ», τότε καὶ ἡμεῖς, κλίνοντες ἐν ἄκρᾳ ταπεινώστει τὴν κεφαλὴν ἐνώπιον τῶν προαγομένων ἀγίων δώρων, ὀφείλομεν νὰ ἐπιφωνῶμεν ἔκαστος ἐν ειλικρινεῖ μετανοίᾳ καὶ ἐν πλήρει συντριβῇ καρδίας, ὡς ὁ μετανοῶν ἐκεῖνος ληστὴς ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, πρὸς τὸν Κύριον «Μητσθητι μον, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου», καὶ οὕτω νὰ φιλοτιμηθῶμεν καὶ ἡμεῖς, ὡς οἱ μυροφόροι ἐκεῖναι τὸ πάλαι γυναῖκες, νὰ προσφέρωμεν εἰς τὸν ἐνταφιαζόμενον Σωτῆρα ἡμῶν, ὡς μύρα εὐώδη καὶ εὐπρόσδεκτα, βίον ἀγιον, ἔργα ἀρετῆς καὶ ἔργα ἀγάπης.

Τί ἔπειται μετὰ τὴν μεγάλην εἰσόδου;

Ἐπειδὴ ἡ στιγμὴ αὐτη ἐίναι ἡ καταλληλοτέρα, ἔπως συνενώσαντες πάντες, οἱ ἐν τῷ ναῷ παριστάμενοι πιστοί, καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, μιᾳ φωνῇ ζητήσωμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν θεραπείαν τῶν διαφόρων

ήμων ἀναγκῶν, διὰ τοῦτο ἡ μῆτηρ ἡμῶν Ἐκκλησία, προνοοῦσα ὑπὲρ ἡμῶν ποικιλοτρόπως, ἐφρόντισε νὰ διαρίσῃ, ἵνα εὐθὺς μετὰ τὴν κατάθεσιν τῶν τιμίων δώρων ὁ διάκονος, ἡ ἐλλείψει τούτου, ὁ ιερεὺς, ὡς ἀπὸ μέρους ὅλων τῶν χριστιανῶν, ἀναπέμπη μεγαλοφώνως πρὸς τὸν Κύριον ἔξι διαφόρους αἰτήσεις.

Τί ζητοῦμεν διὰ τῆς πρώτης αἰτήσεως;

Διὰ τῆς πρώτης αἰτήσεως ζητοῦμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἵνα βοηθήσῃ ἡμᾶς νὰ διέλθωμεν ὅλην τὴν ἡμέραν ἐν χριστιανικῇ τελειότητι καὶ ἀγνότητι, τηροῦντες μὲν ἀκριβῶς καὶ ἐκπληροῦντες ὅλας τὰς ἐντολὰς τοῦ Σωτῆρος καὶ τὰς διατάξεις τῆς Ἐκκλησίας, βιοῦντες δὲ ἐναρέτως, εἰρηνικῶς καὶ ἀναμαρτήτως.

Τί ζητοῦμεν διὰ τῆς δευτέρας αἰτήσεως;

Διὰ τῆς δευτέρας αἰτήσεως ἰκετεύομεν τὸν Θεόν, ἵνα ἔξαποστελλῃ εἰς ἡμᾶς ἔξι οὐρανοῦ τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, ὃπως οὗτος ἐμπνέῃ καὶ εἰς τὸν νοῦν καὶ εἰς τὴν ψυχὴν ἡμῶν τὴν εἰρήνην, γειραγωγὴν καὶ διαφυλάττην ἡμᾶς ἀπὸ παντὸς κακοῦ, καθοδηγῶν πάντοτε ἀσφαλῶς, εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν, εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς.

Τί ζητοῦμεν διὰ τῆς τρίτης αἰτήσεως;

Διὰ τῆς τρίτης αἰτήσεως ἔξαιτούμεθα παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἵνα συγγρήσῃ πᾶσαν ἡμῶν ἀμαρτίαν, εἴτε μικράν, εἴτε μεγάλην, εἴτε ἐκούσιον, εἴτε ἀκούσιον, εἴτε λόγω, εἴτε ἔργῳ, εἴτε κατὰ διάνοιαν πεπραγμένην.

Τί ζητοῦμεν διὰ τῆς τετάρτης αἰτήσεως;

Διὰ τῆς τετάρτης αἰτήσεως παρακαλοῦμεν καὶ καθικετεύομεν τὸν Θεόν, ἵνα αὐτός, ὁ θέλων πάντας ἀνθρώπους σωθῆγαι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, ὁ συντηρῶν καὶ προνοῶν περὶ πάντων καὶ ὁ τὰ πάντα

εἰδὼς καὶ τὰ πάντα πρὸς τὸ συμφέρον ἐκάστου οἰκονομῶν, γορηγῆσῃ εἰς ἡμᾶς μὲν πᾶν ὅ, τι νομίζει ἀναγκαῖον, καλὸν καὶ συμφέρον, καὶ συντελοῦν εἰς τε τὴν σωματικὴν ἡμῶν ὑπαρξίαν καὶ εὐημερίαν καὶ εἰς τὴν ψυχικὴν σωτηρίαν· εἰς δὲ τὸν λοιπὸν κόσμον ἔξαποστείλη πνεῦμα ἀγάπης καὶ πνεῦμα ἡσυγίας.

Τί ζητοῦμεν διὰ τῆς πέμπτης αἰτήσεως;

Διὰ τῆς πέμπτης αἰτήσεως ζητοῦμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ μόνον ταύτην τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ καὶ ὅλας τὰς ἡμέρας καὶ ὅλα τὰ ἔτη, τὰ ὅποια ἥθελεν εὐδοκήσῃ νὰ χαρίσῃ εἰς ἡμᾶς ἐν τῇ ἀπείρῳ αὐτοῦ ἀγαθότητι, καταξιώσῃ νὰ διέλθωμεν, ὡς ἀληθεῖς χριστιανοί, συνδεδεμένοι τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης, τῆς ὄμονοίας καὶ τῆς εἰρήνης, καὶ ἔτοιμοι πάντοτε ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας νὰ μετανοήσωμεν ἐν πάσῃ περιπτώσει, καθ' ἣν ἥθελομεν, συνεργείᾳ τοῦ μισοκάλου διαβόλου, ὑπόπεσῃ εἰς οἰονδήποτε ἀμάρτημα.

Τί ζητοῦμεν διὰ τῆς ἕκτης αἰτήσεως;

Διὰ τῆς ἕκτης καὶ τελευταίας αἰτήσεως παρακαλοῦμεν θερμῶς τὸν Κύριον, ὅπως μὴ μόνον τὴν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ τὰ τέλη αὐτῆς χαρίσηται ἡμῖν ἀπηλλαγμένα πάστης ὁδύνης καὶ πόνου καὶ θλίψεως καὶ τρόμου καὶ αἰσχύνης, τὰ ὅποια δοκιμάζουσι πάντοτε ἐν ὥρᾳ θανάτου πάντες οἱ μὴ καλῶς καὶ κατὰ Θεὸν ζήσαντες καὶ μὴ μετανοήσαντες ἀμαρτωλοί· διὰ τοῦτο ἐπισυνάπτομεν προσέτι εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην καὶ τὴν δέρσιν, ὅπως ὁ Θεὸς καταξιώσῃ ἡμᾶς νὰ δώσωμεν καλὴν ἀπολογίαν ἐνώπιον τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου βήματος, ἐφ' οὐ, καθήμενος ἐν δόξῃ ὁ ἥδη πρὸ τῶν ὀστιαλιμῶν ἡμῶν σφαγιαζόμενος καὶ ἐνταφιαζόμενος Γίος τοῦ Θεοῦ, θέλει κρίνη ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ πάντας, ζῶντάς τε καὶ νεκρούς.

Πῶς ἐπισφραγίζονται αἱ αἰτήσεις αὗται;

Αἱ αἰτήσεις αὗται ἐπισφραγίζονται διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ὄντος παναγίας ἀχράντου, ὑπερευλογημένης καὶ ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ πάντων τῶν ἀγίων, οὓς, προσαλλόμενοι μεσίτας ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν, ὑπισχγούμεθα ἀφιερώσαι εἰς αὐτὸν πᾶσαν ἡμῶν τὴν ζωήν.

Τῶν αἰτήσεων τούτων ἐκφωνουμένων, τί ποιεῖ ὁ ἵερεὺς ἐν τῷ βήματι καὶ ὁ λαός ἐν τῷ ναῷ;

Τῶν αἰτήσεων τούτων ἐκφωνουμένων ὑπὸ τοῦ διακόνου, ὁ μὲν ἵερεὺς ἐνώπιον τῆς ἀγίας τραπέζης καθικετεύει μυστικῶς τὸν Θεόν, τὸν δεχόμενον θυσίαν αἰνέσεως παρὰ τῶν ἐπικαλουμένων αὐτὸν ἐξ ὅλης καρδίας, ὅπως, προσδεξάμενος καὶ ἡμῶν τῶν ἀμαρτωλῶν τὴν δέησιν ικανώσῃ αὐτὸν προσενεγκεῖν αὐτῷ δῶρα τε καὶ θυσίας πνευματικὰς ὑπὲρ τῶν ἑαυτοῦ ἀμαρτημάτων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων, καὶ καταστήσας τὴν θυσίαν ἡμῶν εὐπρόσδεκτον, καταπέμψῃ τὴν χάριν τοῦ παναγίου Πνεύματος καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα τίμια δῶρα καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς γριστιανούς. Ἐν δὲ τῷ ναῷ ὁ γορὸς τῶν ψαλτῶν, ως ἀπὸ μέρους τῶν πιστῶν, εἰς ἔκαστην τῶν ἀνωτέρω αἰτήσεων ἀντιφωνεῖ «παράσχον, Κύριε».

Τί ἔπειται μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τῶν αἰτήσεων;

Ἐπειδὴ ὁ Κύριος ἡμῶν διέταξεν, ἵνα πάντοτε πᾶσαν ἡμῶν αἰτησιν παρὰ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἐν τῷ ὄντι ματι αὐτοῦ ποιῶμεν, διὰ τοῦτο εὐθὺς μετὰ τὸ πέρας τῶν αἰτήσεων τούτων ὁ ἵερεὺς ἐκφωνεῖ· «Διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ μονογενοῦς σου Γεωργίου, μεθ' οὐεντὸν τὸν τῷ παταγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Σον Πνεύματι» κτλ. Ἐπειτα δὲ, στρεφόμενος πρὸς τὸν

λαόν, εύλογεῖ αὐτὸν καὶ εὔχεται αὐτοῖς εἰρήνην, ἐπιφωνῶν «εἰρήνη πᾶσι». αὐτὴν δὲ ταύτην τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀμοιβαίαν ἀγάπην καὶ ὄμονιαν συνιστῶν καὶ ὁ διάκονος εἰς πάντας τοὺς παρισταμένους πιστούς, ἐκφωνεῖ ἀμέσως μετὰ τὸν Ἱερέα ταῦτα: «Ἄγαπήσωμεν ἀλλήλους, ἵνα ἐν ὄμοιοιᾳ ὄμοιογήσωμεν».

Διὰ τί συνιστᾶται εἰς τοὺς πιστούς καὶ ὑπὸ τοῦ Ἱερέως καὶ ὑπὸ τοῦ διακόνου εἰρήνη, ἀγάπη καὶ ὄμονια;

Διότι αὐτὴ εἶναι ἡ βάσις καὶ τὸ θεμέλιον τῆς χριστιανικῆς πίστεως· ἄνευ τῆς ἀγάπης οὐ μόνον ἡ πίστις ἡμῶν καὶ ἡ προσευχὴ καὶ πᾶσα ἀλλη ἀρετὴ καὶ θυσία εἶναι νεκρά, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἐκχυνόμενον ἥδη ὑπὲρ ἡμῶν αἷμα τοῦ Χριστοῦ μένει ἐπίσης ἀχρηστὸν καὶ ἀνωφέλες. «Οθεν, ἐπειδὴ πρόκειται ἥδη νὰ ὄμοιογήσωμεν δημοσίᾳ τὴν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν πίστιν ἡμῶν, διὰ τοῦτο ὁφείλομεν πρότερον νὰ ἔχωμεν ἐπὶ τούτῳ ἐν ἡμῖν εἰρήνην καὶ ἀγάπην, ἡτις εἶναι τὸ μόνον γνώρισμα τοῦ ἀληθοῦς χριστιανοῦ, ἀλλως οἱ λόγοι τῆς ἡμετέρας ὄμοιογίας θέλουσιν ὄμοιαζει πρὸς χαλκὸν ἥχοιντα καὶ κύμβαλον ἀλαλάζον.

Τί ἐγίνετο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην;

Διὰ τοῦτο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην, οἱ ἐν τῷ ναῷ παριστάμενοι πιστοί, πρὸς βεβαίωσιν τῆς βασιλευούσης ἐν αὐτοῖς ἀμοιβαίας εἰρήνης καὶ ἀγάπης καὶ ὄμονοίας, ἡσπάζοντο ἀλλήλους, οἱ ἄνδρες τοὺς ἄνδρας καὶ αἱ γυναῖκες τὰς γυναῖκας· ἀλλ' ἀφ' ὅτου ἐψυχράνθη ἡ πίστις καὶ ὁ ζῆλος τῶν χριστιανῶν καὶ ἤρξαντο σπανιώτερον νὰ προσέρχωνται εἰς τὴν θείαν κοινωνίαν, ἔπαισε καὶ ἡ Ἱερὰ αὐτὴ συνήθεια, καὶ περιωρίσθη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος μόνον μεταξὺ τῶν Ἱερουργούντων, οἵτινες, προσκυνήσαντες

κατὰ τὰξιν τὰ κεκαλυμμένα τίμια δῶρα, ἀσπάζονται ἀλλήλων τὰς χεῖρας, τοῦ μὲν προσφωνοῦντος «ὁ Χριστὸς ἐν μέσῳ ἡμῖν» τοῦ δὲ ἐπιφωνοῦντος «καὶ ἔστι καὶ ἔσται». Στημαίνουσι δὲ αἱ λέξεις αὐται, ὅτι ἀγάπη καὶ εἰρήνη καὶ ἔσται καὶ ἔσται διὰ παντὸς μεταξὺ ἡμῶν διότι, ὅπου ὑπάρχει ὁ Χριστός, ἔκει ἀναμφιβόλως βασιλεύει εἰρήνη καὶ ἀγάπη, ὅπου δὲ ὑπάρχει ἀγάπη καθαρὰ καὶ εἰλικρινής, ἔκει καὶ ὁ Θεός ἐν τῷ μέσῳ.

Τί ψέλλει ὁ χορὸς μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην;

Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην ἀμέσως ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν, ώς ἀπὸ προσώπου πάντων τῶν πιστῶν, ὁμολογεῖ μετὰ βαθυτάτης κατανύξεως τὴν ἐγκάρδιον αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐν Τριάδι Θεὸν πίστιν, ψάλλων· «Πατέρα Γίον καὶ ἄγιον Πρεῖμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀγάριστον». Τελουμένου δὲ ἐν τῷ ιερῷ τοῦ ἐν Χριστῷ ἀσπασμοῦ ὑπὸ τῶν ιερουργούντων, καὶ ὁ χορὸς, ώς ἀπὸ μέρους πάντων, ὑπισχνεῖται τὴν ὀφειλομένην πρὸς τὸν Κύριον καὶ Σωτῆρα ἀγάπην, ἐπάξιων τὰ ιερὰ ταῦτα λόγια· «Ἄγαπήσω σε, Κύριε, ἡ ισχύς μου· Κύριος στερέωμά μου, καὶ καταφυγή μου καὶ ρύστης μου».

Τούτου ψαλλομένου, τι ὀφειλουσιν οἱ χριστιανοί νὰ πράττωσι;

Ψαλλομένου τοῦ ιεροῦ τούτου ὕμνου, οἱ ἐν τῷ ναῷ προσευχόμενοι πιστοί, μὴ δυνάμενοι πλέον δημοσίᾳ διὰ τοῦ ἐν Χριστῷ ἀσπασμοῦ νὰ δεῖξωμεν καὶ ἐμπράκτως τὴν χριστιανικὴν ταύτην ἀγάπην, ὀφειλομεν ἐν τῇ ιερᾳ ταύτῃ στιγμῇ νὰ ἐφαρμόζωμεν ἐν ἑαυτοῖς τούλαχιστον τὸ θεῖον τοῦτο παράγειμα, ἀποδιώκοντες ἔκαστος καὶ ἀπὸ τοῦ νοὸς καὶ ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ πᾶν μῆσος, πᾶσαν ἔχθραν καὶ πᾶσαν κακίαν πρὸς τὸν πλη-

σίον ἡμῶν, ἵνα οὕτω δυνηθῶμεν ἐπαξίως καὶ ἀκαταχρίτως νὰ ὁμολογήσωμεν ἀμέσως τὴν πίστιν ἡμῶν.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ὅμινου τούτου τί ἔκφωνεῖ ὁ διάκονος;

Ἡ Ἐκκλησία, θέλουσα νὰ ἐπισπάσῃ καὶ καταστήσῃ ἔτι μᾶλλον συντονωτέραν τὴν προσοχὴν τῶν παρισταμένων πιστῶν εἰς τὴν ἀκρόασιν καὶ νοερὰν ἐνὸς ἑκάστου ὁμολογίαν τῶν ὑψηλῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἀληθειῶν, τῆς θείας καὶ οὐρανόθεν ἀποκεκαλυμμένης ἡμῖν ταύτης σοφίας, ὥριτεν ἵνα, ἀμέσως μετὰ τὸ πέρας τοῦ ὅμινου τούτου, ὁ διάκονος ἀναφωνῇ μεγάλῃ τῇ φωνῇ «τὰς θύρας, τὰς θύρας· ἐρ σορίᾳ πρόσχωμεν»· αἱ λέξεις αὗται: τὰς θύρας, τὰς θύρας, οὕτως ἐπιτακτικῶς ἐπαναλαμβανόμεναι, ἀναφέρονται εἰς ἔκεινους, οἵτινες ἐν τῇ ἀργαλίᾳ Ἐκκλησίᾳ ἥσαν διωρισμένοι ἵνα προσέχωσι καὶ ἐπιτηρῶσι τὰς θύρας τοῦ ναοῦ, μὴ ἐπιτρέποντες πλέον εἰς οὐδένα οὐ μόνον κατηχούμενον, ἀλλ' οὐδὲ πιστόν, μήτε εἰσελθεῖν, μήτε ἔξελθεῖν τῆς Ἐκκλησίας καθ' ὅλον τοῦτον τὸν καιρόν, καθ' ὃν οὕτω πανηγυρικῶς ὁμολογεῖται ἡ χριστιανικὴ πίστις, καὶ ἐπιτελεῖται τὸ μέγα μυστήριον τῆς θείας ἀναφορᾶς, τουτέστιν ἡ ἱερὰ μυσταγωγία.

Τί βλέπομεν εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπιτακτικὴν ταύτην τοῦ διακόνου ἔκφωνησιν τελούμενον ἐν τῷ ἀγίῳ βήματι καὶ τί τοῦτο σημαίνει;

Μετὰ τὴν ἐπιτακτικὴν ταύτην τοῦ διακόνου ἔκφωνησιν βλέπομεν εὐθὺς ἀνοιγόμενον τὸ παραπέτασμα τῆς ὡραίας πύλης καὶ τὸν Ἱερέα ιστάμενον ἐνώπιον τῆς ἀγίας τραπέζης καὶ ἐπισείοντα ἀνωθεν τῶν τιμίων δώρων τὸν ἄέρα καὶ λέγοντα μυστικῶς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως. Τὸ μὲν ἀνοιγμα τοῦ παραπετάσματος παριστάνει εἰκονικῶς τὴν ἀποκύλισιν τοῦ λιθου ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ μνημείου τοῦ Ἰησοῦ, ὁ δὲ αἰωρούμενος καὶ

ἐπισειόμενος ἐπὶ τῶν ἀγίων δώρων ἀήρ, ἀφ' ἑνὸς μέν,
ἔξεικοντες τὸν σεισμὸν τὸν κατὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ
Σωτῆρος Χριστοῦ γενόμενον καὶ τὸν φόβον ἔκεινον καὶ
τρόμον, ὅστις κατέλαβε τοὺς φυλάσσοντας τὸν τάφον
αὐτοῦ στρατιώτας· ἀφ' ἑτέρου δέ, ὑπεμφαίνει τὴν ἄνω-
θεν ἐπὶ τῶν προκειμένων τιμίων δώρων καταβαίνουσαν
ζωποιὸν καὶ παντοδύναμον πνοὴν καὶ χάριν τοῦ πανα-
γίου Πνεύματος.

Τί δὲ ἐν τούτῳ τελείται ἔξω τοῦ βήματος;

Ἐν τούτῳ δὲ ἔξω τοῦ βήματος, ἐν τῷ ναῷ, προπα-
ρασκευασθέντων ἥδη τῶν πιστῶν διὰ τοῦ συνδέσμου
τῆς πρὸς ἄλλήλους εἰρήνης, ἀγάπης καὶ δύονοίας, ἀρ-
χεται ἀμέσως εἰς, ὡς ἀπὸ προσώπου πάντων τῶν παρι-
σταμένων, νὰ ἀναγινώσκῃ μεγάλῃ τῇ φωνῇ ἀργῶς καὶ
εὐχρινῶς τὸ ἱερὸν τῆς πίστεως σύμβολον, ὅπερ, περι-
λαμβάνον συλλήδοην τὸ σύνολον τῶν δογμάτων τῆς
ὁρθοδόξου χριστιανικῆς πίστεως, διακρίνει πάντοτε τοὺς
ἀληθεῖς ὁρθοδόξους ἀπὸ τῶν μελῶν πάσης ἄλλης εἴτε
χριστιανικῆς κοινότητος μὴ ὁρθοδόξου καὶ αἱρετικῆς ἢ
σχισματικῆς, εἴτε ἑθνικῆς θρησκείας.

Ἀναγινωσκομένου τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, τί ὄφειλου-
σι ποιεῖν οἱ λοιποὶ πιστοί;

Ἄναγινωσκομένου τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, πάν-
τες οἱ λοιποὶ πιστοί, οἱ ἐν τῷ ναῷ παριστάμενοι ὄφει-
λουσι νὰ παρακολουθῶσι νοερῶς μετὰ φόβου καὶ εὐλα-
βείας τὸν ἀναγινώσκοντα, ἐπαναλαμβάνοντες καὶ αὐτοὶ
καθ' ἑαυτοὺς λέξιν πρὸς λέξιν τὴν ὀμολογίαν ὅλων ἐκεί-
νων τῶν ἀληθειῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ θεμέλιον τῆς
ἡμετέρας πίστεως. "Ωστε τοιουτορόπως ἀπαξάπαντες
οἱ πιστοί, σοφοί τε καὶ ἀσοφοί, ἀμαθεῖς τε καὶ πεπα-
θευμένοι, καὶ ἀνδρεῖς καὶ γυναῖκες καὶ παιδία, διδάσκον-
ται καὶ ἐκμανθάνουσιν ὅλα τὰ ἀρθρὰ τῆς πίστεως, τῆς

μόνης δυναμένης φωτίζειν, χειραγωγεῖν καὶ σώζειν πάντα ἄνθρωπον.

Τί ἔπειται μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως;

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, ὁ διάκονος ἐκφωνεῖ ἀμέσως μεγάλῃ τῇ φωνῇ τὰς λέξεις ταύτας. «Στῶμερ καλῶς, στῶμερ μετὰ φόβου, πρόσχωμερ τὴν ἀγίαν ἀραγορὰν ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν».

Τί σημαίνει ἡ ἐκφώνησις αὕτη;

Ἡ ἐκφώνησις αὕτη σημαίνει ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Γιὸς τοῦ Θεοῦ σφαγιάζεται καὶ προσφέρεται ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν θυσίᾳ ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης, διὰ τοῦτο, ἐάν καὶ ἡμεῖς θέλομεν νὰ λάθωμεν μέρος κοινωνὸν εἰς τὴν ἀναίμακτον ταύτην θυσίαν, ὅφειλομεν οὐ μόνον τὴν καρδίαν ἡμῶν νὰ ἀπαλλάξωμεν ἀπὸ πάστης ἔγθρας καὶ μίσους καὶ φθόνου, ἐνοικίζοντες ἐν αὐτῇ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ σῶμα ἡμῶν νὰ δώσωμεν τὴν προσήκουσαν εὐπρεπῆ καὶ εὐσγήμονα στάσιν, ιστάμενοι μετὰ πολλῆς τῆς εὐλαβείας καὶ τοῦ σεβασμοῦ, μὴ περιεργάζομενοι τῇδε κακεῖσες ἀτόπως καὶ ἀσυστόλως, μὴ διαταράττοντες τὴν προσευχὴν καὶ τὴν τελετὴν τοῦ μυστηρίου πηγαινοεργόμενοι, ἢ συνομιλοῦντες πρὸς ἀλλήλους, ἢ καὶ βαρύθυμοῦντες ἐπὶ τῇ παρατάσει αὐτῆς, καὶ μὴ βλέποντες παρὰ μόνον τὴν προσφερομένην θυσίαν, μηδὲ ἀκούοντες παρὰ μόνον τὴν φωνὴν τῆς Ἐκκλησίας.

Τί ἀπαντᾷ ὁ χορὸς εἰς τὴν ἐκφώνησιν ταύτην τοῦ διακόνου καὶ τί σημαίνει τοῦτο;

‘Ο χορός, καὶ μετ’ αὐτοῦ πάντες οἱ πιστοὶ συνυπηγοῦντες μυστικῶς, ἀπαντᾷ εὐθὺς εἰς τὴν ἐκφώνησιν

(ΧΡΙΣΤ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ.)

10

τοῦ διακόνου φάλλων τὰς λέξεις ταύτας «έλεορ εἰρή-
νης, θυσιαρ αἰτέσεως». Τοῦτο δὲ σημαίνει, ὅτι ἡμεῖς
εἰς τὴν πρόσκλησιν ταύτην, καθὼς καὶ εἰς ὅλας τὰς
λοιπὰς τῆς Ἑκκλησίας διατάξεις καὶ προτροπάς, ὁ-
φειλομέν πάντοτε νὰ ἀπαντῶμεν ταῦτα: ναὶ Κύριε,
ἡμεῖς ἔχομεν καὶ ἀγάπην καὶ εἰρήνην, ἡμεῖς δεικνύο-
μεν καὶ ἔλεος καὶ ἐπιείκειαν καὶ εὐσπλαγχνίαν πρὸς
ἀλλήλους, οἶδον ἡ μόνη θυσία αἰνέσεως καὶ εὐχαριστίας,
τὴν ὅποιαν καὶ μόνην ἡμεῖς τολμῶμεν νὰ προσφέρω-
μεν εἰς σὲ τὸν Σωτῆρα καὶ Θεὸν ἡμῶν.

Μετὰ τὴν ἀπάντησιν ἡμῶν τί λέγει ὁ Ἱερεὺς;

‘Ο Ἱερεὺς, ἀκούων καὶ ἐκπιμῶν τὴν ἑτοιμότητα καὶ
εὐσεβῆ ταύτην τῶν πιστῶν προθυμίαν, στρέφεται ἀμέ-
σως πρὸς τὸν λαὸν καὶ εὐλογεῖ αὐτὸν διὰ τῶν ἀπο-
στολικῶν τούτων λόγων· ‘Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς
καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἀγίου Πνεύματος είημετὰ πάντων
ιμῷων’. Διὸ καὶ ἡμεῖς ἀντεπευχόμεθα τὰ αὐτὰ οὐρά-
νια καὶ σωτῆρια ἀγαθὰ καὶ εἰς αὐτὸν διὰ τῶν ὑπὸ^{τοῦ} χοροῦ φαλλομένων τούτων λόγων «καὶ μετὰ τοῦ
πνεύματός σου».

Τί ἔπειται μετὰ ταῦτα;

Μετὰ ταῦτα, ωσανεὶ ἡσαν ἀνεπάρκεις καὶ οὐχὶ τό-
σον ἴσχυραι καὶ καταληπταὶ αἱ ὑπὸ τοῦ διακόνου γε-
νόμεναι τελευταῖαι εἰς τοὺς πιστοὺς προτροπαῖ, ὁ Ἱε-
ρεὺς, βλέπων προσεγγίζουσαν τὴν ἵεράν καὶ μυστηριώ-
δην ἔκεινην στιγμήν, καθ’ ἓν, ἐπερχομένη ἀοράτως ἡ
τοῦ παναγίου Πνεύματος χάρις, μεταβάλλει τὰ προ-
κείμενα δῶρα εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, παρακε-
λεύεται πάλιν τοὺς ἐν τῷ ναῷ πιστούς, ἵνα ἀνυψώσω-
σι καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἀπὸ τῆς γῆς
καὶ τῆς ματαιότητος καὶ τῶν φθαρτῶν καὶ ἐφημέρων

πρὸς τὸν Θεόν, τὸν κατοικοῦντα ἐν τῷ οὐρανῷ, λέγων· «Ἄρω σχῶμερ τὰς καρδίας». Εἰς τοῦτο δὲ ἀμέσως ὁ χορός, ἀντὶ πάντων τῶν λοιπῶν πιστῶν, ἐπιφωνεῖ μετὰ συντόνου προθυμίας· «Ἐχομερ πρὸς τὸν Κύριον», τοутέστι διαβεβαιοῦμεν καὶ οὐράντομεν ἐπισήμως, ὅτι ἔχομεν καὶ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν πρὸς τὸν Κύριον, καὶ οὐχὶ προσκεκολημένας εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς τὰς βιωτικὰς καὶ ματαίας μερίμνας.

Τι δὲ ἔπειται μετὰ τὴν ἡμετέραν ταύτην ὄμολογίαν;

‘Αφ’ οὐ τοιουτοτρόπως ὁ ἵερεὺς διὰ τῆς ὄμολογίας ἡμῶν ταύτης βεβαιωθῇ περὶ τῆς ἡμετέρας πρὸς τὸν Θεόν πλήρους καὶ τελείας ἀφοσιώσεως, τότε τοὺς μὲν πιστοὺς παρακινεῖ, ἵνα ἀναπέμψωσι τὰς δεούσας δοξολογίας καὶ εὐχαριστίας πρὸς τὸν ἐν Τριάδι Θεόν, λέγων· «εὐχαριστήσωμερ τῷ Κυρίῳ». αὐτὸς δὲ ἔρχεται ἀμέσως τῆς ἱερουργίας τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας. Διὰ τοῦτο καὶ κλείεται παρευθὺς τὸ παραπέτασμα τῆς ὥραίας πύλης· διότι δυστυχῶς δὲν εἶναι οἱ πάντες ἀξιοί ἵνα προσβλέπωσιν εἰς τὰ προκείμενα τίμια δῶρα.

Τι ποιεῖ τότε ὁ χορός;

Τότε ὁ χορός, ἐκπληρῶν τὴν ἀπαίτησιν ταύτην τοῦ ἱερέως, φάλλει, ώς ἀπὸ προσώπου πάντων τῶν πιστῶν, τὸν ὅμονον τοῦτον· «ἄξιος καὶ δίκαιος ἐστι, προσκυνεῖται Πατέρα, Τίτον καὶ ἄγιον Ηρενῆμα, Τριάδα ὄμούσιον καὶ ἀλλήριστον».

Τούτων δὲ ψαλλομένων, τί ποιεῖ ὁ ἱερεὺς;

Τοῦ ὅμονου τοῦτου ψαλλομένου ὑπὸ τοῦ χοροῦ, ὁ ἱερεὺς, ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, ὃς τις, τρώγων τὸ τελευταῖον μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πάσχα, εὐγαρίστει τὸν Θεόν καὶ Πατέρα ἐπὶ τῶν προκειμένων δώρων, δοξάζει καὶ αὐτὸς τὴν ἀπειρον τοῦ

Θεοῦ μεγαλειότητα, ἀπαριθμῶν τὰ θαυμάτια αὐτοῦ ἔργα καὶ εὐχαριστεῖ τὴν ἀπειρον αύτοῦ ἀγαθότητα διὰ τὰς ἀπέρους καὶ ἀνεκδιηγήτους εὐεργεσίας, γνωστὰς καὶ ἀγνώστους, φανεράς τε καὶ ἀφανεῖς, τὰς ὅποιας ἐπεδείξατο καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας καὶ ἀπολυτρώσεως αὐτοῦ πρόγοιαν καὶ εἰς τὴν λειτουργίαν ταύτην, τὴν ὅποιαν εὔδοκετ καὶ καταξιοῦ νὰ δέχηται ἐξ τῶν γειρῶν τῶν ιερουργούντων, καίτοι παρεστήκασιν αὐτῷ χιλιάδες ἀρχαγγέλων καὶ μυριάδες ἀγγέλων, τὰ ἔξαπτέρυγα, πολύουρματα, μετάρσια καὶ πτερωτὰ Χερουβίμ καὶ Σεραφείμ. Είτα δέ, μὴ δυνάμενος, οὕτως εἰπεῖν, δι’ ἀπορίαν ἀνθρωπίνων λόγων νὰ ἀποδώσῃ τὸν προσήκον τα εἰς τὸν Θεὸν αἰνον, ἀπομιμεῖται καὶ αὐτὸς τὰ οὐράγια ἐκεῖνα τάγματα καὶ ἐκφωνεῖ εἰς ἐπήκοον ὅλης τῆς Ἐκκλησίας ταῦτα· «Τὸν ἐπιτίκαιον ἥμιον ἄδοιτα, βοῶτα, κεκραγότα καὶ λέγοτα».

Τί σημαίνουσιν αἱ τέσσαρες αὗται συνώνυμοι μετοχαὶ;

Αἱ λεῖξεις αὗται ἐπέθησαν οὐχὶ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἀνάγονται εἰς τὰ τέσσαρα ἐκεῖνα ζῶα, τὰ ὁποῖα εἰδεν ἐν δράματι ὁ προφήτης Ἰεζεκιήλ, ἐξεικονίζοντα συμβόλικῶς τὸν ἀνθρώπον, τὸν λέοντα, τὸν μόσχον καὶ τὸν ἀετόν, ὡς τύπος τῶν τεσσάρων Εὐαγγελιστῶν. Ἐκ τούτων λοιπὸν τὸ μὲν ἄδοιτα ἀνάγεται εἰς τὸν ἀετόν, τὸ δὲ βοῶτα εἰς τὸν μόσχον, τὸ κεκραγότα εἰς τὸν λέοντα καὶ τὸ λέγοτα εἰς τὸν ἀνθρώπον.

Τούτων ἐκφωνουμένων, τί ποιεῖ ὁ διάκονος καὶ τί τοῦτο δηλοῖ;

Τούτων ἐκφωνουμένων ὑπὸ τοῦ ιερέως, ὁ διάκονος, ἐφάπτεται διὰ τοῦ ἀστερίσκου σταυροειδῶς τέσσαρα σημεῖα τοῦ δισκαρέου. Σημαίνει δὲ τοῦτο οὐ μόνον, ὅτι

τὰ τέσσαρα συμβολικὰ ἐκεῖνα ζῶα, κατὰ τὴν ἵερὰν τοῦ θεολόγου Ἰωάννου ἀποκάλυψιν, δοξολογοῦσιν ἀδιαλείπτως τὸν Θεόν, προσφέροντα τὸν ὑμνον τοῦτον, «ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος Κύριος ὁ Θεὸς ὁ πατοκράτωρ, ὁ ἦτορ καὶ ὁ ὄντος καὶ ὁ ἐρχόμενος», ἀλλ' ὅτι καὶ εἰς τὰ τετραπέρατα τῆς οἰκουμένης αἰνεῖται καὶ δοξάζεται ὁ ἐν Τριάδι ὄμοούσιος Θεός, κηρυγγθεὶς καὶ πιστωθεὶς πανταχοῦ τῆς γῆς διὰ τῶν τεσσάρων ἱερῶν Εὐαγγελίων.

Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην τοῦ ἱερέως τί ψάλλει ὁ χορός;

Ἐπειδὴ κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας οἱ ἐν τῷ ναῷ προσευχόμενοι πιστοὶ ἔξεικονται μυστικῶς τὰ Σεραφεῖμ, τὰ ὄποια ἀστιγήτως δοξολογοῦσι τὸν Κύριον τῆς δόξης, διὰ τοῦτο μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην τοῦ ἱερέως ψάλλομεν καὶ ἡμεῖς διὰ τοῦ χοροῦ, ὡς ἐν οὐρανῷ, τὸν ἐπινίκιον ἐκεῖνον ὑμνον, τὸν ὄποιον ἥκουσεν ὁ προφήτης Ἡσαΐας ἀδόμενον ὑπὸ τῶν Σεραφείμ: «Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος, Κύριος Σαββαόθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου», ἐπισυνάπτοντες εἰς ταῦτα καὶ τὸν ὑμνον, τὸν ὄποιον ἔψαλλον οἱ πατέρες τῶν Ἑβραίων, ὑποδεγχόμενοι μετὰ βαίων καὶ κλάδων τὸν Ἰησοῦν, ἐρχόμενον ἐν θριάμβῳ πρὸ τῶν παθῶν εἰς Ἱερουσαλήμ, κραζόντες: «Ωσαρρὰ ἐρ τοῖς ὑψίστοις εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐρ ὄρόματι Κυρίου, ωσαρρὰ ἐρ τοῖς ὑψίστοις».

Τί σημαίνει ἡ λέξις ωσαρρὰ καὶ ἡ ἔνωσις τῶν δύο τούτων ὑμνῶν;

Ἡ μὲν λέξις ωσαρρὰ σημαίνει ἐνταῦθα δοξολογίαν, αἴτορ καὶ ὑμνον· ἡ δὲ ἔνωσις τῶν δύο τούτων ὑμνῶν, ἡτοι τοῦ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ἐν οὐρανοῖς προσφόρμενου καὶ τοῦ ὑπὸ τῶν πατέρων ἐπὶ τῆς γῆς φαλέντος, σημαίνει συμβολικῶς τὴν διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γενομένην

ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔνωσιν τῶν ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων,
τοῦ σύρανοῦ καὶ τῆς γῆς.

Ψαλλομένου τοῦ ἐπινικίου ὑμνου, τί ποιεῖ ὁ Ἱερεὺς ἐν τῷ
θήματι;

Ψαλλομένου τοῦ ἐπινικίου ὑμνου ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν
ψαλτῶν, ὁ Ἱερεὺς πρὸ τῆς ἀγίας πραπέζης δοξολογεῖ
καὶ αὐτὸς μυστικῶς μετὰ τῶν ἐπουρανίων καὶ μακά-
ρίων δυνάμεων τὸν ἄγιον καὶ πανάγιον ἐν Τριάδι Θεὸν
καὶ εὐχαριστεῖ αὐτὸν διὰ τὴν ἐπὶ γῆς ἀποστολὴν τοῦ
μονογενοῦς αὐτοῦ Γίοῦ, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν
μὴ ἀπόλυται, ἀλλ᾽ ἔῃ ζωὴν αἰώνιον. Εἰτα δέ, μνη-
μονεύων τοῦ τελευταίου ἐκείνου δείπνου, τὸν ὅποιον ὁ
Κύριος ἐτέλεσε μετὰ τῶν ἀποστόλων πρὸ τοῦ θανάτου
αὐτοῦ, ἐκφωνεῖ εἰς ἐπήκοον πάντων, τὰ αὐτὰ ἐκεῖνα
ἱερὰ λόγια, δι' ὧν ὁ Κύριος προσέφερε τὸ ὅδιον σῶμα
καὶ αἷμα εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγων· «Ἄθετε,
γάρετε, τοῦτο μου ἐστὶ τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ
μερον εἰς ἄρεστον ἀμαρτιῶν», καὶ κατόπιν ἀμέσως
ἐπιφέρει· «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτο ἐστι τὸ αἷμά
μου, τὸ τῆς Καιρῆς Διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ
πολλῶν ἐχνυρόμενον εἰς ἄρεστον ἀμαρτιῶν». Τοιουτο-
τρόπως δὲ ἐκπληροῦται ἀχριθέστατα η ἐντολὴ ἐκείνη,
τὴν ὁ Κύριος ἔδωκεν εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ ἀπο-
στόλους, εἰπών· «Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀρά-
μαρτιῶν».

Τί ἀπαντᾷ ὁ χορὸς εἰς ἀμφοτέρας ταύτας τὰς ἐκφωνήσεις
τοῦ Ἱερέως;

Εἰς ἀμφοτέρας ταύτας τὰς ἐκφωνήσεις τοῦ Ἱερέως ὁ
χορός, συγενούμενος πρὸς τοὺς λόγους τούτους τοῦ Κυ-
ρίου καὶ διὰ τοῦ νόος καὶ διὰ τῆς πίστεως, ἀπαντᾷ
ἐκάστοτε μετὰ μέλους τὴν λέξιν ἀμήν, δι' ἣς ἐπιθε-
βαιοῖ καὶ ἀνομολογεῖ, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ἀναμφισβήτη-

τον τῶν λόγων τούτων τοῦ Σωτῆρος ἀλήθειαν, ἐπευχόμενος συνάμα καὶ τὴν ἡμῖν ἐκπλήρωσιν αὐτῶν.

Τί ὁφείλουσιν οἱ πιστοὶ ποιεῖν ἀκούοντες τὰς δύο ταύτας τοῦ ἱερέως ἐκφωνήσεις;

Οἱ ἐν τῷ ναῷ προσευχόμενοι πιστοί, ἀκούοντες τὰς δύο ταύτας τοῦ ἱερέως ἐκφωνήσεις, πρῶτον μὲν ὁφείλουσι νὰ πιστεύωσιν ἀδιστάκτως ὅτι ὁ Κύριος, ὁ δοὺς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ εἰς βρῶσιν καὶ πόσιν τὸ ἴδιον σῶμα καὶ αἷμα, αὐτὸς οὗτος καὶ ἡδη ἀօράτως ἐν τῇ ἀγίᾳ τραπέζῃ ἔτοιμαζει καὶ προτείνει διὰ τοῦ λειτουργοῦ αὐτοῦ εἰς πάντας τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας τὸ ἴδιον αὐτοῦ σῶμα καὶ αἷμα εἰς ἄφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν· δεύτερον δὲ ὁφείλουσιν, ἐξεπάζοντες ὅλον τὸν βίον αὐτῶν καὶ ἐρευνῶντες μετὰ προσοχῆς τὰ βάθη τοῦ νοός καὶ τῆς καρδίας αὐτῶν, νὰ καθαρίσωσιν ἀμέσως ἑαυτούς ἀπὸ πάσης τυχὸν ἀμαρτίας καὶ νὰ μετανοήσωσιν ἐκ βάθους ψυχῆς, ἵνα καταστήσωσιν οὐτως ἑαυτούς ἀξίους τῆς θείας ταύτης προσκλήσεως καὶ μετόχους τῆς οὐρανίου καὶ σωτηριώδους ταύτης τροφῆς καὶ πόσεως.

Τι ἔπειται μετὰ ταῦτα;

Μετὰ ταῦτα ὁ ἱερεὺς εἰς ἔνδειξιν εὐχαριστίας πρὸς τὸν Ὁψιστον Θεὸν δί’ ὅτα οὔτος ἐπεδαψίλεύσατο ἡμῖν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου μέχρι τῆς παρούσης στιγμῆς πολλὰ καὶ ποικιλά ἀγαθὰ καὶ εὐεργετήματα, προσφέρει εἰς αὐτὸν μεγάλη τῇ φωνῇ αὐτὰ τὰ τίμια καὶ ἀγια δῶρα, τὰ δποτα ἐκεῖνος παρέδωκεν ἡμῖν διὰ τῶν ἀγίων αὐτοῦ μαθητῶν καὶ ἀποστόλων. Ἐφ’ ϕ ἐκφενεῖ τοὺς λόγους τούτους· «Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα», προτρέπομενος συνάμα διὰ τούτων καὶ πάντας τοὺς ἐν τῷ ναῷ πιστούς, ἵνα διξιλογήσωσι τὴν ὁπειρον τοῦ Θεοῦ μεγα-

λειότητα, εὐχαριστήσωσιν αὐτὸν, πάντων ἔνεκα, καὶ καθικετεύσωσιν αὐτὸν διὰ πάντας καὶ διὰ πάντα· διότε ἡ στιγμὴ αὕτη, καθ' ἣν ἐν τῷ βῆματι ἐπιτελεῖται τὸ μέγα καὶ φρικτὸν μυστήριον καὶ προσφέρεται ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου διὰ πάντας καὶ διὰ πάντα ἡ μεγάλη καὶ ἀκατάληπτος καὶ μόνη ἀληθῆς θυσία, τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου, ἐσπειρόμενον ἡ μόνη κατάλληλος, ὅπως αἱ δεήσεις ἡμῶν εὐκολώτερον ἀνυψωθῶσι καὶ ἀναβῶσιν εἰς αὐτὸν τὸν θρόνον τοῦ ὑψίστου Θεοῦ.

Τί ψάλλεται λοιπὸν ὑπὸ τοῦ χοροῦ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην;

Διὰ τοῦτο μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην ψάλλεται ἀμέσως ἀργῶς καὶ μετὰ μέλους ὁ κατανυκτικώτατος οὗτος Ὅμηνος · «Σὲ ὑμιοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν, σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθά σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν». Διὰ τοῦ Ὅμηνου τούτου ἐκφράζεται ζωγρότατα ἀπὸ μέρους παντὸς τοῦ περιεστῶτος γριστιανικοῦ πληρώματος ἐγκάρδιος πρὸς τὸν Θεόν αἴνεσις καὶ δοξολογία καὶ εὐχαριστία. Ἐνταυτῷ δέ, χλίνοντες τὰ γόνατα καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, καὶ προσπίπτοντες μετὰ φόβου καὶ εὐλαβείας ἐνώπιον τοῦ ὑπέρ ἡμῶν σφραγιαζομένου, καθικετεύομεν αὐτὸν, ὅπως γένηται πρὸς ἡμᾶς ἕλεως ἀναλόγως τῆς πίστεως, ἣν ἔχομεν πρὸς τὴν μεγάλην δύναμιν τῆς ἀναιμάκτου ταύτης θυσίας.

Τοῦ Ὅμηνου τούτου ψαλλομένου, τί ποιεῖ ὁ ἱερεὺς ἐν τῷ βήματι;

Τοῦ Ὅμηνου τούτου ψαλλομένου μετὰ μέλους ἐν τῷ ναῷ, ὁ ἱερεὺς ἐνώπιον τῆς ἀγίας τραπέζης ἀνυψωνων τὰς χεῖρας πρὸς τὸν Θεόν, δέεται καὶ καθικετεύει αὐτόν, ἵνα καταπέμψῃ ἐπὶ πάντας ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα τὸ πανάγιον αὐτοῦ Πνεῦμα. Ἐπικαλούμενος δὲ τὴν πανσθενουργὸν τοῦ Θεοῦ εὐλογίαν, εὐλογεῖ

τρίς σταυροειδῶς πρῶτον μὲν τὸν ἄγιον ἄρτον, λέγων μετ' εὐλαβείας «Καὶ ποίησο τὸν μὲν ἄρτον τοῦτο τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου», εἶτα δὲ καὶ τὸ ἄγιον ποτήριον, ἐπιλέγων «Τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου», καὶ τελευταῖον, εὐλογῶν συνάμα ἀμφότερα τὰ ἄγια, ἐπιφέρει «Μεταβαλὼν τῷ Πνεύματι σου τῷ ἀγίῳ». Εἰς ἑκάστην μὲν τῶν δύο πρώτων τοῦ ἱερέως ἐπικλήσεων διαίκονος ἀπαντᾷ «Ἄμηρ», τὴν δὲ τρίτην καὶ τελευταίαν ἐπισφραγίζει διὰ τῆς τριπτῆς ταύτης ἐπαναλήψεως «Ἄμηρ, ἀμήρ, ἀμήρ» ώσανεὶ λέγων «Γέροιτο, Κύριε, γέροιτο, γέροιτο.

Τίς ἡ σπουδαιότης τῆς στιγμῆς ταύτης;

Ἡ στιγμὴ αὕτη ἔστιν ἡ ὑψηλοτέρα καὶ ἀγιωτέρα στιγμὴ τῆς θείας εὐχαριστίας, ἥτοι τῆς ἱερᾶς λειτουργίας διότι ὁ μέχρι τοῦδε κείμενος ἐπὶ τῆς ἄγιας τραπέζης ἀπλοῦς ἄρτος καὶ ἀπλοῦς οἴνου μεταβάλλονται ἦδη κατ' οὐσίαν διὰ τῆς ἀօράτου καὶ μυστηριώδους ἐπιφοιτήσεως τοῦ παναγίου Πνεύματος εἰς ἀληθινὸν σῶμα καὶ ἀληθινὸν αἷμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, τουτέστι κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην γίνεται ἡ μετουσίωσις τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ὁ ἵερεύς, ὑποκλίνας βαθέως τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπειπὼν τὸ «Μηήσθητι μου, ἀγιε δέσποτα, τοῦ ἀμαρτωλοῦ» εὔχεται πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως ἡ μετάληψις τῶν μυστηρίων τούτων γένηται τοῖς ἐξ αὐτῶν μεταλαμβάνουσιν εἰς νῆψιν ψυχῆς, εἰς ἀφεσιν ἀμαρτιῶν, εἰς κοινωνίαν τοῦ ἄγιου Πνεύματος, εἰς βασιλείας οὐρανῶν πλήρωμα, εἰς παρρησίαν τὴν πρὸς τὸν Θεόν καὶ μὴ εἰς κρίμα ἡ εἰς κατάκριμα.

Τί ποιεῖ μετὰ ταῦτα ὁ ἱερεύς;

Ἐπειδὴ τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐγαριστίας εἶναι ἡ μόνη ἀληθής πρὸς τὸν Θεὸν θυσία ὑπὲρ πάντων τῶν ἀνθρώπων, καὶ ζώντων καὶ τεθνεώτων, ὑπὲρ πάσης τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν, καὶ τῆς ἐν οὐρανῷ θριαμβευούσης καὶ τῆς ἐπὶ γῆς ἀγωνιζομένης, διὰ τοῦ τοῦ ὁ ἱερεύς, ἀφ' οὗ ἐκτελέσῃ τὸ φθερὸν καὶ ἀκατάληπτον τοῦτο μυστήριον καὶ προσφέρῃ τὴν μεγάλην ταύτην θυσίαν, τότε ἐνώπιον αὐτῆς μνημονεύει πάντων τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων προπατόρων, πατέρων, πατριαρχῶν, ἀποστόλων, κηρύκων, εὐαγγελιστῶν, μαρτύρων, ὅμοιογητῶν, ἔγχρατευτῶν καὶ πάντων τῶν δικαίων, τῶν ἐν πίστει τετελειωμένων. Τὸ δὲ ὄνομα τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου μνημονεύει γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ καὶ εἰς ἐπήκοον πάντων, καὶ τῶν ἐν τῷ βήματι καὶ τῶν ἐκτὸς τοῦ βήματος παρισταμένων χριστιανῶν, λέγων «Ἐξαιρέτω τὴς παραγλας, ἀχράτον, ὑπερενδορημένης, ἐνδόξου δεσποίης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθέρου Μαρίας».

Διὰ τί τὸ ὄνομα τῆς θεοτόκου μνημονεύεται ἐκφώνως;

Τὸ ὄνομα τῆς κυρίας θεοτόκου μνημονεύεται ἐκφώνως, ἵνα καὶ πάντες οἱ ἐν τῷ ναῷ προσευχόμενοι πιστοὶ συνεγνωθῶσι μετὰ τοῦ ἱερέως πρὸς ὑμνον καὶ δοξολογίαν αὐτῆς· διὰ τοῦτο καὶ ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην τοῦ ἱερέως, ἀνυμνεῖ καὶ δοξάζει αὐτήν, ψάλλων ἀργῶς καὶ μετὰ μέλους τὸ τροπάριον τοῦτο· «Ἄξιόρ ἐστιν, ως ἀληθῶς, μακαρίζειν σε τὴν θεοτόκον, τὴν ἀειμακάριστον καὶ παραιώμητον, καὶ μητέρα τοῦ θεοῦ ἡμῶν» κτλ. Ἡ ἔτερόν τι παρόμοιον κατὰ τὰς διαφόρους ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις.

Διὰ τί μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ ἱερέως τὰ ὄνόματα τῶν δεδοξασμένων ἥδη ἀγίων;

Τὰ ὄνόματα τῶν ἀγίων μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ ἱερέως, οὐχὶ βεβαίως διότι οὗτοι ἔγουσιν ἀνάγκην τῶν ἡμετέρων εὐχῶν καὶ δεήσεων, ἀλλ᾽ ἵνα εὐγαριστῆσῃ τὸν Θεὸν διὰ τὰ ἐλέη, καὶ τοὺς οἰκτιρμούς, οὓς αὐτὸς ἐπεδαψιλεύσατο αὐτοῖς, συνάμα δὲ καθικετεύσῃ παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς πρεσβείας καὶ τῶν εὐχῶν αὐτῶν τὴν θείαν αὐτοῦ εὐδοκίαν καὶ τὸ θεῖον ἔλεος ὑπὲρ πάντων ἡμῶν, οἵτινες ἔχομεν μεγίστην καὶ ἀπαραίτητον αὐτοῦ ἀνάγκην διὰ τοῦτο εὐθὺς μετὰ τὸ μνημόσυνον τῶν δεδοξασμένων τούτων τοῦ Θεοῦ ἀγίων ἐπιφέρει ὁ ἱερεὺς ταῦτα· «Ὥρ ταῖς ἰκεσίαις ἐπισκεψαὶ ἡμῶς, ὁ Θεός, καὶ μηδίσθητι πάντων τῷρ μεκομμένοις ἐπ' ἐλπίδι ἀραστάσεως ζωῆς αἰώνιου, καὶ ἀράπανσον αὐτοὺς ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου». Μετὰ δὲ τοῦτο εὑχεται ὁ ἱερεὺς ὑπὲρ πάστης τῆς οἰκουμένης, ὑπὲρ τῆς ἀγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ πάντων τῶν Ἱερῶν αὐτῆς λειτουργῶν, ὑπὲρ τῶν ἐν ἀγνείᾳ καὶ σεμνῇ πολιτείᾳ διαγόντων καὶ ὑπὲρ τῶν φιλοχρίστων βασιλέων, δεόμενος ὑπὲρ αὐτῶν μὲν εἰρηνικον τὸ βασιλειον, ὑπὲρ ἡμῶν δὲ ἥρεμον καὶ ἡσύχιον βίον ἐν πάσῃ εὔσεβει καὶ σεμνότητι.

Μετὰ τὸ μνημόσυνον τοῦτο τί εὑχεται ὁ ἱερεὺς ἐκφώνως;

Μετὰ τὸ μνημόσυνον τοῦτο ὁ ἱερεὺς διὰ τῆς ἐκφωνήσεως «Ἐρ πρώτοις μηδίσθητι, Κύριε, τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν» κτλ. δέεται καὶ παρακαλεῖ γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ εἰς ἐπήκοον πάντων, διπος ὁ Θεὸς διαφυλάττη καὶ τὸν πνευματικὸν ἡμῶν ἀρχηγὸν ὑγιαῖ καὶ μακρόβιον εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν ἀνατεθειμένων αὐτῷ Ἱερῶν ποιμαντορικῶν καθηκόντων, εἰς ἀκριβῆ τήρησιν τῆς

έμπεπιστευμένης αὐτῷ γριστιανικῆς πίστεως, καὶ πρὸς καθοδήγησιν τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ διὰ τοῦ κηρύγματος τοῦ Θεός λόγου εἰς νομάς σωτηρίους.

Μετὰ τὸ μνημόσυνον τοῦ ἀρχιερέως τί ἐκφωνεῖ ὁ διάκονος;

Μετὰ τὸ μνημόσυνον τοῦ ἀρχιερέως ὁ διάκονος, στὰς πρὸς τὴν ὥραιά πύλη καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς ἐν τῷ ναῷ ισταμένους πιστούς, ἐκφωνεῖ μεγαλοφώνως ταῦτα· «Καὶ πάντων καὶ παιῶν»· τοιτέστι «μνήσθητι, Κύριε, καὶ πάντων τῶν γριστιανῶν, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, πάστης ἡλικίας, παντὸς βαθμοῦ καὶ πάστης καταστάσεως καὶ τῶν μνημονευομένων κατ' ὄνομα καὶ μῆτρα».

Τί γίνεται εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην τοῦ διακόνου;

Διὰ τοῦτο εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην ἐνώπιον τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου ὁ μὲν διάκονος ἀναγινώσκει τὰ διπτυχα, ἐν οἷς εἰσὶ γεγραμμένα ὄνόματα ζώντων τε καὶ τεθνεώτων γριστιανῶν, ὁ δὲ ἱερεὺς ἐπίσης ἔξακολουθεῖ μνημονεύων τῆς πόλεως, ἐν ᾧ παροικοῦμεν πάστης πόλεως καὶ γύρως καὶ τῶν πίστει οἰκούντων ἐν αὐταῖς, τῶν πλεόντων, νοσούντων, καμνόντων, αἰγμαλώτων, τῶν καλλιεργούντων καὶ καρποφορούντων ἐν ταῖς ἀγίαις τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαις καὶ πάντων τῶν προνοούντων περὶ τῶν πτωχῶν, καὶ εὑχεται θερμῶς πρὸς τὸν Κύριον ὑπέρ τε τῆς σωτηρίας πάντων αὐτῶν καὶ ὅπως ἔξαποστείλῃ καὶ ἐπὶ πάντας ἡμᾶς τὰ ἐλέη αὐτοῦ.

Τί ἔπειται μετὰ τὸ γενικὸν τοῦτο μνημόσυνον;

Ἄφ' οὐ ὁ ἱερεὺς μνημονεύσῃ πάντων τῶν ὄνομάτων, ὅσα ἐγκαίρως ἐνεγράφησαν ἐν τοῖς ἱεροῖς τῆς ἐκκλησίας διπτύχοις, τότε εἰς ἐπήκοον πάντων εὑχεται μεγαλοφώνως πρὸς τὸν Θεόν, ἵνα καταξιώσῃ πάντας ἡ-

μᾶς ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾶς καρδίᾳ δοξάζειν καὶ ἀνυμεῖν τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Γενού καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἐπιθεβαιώσαντος τοῦ χοροῦ τὴν εὐχὴν ταύτην διὰ τῆς ἐπιφωνήσεως ἀμήν, τότε πλέον ὁ ἵερεύς, στρεφόμενος ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου πρὸς τοὺς ἑκτὸς τοῦ βῆματος πιστούς, εὐλογεῖ αὐτούς, ὡς ἀπὸ μέρους τοῦ ἀοράτως παρισταμένου Θεοῦ, καὶ εὐχετᾷ αὐτοῖς πλούσια τὰ ἐλέη καὶ τὴν χάριν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ λέγων· «Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν». Ο δὲ χορός, ἀντεπευχόμενος ἐπίσης καὶ εἰς αὐτὸν τὸ αὐτὸ παρὰ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἔλεος, ἀπαντᾷ ἀμέσως· «Καὶ μετὰ τοῦ πτεύματός σου».

Τί ἐκφωνεῖ μετὰ ταῦτα ὁ διάκονος;

Μετὰ ταῦτα ὁ διάκονος, ἐξερχόμενος τοῦ ἱεροῦ βῆματος, ἀναπέμπει μεγαλοφώνως ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ, ὡς ἀπὸ μέρους πάντων τῶν πιστῶν, ἐκτενεῖς πρὸς τὸν Κύριον δεήσεις καὶ ικετίας ὑπὲρ τῶν προσκομισθέντων καὶ ἀγιασθέντων τιμίων δώρων, ὅπως ὁ φιλάνθρωπος Θεός, ὁ προσδεξάμενος αὐτὰ εἰς τὸ ἀγιον καὶ ὑπερουράνιον καὶ νοερὸν αὐτοῦ θυσιαστήριον, ἀντικαταπέμψῃ ἡμῖν τὴν θείαν χάριν καὶ τὴν δωρεὰν τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καὶ διαφυλάξῃ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὁργῆς, κινδύνου καὶ ἀνάγκης, καὶ ἐπιδαψιλεύσηται ἡμῖν πᾶν ὅ, τι ὠφέλιμον καὶ ἀναγκαῖον διὰ τε τὴν παρούσαν καὶ διὰ τὴν μέλλουσαν ζωήν, ἔξαιρέτως δὲ τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Καὶ εἰς ἐκάστην μὲν τῶν δεήσεων τοῦ διακόνου ὁ χορὸς ἀπαντᾷ τὸ «Κύριε, ἐλέησον», εἰς ἐκάστην δὲ τῶν αἰτήσεων αὐτοῦ ἐκφωνεῖ τὸ «Παράσχου, Κύριε».

Τοῦ διακόνου δεομένου, τί ποιεῖ ὁ ιερεὺς ἐν τῷ βήματι;

Τοῦ διακόνου δεομένου, ὁ ιερεὺς ἐνώπιον τοῦ ιεροῦ θυσιαστηρίου παρακαλεῖ καὶ δέεται καὶ καθικετεύει τὸν φιλάνθρωπον Θεὸν καὶ δεσπότην ὑπὲρ πάντων ἡμῶν τῶν γριστιανῶν, ὅπως καταξιώσῃ ἡμᾶς νὰ κοινωνήσωμεν τῶν ἐπουρανίων καὶ φρικτῶν αὐτοῦ μυστηρίων, τῆς προκειμένης ιερᾶς καὶ πνευματικῆς τραπέζης, μετὰ καθαροῦ συνειδότος, εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν, εἰς συγγάρησιν πληρμελγμάτων, εἰς πνεύματος ἀγίου κοινωνίαν καὶ εἰς βασιλείας οὐρανῶν κληρονομίαν. Ἔπειδὴ δὲ εὐθὺς μετὰ τοῦτο πάντες οἱ ἐν τῷ ναῷ παριστάμενοι πιστοὶ ὄφελουσι μιᾳ φωνῇ καὶ καρδίᾳ, ώς τέκνα ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ οὐρανίου Πατρός, νὰ ἀναπέμψωσι πρὸς τὸν Θεὸν τὴν οὐράνιον ἐκείνην προσευχήν, τὴν ὅποιαν ἐδίδαξεν ἡμᾶς αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Σωτήρ, ὁ δὲ ιερεὺς γνωρίζει, ὅτι ἡμεῖς, ώς ἀμαρτωλοί, εἴμεθα ἀνάξιοι νὰ ὄνομαζώμεθα ἀκατακρίτως οὐ μόνον υἱοί, ἀλλ' οὐδὲ δοῦλοι τοῦ οὐρανίου Πατρός, διὰ τοῦτο γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ, μετὰ τὸ πέρας τῶν αἰτήσεων τοῦ διακόνου, παρακαλεῖ καὶ καθικετεύει τὸν Θεόν, ἵνα μὴ κατακριθῶμεν διὰ τὴν τόλμην, δι᾽ ἣς τολμῶμεν νὰ ὄνομαζωμεν αὐτὸν Πατέρα, λέγων· «Καὶ καταξιώσοντος, δέσποτα, μετὰ παρροσίας ἀκατακρίτως τολμᾶν ἐπικαλεσθαι σὲ τὸν ἐπονδράριον Θεόν Πατέρα, καὶ λέγειν».

Τί ἔπειται μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην τοῦ ιερέως;

Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην τοῦ ιερέως ἀμέσως, ώς ἀπὸ μέρους ὅλων τῶν ἐν τῷ ναῷ πιστῶν, εἰς ἀναγνώσκει μεγαλοφώνως, καθαρῶς καὶ εὔχρινῶς τὴν κυριακὴν προσευχήν, ἥτοι τὸ Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς κτλ. Τούτου δὲ ἀναγινώσκοντος, οἱ πάντες ὄφελομεν καθ' ἑαυτούς νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν λέξιν

πρὸς λέξιν τὴν προσευχὴν ταύτην, μετὰ υἱίκου θάρ-
ρους καὶ τόλμης καὶ ἐλπίδος σταθερᾶς, πεποιθότες
πάντοτε εἰς τὸ ἔλεος τοῦ ὑπὲρ πάντων ἡμῶν προσενεγ-
κόντος ἑαυτὸν εἰς θυσίαν, ὡς τοῦ μόνου παναγάθου καὶ
φιλοτέκνου Πατρὸς καὶ χορηγοῦ πάντων τῶν ἀγαθῶν·
διότι αὐτὸς μόνος ἔχει, καθὼς εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνάγνω-
σιν τῆς προσευχῆς ταύτης ἐκφωνεῖ καὶ ὁ ἵερεὺς ἐκ τοῦ
ἀγίου βήματος, καὶ τὴν βασιλείαν καὶ τὴν δύναμιν
καὶ τὴν δόξαν.

Ἄναγνωσκομένης τῆς κυριακῆς προσευχῆς, τί ποιεῖ ὁ
διάκονος;

Ἄναγνωσκομένης τῆς κυριακῆς προσευχῆς, ὁ διά-
κονος, παρασκευαζόμενος ἵνα προσέλθῃ εἰς τὴν διακο-
νίαν τῶν ἀχράντων καὶ φρικτῶν τοῦ Χριστοῦ μυστη-
ρίων καὶ εἰς τὴν μετάληψιν τούτων, περιτυλίσσει σταυ-
ροειδῶς ἐπὶ τε τῶν ὄμων καὶ τοῦ στήθους αὐτοῦ τὸ
ώραριον, εἰς σύμβολον τοῦ φόβου καὶ τρόμου, μεθ' οὐ
οὗτος ὄφελει νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ θυσιαστήριον, ὅπου ἥδη
καὶ τὰ ἔξαπτέρυγα Χερουβίμ καὶ Σεραφείμ κατακαλύ-
πτουσι ταῖς πτέρυξι τὰ πρόσωπα αὐτῶν, μὴ τολμῶν-
τα νὰ ἐμβλέψωσιν εἰς τὴν ἀκατάληπτον ταύτην θυ-
σίαν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

Τί ἀκολουθεῖ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς κυριακῆς προσ-
ευχῆς;

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς κυριακῆς προσευχῆς, ὁ
μὲν ἵερεὺς ἐπεύχεται καὶ πάλιν ἐκ τοῦ βήματος εἰς τοὺς
πιστούς τὴν εἰρήνην, ἐκφωνῶν «Εἰρήνη πᾶσιν». ὁ
δὲ διάκονος διὰ τῶν λέξεων «Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ
Κυρίῳ κλίνωμεν» προσκαλεῖ αὐτοὺς ἵνα, ὡς τέκνα
Θεοῦ πειθήνια, εἰς ἔνδειξιν τῆς υἱίκης αὐτῶν ταπεινο-
φροσύνης, ὑπακοῆς καὶ ἀφοσιώσεως κλίνωσι τὰς κεφα-
λὰς αὐτῶν ἐνώπιον τῆς μεγαλειότητος τοῦ οὐρανίου

Πατρὸς καὶ ἀναμένωσι μετ' εὐλαβείας τὸ θεῖον αὐτοῦ ἔλεος. Διὰ τοῦτο ἀμέσως ἐν τῷ βῆματι ὁ Ἱερεὺς, ἀναπέμπων μυστικῶς εὐχαριστίας πρὸς τὸν ἀόρατον βασιλέα καθικετεύει αὐτὸν ὅπως, ἐπιθλέψας οὐρανόθεν ἐπὶ τοὺς ὑποκλίνοντας αὐτῷ τὰς ἑαυτῶν κεφαλάς, ἔξομαλύνῃ εἰς ἄγαθὸν πᾶν τὸ προκείμενον ἡμῖν, κατὰ τὴν ἑκάστου ἰδίαν χρείαν, συμπλέων τοῖς πλέουσι, συνοδεύων τοὺς ὁδοιποροῦντας καὶ θεραπεύων τοὺς νοσοῦντας, ὡς ὁ μόνος ἱατρὸς τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ γιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐκφωνεῖ μεγαλοφώνως εἰς ἐπήκοον πάντων.

Τί ποιεῖ μετὰ ταῦτα ὁ Ἱερεὺς;

Ἐφεξῆς ὁ Ἱερεὺς, ἔξακολουθῶν πάλιν τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν μυστικὴν αὐτοῦ δέησιν, παρακαλεῖ αὐτὸν θερμότατα καὶ ἐν βαθυτάτῃ κατανύξει καὶ συντριβῇ καρδίας, ὅπως οὗτος, καταβὰς ἀπὸ τοῦ θρόνου τῆς δέησης τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἔλθῃ ἐν ἡμῖν πρὸς ἀγιασμὸν ἡμῶν, καὶ ὁ ἴδιος διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ κραταιᾶς γειρὸς μεταδώσῃ εἰς αὐτὸν καὶ δι' αὐτοῦ εἰς πάντας ἡμᾶς τὸ ἄγραντον αὐτοῦ σῶμα καὶ τὸ τίμιον αἷμα.

Τί ἔπειται εὐθὺς μετὰ τοῦτο;

Εὐθὺς δὲ μετὰ τοῦτο ὁ τε ἐν τῷ βῆματι Ἱερεὺς καὶ ὁ ἐκτὸς τοῦ βῆματος ἵσταμενος διάκονος ἐπαναλαμβάνουσι κατ' ἀρχὰς νοερῶς ἔκαστος καὶ καθ' ἑαυτὸν τρίς, μετὰ πολλοῦ τοῦ φόρου καὶ τῆς εὐλαβείας, τὰς λέξεις ταῦτας «ὁ Θεός, Ιλάσθητι μοι τῷ ἀμαρτωλῷ». Εἶτα δὲ ὁ μὲν διάκονος, ἀποτεινόμενος πρὸς πάντας τοὺς ἐν τῷ ναῷ ἵσταμενους καὶ προσευχομένους πιστούς, ἐκφωνεῖ «Πρόσχωμεν», προτρεπόμενος οὕτω διὰ τῆς λέξεως ταῦτης τοὺς πάντας καὶ ἴδια τοὺς πρὸς τὴν μετάλη-

ψιν τῶν θείων μυστηρίων παρασκευαζομένους, ἵνα, ἀφέντες πᾶν γήρινον καὶ βιωτικόν, ἀνυψώσωσι καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν πρὸς τὸν Θεόν· ὁ δὲ ἴερεύς, ἀπαντῶν ἀμέσως ἐκ τοῦ βήματος εἰς τοῦτο, ἀναγγέλλει ἐπίσης μεγαλοφώνως, τίνες μόνοι τῶν χριστιανῶν δύνανται νὰ προσέλθωσιν ἐπαξίως εἰς τὰ τέμπα καὶ ἄγια ταῦτα δῶρα, ἐκφωνῶν τὰς λέξεις ταύτας· «Τὰ ἄγια τοις ἀγίοις», τουτέστιν ἐκείνοις μόνον ἔξεσπι προσελθεῖν, οἵτινες ἔχουσι τὴν συνείδησιν αὐτῶν ἐλευθέραν πάσης τύφεως καὶ τὴν καρδίαν καθαρὰν ἀπὸ πάσης πονηρᾶς ἐπιθυμίας καὶ πράξεως· διότι τὰ ἄγια μόνον τῆς ἀγίους μεταδιδούνται.

Τί δὲ ἀπαντῷ εἰς ταῦτα ὁ χορός;

Οἱ ἐν τῷ ναῷ πιστοί, ὅμοιογοῦντες εἰλικρινῶς τὴν ἴδιαν ἀναξιότητα καὶ πᾶσαν τὴν ἐλπίδα αὐτῶν ἀνατιθέμενοι εἰς μόνον τὸ ἔλεος τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ἀγίου καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀντιφωνοῦσιν ἀμέσως διὰ τοῦ χοροῦ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην τοῦ ἱερέως τάδε· «Εἰς ἄγιος, εἰς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός. Ἀμήν».

Τί τελείται μετὰ ταῦτα ἐν τῷ βήματι καὶ ἐν τῷ ναῷ;

Ἐν μὲν τῷ ἀγίῳ βήματι ὁ ἴερεύς κατ' ἀρχὰς μελίζει καὶ διαμερίζει τὸν ἐπὶ τοῦ δισκαρίου κείμενον ἀμυνὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μελιζόμενον καὶ μὴ διαιρούμενον, τὸν πάντοτε ἐσθιόμενον καὶ μηδέποτε δαπανώμενον, ἀλλὰ τοὺς μετέχοντας αὐτοῦ ἀγιάζοντα. Εἶτα ἐγχέει ἐν τῷ ἱερῷ ποτηρίῳ τὸ ὑπὸ τοῦ διακόνου προσφερόμενον αὐτῷ ζέον, εἰς σύμβολον τῆς θερμότητος τῆς πίστεως καὶ τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος χάριτος. Μετὰ δὲ ταῦτα, προσευξάμενοι ἀμφότεροι συντάμως καὶ μετὰ πολλῆς τῆς συντριβῆς πρὸς τὸν Κύριον, ὅπως γένηται αὐτοῖς ἡ μετάληψις τῶν ἀγίων μυστηρίων μὴ εἰς κρίμα, ἢ εἰς

(ΧΡΙΣΤ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ).

11

κατάκριμα, ἀλλ' εἰς ἵστιν ψυχῆς τε καὶ σώματος, μεταλαμβάνει πρῶτον ὁ ἱερεὺς τοῦ σώματος καὶ αἴματος τοῦ Κυρίου, κατόπιν δὲ καὶ ὁ διάκονος διὰ τῶν χειρῶν τοῦ ἱερέως. Ἐκτὸς δὲ τοῦ βήματος ὁ χορός, ὡς ἀπὸ προσώπου πάντων, φάλλει ἐν τούτῳ ἀργῶς καὶ μετὰ μέλους διάφορα φόρματα, σχετιζόμενα πρὸς τὴν ἔκάστοτε πανηγυριζόμενην ἐν τῇ Ἔκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ ἑορτήν, ὡς τέτακται ἐν τῷ τυπικῷ.

Τί ἀκολουθεῖ μετὰ τὸ πέρας τούτων;

Ἄφ' οὐ τελειώσῃ ἡ ἐν τῷ βήματι μετάληψις τῶν ἀχράντων μυστηρίων ὑπὸ τῶν ἱερουργούντων, τότε ἀνοίγεται ἡ ὥραία πύλη, καὶ ὁ διάκονος, κρατῶν εἰς τὰς χεῖρας τὸ ἄγιον ποτήριον, ἐν ᾧ ἥδη ἐτέθησαν τὰ τίμια δῶρα, παρουσιάζεται ἔμπροσθεν τῶν ἐν τῷ ναῷ ισταμένων πιστῶν καὶ προσκαλεῖ πάντας τοὺς ἑτοιμαζόμενους πρὸς τὴν τῶν θείων μυστηρίων μετάληψιν, λέγων μεγάλη τῇ φωνῇ. «Μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε». τουτέστι πάντες οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ κοινωνήσωσι τῶν ἀχράντων μυστηρίων, τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, ὅφείλουσιν νὰ προσέλθωσιν, ἔχοντες ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν οὐ μόνον φόβον καὶ πίστιν ἀληθῆ πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον. Καὶ προσέρχονται λοιπὸν τότε εἰς τὴν θείαν μετάληψιν, ὅσοι τῶν χριστιανῶν εἰσὶ πρὸς τοῦτο ἥδη διὰ νηστείας καὶ μετανοίας παρεσκευασμένοι. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἡ τοιούτων μὴ ὑπαρχόντων, εὐθὺς ὁ ἱερεὺς εὐλογεῖ τὸν λαόν, λέγων. «Σῶσορ, ὁ Θεός, τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησο τὴν κληρονομίαν σου».

Τι ἀπαντῶσι πρὸς ταῦτα οἱ πιστοί;

Οἱ μὲν λαός, ἀμα πῃ ἐκφωνήσει τοῦ διακόνου, κλίνων τὸν αὐγένα, ὡσανεὶ ἔβλεπεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ αὐτὸν τὸν Σωτῆρα Χριστόν, τὸν ὑπὲρ ἥμῶν παθόντα καὶ θα-

νόντα και ταφέντα και τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστάντα και ἐμφανισθέντα εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εὐθὺς δοξολογεῖ αὐτόν, λέγων καθ' ἑαυτὸν περιγχαρῶς ταῦτα· «Ἐνδογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀρόματι Κυρίου· Θεὸς Κύριος καὶ ἐπέφαρεν ἡμῖν». Ο δὲ χορὸς μετὰ τὴν τοῦ Ἱερέως εὐλογίαν φάλλει, ἀπὸ προσώπου πάντων τῶν πιστῶν, τὸν κατανυκτικώτατον τοῦτον ὅμονον· «Εἰδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ἐλάβομεν Πρεψα ἐπονόρατο, εὑρομεν πίστιν ἀληθῆ, ἀδιαιρετον Τριάδα προσκυνοῦτες· αὕτη γὰρ ἡμᾶς ἔσωσε». Τουτέστιν δημολογοῦμεν τοιουτοτρόπως, ὅτι ἀπασα ἡ θεία οἰκονομία, ἡτοι ἡ γέννησις τοῦ Κυρίου, τὰ πάθη, ἡ σταύρωσις, ὁ θάνατος, ἡ ταφὴ και ἡ ἀνάστασις, τῶν ὅποιων πλήρη και ἀκριβῆ ἀνάμνησιν ἐποιήσατο ὁ Ἱερεὺς ἐν τῇ τελετῇ τῆς θείας και Ἱερᾶς λειτουργίας, ἐγένετο πρὸς φωτισμὸν ἡμῶν, τὸν ὅποῖον λαβόντες παρ' αὐτοῦ διὰ τῆς γάριτος τοῦ ἐπουρανίου Πνεύματος, ἐπιστεύσαμεν ἀληθῶς εἰς τὴν ἀδιαιρετον Τριάδα, τὴν ὅποιαν, προσπίπτοντες ἥδη ταπεινῶς, προσκυνοῦμεν, ως εὐγνώμονες δοῦλοι, διὰ τὴν σωτηρίαν, ἣν ἐγαρίσατο ἡμῖν, σώματος και ψυχῆς.

Τί ποιεῖ μετὰ ταῦτα ὁ Ἱερεὺς;

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἱερεὺς, θυμιάσας τὰ ἐπὶ τῆς ἀγιας τραπέζης κατατεθέντα τίμια δῶρα, και εἰπὼν μυστικῶς τρὶς τοὺς λόγους τούτους· «ἴγιαθητι ἐπὶ τοὺς οὐραροὺς ὁ Θεὸς και ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου», ἐπιδίδωσιν εἰς τὸν διάκονον τὸν δίσκον, ἐπιφέροντα τὸν ἀστερίσκον και τὸν ἀέρα, ἀπερ οὔτος, ἀπεργόμενος σιγῇ, ἀποτίθησιν ἐπὶ τῆς ἀγίας προθίστασις, αὐτὸς δέ, λαβὼν τὸ ἄγιον ποτήριον, μυστικῶς μὲν λέγει· «Ἐνδογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν», είτα δέ, στραφεὶς πρὸς τὸν λαὸν διὰ τῆς ώραίας πύλης και ἐπιδεικνύων αὐτοῖς

τὸ ἄγιον ποτήριον ἐκφωνεῖ ταῦτα· «πάτοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τὸν αἰώνας τῷν αἰώνῳ», καὶ ἀμέσως κατευθύνεται εἰς τὴν ἀγίαν πρόθεστιν, ὅπου ἀποτίθησι καὶ αὐτὸς ἐπίσης τὸ ἄγιον ποτήριον.

Τί σημαίνει ἡ τελευταία ἐπίδειξις εἰς τὸν λαὸν τοῦ ἀγίου ποτηρίου καὶ ἡ ἐκφώνησις τοῦ Ἱερέως;

Ἡ μὲν τελευταία ἐπίδειξις τῶν τιμίων δώρων εἰς τοὺς πιστοὺς ἔξεικονίζει συμβολικῶς τὴν μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας ἀνάληψιν αὐτοῦ εἰς τοὺς οὐρανούς καὶ τὴν μετὰ ταῦτα διάδοσιν καὶ δόξαν τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ εἰς ὅλον τὸν κόσμον· ἡ δὲ ἐκφώνησις τοῦ Ἱερέως σημαίνει, ὅτι καὶ μετὰ τὴν εἰς οὐρανούς ἀνάληψιν οὐ μόνον ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος γάρις ἀοράτως, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀοράτως καὶ αἰσθητῶς διὰ τῶν θείων αὐτοῦ συμβόλων ἔσται μεθ' ἡμῶν πάντοτε, καὶ νῦν, καὶ ἀεὶ καὶ ἔως τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος.

Τί ἔπειται μετὰ ταῦτα;

Μετὰ ταῦτα ὁ μὲν διάκονος ἔξελθὼν τοῦ Ἱεροῦ βήματος προσκαλεῖ ἐκφώνως πάντας τοὺς μεταλαβόντας τοὺς σώματος καὶ αἷματος τοῦ Κυρίου, ἵνα εὐχαριστήσωσι τὸν Κύριον, ὅστις ἡξίωσεν αὐτοὺς τῆς θείας κοινωνίας καὶ ζητήσωσι συνάμα τὴν παρ' αὐτοῦ ἰσχυρὰν βοήθειαν καὶ ἀντιληψιν, ὅπως διέλθωσιν οὐ μόνον τὴν ἡμέραν ταύτην ἀγίως, εἰρηνικῶς καὶ ἀναμαρτήτως, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν αὐτῶν, τηροῦντες πιστῶς τὰς ἐντολὰς καὶ τὰ παραγγέλματα τοῦ Θεοῦ· διότι μόνος αὐτός, καθὰ λέγει εὐθὺς μετὰ τὸν διάκονον ἐκφώνως ὁ Ἱερεύς, ἔστιν ὁ ἀγιασμὸς ἡμῶν καὶ αὐτῷ μόνῳ τῷ ἐν Τριάδι Θεῷ ὁφείλομεν πάντοτε νὰ ἀναπέμπωμεν πᾶσαν δόξαν καὶ τιμήν. Ἐφεξῆς ὁ Ἱερεύς μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ταύτην, ἀφ' οὐ περιτυλίξῃ τὸ ἐπὶ τῆς

άγιας τραπέζης ἡ πλωμένον ιερὸν ἀντιμήνσιον εἰς σημεῖον ὅτι ἐτελείωσεν ἡ θεία καὶ ιερὰ λειτουργία, τότε, καθὼς ὁ Κύριος μετὰ τὸν δεῖπνον τὸν μυστικὸν εἶπε πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ «ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐτεῦθεν», τοιουτοτρόπως ἥδη καὶ αὐτός, στρεψόμενος πρὸς τοὺς ἐν τῷ ναῷ πιστούς, λέγει «έρ εἰρήνη προέλθωμεν», τουτέστι καθὼς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διετελέσταμεν ἐν εἰρήνῃ, τοιουτοτρόπως καὶ ἔξεργόμενοι ἥδη ἐκ τῆς ἐκκλησίας ὀφειλούμεν νὰ ἔχωμεν ἀλλήλοις εἰρήνην, ἀγάπην καὶ ὄμονιαν.

Εἰς τὴν ἐκφώνησιν ταύτην τοῦ ιερέως, τί ἀπαντᾷ ὁ λαός;

Εἰς τὴν ἐκφώνησιν ταύτην τοῦ ιερέως ἀμέσως ὁ λαὸς ἀπαντᾷ διὰ τοῦ χοροῦ ταῦτα· «Ἐρ ὄρόματι Κυρίον εὐλόγησο, πάτερ», ἔξαιπούμενος οὕτω δι' αὐτοῦ τὴν παρὰ Θεοῦ εὐλογίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ιερεὺς ἔξεργεται παραυτίκα ἐκ τοῦ ιεροῦ βήματος καὶ στάς, ὡς πατήρ ἐν μέσῳ τέκνων, ἐμπροσθεν τῆς εἰκόνος τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, εὔχεται μεγαλοφώνως πρὸς τὸν Θεόν, ἔξαιπούμενος παρ' αὐτοῦ τοῦ εὐλογοῦντος τοὺς εὐλογοῦντας αὐτὸν καὶ ἀγιάζοντας τοὺς ἐπ' αὐτὸν πεποιθότας τὴν σωτηρίαν καὶ εὐλογίαν ὑπὲρ πάντων τῶν χριστιανῶν, τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ἀγαπώντων τὴν εὐπρέπειαν τῶν ιερῶν ναῶν καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν ἐπ' αὐτὸν ἐλπιζόντων. Συνάμα δὲ καθικετεύει τὸν Θεόν, ἵνα χαρίσηται εἰρήνη καὶ ὄμονιαν εἰς ἀπαντὰ τὸν κόσμον, εἰς τὰς Ἐκκλησίας, εἰς τοὺς ιερεῖς, εἰς τοὺς βασιλεῖς, εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς πάντα τὸν λαόν· διότι πᾶν ἀγαθὸν πηγάδει ἐκ μόνου τοῦ Θεοῦ. Ό δὲ χορὸς τῶν πιστῶν ἐπικεχειστὴ τὴν εὐχὴν ταύτην τοῦ ιερέως διὰ τοῦ ἀμήν. Είτα ὁ μὲν ιερεὺς εἰσέργεται εἰς τὸ ἄγιον βῆμα καί, εὐχαριστήσας μυστικῶς Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τὸν πληρώσαντα

πᾶσαν τὴν πατρικὴν οἰκονομίαν ὑπέρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, παρακαλεῖ αὐτὸν ἵνα καὶ τὰς καρδίας ἡμῶν πληροῖ ἀδιαλείπτως πάσης χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης. Οἱ δὲ πιστοὶ ἔξω τοῦ βήματος δοξολογοῦσι καὶ αὐτοὶ καὶ εὐχαριστοῦσι τὸν Σωτῆρα Θεόν, ψάλλοντες διὰ τοῦ χοροῦ τὸν ὕμνον τοῦτον· «Ἐλη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἔως τοῦ αἰώνος».

Τί ἔπειται μετὰ τὴν δοξολογίαν ταῦτην;

Μετὰ τὴν εὐχαριστήριον ταῦτην δοξολογίαν τῶν πιστῶν, ὁ Ἱερεὺς διὰ τελευταίαν πλέον φορὰν εὐλογεῖ καὶ πάλιν, ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ Κυρίου, τὸν περιεστῶτα χριστεώνυμον λαὸν καὶ ἐπικαλεῖται ἐπ' αὐτοὺς τὴν εὐλογίαν καὶ τὸ ἔλεος τοῦ πανοικτίθμονος Θεοῦ διὰ τῶν λέξεων τούτων· «Εὐλογία Κυρίου καὶ ἔλεος ἔλθοι ἐφ' ἡμᾶς, τῇ αὐτοῦ θείᾳ χάριτι καὶ φιλαρθρωπίᾳ». Εἶτα δέ, στὰς ἐν μέσῳ τῆς ὥραίς πύλης, περαίνει τὴν θείαν καὶ Ἱερὰν λειτουργίαν διὰ τῆς δοξολογίας ταύτης τοῦ θείου ὄνόματος· «Δόξα σοι, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι», καὶ ἐπισφραγίζει ταύτην διὰ τῆς ἀπολυτηρίου ἐκείνης εὐχῆς, δι᾽ τῆς παρακαλεῖ καὶ καθικετεύει τὸν Θεὸν καὶ Σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἵνα, διὰ πρεσβειῶν τῆς θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ πάντων τῶν ἀγίων, ἐλεήσῃ, σώσῃ καὶ διαχυλάξῃ ἡμᾶς ἀπὸ παντὸς ἐπικειμένου κακοῦ, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος καὶ ἐλεήμων Θεός.

Τί ποιεῖ ὁ Ἱερεὺς μετὰ τὸ πέρας τῆς θείας λειτουργίας;

Μετὰ τὸ πέρας τῆς θείας λειτουργίας καὶ τὴν ἀπόλυσιν ὁ Ἱερεὺς διανέμει εἰς πάντας τοὺς ἐν τῷ ναῷ παρευρισκομένους πιστούς τὸ ἀρτίδωρον, τουτέστι τεμάγγιον ἄρτου καθηγιασμένου, ἀντὶ τῶν τιμίων δώρων, εἰς ἀγιασμὸν καὶ εὐλογίαν τῶν πιστῶν, οἵτινες δὲν ἔκοινώνησαν τῶν ἀγράντων μυστηρίων· διὰ τοῦτο ὅλοι οἱ

γριστιανοὶ δρεῖλουσι πάντοτε νὰ παραμένωσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μέχρι τοῦ τέλους τῆς θείας λειτουργίας, ἵνα λάβωσιν ἀπὸ τῶν γειτῶν τοῦ τελέσαντος τὴν θείαν καὶ ἀναίμακτον ταύτην θυσίαν ιερέως τὸ ἀντίδωρον καὶ φάγωσι τοῦτο πρὸς ἀγιασμὸν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος αὐτῶν.

Τί ὑπομιμνήσκει ἡ διανομὴ τοῦ ἀντιδώρου;

Ἡ διανομὴ τοῦ ἀντιδώρου ὑπομιμνήσκει τὰς ἀγάπας τῶν ἀρχαίων γριστιανῶν, τουτέστι τὴν ἀδελφικὴν ἐκείνην καὶ κοινὴν τράπεζαν, ἥτις παρετίθετο πάντοτε, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, ἐν τῷ νάρθηκι, ἐκ τῶν ὑπολοίπων τῶν προσκομιζομένων εἰς τὴν πρόθεσιν ὑπὸ τῶν πιστῶν προσφορῶν καὶ τοῦ οἴνου, πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἐν αὐτοῖς βασιλευούστης ἀδελφικῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης καὶ πρὸς διατροφὴν τῶν πτωχῶν ἀδελφῶν τῆς γριστιανικῆς κοινότητος.

II

Η ΤΩΝ ΗΡΟΗΓΙΑΣΜΕΝΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ.

Τί ὄνομάζεται λειτουργία τῶν προηγιασμένων;

Λειτουργία τῶν προηγιασμένων ὄνομάζεται ἡ λειτουργία ἐκείνη, καθ' ἣν δὲν ἀγιάζονται τὰ τίμια δῶρα, ἀλλὰ προσφέρονται, οὕτως εἰπεῖν, ἐκ δευτέρου τὰ καθηγιασμένα ἔδη τὸ τε σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου ἐν τῇ προτετελεσμένῃ, τῷ σαββάτῳ, λειτουργίᾳ τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἡ τῇ κυριακῇ, λειτουργίᾳ τοῦ μεγάλου Βασιλείου. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῶν προηγιασμένων οὐδὲ ὁ Ιερεὺς ἐνδύομενος λέγει τὰς ἐπὶ τούτῳ ὠρισμένας εὐχὰς καὶ γραφῆς ρήσεις, οὐδὲ χειροτονία τις γίνεται, οὐδὲ προσκο-

μιδὴ ἐπιτελεῖται· αἱ δὲ ἀναγινωσκόμεναι ἐν τῷ βῆματι ὑπὸ τοῦ ἱερέως εὐχαὶ ἀναφέρονται πᾶσαι ὡς εἰς καθηγιασμένα ἥδη καὶ τέλεια δῶρα, ἐφ' ὧ καὶ μένουσι ταῦτα ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης μέχρι τέλους τῆς λειτουργίας κεκαλυμμένα, ἀποκαλύπτονται δὲ μόνον ὅταν ὁ ἵερεὺς προσέρχηται εἰς μετάληψιν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ χοροῦ οὐδὲν τῶν κατὰ τὴν τελετὴν τῆς λειτουργίας ὥρισμένων ἵερῶν φύσιμάτων φάλλεται. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ μεγάλη λειρομένη εἰσοδος, ἡ μετὰ τῶν τιμίων δώρων γιγνομένη, ἐπιτελεῖται ἐν τελείᾳ καὶ βαθυτάτῃ σιωπῇ, πάντων τῶν ἐν τῷ ναῷ πιστῶν κλινόντων μέχρις ἔδαφους τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ μὴ τολμώντων νὰ προσβλέψωσιν εἰς τὰ καθηγιασμένα δῶρα.

Διὰ τί ὥρισθη ἡ ἐκτέλεσις τῆς λειτουργίας τῶν προηγιασμένων;

Ἐπειδὴ αἱ ἡμέραι τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοστῆς εἰσὶν ἡμέραι πένθους καὶ κατανύξεως, ἡ δὲ τελεία προσφορὰ θυσίας πρὸς τὸν Θεόν, καὶ μάλιστα ἐν ταῖς μνήμαις τῶν ἀγίων, χρητικεύει πάντοτε ὡς ὑπόθεσις χαρᾶς, πανηγύρεως καὶ ἑορτῆς, τοῦθ' ὅπερ οὐδόλως συμβιβάζεται πρὸς τὸ πένθιμον τῶν νηστίμων ἡμερῶν, διὰ τοῦτο οἱ ἀγιοι πατέρες τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου καὶ μετὰ ταῦτα οἱ τῆς σ' οίκου μενικῆς συνόδου ὥρισταν, ὅπως ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις τῆς ἀγίας τεσσαρακοστῆς τῶν πρὸ τοῦ πάσχα νηστειῶν, παρεκπτὸς σαββάτου καὶ κυριακῆς, τῆς τε τῆς ἀγίας τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἡμέρας καὶ τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης πέμπτης, τελῆται ἡ τῶν προηγιασμένων λειτουργία, τουτέστιν ἡ τῆς τετελεσμένης καὶ προσενεγκλείσης ἥδη ἀναιμάκτου θυσίας δευτέρα προσφορά.

Τίς ή ἀνάγκη τῆς τελετῆς τῆς λειτουργίας τῶν προηγιασμένων;

Καθὼς οἱ στρατιῶται, οἱ πολεμοῦντες κατὰ τῶν ἔχθρῶν, καταπαύοντες πρὸς ἐσπέρας τοῦ πολέμου, μεταλαμβάνουσι τῆς προηγιασμένης ἥδη τροφῆς, ὅπως ἐνισχυθέντες ἀντεπεξέλθωσιν αὐθις τὴν ἐπιοῦσαν κατὰ τῶν πολεμίων, οὕτω καὶ οἱ χριστιανοί, πολεμοῦντες, ιδίᾳ κατὰ τὰς ἄγιας τῶν νηστειῶν ἡμέρας, συντονώτερον κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν παθῶν, ὀφεῖλουσιν οἱ ἄξιοι ἐπίσης πρὸς ἐσπέρας μεταλαμβάνειν τῶν ἀπὸ τοῦ σαββάτου ἥδη ἡ τῆς χυριακῆς προηγιασμένων τιμῶν δώρων, ὅπως, τὰς προσηκούσας τῇ τοῦ Πνεύματος γάριτι δυνάμεις ἀνακτησάμενοι, καθίστανται οὕτω γενναιότεροι εἰς τὴν κατὰ τῶν ἀօράτων ἔχθρῶν πάλην. Διὰ τοῦτο οἱ ἄγιοι πατέρες διέταξαν τὴν τελετὴν τῆς λειτουργίας τῶν προηγιασμένων μετὰ τὸν ἐσπερινὸν ἑκάστης νηστίμου ἡμέρας, ἵνα μὴ μένωσιν οἱ πιστοὶ ἐπὶ ὅλην ἑδομάδα, ὡς ἀπαγόρευομένης τῆς προσφορᾶς τελείας θυσίας, ἃνευ πνευματικῆς τροφῆς, τῆς μόνης δυναμένης νὰ ἐνισχύσῃ καὶ νὰ τηρήσῃ αὐτοὺς σταθερούς ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ἀρετῆς.

Πόθεν ἔχει τὴν ἀρχὴν ἡ λειτουργία τῶν προηγιασμένων;

Ἡ λειτουργία τῶν προηγιασμένων ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἀπὸ τῶν πρώτων τοῦ χριστιανισμοῦ χρόνων, ἦποι ἀπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν· διότι οἱ χριστιανοί, ἐπιποθοῦντες νὰ μεταλαμβάνωσι καθ' ἑκάστην τῶν ἀχράντων μυστηρίων, μὴ δυνάμενοι δὲ νὰ ἐπιτελῶσιν ἑκάστοτε τελείαν λειτουργίαν, τοῦτο μὲν ἔνεκα τῶν διωγμῶν, τοῦτο δὲ διὰ τὴν μετὰ ταῦτα θεσπισθεῖσαν κανονικὴν ἀπαγόρευσιν τῆς τελετῆς ταύτης κατὰ τὰς πρὸ τοῦ πάσχα πενθίμους καὶ νηστίμους ἡμέρας, ἡναγκάζοντο νὰ παρασκευάζωσι

πάντοτε ἐν προηγουμέναις λειτουργίαις τὰ τίμια δῶρα δὶα τὰς τοιαύτας ἀνάγκας τε καὶ ἡμέρας· αἱ εὐχαὶ δέ, αἱ ἀναγνωσκόμεναι ἐκάστοτε ὑπ’ αὐτῶν καὶ πρὸ καὶ μετὰ τὴν μετάληψιν τῶν προηγιασμένων τούτων μυστηρίων, ἀπετέλουν τὴν ἡδη λεγομένην λειτουργίαν τῶν προηγιασμένων. Η λειτουργία δὲ αὕτη δὲν συνετάχθη, ὡς ἐσφαλμένως πιστεύεται, ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου, μή εἰδότος μηδὲ τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, ἀλλ’ ὠρίσθη ἵσως μόνον ὑπ’ αὐτοῦ ἡ τελετὴ αὐτῆς ἐν τῇ ρωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ διετάχθη καθ’ ἣν ἡδη αὕτη ἐπιτελεῖται τάξιν.

‘Οποια ἐν συντόμῳ ἡ διάταξις τῆς λειτουργίας τῶν προηγιασμένων;

Η λειτουργία τῶν προηγιασμένων ἄρχεται μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐννάτης ὥρας, ἐκφωνοῦντος τοῦ ἱερέως τὸ «Ἐντολημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς» κτλ. Μετὰ τοῦτο ἔπειται ἀμέσως ἡ ἀκολουθία τοῦ ἐσπερινοῦ. Ἀρ-
χαμένης δὲ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ὠρισμένου καθίσματος τοῦ φαλτηρίου, ὁ ἱερεὺς ἀπέρχεται ἐν τῇ ἀγίᾳ προθέσει, καὶ λαβὼν τὸν πρόγριασμένον ἄρτον ἐκ τοῦ ἀρτοφορίου, τιθησιν αὐτὸν μετ’ εὐλαβείας πολλῆς ἐν τῷ ἀγίῳ δίσκῳ, ἐγχέων καὶ εἰς τὸ ἄγιον ποτήριον οἶνον καὶ ὅδωρ, ἐν ἀκρῷ σιωπῇ καὶ μηδὲν συνήθως λέγων. Είτα λαβὼν θυμίαμα, θυμιᾶ τὸν ἀστερίσκον καὶ τὰ καλύμματα καὶ περικαλύπτει τὰ τίμια δῶρα, ἐπιλέγων μόνον τὸ «Δι’ εὐχῶν τῷ ἀγίῳ πατέρῳ». Μετὰ δὲ τὴν μικρὰν τοῦ ἐσπερινοῦ εἴσοδον, τὴν γινομένην ἄνευ τοῦ Εὐαγγελίου (πλὴν τῶν ἑορτασμῶν ἡμερῶν καὶ τῶν τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης ἑδομάδος, ὅπότε γίνεται μετὰ τοῦ Εὐαγγελίου· διότι κατ’ αὐτὰς μόνον τέτακται ἀνάγνωσις εὐαγγελικῆς περικοπῆς), ἀναγι-
νώσκονται δύο ὠρισμέναι ἐκάστοτε περικοπαὶ ἐκ τῶν

βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· ἡ μὲν ἐκ τῆς Γενέτεως, ἡ δὲ ἐκ τῶν Παροιμιῶν· μετὰ τὸ πέρας τῆς πρώτης ἀνοίγεται ἡ ώραία πύλη, καὶ ὁ μὲν διάκονος ἐκφωνεῖ κελεύσας· ὁ δὲ ἵερεύς, λαβὼν τῇ δεξιᾷ γειρὶ ὥμιταὶ καὶ μανουάλιον μετὰ κηροῦ ἀνημμένου, ἴσταται ἐνώπιον τῆς ἀγίας τραπέζης, καὶ σφραγίζων δι' αὐτῶν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ λέγει μεγάλῃ τῇ φωνῇ· Σορία ὄρθοι· εἰτα στραφεὶς πρὸς τὸν λαὸν καὶ, ποιησάμενος ἐπ' αὐτὸν ἐπίσης τὸ αὐτὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἐκφωνεῖ· «Φῶς Χριστοῦ φαίνει πᾶσι».

Τί σημαίνει ἡ ἐκφώνησις αὕτη τοῦ ἱερέως;

Ἐπειδὴ ἡ Γέρεσις, ἐξ ἣς πάντοτε λαμβάνεται ἡ ἀναγινωσκομένη πρώτη περικοπή, περιγράφει ἴστορικῶς τὴν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἴστορίαν τοῦ ἀνθρώπινου γένους, τὴν πτῶσιν τοῦ Ἀδάμ, καὶ τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας κατὰ διαφόρους καιρούς ἀποπλανήσεις τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῆς ἀληθίους θεογνωσίας, ἅμα δὲ καὶ τὴν ἑκάστοτε παρὰ Θεοῦ ἀποστελλόμενην ἐπ' αὐτοὺς τιμωρίαν, διὰ τοῦτο μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀναγνώσεως αὐτῆς, ἐμφανίζομενος ὁ ἱερεύς, δεικνύει συμβολικῶς εἰς τοὺς παρισταμένους πιστοὺς τὸν μετὰ παρέλευσιν πολλῶν αἰώνων ἐνταρκωθέντα καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἐπιφανέντα Γίὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐπιλέγων, ὅτι αὐτὸς εἶναι τὸ μόνον ἀληθινὸν φῶς, τὸ ὅποιον δύναται νὰ φωτίσῃ πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον καὶ νὰ καθοδηγήσῃ αὐτὸν ἀσφαλῶς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, διὰ τῆς δύναμεως τοῦ σταυροῦ θανάτου, ὃν ούτος ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, πρὸς ἐξιλασμὸν τῆς θείας δικαιοσύνης. Ἐφ' ω πρὸ τῆς ἐκφωνήσεως μὲν ταύτης ὁ ἱερεύς, ἐπικαλούμενος καὶ διεγείρων τὴν ἡμετέραν προσοχὴν καὶ τὴν προσήκουσαν εὐλαβείαν ἐκφωνεῖ τὰς λέξεις «Σορία ὄρθοι»· μετὰ ταῦ-

τα δὲ ἄρχεται ἀμέσως ή ἀνάγνωσις τῆς ἐκ τῶν Παροιμιῶν περικοπῆς, αἵτινες προεικονίζουσαι τὴν ἐπὶ τῆς γῆς θείαν ἐπιφάνειαν, καθοδῆγούσιν ἔκαστον εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδόν, ὑποβάλλουσαι διάφορα πρὸς τοῦτο μέσα, ἡθικά τε καὶ μυστηριώδη.

Πῶς συνεχίζεται ἡ λειτουργία τῶν προηγιασμένων μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ ἱερέως;

Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ ἱερέως, κλείεται ἀμέσως ἡ ώραία πύλη καὶ ἄρχεται ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἐκ τῶν παροιμιῶν περικοπῆς. Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν δὲ ταύτης ὁ ἱερεὺς ἄρχεται ἀμέσως ψάλλειν ἐντὸς τοῦ βήματος τὸ Κατενθυθήτω, ιστάμενος κατενώπιον τῆς ἀγίας τραπέζης καὶ θυμιῶν. Εἶτα, λέγοντος αὐτοῦ τοὺς στίχους, ψάλλουσι τὸ αὐτὸν ἐκτὸς τοῦ βήματος καὶ οἱ χοροί. Ἐσχατὸν δὲ πᾶλιν ἐπαναλαβάνει ὁ ἱερεὺς τὸ αὐτὸν μέγρι τοῦ ὡς θυμιάμα ἐρώπιόν σου», ἐφεξῆς, τοῦ χοροῦ τῶν φαλτῶν συμπληροῦντος τὰ λοιπὰ τοῦ στίχου, αὐτὸς θυμιᾷ τὸν λαὸν ἐκ τῆς ώραίας πύλης. Τούτου δὲ περατωθέντος, ὁ διάκονος, ἔξελθὼν τοῦ ἀγίου βήματος, ἀναπέμπει τὴν ἐκτενῆ πρὸς Κύριον δέησιν καὶ ικεσίαν, τὴν καὶ διπλῆν λεγομένην.

Μετὰ τὴν ἐκτενῆ ταύτην δέησιν ἄρχεται ἀμέσως ὁ χορὸς ψάλλων ἀντὶ τοῦ χερουβικοῦ ὅμονου τὸ ἔξης τροπάριον. «Νῦν αἱ δυνάμεις τῷ οὐρανῷ σὺν ἡμῖν ἀοράτως λατρεύονται. Ἰδοὺ γάρ εἰσπορεύεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Ἰδοὺ θυσία μυστικὴ τετελειωμένη δορυφορεῖται. Πίστει καὶ πόθῳ προσέθωμεν, ἵνα μέτοχοι ζωῆς αἰωνίου γενώμεθα». Τοῦθ' ὅπερ ἐπίσης τρανότατα καταδεικνύει, ὅτι ἡ προσφερομένη θυσία εἶναι ἡδη τετελειωμένη καὶ καθηγιασμένη, ἐφ' ω̄ καὶ προσκαλεῖ πάντας ἡμᾶς, ἵνα μετὰ πίστεως καὶ πόθου προσέλθωμεν εἰς τὴν μετάληψιν αὐτῆς.

Τί γίνεται μετά τὸ πέρας τοῦ τροπαρίου τούτου;

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ύπὸ τοῦ χοροῦ φαλλομένου τούτου τροπαρίου, ἐπικρατεῖ ἀμέσως καθ' ἄπαντα τὸν ναὸν ἄκρα σιγή, καὶ πάντων τῶν ἐν τῷ ναῷ προσευχομένων πιστῶν μετὰ πολλῆς τῆς εὐλαβείας μέχρις ἐδάφους προσπιπτόντων καὶ ἐκάστου καθ' ἑαυτὸν μυστικῶς ἐπιλέγοντος: «μητήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἐλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου», γίνεται ἡ μεγάλη εἰσοδος, καθ' ἣν ὁ μὲν διάκονος προπορεύεται μετ' ἀνημμένης λαμπάδος καὶ θυμιᾶ, ὁ δὲ ἵερεὺς ἐπεργόμενος φέρει διὰ τῆς δεξιᾶς χερὸς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸν δίσκον μετὰ τοῦ ἀγίου ἄρτου, καὶ ἐν τῇ ἀριστερᾷ τὸ ἄγιον ποτήριον. Εἰς-ελθόντος δὲ τοῦ ἱερέως εἰς τὸ ἄγιον βήμα, κλείεται ἀμέσως ἡ ὥραία πύλη, καὶ ὁ διάκονος ἔξελθὼν πάλιν ἐκ τοῦ βήματος συμπληροῦ ὡς ἀπὸ μέρους τῶν πιστῶν δι' ἐκτενοῦς τὴν ἐσπερινὴν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ δέησιν. Ταύτην διαδέχεται ἡ ἀνάγνωσις εἰς ἐπήκοον πάντων τῆς κυριακῆς προσευχῆς. Ἐφεξῆς, εἰπόντος τοῦ διακόνου μεγάλη τῇ φωνῇ «Πρόσχωμει», ὁ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ ἐκ τοῦ βήματος τὰς λέξεις ταύτας «τὰ προηγα-σμέρα ἄγια τοῖς ἀγίοις». Τὰ δὲ μετὰ ταῦτα ἐπόμενα τελοῦνται ἀπαραλλάκτως ὡς ἐν τῇ τελείᾳ λειτουργίᾳ, μεταλαμβανόντων τῶν τε λειτουργῶν καὶ τῶν βουλομένων πιστῶν καὶ διανεμομένου τοῖς πᾶσιν ἀντιδώρου, ἐξ ἄρτου ἐπίσης προηγιασμένου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Τ.

ΠΕΡΙ ΕΟΡΤΩΝ ΚΑΙ ΝΗΣΤΕΙΩΝ.

Α.

ΕΟΡΤΑΙ.

Τι ὄνομάζεται έορτή;

Έορτὴ ὄνομάζεται ἡ ἡμέρα ἐκείνη, καθ' ἣν πάντες οἱ χριστιανοί, καταπαύοντες πάσας τὰς συνήθεις ἡμῶν βιωτικὰς μερίμνας καὶ φροντίδας καὶ τὰς λοιπὰς βιοποριστικὰς ἀσγολήσεις τε καὶ ἐργασίας, ὅρείλομεν τὴν μὲν πρωταν νὰ προσερχώμεθα εἰς τοὺς ιεροὺς ναοὺς πρὸς ἀκρόασιν τῆς Θεᾶς καὶ ιερᾶς λειτουργίας καὶ πρὸς δοξολογίαν καὶ εὐχαριστίαν τοῦ Θεοῦ διὰ τε τὴν ἀφατὸν αὐτοῦ μεγαλειότητα, σορφίαν καὶ ἀγαθότητα, καὶ διὰ τὰς πρὸς ἡμᾶς ἀπειρους αὐτοῦ εὐεργεσίας, καθικετεύοντες αὐτὸν συνάμα, ἵνα, συγγιωρῶν ἡμῖν τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα ὄνομάματα καὶ τελημψελῆματα, ἔκουσιά τε καὶ ἀκούσια, χορηγῇ πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν λυσιτελῆ καὶ τὰ πρὸς συντήρησιν ἡμῶν ἀπαραιτητα. Τὸ δὲ ἐπίλοιπον τῆς ἡμέρας διεργόμεθα ἐν τῇ ἐπιτελέσει παντούων ἀγαθῶν ἔργων πρὸς τοὺς πάσχοντας, πενομένους καὶ πολλαχῶς βασανιζομένους πλησίον ἡμῶν.

Ποία ἡμέρα ωρίσθη ὡς πρώτη έορτή;

Ως πρώτην έορτὴν ωρίσεν αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ τὴν ἑδόμην τῆς ἑδομάδος ἡμέραν, ἣν οὗτος ἡγίασεν ἐν τῇ καταπαύσει τῆς ἔξαητημέρου δη-

μιουργίας. Τὴν ἔθδομην ταύτην ἡμέραν ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἀντικατέστησε διὰ τῆς κυριακῆς λεγομένης ἡμέρας, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ποῖαι ἄλλαι ἡμέραι τῆς ἔθδομάδος ὥρισθησαν παρὰ τοῖς χριστιανοῖς ὡς ἡμέραι ἑορτῆς;

Κατὰ τοὺς πρώτους τῆς Ἐκκλησίας χρόνους οἱ χριστιανοὶ ἑώρταζον προσέτι, ἐκτὸς τῆς κυριακῆς, καὶ δύο ἄλλας τῆς ἔθδομάδος ἡμέρας, ἣτοι τὴν τετάρτην, διότι ἐν αὐτῇ ἀπεφασίσθη ὁ θάνατος τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ τὴν παρασκευήν, διότι κατ’ αὐτὴν οὗτος ἔπαθε καὶ ἀπέθανε κρεμασθεὶς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Διὰ τοῦτο οἱ χριστιανοὶ ἐτίμων καὶ τιμῶσι πάντοτε τὰς δύο ταύτας ἡμέρας καὶ διὰ τῆς νηστείας εἰς ἔνδειξιν πένθους διὰ τὰ πάθη καὶ τὸν σταυρικὸν τοῦ Σωτῆρος θάνατον.

Ποῖαι ἄλλαι ἑορταὶ καθιερώθησαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ;

Προϊόντος τοῦ χρόνου, καθιερώθησαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς διάφοροι ἄλλαι ἑορταὶ ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ, αἱ μὲν εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἐπισημοτέρων συμβεβηκότων τῆς ἐπιγείου ζωῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, αἵτινες διὰ τοῦτο καὶ δεσποτικαὶ ἐπικαλοῦνται, αἱ δὲ εἰς τιμὴν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, αἵτινες καὶ θεομητορικαὶ ἐπιλέγονται, ἵκαὶ ἄλλαι τελευταῖον εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν εὐαρεστησάντων τῷ Θεῷ ἀγίων.

Εἰς πόσας τάξεις διαιροῦνται γενικῶς αἱ ἑορταί;

Πάσαι αἱ ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ πανηγυρίζομεναι ἑορταὶ διαιροῦνται γενικῶς εἰς δύο τάξεις, ἣτοι εἰς ἑορτὰς ἀκινήτους καὶ ἑορτὰς κινητάς. Καὶ ἀκίνητοι μὲν ἑορταὶ λέγονται ἐκεῖναι, αἵτινες πανηγυρίζον-

ται πάντοτε εἰς ὥρισμένην τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἐνιαυτοῦ ἡμερομηνίαν· κινηται δὲ ἑορταὶ ὄνομαζονται ἐκεῖναι, αἵτινες δὲν ἑορτάζονται ἐν ὥρισμένῃ τοῦ ἔτους ἡμερομηνίᾳ, ἀλλ' ἔξαρτωνται ἀπὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα.

■

ΑΚΙΝΗΤΟΙ ΚΑΙ ΚΙΝΗΤΑΙ ΔΕΣΜΟΤΙΚΑΙ ΕΟΡΤΑΙ.

Πόσαι καὶ τίνες εἰσὶν αἱ ἀκίνητοι δεσμοτικαὶ ἑορταὶ;

Αἱ ἀκίνητοι δεσμοτικαὶ ἑορταὶ εἰσὶν ἔξι·

1) ἡ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, ἣτις ἑορτάζεται τὴν 25 τοῦ δεκεμβρίου μηνός, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς Βηθλεέμ γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

2) ἡ τῆς περιτομῆς τοῦ Χριστοῦ, ἣτις ἑορτάζεται τὴν πρώτην τοῦ ιανουαρίου ἡμέραν εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὄγδοης ἡμέρας, ἐν ᾧ ὁ ἐν Βηθλεέμ γεννηθεὶς Σωτὴρ κατεδέξατο τὴν ὑπὸ τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου τεταγμένην περιτομὴν καὶ ὀνομάσθη, καθ' ἣν ἔδωκε τῇ παρθένῳ Μαρίᾳ ἐντολὴν ὁ ἄγγελος, Ἰησοῦς·

3) ἡ τῶν ἀγίων θεοφανειῶν, ἣτις ὥρισται τῇ 6 τοῦ ιανουαρίου εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὑπὸ τοῦ προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου βαπτίσεως τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ.

4) ἡ τῆς ὑπαπαντῆς τοῦ Κυρίου, ἣτις ἑορτάζεται τῇ 2 τοῦ φεβρουαρίου εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ὅτι ἡ Θεοσόκος Μαρία, τὴν τεσσαρακοστὴν μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Σωτῆρος ἡμέραν, προσῆλθεν ἐν τῷ ναῷ, ἵνα, κατὰ τὸν νόμον, παραστήσῃ τὸν υἱὸν αὐτῆς, τὸν πρωτότοκον, καὶ προσφέρῃ τὴν νεομοισμένην ἐπὶ τούτῳ θυσίαν, ζεῦγος τρυγόνων, ἢ δύο νεοσσούς περιστερῶν ἐκεῖ δέ, ὀδηγηθεὶς ὑπὸ Πνεύματος ἀγίου ὁ εὐλαβῆς καὶ δίκαιος

πρεσβύτης Συμεών, ἐδέξατο τὸν Ἰησοῦν εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ καὶ ἐδιξολόγησε τὸν Θεόν, εἰπὼν τὸ «Νῦν ἀπολύεις τὸ δοῦλόν σου, δέσποτα».

5) ἡ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, ἥτις ἑορτάζεται τῇ 6 αὐγούστου εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐπὶ τοῦ ὅρους Θαθώρ γενομένης θείας μεταμορφώσεως, ἣν ὑπέστη ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν τριῶν μαθητῶν Πέτρου, Ἰωάννου καὶ Ἰακώβου, θέλων νὰ δειξῃ εἰς αὐτοὺς ἐμφανῶς τὴν ἡτοιμασμένην τοῖς δικαίοις μέλλουσαν δόξαν.

6) ἡ τῆς ὑψώσεως τοῦ τιμίου σταυροῦ, ἥτις ἑορτάζεται τῇ 14 τοῦ σεπτεμβρίου. Γίνεται δὲ ἡ μὲν ὑψώσις τοῦ σταυροῦ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἰεροσολύμων Μακαρίου γενομένης ὑψώσεως τοῦ τιμίου σταυροῦ ἐπὶ τόπου ὑψηλοῦ, ὅτε ἀνέσκαψεν αὐτὸν κεχωσμένον ἡ βασιλομήτωρ Ἐλένη, ὅπως ἰδωτιν αὐτὸν καὶ οἱ πανταχόθεν συρρεύσαντες πιστοί, ὃν καὶ ἰδόντες προσεκύνησαν βοήσαντες τὸ Κύριον, ἐλέησον· ἡ δὲ ἐν τῷ τέλει τοῦ ὅρθρου γινομένη ὑπὸ τῶν Ιερέων κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, ψαλλομένου ἀργῶς τοῦ τρισαγίου ὑμνου, ἐκκομιδὴ τοῦ τιμίου σταυροῦ, γίνεται εἰς ἀνάμνησιν τῆς λιτανείας, ἣν ἐποιήσατο ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος, ὅτε οὗτος, τῷ 628, κατατροπώσας τοὺς Πέρσας καὶ λαβὼν τὸν τίμιον σταυρόν, ὃν οἱ Πέρσαι, λεηλατήσαντες τὴν Παλαιστίνην, εἶχον ἀπαγάγη τῷ 614 εἰς τὴν ἑαυτῶν πατρίδα, μετὰ πολλῆς εὐλαβείας μετεκόμισεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν παράδοσιν ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου ἦν ὁ Σταυρὸς κεχωσμένος ἐφύετο διαρκῶς τὸ εὐῶδες φυτόν, ὅπερ λέγεται βασιλικός, διὰ τοῦτο οὐ μόνον τὸν σταυρὸν διὰ βασιλικοῦ εἴθισται νὰ περιβάλλωσι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τελετῇ τοῦ ἀγιασμοῦ ἡ Ἐκκλησία πρὸς ραντισμὸν τῶν πιστῶν μεταχειρίζεται βασιλικόν.

Πόσαι καὶ τίνες εἰσὶν αἱ κινηταὶ δεσποτικαὶ ἔορταί;

Αἱ κινηταὶ δεσποτικαὶ ἔορταὶ εἰσὶ πέντε.

1) ἡ τῷ βαῖων, ἣτις ἔορταῖται πάντοτε τὴν ἕγδοντα πρὸ τοῦ πάσχα ἡμέραν, τῆτοι τὴν πρὸ τοῦ πάσχα κυριακήν, ἣτις διὰ τοῦτο καὶ κυριακή τῷ βαῖων τοῦ πάθους θριαμβευτικής τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ εἰσόδου εἰς Ἱερουσαλήμ, ἡς οἱ μὲν κάτοικοι ὑπεδέξαντο αὐτόν, κρατοῦντες εἰς χεῖρας βαία φοιτών, οἱ δὲ πατέρες ἔψαλλον «Ωσαρρά τῷ Γιῷ Δανιήλ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὄντωντι Κριόν».

2) ἡ τοῦ πάσχα, ἣτις ἔορταῖται τὴν πρώτην κυριακὴν τῆς μετὰ τὴν ἔαριν τὴν ισημερίαν πανσελήνου τοῦ μαρτίου μηνὸς εἰς ἀνάμνησιν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως καὶ τῆς ἡμῶν Ἀγίας Τομῆς τοῦ Αγίου Νικολάου, καθὼς καὶ παρὰ τοῖς Εβραίοις ἔορταῖται τὸ πάσχα εἰς ἀνάμνησιν τῆς διὰ τοῦ Μωϋσέως ἀπελευθερώσεως αὐτῶν ἀπὸ τῆς δουλείας τῶν Αιγυπτίων. Διὰ τοῦτο αὐτῶν ἀπὸ τῆς δουλείας τῶν Αιγυπτίων. Διὰ τοῦτο τῇ πάσχᾳ ἔορτή θεωρεῖται παρὰ τοῖς χριστιανοῖς, ἡ τοῦ πάσχα ἔορτή θεωρεῖται παρὰ τοῖς χριστιανοῖς, ἡ τοῦ πάσχα ἔορτῶν λοιπῶν τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἔορτῶν καὶ πανηγύρεων, καὶ ἀπασαὶ ἡ μετ' αὐτῆς ἔορτῶν καὶ πανηγύρεων, καὶ ἀπασαὶ ἡ μετ' αὐτῆς ἔορτῶν καὶ πανηγύρεων, καὶ μάλιστα τὸ γένος τῶν ἀναστάσεως τὰ πάντα, καὶ μάλιστα τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀνεκαίνισθη καὶ ἐτελειοποιήθη καὶ σωματικῶς καὶ πνευματικῶς, προσκτησάμενον σωτηρίαν καὶ ἀθανασίαν.

Τι σημαίνει ὁ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ πάσχα τελούμενος ἐσπερινός;

Ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἐν καιρῷ νυκτὸς γινομένην τελε-

τὴν τῆς ἀναστάσεως δὲν δύνανται ἔνεκα διαφόρων λόγων καὶ ἀφορμῶν νὰ παρευρεθῶσι πάντες οἱ χριστιανοὶ ἐν τῷ ναῷ, διὰ τοῦτο ἡ μήτηρ Ἐκκλησία ὥρισεν, ὅπως ἐν τῷ ἑσπερινῷ τῆς τοῦ πάσχα ἡμέρας συνέγγιζται, οὕτως εἰπεῖν, ὁ κατὰ τὴν νυκτερινὴν τῆς ἀναστάσεως τελετὴν διατεταγμένος ἐν Χριστῷ ἀσπασμός, ψαλλομένων τῶν ἀποστίχων τῶν αἰνῶν. Ἐφ' ὧ ἡ ἑσπερινὸς οὗτος ἀποκαλεῖται καὶ ἀγάπη καὶ δευτέρα ἀράστασις, ὡς τις δηλονότι συνέγεια τῆς νυκτερινῆς τελετῆς, καὶ ἐπιτελεῖται μετὰ λιτανείας καὶ πολλῆς συνήθως τῆς πομπῆς καὶ μεγαλοπρεπείας· ἀναγινώσκεται δὲ ἐν τῷ ἑσπερινῷ τούτῳ καὶ ἡ εὐαγγελικὴ ἔκεινη περικοπή, ἐν ᾧ ιστορεῖται, ὅτι ὁ Ἰησοῦς τὴν ἑσπέραν τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἀνέστη, ἐνεφανίσθη εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ ἐπιστοποίησε τὴν ἑκατοῦ ἀνάστασιν, δεῖξας αὐτοῖς καὶ τοῖς πόδας καὶ τὴν πλευράν.

3) ἡ τῆς ἀναλήψεως, ἥτις ἔρταζεται τὴν τεσσαρακοστὴν μετὰ τὸ πάσχα ἡμέραν εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν εἰς οὐρανοὺς ἀναλήψεως τοῦ ἀναστάντος Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ.

■■■

ΘΕΟΜΗΤΟΡΙΚΑΙ ΕΟΡΤΑΙ.

Πόσαι καὶ τίνες εἰσὶν αἱ θεομητορικαὶ ἔορται;

Λι θεομητορικαὶ ἔορται εἰσὶ τέσσαρες.

1) τὸ γενέθλιον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ὅπερ ἔρταζεται τῇ 8 τοῦ σεπτεμβρίου εἰς μνήμην τῆς ἡμέρας τῆς γεννήσεως αὐτῆς.

2) ἡ τῷ εἰσοδίῳ, ἥτις ἔρταζεται τῇ 21 τοῦ

νοεμβρίου, εις τιμὴν καὶ μνήμην τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν
ἡ κυρία Θεοτόκος, κατὰ τὴν ἱερὰν τῆς Ἐκκλησίας
παράδοσιν, τριετῆς ούσα, προσηγέρθη ὑπὸ τῶν γονέων
αὐτῆς Ἰωακείμ καὶ Ἀννης εἰς τὸν νάὸν καὶ ἀφιερώθη
τῷ Θεῷ.

3) ἡ τοῦ εὐαγγελισμοῦ, ἥτις ἐορτάζεται τὴν 25
τοῦ μαρτίου, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ὁ ἀγ-
γελος Γαβριήλ, ἀποσταλεὶς παρὰ Θεοῦ, προσῆλθε καὶ
εὐηγγελίσατο εἰς τὴν παρθένον Μαρίαν τὴν ἐν τῇ γα-
στρὶ αὐτῆς διὰ Πνεύματος ἀγίου σύλληψιν τοῦ Γίου
τοῦ Θεοῦ, τοῦ μέλλοντος σῶσαι τὸν ἀνθρώπον·

4) ἡ τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἥτις ἐορτάζεται
τὴν 15 αὐγούστου, καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία ποιεῖται τὴν
μνήμην τῆς κοιμήσεως καὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς μεταστά-
σεως τῆς Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας.

Ποιαὶ ἀλλαὶ ἐορταὶ τελοῦνται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰς τιμὴν
τῆς θεομήτορος;

Ἐκτὸς τῶν τεσσάρων τούτων μεγάλων θεομητορι-
κῶν ἐορτῶν, τελοῦνται προσέτι ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκ-
κλησίᾳ κατὰ τὴν τοῦ ἔτους διάρκειαν καὶ αἱ ἐφεξῆς
πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου ἐορταὶ·

1) ἡ σύναξις τῆς Θεοτόκου, ἥτις ἐορτάζεται τῇ 26
τοῦ δεκεμβρίου· ἐπεκλήθη δὲ οὕτω, διότι κατὰ τὴν
ἡμέραν ταύτην ἐγίνετο, κατὰ χρέος εἰδικώτερον, σύνα-
ξις τῶν πιστῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς μεγάλη καὶ ἔκτα-
κτος καὶ πανηγυρικὴ πρὸς δοξολογίαν ἀποκλειστικῶς
τῆς Θεοτόκου, ὡς τεκούστης ὑπερφυῶς τὸν Γίὸν καὶ
Λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ γενομένης οὕτω, ἐν τῇ ἀπειρώ
καὶ πανσόφῳ τοῦ Θεοῦ οἰκονομίᾳ, ὅργανον τῆς τῶν
ἀνθρώπων σωτηρίας·

2) ἡ σύλληψις τῆς ἀγίας καὶ θεοπροιμήτορος "Αρ-
ης, ἥτις ἐορτάζεται τῇ 9 τοῦ δεκεμβρίου. εἰς μνήμην

καὶ τιμὴν τοῦ ὅτι αὕτη, ἀτεκνος οὖσα καὶ στεῖρα καὶ προβεθηκυῖα τὴν ἡλικίαν, ὡς καὶ ὁ σύζυγος αὐτῆς Ἰωακείμ, συνέλαβεν ἐκ θείας ἐπαγγελίας κατὰ τοὺς νόμους τῆς φύσεως καὶ ἡξιώθη γενέσθαι μήτηρ τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

3) ἡ κατάθεσις τῆς τιμίας ἐσθῆτος τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐν Βλαχέρναις, ἥτις ἔορτάζεται τὴν 2 τοῦ ιουλίου εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐν ἔτει 458 γενομένης κατολέσεως τῆς ἐσθῆτος τῆς κυρίας Θεοτόκου εἰς τὸν ἐν Βλαχέρναις περικαλλῶς ἀνεγερθέντα εἰς τιμὴν αὐτῆς ναόν.

4) ἡ κατάθεσις τῆς τιμίας ζώρης τῆς Θεοτόκου, ἥτις ἔορτάζεται τῇ 31 αὐγούστου. Σώζεται δὲ ἥδη ἡ τιμία αὕτη ζώρη ἐν τῇ τοῦ ἀγιωνύμου ὄρους τοῦ "Αθωνος σεβασμίᾳ μονῇ τοῦ Βατοπαιίου".

5) ἡ τοῦ ἀκαθίστου ἵμιου, ἥτις ἐστὶ κινητὴ ἔορτή, τελουμένη πάντοτε τῷ σαββάτῳ τῆς πέμπτης ἑδομάδος τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοστῆς, εἰς δόξαν καὶ εὐχαριστίαν τῆς μητρὸς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ. Ἔχει δὲ τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἡ ἔορτὴ αὕτη ἐκ τοῦ ἔξτης γεγονότος.

Τῷ 620, ἀπόντος τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου, στίφη πολυάριθμα βαρβάρων καὶ Σκυθῶν, πολιορκήσαντες ισχυρῶς καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἥπελουν τὴν ἀναπόφευκτον αὐτῆς ἀλωσιν καὶ καταστροφήν. Οἱ κάτοικοι, ὀλίγιστοι ὅντες τὸν ἀριθμὸν πρὸς ἀντίκρουσιν τοιαύτης ὁρμῆς, ἀνέθεντο πᾶσαν τὴν ἐλπίδα τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας εἰς τὴν κυρίαν Θεοτόκον. Καὶ ὅντως ἀγεμοστρόβιλος φοβερὸς αἴφνις ἐπελθὼν, τὰ μὲν τῶν πολεμίων πλοιάρια πάντα συντρίψας κατεβύθισε, τὰ δὲ πτώματα τῶν ἐν αὐτοῖς βαρβάρων ἔξερασεν ἔμπροσθεν τοῦ ἐν Βλαχέρναις ναοῦ τῆς κυρίας Θεοτόκου. Ἐκ τούτου θαρρήσας ὁ λαός,

έξηλθε τῆς πόλεως καὶ κατεδίωξε τοὺς ἀπολειφθέντας τῶν πολεμίων κατὰ ἔηράν, σῖτινες φόβῳ κατεσγήμενοι, διεσκορπίσθησαν φεύγοντες ἀτάκτως. Ἐφ' ω τὴν ἐσπέραν συνελθόντες ἀπαντες ἐν τῷ ἐν Βλαχέρναις περικαλλεστάτῳ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ναῷ, ἀπέδωκαν αὐτῇ τὰ ἐπὶ τούτῳ εὐχαριστήρια, μηδόλως δι' ὅλης τῆς νυκτὸς καθίσαντες, ἐξ οὐ καὶ ὁ εὐχαριστήριος ὅμοιος ἐκεῖνος ἐπωνομάσθη ἀκάθιστος.

ΕΤΕΡΑΙ ΚΙΝΗΤΑ ΕΟΡΤΑΙ.

Ποικιλλαῖ, πλήν τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν, κινηταὶ ἑορταὶ εἰσὶν ώρισμέναι ἐν τῇ Ἑκκλησίᾳ;

Ἐκτὸς τῶν ἡδη εἰργμένων δεσποτικῶν τε καὶ θεομητορικῶν κινητῶν ἑορτῶν, ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἔκκλησίᾳ εἰσὶν ώρισμέναι πρὸς τούτοις καὶ αἱ ἐξῆς κινηταὶ ἑορταὶ:

1) ἡ κυριακὴ τοῦ τελώντος καὶ φαρισαίου, ἥτις ὠρισταὶ τὴν τετάρτην πρὸ τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοστῆς κυριακήν. Ὡνόμασται δὲ αὕτη οὔτω, διότι κατ' αὐτὴν τέτακται ἡ ἀνάργωσις τῆς εὐαγγελικῆς παρασκήνης, ἐν ᾧ ὁ μὲν μεγαλαυχῶν ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς αὐτοῦ φαρισαῖος κατεκρίθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ὑπερηφάνειαν καὶ ἔπαρσιν, ὁ δὲ ταπεινοφρονῶν καὶ ἐν μετανοίᾳ τὰς ἑαυτοῦ ἔξομολογούμενος ἀμαρτίας τελώνης δεδικαίωται διὰ τὴν ταπεινοφροσύνην. Ὡρισταὶ δὲ αὕτη πρὸς διδασκαλίαν τῶν πιστῶν καὶ ἀπομίμησιν τοῦ τελώνου· διότι ὁ Κύριος ὑπερηγράτοις μὲν ἀτιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν·

2) ἡ κυριακὴ τοῦ ἀσώτου, ἥτις τέτακται τὴν τρίτην πρὸ τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς κυριακήν, ἐν ᾧ

ώρισται ἡ ἀνάγνωσις τῆς εὐαγγελικῆς παραβολῆς, διὸ
ἥς διδασκόμεθα καὶ ἡμεῖς ὅτι, ἐάν, μετανοήσαντες εἰ-
λικρινῶς ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις ἀμαρτήμασιν, ὁμολο-
γήσωμεν ταῦτα μετὰ συντριβῆς καρδίας ἐνώπιον τοῦ
πνευματικοῦ ἡμῶν πατρός, ἔξαιτούμενοι παρ' αὐτοῦ
τὴν συγγάρησιν αὐτῶν, τότε καὶ ὁ Θεὸς ἐν τῇ μεγά-
λῃ αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ προσδέχεται τὴν ἡμετέραν με-
τάνοιαν καὶ συγχωρεῖ ἐν τῷ ἀπείρῳ αὐτοῦ ἐλέει πά-
σας τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν.

3) ἡ κυριακὴ τῆς ἀπόκρεω, δριζομένη ἐν τῇ δευ-
τέρᾳ πρὸ τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς κυριακῆς, καθ'
ἥν τέτακται πρὸς ἡμετέραν διδασκαλίαν ἡ ἀνάγνω-
σις τῆς εὐαγγελικῆς περικοπῆς, ἐν ᾧ περιγράφεται ἡ
δευτέρα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ παρουσία καὶ
κρίσις καὶ ἀνταπόδοσις ἐνὶ ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐ-
τοῦ. Διὰ τοῦτο τὴν προτεραίαν, ἦτοι τὸ σάββατον τὸ
πρὸ τῆς κυριακῆς ταύτης, ὠρισται ὑπὸ τῆς μητρὸς ἡ-
μῶν Ἔκκλησίας ὡς ἡμέρα τῶν ψυχῶν, τουτέστιν ὡς
ἡμέρα, καθ' ᾧ ἀπαντεῖς οἱ πιστοὶ ὄφειλομεν νὰ ἐπιτε-
λῶμεν καὶ ἐν τοῖς ναοῖς καὶ ἐπὶ τῶν τάφων μητρόσυ-
νον ὑπὲρ πάντων τῶν ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως ζωῆς
αἰωνίου κεκομιγμένων εὐσεβῶν ἡμῶν πατέρων καὶ ἀ-
δελφῶν, θυσίας ἀναιμάκτους ὑπὲρ αὐτῶν προσφέροντες
καὶ δεόμενοι τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, ὅπως ἐλεήσας αὐ-
τοὺς κατατάξῃ τὰς ψυχὰς αὐτῶν, ἐνθα οἱ δίκαιοι ἀ-
ναπαύονται, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

4) ἡ κυριακὴ τῆς τυροφάγου, ἡ τελευταία ἡμέρα
πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης τεσσαρα-
κοστῆς, καθ' ᾧ ὠρισται ἡ ἀνάγνωσις τῆς εὐαγγελικῆς
ἐκείνης περικοπῆς, ἐξ ᾧ διδασκόμεθα, ὅτι ὄφειλομεν
νὰ ἡμεθα ἀμνησίκακοι, ἔξασκοῦντες πάντοτε τὴν ἀρε-
τὴν τῆς νηστείας καὶ τῆς ἐλεημοσύνης. "Ινα δὲ ἡ
ἐλεημοσύνη ἡμῶν γένηται εὐπρόσδεκτος τῷ Θεῷ, πρέ-

πει αὕτη νὰ συνοδεύηται : πάντοτε μετὰ τῆς συγχωρήσεως τῶν ἀλλων καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης διότι ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ μὴ ἐλεῶν τοὺς πτωχούς, ἀπόλλυσι τὸν μισθὸν καὶ τῆς νηστείας καὶ τῶν προσευχῶν αὐτοῦ.

Διὸ τὶ ώρίσθησαν αἱ τέσσαρες αὗται κυριακαὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ;

Αἱ τέσσαρες αὗται κυριακαὶ ώρίσθησαν οὕτως ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοστῆς, ἵνα δὶ’ αὐτῶν προπαρασκευασθῶσιν οἱ πιστοὶ βαθμηδὸν πρὸς τὴν ἀληθῆ μετάνοιαν καὶ πρὸς τοὺς μελλοντας μετίζοντας καὶ συντονωτέρους πνευματικοὺς τῆς προσευχῆς καὶ νηστείας ἀγῶνας.

Ποῖαι ἄλλαι κινηταὶ ἔορταὶ εἰσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ώριμέναι ;

Ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ εἰσὶ καὶ ἔτεραι προσέτι κινηταὶ ἔορταὶ ώρισμέναι μετὰ τὴν κυριακὴν τῆς ἔορτῆς τοῦ πάσχα, ἦτοι

1) ἡ τῆς ζωοδόχου πηγῆς, ἥπις ἔορταζεται τὴν παρασκευὴν τῆς διακαινησίμου ἑδομάδος εἰς τιμὴν τῆς ὑπεραγίας Θεοπόκου· διότι ἡ παρὰ τὸν ὅμώνυμον αὐτῇ νάόν, τὸν ἔξω τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸ μέρος τῶν ἐπτὰ λεγομένων πύργων ἀπὸ τοῦ Ε' ἥδη αἰώνος κείμενον, ἀναβλύζουσα πηγὴ ὕδατος, γέγονε διὰ τῆς γάριτος αὐτῆς ιαματική· ἐφ’ ᾧ πάντες οἱ μετὰ πίστεως καὶ εὐλαβείας προσερχόμενοι ἐθεραπεύοντο ἀπὸ πάστης νόσου ψυχικῆς τε καὶ σωματικῆς· διὸ καὶ ἐπεκλήθη ἡ πηγὴ αὕτη ζωοδόχος πηγή, ἡ μᾶλλον, ζωηφόρος, ὡς παρέχουσα τοῖς δεομένοις ἴασιν, ζωὴν καὶ σωτηρίαν.

2) ἡ κεριακὴ τοῦ Θωμᾶ, ἡ ὄριζομένη τὴν ὄγδοην μετὰ τὸ πάσχα ἡμέραν, καθ’ ἣν μνείαν ποιούμεθα τῆς

ἐμφανίσεως τοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος Σωτῆρος Χριστοῦ εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, ὅπότε καὶ ὁ τέως ἀπιστῶν πρὸς τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ἀπόστολος Θωμᾶς, ἰδὼν αὐτὸν καὶ ψηλαφήσας, ἐπίστευσε καὶ ὡμολόγησε τὸν Κύριον καὶ Θεόν· ὁ δὲ Κύριος ἔξελέγξας τὴν ἀπιστίαν τοῦ Θωμᾶ, ἐμακάρισε τοὺς μὴ ἰδόντας καὶ πιστεύσαντας εἰς αὐτόν.

3) ἡ κυριακὴ τῷ μυροφόρῳ, ἥτις ἑορτάζεται τὴν δευτέραν μετὰ τὸ πάσχα κυριακήν, εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν κηδευτάντων τὸ πανάγραντον τοῦ Σωτῆρος σῶμα Ἰωσήφ καὶ Νικοδήμου καὶ τῶν μυροφόρων γυναικῶν, αἵτινες ἐλθοῦσαι λίαν πρωΐ, ἵνα ἀλείψωσι, κατὰ τὸ παρ' Ἐβραίοις ἔθος, τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου μετὰ μύρων καὶ ἀρωμάτων καὶ μὴ εύροῦσαι αὐτόν, ἀλλὰ μαθοῦσαι παρὰ τοῦ ἀγγέλου τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ, ἀπῆλθον μετὰ φόρου καὶ χαρᾶς ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς τὰ γενόμενα·

4) ἡ κυριακὴ τοῦ παραλίτου, ὅριζομένη τὴν τρίτην μετὰ τὸ πάσχα κυριακήν, καθ' ἣν ἀναγινώσκεται ἡ εὐαγγελικὴ περικοπή, ἐν ᾧ γίνεται μνεῖα τῆς ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ θαυμασίας θεραπείας τοῦ ἐπὶ 38 ἔτη παρὰ τῇ προβατικῇ κολυμβήθρᾳ κατακειμένου παραλύτου·

5) ἡ τῆς μεσοπετηκοστῆς, ἥτις ἑορτάζεται τὴν ἐπομένην μετὰ τὴν κυριακήν τοῦ παραλύτου τετάρτην ἡμέραν τῆς ἑδομάδος. Λέγεται δὲ μεσοπετηκοστή διότι ἡ ἡμέρα αὕτη ἀποτελεῖ τὸ μέσον ἀπὸ τοῦ πάσχα μέχρι τῆς πεντηκοστῆς πεντηκονθημέρου διαστήματος· ἐπειδὴ δὲ ὁ Κύριος, μετὰ τὴν θεραπείαν τοῦ παραλυτικοῦ, ἀνέβη περὶ τὰ μέσα τῆς ἑορτῆς πάλιν εἰς τὸ ἱερὸν καὶ ἐδίδασκεν, ἐλέγχων τοὺς φθονοῦντας καὶ διώκοντας αὐτὸν Ἰουδαίους καὶ ζητοῦντας ἀποκτεῖναι ὡς καταφρονητὴν δῆθεν τοῦ νομου, διότι ἐθεράπευσε

τὸν παράλυτον ἐν ἡμέρᾳ σαββάτου, διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία μετὰ τὴν τοῦ παραλύτου ἴστορίαν ἔταξεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ τὴν παροῦσαν ἑορτήν, ὡς σύνδεσμον τῶν δύο μεγάλων ἑορτῶν, τοῦ πάσχα καὶ τῆς πεντηκοστῆς, καὶ ἔνωσιν, οὕτως εἰπεῖν, ἀμφοτέρων εἰς μίαν· ἐφ' ὧ ἀναγινώσκεται ἐν αὐτῇ καὶ ἡ εὐαγγελικὴ περικοπή, ἡ ἀρχομένη «μεσούσῃς τῇς ἑορτῇς»· κτλ.

6) ἡ κυριακὴ τῆς σαμαρείτιδος, ὥριζομένη τὴν τετάρτην μετὰ τὸ πάσχα κυριακήν, καθ' ἣν τέτακται ἡ ἀνάγνωσις τῆς εὐαγγελικῆς περικοπῆς, ἐν ἣ γίνεται μνεία τῆς τοῦ Ἰησοῦ παρὰ τῷ φρέατι τοῦ Ἰακώβου συμπιλίας μετὰ τῆς σαμαρείτιδος γυναικός, ἥτις καὶ ἐπιστευσεν εἰς αὐτόν.

7) ἡ κυριακὴ τοῦ τιμφλοῦ, ὥριζομένη τὴν πέμπτην μετὰ τὸ πάσχα κυριακήν· διότι κατ' αὐτὴν μνείαν ἡ Ἐκκλησία ποιεῖται τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ θαυμασίας λάσεως τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ·

8) ἡ κυριακὴ τῶν ἀγίων τετρακοσίων δέκα καὶ ὅκτω θεοφόρων πατέρων τῆς ἐν Νικαίᾳ Α' οἰκουμενικῆς συνόδου. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, τιμῶσα τοὺς θεοφόρους τούτους πατέρας, τοὺς κατὰ τὸ ἔτος 325 συνελθόντας ἐν Νικαίᾳ καὶ ἀναιρέσαντες τὴν δυσεῖδη τοῦ κακοδόξου Ἀρείου αἵρεσιν καὶ τὰ πρῶτα ὄκτω ἄρθρα τοῦ συμβόλου τῆς γριστιανικῆς πίστεως συντάξαντας, καὶ ἀνάγνωρίζουσα τούτους ὡς κήρυκας, μετὰ τοὺς θεηγόρους ἀποστόλους τῆς πίστεως, ὥρισε, κατὰ τὴν ἔκτην μετὰ τὸ πάσχα κυριακήν, τὴν ἐπήσιον αὐτῶν μνήμην, εἰς δόξαν καὶ εὐχαριστίαν μὲν τοῦ Θεοῦ, εἰς ἔπαινον δὲ καὶ τιμὴν αὐτῶν καὶ εἰς στέρεωσιν τῆς ἀληθίους πίστεως·

9) τὸ σάββατον τῶν κεκομημένων, ἥτοι τὸ πρὸ τῆς πεντηκοστῆς σάββατον, καθ' ὃ ὕβρισται ὑπὸ τῆς

μητρὸς ἡμῶν Ἐκκλησίας τὸ μνημόσυνον τῶν ἀπ' αἰώνος κεκοιμημένων πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν·

10) ἡ κυριακὴ τῆς ἀγίας πεντηκοστῆς, ἥτις ὥρισται τὴν πεντηκοστήν ἀπὸ τοῦ πάσχα ἡμέραν, ἥτοι τὴν ἑδόμην κυριακήν, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ἐπιφοιτήσεως τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐν εἰδεῖ πυρίνων γλωσσῶν·

11) ἡ κυριακὴ τῶν ἀγίων πάντων, ὥριζομένη τὴν ἀμέσως μετὰ τὴν πεντηκοστὴν κυριακήν διότι ἐν αὐτῇ, κατὰ τὴν ιερὰν τῆς Ἐκκλησίας διάταξιν, ἐπιτελοῦμεν εὐλαβῶς τὴν μνήμην καὶ μακαρίζομεν πάντας, δικαίους, προφήτας, ἀποστόλους, μάρτυρας, ὄμολογητάς, ποιμένας, διδασκάλους, ὁσίους, ἀνδρας τε καὶ γυναικας, γνωστούς καὶ ἀγνώστους, τοὺς προστεθέντας καὶ τοὺς προστιθέμένους, ὅσοι ἀπὸ Ἀδὰμ ἔως τοῦ νῦν ἐτελειώθησαν ἐν εὔσεβειᾳ καὶ διὰ τῶν καλῶν αὐτῶν ἔργων ἐδόξασαν τὸν Θεόν. Τούτους πάντας καὶ αὐτὰ προσέτι τῶν ἀγρέλων τὰ τάγματα, πρὸ πάντων δὲ καὶ μετὰ πάντων τὴν ὑπεραγίαν δέσποιναν καὶ κυρίαν ἡμῶν Θεοτόκον Μαρίαν τὴν ἀειπάρθενον τιμῶμεν διὰ τῆς ἕορτῆς ταύτης, προτιθέμενοι τὸν βίον αὐτῶν ἀρετῆς παράδειγμα καὶ παρακαλοῦντες αὐτοὺς ἵνα πρεσβεύωσιν ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν·

12) ἡ κυριακὴ πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, καθ' ἣν ὥρισεν ἡ Ἐκκλησία, ἵνα ἐπιτελῶμεν τὴν μνήμην πάντων τῶν ἀπ' αἰώνος τῷ Θεῷ εὐαρεστησάντων, ἥτοι ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Ἰωσήφ τοῦ μνήστορος τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, κατὰ γενεαλογίαν, καθὼς ἡ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς ιστορικῶς ἡριθμήσατο, ὄμοιως καὶ τῶν προφητῶν καὶ προφητίδων, ἐξαιρέτως δὲ τοῦ προφήτου Δανιήλ καὶ τῶν ἀγίων τριῶν παΐδων, ὡς προτυπώσαντων καὶ προκαταγγειλάντων τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ Γίου τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ·

13) ἡ μετὰ τὴν 12 τοῦ ιονίου μηρὸς κυριακή, καθ' ἣν ὥρισται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἡ μνήμη τῶν ἀγίων πατέρων τῶν πέντε οἰκουμενικῶν συνόδων, ἤτοι τῶν τῆς Β', τῆς ἐν Κωνσταντινούπόλει, 150, τῶν τῆς Γ', τῆς ἐν Ἐφέσῳ, 200, τῶν τῆς Δ', τῆς ἐν Χαλκηδόνι, 630, τῶν τῆς Ε', τῆς ἐν Κωνσταντινούπόλει τὸ δεύτερον, 165 καὶ τῶν τῆς ζ', τῆς ἐν Κωνσταντινούπόλει τὸ τρίτον, 170 πατέρων.

14) ἡ μετὰ τὴν 10 τοῦ ὁκτωβρίου μηρὸς κυριακή, καθ' ἣν διετάξατο ἡ Ἐκκλησία τὴν μνήμην τῶν ἐν τῇ Ζ' οἰκουμενικῇ συνόδῳ, ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον, συνελθόντων 350 πατέρων κατὰ τῶν εἰκονομάχων ἐπὶ τῆς βασιλείας Εἰρήνης καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, τῷ 787 σωτηρίῳ ἔτει.

IV

ΕΟΡΤΑΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ.

Τί ὄνομάζονται ἑορταὶ τῶν ἀγίων;

Ἐορταὶ τῷρις ὄνομάζονται πᾶσαι αἱ ἡμέραι ἐκάστου μηρός, καθ' ἃς ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ὥρισεν, ἵνα ἐπιτελήται ἐκάστοτε ἡ μνήμη ἐνὸς ἢ καὶ πλειόνων ἐκ τοῦ χοροῦ πάντων τῶν ἀπὸ τῆς θεμελιώσεως αὐτῆς ἀπανταχοῦ γῆς ἀναδειγθέντων ἀγίων, ὃν ἄλλοι μὲν δι' εὐσεβοῦς καὶ ἐναρέτου βίου καὶ πολιτείας, ἄλλοι δὲ δι' ιερῶν συγγραφῶν, ἔτεροι διὰ μαρτυρικοῦ θανάτου καὶ ἄλλοι ἄλλως κατὰ τοὺς νόμους καὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ Εὐαγγελίου ζήσαντες, εὐηρέστησαν τῷ Θεῷ καὶ ἐστερέωσαν, ἐξήπλωσαν καὶ ἐδιδάξαν ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὴν οὐράνιον τοῦ θεανθρώπου Σωτῆρος ἡμῶν πίστιν καὶ διδασκαλίαν.

Τίς ὁ σκοπός τῶν ἔορτῶν τούτων;

Ο μόνος τῶν ἔορτῶν τούτων σκοπός ἐστι τοῦτο μέν,
ὅπως τοὺς ἀγίους τούτους, τοὺς πολλαχῶς τῷ Θεῷ εὐα-
ρεστήσαντας καὶ οὐ μόνον χάριν παρ' αὐτῷ εύρόντας,
ἀλλὰ καὶ παρρησίαν πρὸς αὐτὸν ἔχοντας, καθικετεύω
μεν ἐν ταῖς προσευχαῖς ἡμῶν καὶ ἐπικαλώμεθα ἀδια-
λείπτως τὴν ὑπὲρ ἡμῶν παρὰ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ¹
ἰσχυρὰν αὐτῶν προστασίαν καὶ μεσιτείαν· τοῦτο δέ,
ὅπως, ἔχοντες ἐνώπιον ἡμῶν διηνεκῶς τὴν εἰκόνα τῆς
πίστεως καὶ τοῦ βίου αὐτῶν, καὶ ἡμεῖς κατ' αὐτὴν
διαπλάττωμεν ἐαυτούς καὶ διαρρυθμίζωμεν πάσας τὰς
πράξεις καὶ τοὺς λόγους καὶ, συνελόντι εἰπεῖν, τὴν
ζωὴν ἡμῶν ἀπασαν· διότι ἐν τοῖς βίοις τῶν καθ' ἕκα-
στην τοῦ μηνὸς ἡμέραν ὅλου τοῦ ἔτους ἔορταζομένων ἀ-
γίων πᾶς γριστιανὸς παντὸς γένους καὶ ἡλικίας καὶ πά-
σης καταστάσεως καὶ κλήσεως εὑρίσκει τέλειον γριστια-
νικῆς ζωῆς καὶ ἐναρέτου πολιτείας πρότυπον.² Οθεν ἡ
ἀληθεστέρα καὶ τελειότερα καὶ ἡ μᾶλλον τῷ τε Θεῷ
ἀρεστὴ καὶ ἡμῖν σωτήριος τιμὴ πρὸς τοὺς ἀγίους
ἐστιν ἡ παρ' ἡμῶν, ὅσον ἔνεστιν, ἀπομίμησις τῆς πί-
στεως καὶ τῶν ἔργων αὐτῶν.

B'.

ΝΗΣΤΕΙΑΙ.

Τί ὄνομάζεται νηστεία;

Νηστεία ὄνομάζεται οὐ μόνον ἡ ἀπὸ τῶν σιτίων καὶ
τῶν βρωμάτων ἀποχή, καθὰ λέγει ὁ ιερὸς Χρυσόστο-
μος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπὸ πάσης κακῆς πράξεως καὶ παν-
τὸς ἀμαρτῆματος τελεία ἀπομάκρυνσις, τουτέστι τὸ
στόμα ἡμῶν ὀφελεῖ νὰ νηστεύῃ οὐ μόνον ἀπὸ τῶν

βρωμάτων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ρημάτων αἰσχρῶν καὶ λοιδορίας καὶ συκοφαντίας· αἱ γεῖρες ἀπὸ πάστης ἀρπαγῆς καὶ πλεονεξίας· οἱ πόδες ἀπὸ πάστης κακῆς καὶ παρανόμου ὄδοι· οἱ ὄφθαλμοι ἀπὸ πάστης πονηρᾶς ὅψεως καὶ περιεργείας· ἡ ἀκοὴ ἀπὸ πάστης ἀσεβοῦς διδασκαλίας καὶ ἀπρεπῶν συνομιλιῶν, καὶ ὁ νοῦς ἀπὸ παντὸς ἀσεβοῦς καὶ πονηροῦ διαλογισμοῦ.

Πόθεν ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἡ νηστεία· καὶ διὸ τι αὗτη ἐγίνετο;

Ἡ νηστεία ἐστὶν ἡ πρώτη ἐντολή, ἣν ἔδωκεν ὁ Κύριος τοῖς πρωτοπλάστοις ἐν τῷ παραδείσῳ, εἰτα δὲ πολλάκις πολλαχῶς ἐπανέλαβε διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ. Ἐν δὲ τῇ νέᾳ Διαθήκῃ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν οὐ μόνον αὐτὸς ἐνήστευσεν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀποστόλους αὐτοῦ παρήγγειλε νὰ νηστεύωσι. Καὶ παρὰ μὲν τοῖς Ἑβραιοῖς ἡ νηστεία, χρησιμεύουσα εἰς ἀνάμνησιν σπουδαίου τινὸς συμβάντος, ἐγίνετο ἡ πρὸς παρασκευὴν πρὸς θεαρέστους προσευχὴς ἡ πρὸς ἔκφρασιν θερμῆς χαρᾶς καὶ εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεόν· παρὰ δὲ τοῖς χριστιανοῖς ἡ νηστεία χρησιμεύει, ὅπως αὐτοί, καθαρίζοντες δι᾽ ἀληθοῦς νηστείας ἑαυτούς, προετοιμάζονται τοῦτο μὲν πρὸς τὴν θείαν κοινωνίαν, τοῦτο δὲ πρὸς πανήγυριν καὶ τιμὴν τῶν μεγαλειτέρων καὶ σπουδαιοτέρων τῆς χριστιανικῆς πίστεως γεγονότων.

Πόσαι ἡμέραι εἰσὶ διατεταγμέναι πρὸς νηστείαν ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἔκκλησίᾳ;

Ἡμέραι διατεταγμέναι πρὸς νηστείαν ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἔκκλησίᾳ εἰσίν

1) αἱ τεσσαράκοντα ἡμέραι, αἱ πρὸ τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως.

2) τὸ πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα τεσσαρακονθήμερον.

- 3) ἡ νηστεία τῶν ἀγίων ἀποστόλων·
- 4) αἱ πρὸ τῆς ἑορτῆς τῆς κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου δεκατέσσαρες ἡμέραι·
- 5) ἡ τετάρτη καὶ παρασκευὴ ἐκάστης ἑβδομάδος τῶν μὴ νηστίμων τοῦ ἐνιαυτοῦ ἡμερῶν·
- 6) ἡ παραμονὴ τῶν θεοφανείων·
- 7) ἡ ἡμέρα τῆς ἀποτομῆς τῆς κεφαλῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου, καὶ
- 8) ἡ δεκάτη τετάρτη τοῦ σεπτεμβρίου μηνός.

1) Η ΠΡΟ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΟΥ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ ΝΗΣΤΕΙΑ.

Διὰ τί ὁρίσθη ἡ πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως νηστεία;

Ἡ μήτηρ ἡμῶν Ἐκκλησίᾳ ὥρισε τεσσαρακονθήμερον πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως νηστείαν, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς 15 τοῦ νοεμβρίου μηνός, ὅπως, καθὼς ὁ θεόπτης Μωϋσῆς ἐνήστευσεν ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ τεσσαράκοντα νύκτας, ἵνα καταστῇ ἄξιος νὰ λά�ῃ ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Θεοῦ τὰς δύο τοῦ νόμου πλάκας, οὕτω καὶ οἱ χριστιανοὶ ἐπίσης προετοιμασθῶσι διὰ τεσσαρακονθήμερου νηστείας καὶ προσευγῆς πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἔρχεται ἐνσαρκωθῆναι διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας ἐν Βηθλεὲμ τῇ πόλει.

2) Η ΠΡΟ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ ΝΗΣΤΕΙΑ.

Τίς ἡ πρὸ τοῦ πάσχα νηστεία, καὶ διὸ τί αὕτη ὁρισται;

Ἡ πρὸ τοῦ πάσχα ὁρίζομένη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας νηστεία ἐστὶν ἐπίστης τεσσαρακονθήμερος, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν, τὰς ὅποιας καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐνήστευσεν ἵνα καταβάλῃ τοὺς πειρασμοὺς τοῦ διαβόλου. Ἀλλ' ἐν τῇ πρὸ τοῦ πάσχα ταύτη τεσσαρακονθη-

μέρων νηστείᾳ προστιθεται προσέπι περιπλέον μία ἔτι έβδομάς, ἡ πρὸ τοῦ πάσχα, καθ' ḥν ποιούμεθα εἰδικῶς ἀνάμνησιν τῶν παθῶν, τῆς σταυρώσεως καὶ τοῦ ἐνταφιασμοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ· διὰ τοῦτο αὕτη ὄνομάζεται καὶ ἀγία καὶ μεγάλη τεσσαρακοστή. "Ωρισται δὲ καὶ αὕτη, ἵνα προπαρασκευασθῶμεν ἐπίσης διὰ τῆς προσευχῆς καὶ νηστείας πρός τε τὴν θείαν μετάληψιν καὶ πρὸς τὴν ὑπάντησιν τοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστησομένου Σωτῆρος ἡμῶν.

Πῶς ὄνομάζεται ἡ πρώτη ἔβδομάς τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς;

"Η πρώτη ἔβδομάς τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς ὄνομάζεται καθαρά· διότι κατὰ ταύτην ἀπαντες, τηροῦντες αὐτηρὰν νηστείαν καὶ ἀπέχοντες καὶ αὐτοῦ τοῦ ἔλαίου καὶ τοῦ οἴνου, καθαιρόνται καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχήν, φοιτῶντες τακτικῶς εἰς τοὺς Ἱεροὺς ναοὺς πρὸς ἀκρόασιν τῶν κατανυκτικωτάτων Ἱερῶν τῆς ἔβδομάδος ταύτης ἀκολουθιῶν, καὶ προετοιμαζόμενοι διὰ μετανοίας καὶ ἔξομολογήσεως πρὸς τὴν μετάληψιν τῶν ἀγράντων μυστηρίων τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ.

Τίνος γεγονότος ἀνάμνησις ἐπιτελεῖται τὸ σάββατον τῆς καθαρᾶς ἔβδομάδος, καὶ διὰ τί;

Τὸ σάββατον τῆς καθαρᾶς ἔβδομάδος ἐπιτελεῖται ἡ ἀνάμνησις τοῦ διὰ τῶν κολλύθων γενομένου θαύματος παρὰ τοῦ ἀγίου μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου τοῦ Τήρωνος διὰ τὴν ἔξτης αἰτίαν. Ιουλιανὸς ὁ παραβάτης τῷ 362, γινώσκων, ὅτι οἱ χριστιανοὶ καθαιρονται μᾶλλον διὰ νηστείας τὴν πρώτην ἔβδομάδα τῆς ἀγίας τεσσαρακοστῆς, ἔθουλεύθη, ἵνα τότε μᾶλιστα μολύνῃ αὐτούς· διὸ καὶ προσέταξε κρυφίως, ἵνα τεθῶσιν εἰς τὴν

ἀγοράν, κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, βρώματα μεμια-
σμένα ἐκ τῶν αἱμάτων τῶν εἰδωλικῶν θυσιῶν. Ἄλλα,
νεύσει θείᾳ, ἐπιφανεὶς καθ' ὑπνον ὁ μεγαλομάρτης Θεό-
δωρος εἰς τὸν τότε ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως
Εὐδόξιον καὶ ἀποκαλύψας τὸ ἀνοσιούργημα, παρήγγει-
λεν αὐτῷ, ἵνα συγκαλέσῃ τοὺς πιστοὺς εὐθὺς τὸ πρωὶ
τῆς δευτέρας καὶ ἀπαγορεύσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν γρῆσιν
τῶν βρωμάτων ἐκείνων, τὴν δὲ ἔλλειψιν τῆς ἀναγκαῖας
προφῆτης ἀναπληρώσῃ ἐκ τοῦ προχείρου διὰ κολλύβων,
τουτέστι βρασμέρον σίτου. Τοιουτοτρόπως ὁ μὲν σκο-
πὸς τοῦ τυράννου ἐματαιώθη, ὁ δὲ εὔσεβης λαός, δια-
φύλαχθεὶς ἀμόλυντος καθ' ὅλην τὴν καθαρὰν ἔδομα-
δα, ἀπέδωκεν εἰς τὸν μάρτυρα τὴν εὐχαριστίαν κατὰ
τὸ σάββατον αὐτῆς, ἑορτάσαντες τὴν μνήμην αὐτοῦ
διὰ κολλύβων. "Ἐκτοτε ἡ Ἔκκλησία διετάξατο τὴν
ἀνάμνησιν τούτου κατὰ πᾶν ἔτος εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ
τιμὴν τοῦ μάρτυρος.

Τίνος ἀνάμνησιν ποιούμεθα τὴν πρώτην κυριακὴν τῆς με-
γάλης τεσσαρακοστῆς;

Τὴν πρώτην κυριακὴν τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς
ἀνάμνησιν ποιούμεθα τῆς ἀναστηλώσεως τῶν ἀγίων
καὶ σεπτῶν εἰκόνων, ἥτις ἐγένετο, τῷ 842, ἐπὶ τῆς βα-
σιλίσσης Θεοδώρας, συζύγου τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφί-
λου τοῦ εἰκονομάχου, καὶ ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Κων-
σταντινουπόλεως Μεθοδίου. Τοῦ ἀγίου τούτου ἔργου
τὴν ἀνάμνησιν ὥρισεν ἐκτοτε ἡ Ἔκκλησία, ἵνα πάν-
τες οἱ ὄρθοδοξοὶ ἑορτάζωσι κατ' ἔτος τὴν κυριακὴν ταύ-
την διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζεται αὕτη κυριακὴ τῆς ὁρ-
θοδοξίας.

Τίνος ἀγίου μνήμη ἐπιτελεῖται τὴν δευτέραν κυριακὴν τῆς
μεγάλης τεσσαρακοστῆς;

Τὴν δευτέραν κυριακὴν τῆς μεγάλης τεσσαρακο-
(ΧΡΙΣΤ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ).

στῆς ἐπιτελεῖται ἡ μνήμη τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου, ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, τοῦ Παλαιμᾶ· διότι ούτος, ἀγωνισάμενος γενναίως κατὰ Βαρλαὰμ τοῦ Καλαθροῦ καὶ κατὰ τοῦ ὄμόφρονος αὐτῷ Ἀχινδύνου εἰς δύο ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1341 καὶ 1347 συγκροτηθείσας συνόδους, ὑπερήσπισε καὶ ἐστήριξε τὰ δόγματα τῆς ὁρθοδόξου ἀνατολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ συνετέλεσεν οὕτω καὶ αὐτὸς τὰ μέγιστα πρὸς τὸν θρίαμβον τῆς ὁρθοδοξίας.

Τί ἔορτάζομεν τὴν τρίτην κυριακὴν τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοστῆς;

Τὴν τρίτην κυριακὴν τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοστῆς ἔορτάζομεν τὴν προσκύνησιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ, ἐφ' ὃ ἡ κυριακὴ αὔτη ὀνομάζεται καὶ κυριακὴ τῆς σταυροπροσκυνήσεως. Διέταξε δὲ ἡ Ἐκκλησία τὴν ἔορτὴν ταύτην διὰ τὴν ἔξης αἰτίαν. Ἐπειδὴ παντὸς κοπιαστικοῦ ἔργου ἡ ἐκτέλεσις ἔγει δυσκολίαν μεγάλην, τῆς δὲ δυσκολίας ταύτης τὸ μέγεθος ἀναφαίνεται ιδίως ἐν τῷ μέσῳ, ὅποτε ὁ τέως καταβληθεὶς χόπος φέρει ἀδυναμίαν, ἢτις καθίστησι τὸ λοιπὸν τοῦ ἔργου ἔτι δυσκολώτερον, διὰ τοῦτο καὶ ἡ μήτηρ Ἐκκλησία εἰς τοὺς πιστούς, διανύσαντας ἥδη τὸ ἡμισυ σγεδὸν τοῦ τῆς νηστείας δρόμου, προβάλλει ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ, ὡς βοήθημα κραταιότατογ, τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν Σταυρόν, τὴν χαρὰν τοῦ κόσμου, τῶν πιστῶν τὴν δύναμιν, τῶν δικαίων τὸ στήριγμα καὶ τῶν ἀμαρτωλῶν τὴν ἐλπίδα, ἵνα οὕτοι, εὐλαβῶς αὐτὸν κατασπαζόμενοι, ἀντλήσωσιν ἐξ αὐτοῦ νέαν δύναμιν καὶ λάθωσι νέαν χάριν πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ θείου τῆς νηστείας ἀγῶνος.

Τίνος ἀγίου μνήμην ἐπιτελεῖται τὴν τετάρτην κυριακὴν τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς;

Τὴν τετάρτην κυριακὴν ἐπιτελεῖται ἡ μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου, τοῦ συγγραφέως τῆς Κλημακος, βιβλίου, περιέχοντος λόγους διδακτικούς καθοδηγοῦντας καὶ καταρτίζοντας πάντα γριστικὰν ἐν τῇ κατὰ Χριστὸν ἀρετῇ καὶ ἡθικῇ. Καίτοι δὲ ἡ μνήμη τούτου τελεῖται τὴν 30 τοῦ μαρτίου, ἡ Ἐκκλησία ὅμως ὥρισε καὶ κατὰ τὴν κυριακὴν ταύτην τὴν ἑορτὴν τοῦ ὁσίου τούτου πατρὸς πρὸς ἔνδειξιν ιδιαίτερης πρὸς αὐτὸν τιμῆς· διότι ἀπὸ ἀρχῆς τῆς ἀγίας τεσσαρακοστῆς ἀναγινώσκεται συνήθως ἐν τοῖς μοναστηρίοις ἡ κλίμαξ τῶν λόγων αὐτοῦ.

Τις ϕάλλομεν τὴν πέμπτην τῆς πέμπτης ἑδομάδος τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς;

Τὴν πέμπτην τῆς πέμπτης ἑδομάδος ϕάλλομεν ἐν τῷ ὄφθρῳ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ κατανυκτικωτάτου κανόνος, τὸν ὅποιον συνέγραψε καὶ ἐμελοποίησεν ὁ ἄγιος Ἀνδρέας, ἐπίσκοπος Κρήτης. Λέγεται δὲ ὁ κανὼν οὗτος μέγας κανὼν· διότι διαφέρει ὅλων τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ϕάλλομένων λοιπῶν κανόνων οὐ μόνον κατὰ τὴν ποσότητα τῶν τροπαρίων, ἀναθαίνουσαν εἰς 280, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτῷ τροπολογικῶν ἔννοιῶν καὶ ἐνθυμητικῶν, ἐρανισμένων καὶ τεχνηέντως προστηρυματικῶν ἐξ ἀπάστης τῆς ἀγίας Γραφῆς, Παλαιᾶς τε καὶ Νέας, δι' ὧν προτρέπεται πᾶσα ψυχὴ πρὸς μίμησιν μὲν τῶν καλῶν, ἀποφυγὴν δὲ τῶν κακῶν καὶ εἰς τὴν διὰ τῆς μετανοίας ἐπιστροφὴν πρὸς τὸν Θεόν.

Τίνος ἀγίου μνείαν ποιεύμεθα τὴν πέμπτην κυριακὴν τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς;

Τὴν πέμπτην κυριακὴν τῆς μεγάλης τεσσαρακο-

στῆς ἐπιτελοῦμεν τὴν μνήμην τῆς δσίας μητρὸς ἡμῶν Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας. Καίτοι δὲ αὕτη ἔορτάζεται τὴν πρώτην τοῦ ἀπριλίου μηνός, τέτακται δῆμως ἡ μνήμη αὐτῆς καὶ κατὰ τὴν κυριακὴν ταύτην, ἐγγί-
ζοντος ἡδη τοῦ τέλους τῆς ἀγίας τεσσαρακοστῆς, πρὸς διέγερσιν καὶ προτροπὴν τῶν ραθύμων καὶ ἀμαρτωλῶν εἰς μετάνοιαν, ἐχόντων εἰς παράδειγμα τὴν ἔορταζομέ-
νην ταύτην ἀγίαν.

Τίνος ἀνάμνησιν ποιούμεθα τὸ σάββατον τῆς ἔκτης ἑβδο-
μάδος;

Τὸ σάββατον τῆς ἔκτης ἑβδομάδος ἀνάμνησιν ποιού-
μεθα τοῦ ὑπερῷους θαύματος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χρι-
στοῦ, ὅστις ἀνέστησεν ἐν Βηθανίᾳ τὸν τέτραήμερον
Λαζάρον, ἐφ' ὧ καὶ ὄνομάζεται τὸ σάββατον τοῦτο,
σάββατον τοῦ ἀγίου καὶ δικαίου Λαζάρου.

Πῶς ὄνομάζεται ἡ πρὸ τοῦ πάσχα ἑβδομάδα;

Η πρὸ τοῦ πάσχα ἑβδομάδας ὄνομάζεται ἀγία καὶ
μεγάλη ἑβδομάδας διότι ἐν αὐτῇ συνέβησαν μεγάλα καὶ
ἀπόρρητα διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ἀγαθά, τουτέστι
τὰ πάθη τὰ σεπτά, ἡ σταύρωσις, ὁ θάνατος καὶ ὁ ἐν-
ταφιασμὸς τοῦ Κυρίου.

Τίνος μνείαν ἐπιτελοῦμεν τὴν μεγάλην δευτέραν;

Τὴν μεγάλην δευτέραν ἐπιτελοῦμεν μνείαν τοῦ παγ-
κάλου Ἰωσήρος, ὅστις λαμβάνεται ὡς τύπος τοῦ Ἰησοῦ
Χριστοῦ, διότι, φθονηθεὶς καὶ ούτος ὑπὸ τῶν ιδίων
ἀδελφῶν, καὶ εἰς λάκκον ἐβλήθη καὶ εἰς τοὺς ἀλλοφύ-
λους ἐπωλήθη καὶ διὰ τὴν σωφροσύνην αὐτοῦ ἐσυκο-
φαντήθη καὶ εἰς φυλακὴν κατεδικάσθη, τελευταῖον δὲ,
καὶ ἐδοξάσθη ὡς βασιλεὺς, γενόμενος κύριος πάσης γῆς
Αἰγύπτου καὶ σιτοδότης παντὸς τοῦ λαοῦ. Ἐν τῇ αὐ-
τῇ ἡμέρᾳ μνείαν προσέτι ποιούμεθα καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ

Κυρίου καταρασθείστης διὰ τὴν ἀκαρπίαν αὐτῆς καὶ ἀποξηρανθείσης συκῆς· τοῦθ' ὅπερ ἐξεικόνιζε συμβολικῶς τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων, ἡτις, μὴ ἔχουσα τὸν ἀπαιτούμενον καρπὸν τῆς ἀρετῆς καὶ εὔσεβείας, ἀπεγυμνώθη πάσης χάριτος πνευματικῆς.

Τίνος ἀνάμνησιν ποιούμεθα τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην τρίτην;

Τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην τρίτην ἀνάμνησιν ποιούμεθα τῆς τῶν δέκα παρθένων παραβολῆς, ἣν ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς μετὰ καὶ ἄλλων τοιούτων παραβολῶν, ἐργάζενος ἐπὶ τὸ πάθος. Διδάσκει δὲ ἡμᾶς δι' αὐτῆς, ὅτι, ἀγνοοῦντες τὸ τέλος τῆς ζωῆς ἡμῶν, ὀφείλομεν νὰ ἡμεθα πρὸς τοῦτο πᾶσαν τῆς ζωῆς ἡμῶν ὥραν ἔτοιμοι.

Τίνος γεγονότος ἀνάμνησιν ποιούμεθα τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην τετάρτην;

Δύο γυναῖκες, λέγουσιν οἱ κριτικῶτεροι τῶν Εὐαγγελίων ἑρμηνευταί, ἤλειψαν τὸν Κύριον μύρῳ, ἡ μὲν πολὺν καιρὸν πρὸ τοῦ πάθους αὐτοῦ, ἡ δὲ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν καὶ ἡ μὲν ὑπῆρχε πόρνη καὶ ἀμαρτωλός, ἡ δὲ σώφρων καὶ ἐνάρετος. Τοῦ εὐλαβοῦς τούτου ἔργου τὴν ἀνάμνησιν ἐπιτελεῖ ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην τετάρτην, προσεπισυνάπτουσα τούτῳ καὶ τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα· διότι οὔτος, φυλαργυρίᾳ νοσῶν, ἐσκανδαλίσθη διὰ τὴν ἀπώλειαν τοσούτου μύρου· ἐφ' ϕ καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐπέπληξεν αὐτόν, ἵνα μὴ ἐνοχλῇ τὴν γυναῖκα· ὁ δὲ Ἰούδας ἀγανακτῶν πορεύεται πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς, συνηγγένους εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Καϊάφα καὶ συμβουλευομένους ἦδη κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ συμφωνεῖ μετ' αὐτῶν τὴν προδοσίαν τοῦ διδασκάλου διὰ τριάκοντα ἀργύρια.

Τίνος ἀνάμνησιν ποιούμεθα τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην πέμπτην;

Τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην πέμπτην ἀνάμνησιν ποιού-

μεθα τοῦ δείπτου τοῦ μνστικοῦ, ὃν ὁ Κύριος ἐτέλεσε τὴν παραμονὴν τοῦ νομικοῦ τῶν Ἰουδαίων πάσχα, ἥτοι τῆς λεγομένης ἑορτῆς τῶν ἀζύμων, μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ καθ' ὃν, οὕτος νίψας, εἰς ὑπόδειγμα ταπεινώσεως, τοὺς πόδας αὐτῶν, ἐσύστησε καὶ παρέδωκε δι' αὐτῶν καὶ ἡμῖν τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας. Διὰ τοῦτο καὶ πολλοὶ τῶν χριστιανῶν προσέρχονται κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην εἰς κοινωνίαν τῶν ἀγράντων μυστηρίων.

Τίνος ἀνάμνησιν ἐπιτελοῦμεν τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην παρασκευήν;

Τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην παρασκευὴν ἐπιτελοῦμεν τὴν ἀνάμνησιν τῶν φρικτῶν καὶ σωτηρίων παθῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τίνος ἀνάμνησιν ἐπιτελοῦμεν τῷ ἀγίῳ καὶ μεγάλῳ σαββάτῳ;

Τῷ ἀγίῳ καὶ μεγάλῳ σαββάτῳ ἐπιτελοῦμεν ἀνάμνησιν τῆς ὑπὸ Ἰωσήφ καὶ Νικοδήμου ἀποκαθηλώσεως τοῦ ἀγράντου τοῦ Σωτῆρος σώματος ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ ἐνταφιασμοῦ αὐτοῦ· διὰ τοῦτο ἐν τῷ ὅρθῳ φάλλομεν τὸν ἐπιτάφιον λεγόμενον θρῆγον καὶ μετὰ τὴν δοξολογίαν ποιοῦμεν διὰ τοῦ ἐπιταφίου λιτανείαν, εἰς ἀνάμνησιν τῆς τοῦ Ἰησοῦ κηδείας.

3) ΝΗΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΑΙΦΟΣΤΟΛΩΝ.

Πότε ἔρχεται ἡ νηστεία τῶν ἀγίων ἀποστόλων καὶ διὰ τοῦτη ὥρισται;

Ἡ νηστεία τῶν ἀγίων ἀποστόλων ἔρχεται ἀμέσως μετὰ τὴν κυριακὴν τῶν ἀγίων πάντων καὶ παρατείνεται μέχρι τῆς 29 τοῦ ιουνίου μηνός, ὅπότε τέτακται ἡ μνήμη τῶν κορυφαίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου·

διὰ τοῦτο καὶ ὁ καθορισμὸς τῶν ἡμερῶν τῆς νηστείας ταύτης ἔξαρτάται ἐκάστοτε ἀπὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα. "Ωρισται δὲ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἡ νηστεία αὕτη εἰς τιμὴν τῶν ἀγίων τοῦ Κυρίου ἡμῶν μαθητῶν καὶ ἀποστόλων, οἵτινες ἐκέρυξαν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἐθεμελίωσαν διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν.

4) Η ΠΡΟ ΤΗΣ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΝΗΣΤΕΙΑ.

"Η πρὸ τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου νηστεία πᾶς ὄνομάζεται συνήθως καὶ διὰ τί κατά ώρασθη;

"Η τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου νηστεία ὄνομάζεται συνήθως δεκαπενταύγουστον διότι ἀρχομένη ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ αὐγούστου μηνὸς παρατείνεται μέχρι τῆς δεκάτης πέμπτης τοῦ αὐτοῦ. Ωρίσθη δὲ αὕτη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τιμὴν τῆς ὑπερευλογημένης δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, ἐξ οὗ ἔλαβε σάρκα ὁ ἐνανθρωπήσας Γίος τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτὴρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

5) Η ΝΗΣΤΕΙΑ ΤΗΣ ΤΕΤΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ.

Διὸ τί ώρασθη ἡ νηστεία τῆς τετάρτης καὶ παρασκευῆς;

'Απὸ τῶν πρώτων ἥδη χρόνων, τοῦ χριστιανισμοῦ ὥρασθη ἡ νηστεία τῶν δύο τούτων τῆς ἑδδομάδος ἡμερῶν, ἦτοι τῆς τετάρτης καὶ παρασκευῆς, ἡ μὲν εἰς τιμὴν καὶ ἀνάμνησιν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰούδα παραδόσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰς χεῖρας ἀνόμων· ἡ δὲ παρασκευὴ εἰς ἔνδειξιν πένθους διὰ τὴν σταύρωσιν τοῦ Κυρίου, ἔξαιρουμένης τῆς τετάρτης καὶ παρασκευῆς, αἵτινες περὶλαμβάνονται.

1) εἰς τὰς ἑδδομάδας τὰς ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως μέχρι τῶν θεοφανειῶν.

- 2) εἰς τὴν ἔβδομάδα τοῦ τελώντος καὶ φαρισαίου-
- 3) εἰς τὴν ἔβδομάδα τῆς τυροφάγον καὶ
- 4) εἰς τὴν διακαιρόσημον ἔβδομάδα.

6) Η ΝΗΣΤΕΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΜΟΝΗΣ ΤΩΝ ΘΕΟΦΑΝΕΙΩΝ.

Διὰ τί ὡρίσθη ἡ νηστεία τῆς παραμονῆς τῶν θεοφανείων; Επειδὴ κατὰ τὴν παραμονὴν τῶν θεοφανείων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑκκλησίᾳ ἐβαπτίζοντο οἱ κατηχούμενοι, ἐφ' ὧ καὶ ἦδη εἰς ἀνάμνησιν τούτου τελεῖται πάντοτε ὁ μέγας ἀγιασμός, διὰ τοῦτο ἡ Ἑκκλησία διετάξατο νηστείαν κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην εἰς ἔνδειξιν τῆς πνευματικῆς καὶ σωματικῆς καθαρότητος, μεθ' ἣς δέ φειλει νὰ προσέρχηται δὲ κατηχούμενος εἰς τὸ θεῖον βάπτισμα, καὶ οἱ πιστοὶ εἰς τὸν μέγαν ἀγιασμόν.

7) Η ΝΗΣΤΕΙΑ Η ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΙΓΑΤΟΜΗΣ ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ.

Διὸ τί ὄριζεται νηστεία κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς ἀποκεφαλίσεως τοῦ τιμίου Προδρόμου;

Τὴν εἰκοστήν ἐννάτην τοῦ αὐγούστου μηνός, ὥπότε τέτακται ὑπὸ τῆς Ἑκκλησίας ἡ μνήμη τῆς ἀποτομῆς τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, ὥρισται νηστεία εἰς τιμὴν αὐτοῦ καὶ εἰς ἔνδειξιν πένθους ἀπὸ μέρους τῶν πιστῶν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν.

8) Η ΝΗΣΤΕΙΑ ΤΗΣ ΔΕΚΑΤΗΣ ΤΕΤΑΡΤΗΣ ΤΟΥ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ.

Διὰ τί ὡρίσθη ἡ νηστεία τῆς δεκάτης τετάρτης τοῦ σεπτεμβρίου;

Ἐπειδὴ κατὰ τὴν δεκάτην τετάρτην τοῦ σεπτεμβρίου μηνὸς ὥρισται ἡ ἀνάμνησις τῆς τοῦ τιμίου

σταυροῦ ἀνυψώσεως, τῆς γενομένης μετὰ τὴν ἔκγωσιν αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία διετάξατο νηστεῖαν, τιμῶσα οὕτως ἴδια τὴν ἡμέραν ταύτην, καθ' ἣν ὁ Κύριος κατηξιώσεν ἡμᾶς, ἵνα ἀνακαλύψωμεν καὶ προσκυνήσωμεν τὸ πίμιον ἐκεῖνο του Σταυροῦ ξύλον, ἐνῷ οὕτος ἐκρεμάσθη ὑπὸ τῶν παρανόμων Ἰουδαίων καὶ ἀπέθανε διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν.

ΤΕΛΟΣ.

ΠΙΝΑΞ.

	Σελ.
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1—8
ΚΕΦ. Α'. Περὶ ναοῦ, τῆς διαιρέσεως αὐτοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ιερῶν σκευῶν καὶ ὄλλων ἀντικειμένων	8—51
ΚΕΦ. Β'. Περὶ τῶν ὥρισμάνων πρὸς τὴν τοῦ ναοῦ ὑπηρεσίαν ιερῶν προσώπων καὶ τῶν λειτουργικῶν αὐτῶν στολῶν.	51—71
ΚΕΦ. Γ'. Περὶ τῶν ἐν τῷ ναῷ τελουμένων τακτικῶν καὶ κοινῶν ἀκολουθίῶν καὶ τῶν ἀναγνωστούμένων καὶ φαλλούμένων ἐν αὐταῖς	71—97
ΚΕΦ. Δ'. Περὶ τῶν ἐν ταῖς ιεραῖς ἀκολουθίαις ἐν χρήσει βιβλίων	98—104
ΚΕΦ. Ε'. Περὶ τῆς θείας καὶ ιερᾶς λειτουργίας.	104—108
1. Προσκομιδὴ	108—114
2. Λειτουργία τῶν κατηγοριμένων	114—130
3. Λειτουργία τῶν πιστῶν	131—167
4. Λειτουργία τῶν προηγιασμένων	167—173
ΚΕΦ. ΣΤ'. Περὶ ἱερῶν καὶ νηστειῶν	174—201

Gracilaria

flame

—

l. A.

b

